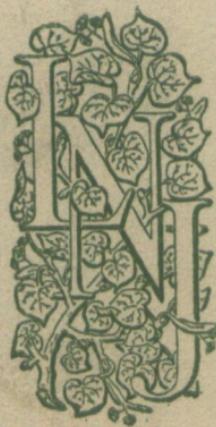


Knižnica Slovenskej univerzity

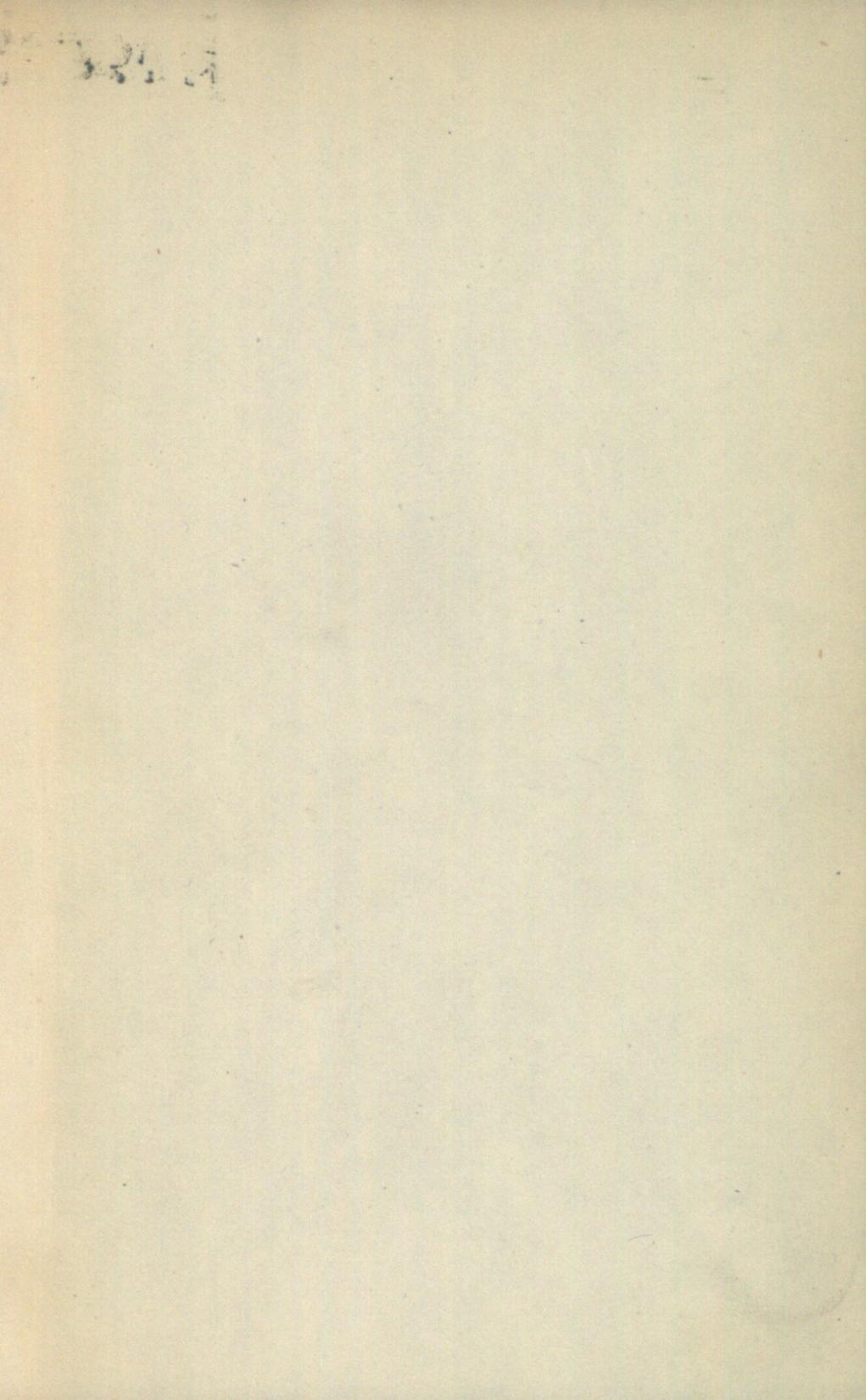
S.F 5668

SOBRANÉ SPISY



L. NÁDAŠIHO-JÉGÉHO

R 1905



1121



Z DÁVNÝCH ČASOV

142

S O B R A N É S P I S Y

L. NÁDAŠIHO-JÉGÉHO

SVÄZOK 1.

L



TURČIANSKY SV. MARTIN

Národní
L. NÁDAŠI-JÉGE

Z DÁVNÝCH ČASOV

HISTORICKÉ NOVELY



TURČIANSKY SV. MARTIN

Univerzitná knižnica
v Bratislave



1800841120

R 1955

SF 5668

P.m.
1064/49



MAGISTER RYTIER DONČ

I.

Rytier Donč díval sa von poschodovým oblokom panskej paloty Trenčianskeho zámku. Videl ďaleký vidiek a kus dvora, v ktorom pri murovanej ohrade záhrady stály štyri šibenice: na troch z nich visely už veľmi prehnité mŕtvoly bradatých chlapov, z ktorých dvaja mali poodtínané ruky po lakte. Obrátil sa do izby a povedal:

— Aký je to krásny kraj! Všetko tu Boh požehnal, čo si môže človek len žiadať: sú tu hory, lúky, polia, a krásna rieka preteká nimi! Hotový raj!

— Ale kde sa len podely tie ženské? Boly v záhrade, a teraz ich už nevidno nikde, — pýtal sa tiež v obloku stojaci Imro Balaša, krásny mladý muž, oblečený v uhorskem dlhom, vyšujtášovanom kabáte tmavočervenej farby.

Donč pozrel naň hnevlive a odvrkol krátko:



— Neviem.

— Čo Boh urobil, je krásne, a človek do toho vňiesol zlosť, biedu, vraždu a zradu, — riekoval v izbe pri stole sediaci starší, veľmi silný, plecity muž.

Tvár mal obrastenú čiernou bradou a škúlil na ľavé oko. Jedol plnými ústami, vkladajúc do nich ohromné kusy pečeného mäsa, ktoré veľkým nožom skrajoval s baranieho stehna.

— Naozaj by som rád vedieť, kde sa podely tie dievčatá! Ešte pred chvíľou som videl ich biele úbory medzi stromami v záhrade, a teraz ich nikde nevidno, — húdol svoje Balaša.

Pri stole sediaci Matúš Čák mu odsekol:

— Ale chod za nimi a pohľadaj si ich!

Balaša mykol plecom a vyšiel.

— Ľudia sú i zlí i hlúpi. Ja by som tých mrcín tu pred oblokom netrpel. Ich zápach až zadúša, — poznamenal Donč.

Matúš buchol ohromnou pásťou na stôl.

— Mne voňajú! Moja najväčšia radosť je, keď sa môžem na ne dívať. Radšej ja na ne, ako ony na mňa. Tebe sa nevidia, viem, že nie. Daj si pozor, ešte tam stojí i jedna prázdna šibenica!

Donč bol stredne vysoký, štíhly, širokých pliec. Oblečený bol podľa vtedajšieho talianskeho strihu, v úzko priliehajúcich nohaviciach, z ktorých jedna bola tmavobelasej a druhá lilavej farby; mal do drieku šitý, po kolená siahajúci kabát z tmavobelasého súkna. Tvár jeho bola hladko oholená, lícne kosti mu trochu vystávaly, perý mal hrubé,

ale skoro vždy tak tuho stisnuté, že tvorily len tenkú červenú čiaru. Oči mal veľké, trochu vystávajúce.

Na Čákovu poznámku o práznej šibenici sa usmial.

— Vidíte, pane, niečo takého by taliansky tyran nepovedal svojmu prívržencovi, keby to nemienil urobiť. Ale my sa od Talianov ešte musíme mnohému naučiť.

Čák, krivkajúc, vstal od stola, lebo bol na jednu nohu chromý, a valil sa so smraštenou tvárou a s nožom v ruke k Dončovi. Zafučal:

— A kto ti to povedal, že to neurobím?

Keď bol od Donča na krok, zvolal Donč, položiac ruku na dýku, visiacu mu na opasku:

— Stojte! Nechcem, aby ste sa prenáhlili a urobili vec, ktorú nemožno viac napraviť!

— Myslíš, že by to bola chyba, keby som ťa odpratal? Ty si podliak ako Karol Róbert. V Bologni si sedel niekoľko rokov, nabratý si talianskou zradou! Tí traja, čo visia pred mojimi oblokmami, neboli takí vybití zradcovia, ako si ty. Ale nemysli si, z mojich rúk sa ty nevyklízneš, — i prikročil celkom blízko k Dončovi, takže sa svojím veľkým bruchom dotýkal jeho boku.

Donč sa neuhol ani o piad, len držal ostro v očiach Matúšovu ruku s nožom, pripravený ju zachytiť, keby urobil ňou podozrivý pohyb. Vedel veľmi dobre, že najmenšie náruživé alebo strach prezradzujúce slovo alebo pohyb vyvolá katastrofu. V tej chvíli sa nebál o seba, lebo bol

istý, že v boji na nože by veľmi ľahko zabil svojho protivníka. Ale čo potom? Vylúčená vec je, že by mohol ujsť zpomedzi jeho ľudí, z jeho vlastného hradu.

— Slávny pane, mylile sa, — povedal s úsmevom, ako keby celá vec bola len žartom, a čo viac, hľadel s takou veselou priateľskosťou na svojho hrozného protivníka, že sa Čák nemohol väčšmi rozčúliť.

— Môžeš povedať, že si ty nie Talian! O čom si hovoril s tým bláznnivým Forgáčom v Prievidzi?

Čák zafuňal ako veľký zver a dvíhal ruku s nožom. Donč chladnokrvne rozopál kabát a vytiahol z neho poskladaný pergamen.

— Cítate neviete, ale výkresu možno rozumiete. Pozrite, čo je to? — povedal Donč, a pokročiac ku stolu, odtisol misy na ňom pokladené a rozpustrel papier na ňom. — Čo je to? — ukazoval prstom na výkres. — Čia je to zem? Vaša, či kráľova? Tu je Dubové, tu Krasňany! Komu to patrí, vám, či Karolovi?

— Kráľovi. Ale čo s tým chceš?

— Načo by tu boli vykreslené kráľove obce, keby som vás chcel oklamať? Vy si myslíte, že ja klamem vás, ale na to nepomyslíte, že Forgáč môže klamať kráľa?

Čák prekvapene zvolal:

— Akože, Forgáč by klamal kráľa! Azda sa ti sníva!

— Nesníva. Dokážem vám to. Ale okrem toho

vám dokážem, ako nemúdre sa chováte oproti mne, už i len z ohľadu na môjho otca.

Čák odstúpil, krútiac hlavou, od Donča, a hodiac nôž na stôl, sadol si zasa na širokú, vlčou kožou pokrytú stolicu a díval sa nepriateľsky naň.

— Obidvaja ste vybité líšky. Ani jednému neverím.

— To zle robíte. Keby sme vás chceli opustiť, neboli by som prišiel sem, a môj otec by mal krásnu príležitosť zavďačiť sa kráľovi, keby vášho Ctibora i s jeho vojskom od chrbta napadol. Myslím, že by ani chlap neušiel z neho. Alebo myslíte, že áno?

— Hm, — zahundral Čák.

— A myslíte, že keby ste vy mne teraz tu ublížili, že by to môj otec neurobil?

— Mne je to jedno, nech sa stane, čo chce, ja zradcovi neodpustím! — zvolal Čák, hodiac zanovite hlavou.

— To je, vidíte, celá vaša politika. Pomstíte sa a veštiate ľudí bez príčiny. Prívržencov svojich nepodporujete. Balašovci sú vám milší ako my.

— Máš pravdu. Imra nedám za vás všetkých. Viem, že čakáte len na príhodnú príležitosť, aby ste ma zradili.

— Keby ste Kláru dali mne, pripútali by ste si nás, — riekol Donč skúmavo tichým hlasom.

Čák sa zasmial.

— Ach, tak, odtiaľ vietor duje! Ale Klára má rada Imra, celkom je zbláznena do neho. A má

pravdu. Imro a ty — aký to rozdiel! Kde by mala oči, keby si teba vyvolila.

Čák sa smial s vyzývavým posmechom. Donč hľadel na Čáka zamračene.

— Nedbám. Ale musíte uznať, že celá vaša politika je nie mnoho hodna. Stojíte osamotený. I Karol Róbert vás bije, i s Čechmi sa naťahujete. Aký to vezme koniec? Nemali ste sa od Čechov odtrhnúť. S vašimi zemami by Česko bola krásna krajina!

— Oj, áno, pre nich, ale nie pre mňa! Kým žijem, budem svojím pánom.

— V ten deň, keď sa Václav dorozumie s Karolom, je po vašom panstve, — povedal s iskrou posmechu Donč.

Čák buchol päťou na stôl.

— Nebojím sa ich! Tí sa nikdy nedohodnú!

— Vaše zeme sa i národom i polohou pýtajú k Česku. Spojte sa. Teraz tancujete na ostrí noža. Ale vám nejde o nič, len aby ste boli pánom. Na vašich, vám oddaných ľudí nepomyslíte. Čo bude s nimi, keď sa vy pominiete?

— Česi by chceli moje zeme, obsadili by moje hrady, musel by som tancovať, ako by mi oni pískali. Ty si chlapec, ty sa do toho nerozumieš. To som ja už dávno v podošvách zodral, čo sa teraz v tvojej hlave kľuje.

— Kto vie pre dosiahnutie veľkého cieľa premáhať ťažkosti, to je veľký človek, ale nie, kto sa podrobí nepriaznivým pomerom. V záujme

nášho ľudu by ste sa mali spojiť s Čechmi. Takto nás zničia Maďari.

Čák kričal rozčúlene:

— Taký Maďar som i ja! Čechov nechcem, prípravili by ma o všetko!

— Keby ste boli verný shode s nimi, podporovali by vás, ale vy vždy idete za svojou hlavou. Neverí vám nikto. Koniec bude, že vašu zem zaberie Karol Róbert.

Čák vstal, a oprúc sa pásťami o stôl, zakričal:

— Chod' mi s očú! Dosť mi bolo tvojich sprostostí! Zo zámku mi neujdeš. Uvidím ešte, čo spravím s tebou.

Donč hľadel na neho chvíľku; veľmi sa nepremáhal, aby zastrel svoje opovrhnutie hrozným mužom. Obrátil sa a odišiel tvrdými krokmi. V predizbe bolo niekoľko vojakov a sluhov, ktorí boli krik Čakov počuli a porozumeli a ktorí sa teraz či s ľútostivým, či s hnevným údesom dívali na mladého muža, medzi nimi s opovržlivým úsmevom prechádzajúceho.

*

Magister Donč bol ešte len dvadsaťšesätročný a ani rok neminul, čo bol prišiel z Talianska, kde šesť rokov strávil na vysokých učeniach v Bologni a v Padove. Bol ešte skrz-naskrz nasýtený vysokou, v pomere k uhorskej, kultúrou talianskou a hľadel s opovrhnutím na domácich barbarov; ako ešte mladý človek podceňoval i kultúru i ľudí svojej otčiny, lebo on vedel viac z rozličných vied

ako oni. Bol rozumný človek, a jednako mysel, že sú jeho spoluobčania i duševne zaostalí, lebo nevedeli toľko ako on. Preto mysel, že môže s Uhrami zachádzať ako s deťmi. Pritom bolo jeho kónanie neustálené, meniac sa podľa okolností, lebo nemal ešte tej pevnosti, ktorú dodá veľká životná skúsenosť a ustálenosť životných názorov. Na Čáka hľadel ako na málo mysliaceho barbara, s ktorým môže zachádzať s istou povýšenosťou. Z jeho hnevú si mnoho nerobil, lebo bol presvedčený, že sa mu ani nesníva, že by sa azda opovážil ruku naň položiť. Svojho otca, župana Zvolena, Oravy, Liptova a Turca, pokladal za takého pána, ako bol Čák. Uznal najviac to, že Čák má, ako bývalý palatin, vyšší titul ako jeho otec. Okrem toho bol presvedčený, že všetko panstvo na jeho dvore by sa prípadným násilnostiam proti nemu čím najroz-hodnejšie oprelo, už i preto, lebo všetci čo vážnejší Čákovi dvorani boli dobrými priateľmi jeho otca.

Donč len veľmi povrchne znal Čáka, hoci si namýšľal v tú chvíľu, že ho prezrel skrz-naskrz. Myslel si, že ho naštval proti nemu Balaša, ktorý sa i tak hneval na jeho otca, lebo ho nemohol ovládať tak, ako by si to bol želal. Keby bol mal tušenie, na čom si Čák lámal hlavu po jeho odchode, bola by mu naskočila husia koža na celom tele.

Magister Donč vyšiel na dlhú, úzku a tmavú chodbu, ktorá len na koncoch mala po malom obloku, a usmial sa. Myslel si, aký je taký uhorský pán prostý človek. Prezradí všetky svoje zámery. Zaiste nemá ten starý tyran ani poňatia o tom, pre-

čo on vlastne prišiel do Trenčína. Povedal mu, že mu doniesol otcov pozdrav a že sa mu chcel predstaviť ako otcovmu priateľovi a spolubojovníkovi. Zprvu ho Čák prijal vľúdne. Ale očividne našepkávaním Balašovým sa rozhneval na neho. Pokladal to za isté, lebo keď bol Donč vošiel k nemu do izby, už tam našiel Balašu. Čák bol prišiel pred krátkym časom z Považskej Bystrice, kde bol utlmiť vzburu občanov proti jeho tamojšej posádke. Urobil to svojím spôsobom, dajúc popraviť dvoch vojenských veliteľov a dvoch najvýznačnejších štváčov zpomedzi mešťianstva.

Donč vykračoval dlhou chodbou, keď pristúpil k nemu z jednej z bočných chodieb muž strednej postavy, s bradou nakrátko ostrihanou a s fúzmi naširoko rozstrapatenými.

— No, čo si vykonal? — pýtal sa Donča. — Ako ťa prijal dnes?

— Ty si to, ujec Urban? Myslel som, že musíš tu byť nablízku. Zdalo sa mi, že cítim pach jeleňa, a to ty tak voniaš. Z vás by bol zlý sprisahanec, keď vás človek už zďaleka pozná. Nuž pekne ma prijal. Shováral sa so mnou veľmi priateľsky, — usmial sa Donč.

— No, vidíš, ja viem, že vám je naklonený. Mali by ste mu úplne dôverovať.

— Počuješ, ujec, a kto sú to tí obesenci pred jeho oblokom?

— Hm, — riekol Urban Čaplický, — to je Bugar a Bubek a český hajtman. Myslím, že ich trochu prenáhlene dal obesiť.

Donč zdúpnel.

— Ako, Bugára a Bubka dal obesit? To sú akiste tí s tými obľatými rukami!

— Tí sú to, tí. Skutočne sa na nich nič nedokázalo. Len pre nepatrné podozrenie zachádzal tak s nimi.

Donč sa cítil, ako by mu niečo srdce stislo a kolená pod ním oslably. Bugár a Bubek boli veľmi vážni činitelia a mocní páni, a Čák ich na prosté podozrenie dal popraviť! To je ani s ním nie veľmi dobre. Zamlčal sa, a chytiač ujca za rukáv, ťahal ho z chodby do hlbokého vchodu malých dverí. Medzitým mu Čaplický rozprával veľmi tichým hlasom:

— Nuž s ním je nie dobre naťahovať sa za prsty. On má zásadu, že treba zrade predísť. Istejšie je, vraj, odpratať človeka, ktorý môže škodiť, ako neškoro nariekať nad škodou. Nájde vždy dosť ľudí, ktorími nahradí odprataných.

— Pekná zásada, a radosť slúžiť takému pánovi, — šepol Donč. — Počuješ, ujec Urban, Čák ma zprvu prijal priateľsky, ale potom sa oboril na mňa, že ho chceme predať kráľovi. A ja som mu dosť nerozvážne robil ešte i výčitky.

Hoci boli na hodne tmavom mieste, Donč videl, že sa Čaplický strhol a zbledol.

— Ty, chlapče, — zasipel so zúrivým strachom, — nespomínal si pred ním moje meno?

Ked' Donč videl strach ujcov, stupňoval sa i jeho nepokoj. Chytil ho za rameno a zašeptal mu:

— Ujec, ked' ste boli s Hraborom u nás vo Zvo-

lene, prisahali ste sa, že v dobrom-zlom budeme vždy spolu držať. Poradťte mi teraz, čo mám urobiť. Čák mi povedal, že nesmiem vyjsť z hradu, iste ma dá pozorovať.

Čaplický, teraz už skoro bez seba od hnevu a strachu, vytrhol svoje rameno z ruky Dončovej a zašomral ešte raz:

— Spomínal si ma pred ním? Hej, či nie?

— Nie.

— Nemám s tebou nič do činenia! Nech ťa diabol uchytí! — a bežiac na prstoch, ušiel.

Donč ostal sám vo výklenku dverí. Bol prekvapený a rozhorený nad zbabelosťou ujcovou. No i to si uvedomil, že Čák musí byť hrozný, bezohľadný, sebecký tyran, vyrovnejúci sa hociktorému beštiálnemu kondotierovi, akých videl a poznal v Taliansku. O chvíľu sa utíšil. Jeho prirodzená rozvaha premohla prvý strach a rozvažoval, ako by sa dostal zo svojho ťažkého postavenia. Vtom počul na chodbe kroky a cvendžanie ostrôh, i utiahol sa celkom do hlbky výklenku, aby ho nezazreli. Počul prechádzajúcich hovoriť:

— ... dobrí páni. Poznám ich dobre. Jeho otec nám dal dvor pod zámkom.

— Zlej kaše si navaril, — riekol hrubým hlasom druhý chlap.

I prešli popred výklenok. Donč vybehol k chodbe, a pozorne vysunúc hlavu, pozeral, akí sú to mužovia, ktorí akiste vyšli z Čákovho pitvora a hovorili právdepodobne o ňom. Boli to dvaja zámockí vojaci. Boli rovnako oblečení a mali na



hrudi panciere a prilby na hlavách. Menší z nich mal oblúkovite zahnutý meč v zelenej pošve. On to bol, ktorý hovoril, že dostali dvor pod zámkom. Donč sa rýchlo rozhodol, že sa s ním dohovorí. Začal už veriť, že sa na svojich tunajších priateľov nemôže veľmi spoliehať, i hľadal pomoc, kde mohol. Znal prípady, kde veľkí páni nemohli alebo nechceli pomôcť, a nepatrny sluha to urobil. Lahkým krokom utekal za zbrojnošmi, a dobehnúc ich, zvolal:

— Počujte, kde je tu zámocký kostol?

Vojaci zastali a hľadeli na Donča; vysoký trochu upodozrievavo a menší s vyrazenou úctou.

— Kostol, kostol, — začal väčší nerozhodne.

— Zavediem vás, pane, — pretrhol ho menší.

— To bude najlepšie, — mienil vysoký vojak, i hľadel chvíľku za odchádzajúcimi; sám sa obrátil v inú stranu, hundrúc, že sa mu ten kostol akiste zíde, i veľmi.

Ked' Donč s vojakom poodišiel, pýtal sa ho:

— Nie si ty zo Zvolena?

— Som Túrnik zo Zvolena.

— Chcem sa s tebou shovárať, ale nechcem, aby o tom vedel tvoj kamarát. Kde a kedy by som to mohol urobiť, aby o tom nik nevedel?

Vojak trochu rozmýšľal, napokon sa obrátil k Dončovi a povedal ticho:

— Pane, prídeťte okolo polnoci do záhrady pod ohradu pri šibeniciach. Tam sa nikto neopováži chodiť, lebo sa boja, že tam straší.

— A ty sa nebojíš?

— Ja sa nebojím, lebo mám pri sebe krížik zo Starých Hôr.

— Tak dobre. Teraz sa vráť ku svojmu druhovi. Ja viem, kde je kostol.

Vojak odišiel bez slova.

*

Donč vyšiel do dvoríka a odtiaľ do záhrady. Mal na to viac príčin. Jedna bola, že zazrel v záhrade Hrabora. Chcel i s ním skúsiť, či nepochodí lepšie ako s Čaplickým. Druhá bola, že sa chcel presvedčiť vo dne, ako sa dostane najľahšie na miesto, dohovorené s vojakom. Záhrada nebola veľká, ale v poriadku držaná. Bolo v nej niekoľko riadnych chodníkov, stromy a kríky v rade posadené. Boly i lavičky a jedna besiedka.

Donč, idúc jedným zo širších chodníkov, zazrel pred sebou chudú, zohnutú postavu starého Hrabora. Zrýchliл krok, že ho dobehne, ale s podivením zbadal, že čím chytrejšie vykračuje, tým chytrejšie sa poberá napred i Hrabor, ani sa neobzrúca nazad. Napokon sa trochu rozbehol, a vtedy sa postava hodila medzi krovie, v ktorom ju darmo hľadal. No ani ho veľmi nehľadal, lebo porozumel dobre, že sa mu chcel stratiť. Nemal nádeje na veľkú pomoc od človeka, ktorý pred ním utekal. Videl, čo je hodno piateľstvo, uzavreté pri víne vtedy, keď je človek nie naň utisnutý.

Donč nahliadol, že je v zámku v zlej pasci. Očierniť ho mohol len Balaša. Teraz, keď si dobre rozvážil všetko, bol presvedčený, že Čák je veľmi nebezpečný nepriateľ, najmä preto, lebo jeho činy

bolo ľažko popredku vystihnúť. Hodil sa na nepriateľa ako zdivený býk, ktorý vie — prekvapujúcim spôsobom — rozoznať svojho najhoršieho protivníka. Videl, že jeho celá politika pozostáva z toho, udržať sa pri panstve, že neverí nikomu a že drží svojich ľudí spolu nie prítulnosťou, ale strachom. Bolo jasné, že hlupákom dôveruje viac ako ľuďom otvorenej hlavy, a preto mu bol milší Balaša ako Donč. I to bolo jasné, že podozrivého človeka odpratal hneď, a pritom bol taký sverepý, že ho neviedla len chladná rozvaha, ale i divá pomstivosť. Donč rozmýšľal o tom, či by sa nemal vyrovnať s Balašom. Ale táto myšlienka mu len blysla hlavou, a už ju odmietol. Nie, o tom nemôže byť ani reči. Dosiaľ sa spoliehal na otca a na priateľov v hrade, teraz videl, že mu tí mnoho nepomôžu. Ale mal ešte jeden celkom istý prostriedok. V Padove mu dokázal františkán Eusebio Ronetti, že v každej ľažkosti života je najistejšia pomoc sľub putovať na hrob Spasiteľa do Jeruzalema. Každý dosiahol svoj cieľ, kto ten sľub složil so skalopevným predsavzatím ho i dodržať. Svätí sa ho zastali a vnučili mu rozum; dali mu silu vykonať svoj zámer, naplnili ho dôverou k sebe samému a sprostili dušu jeho bázne a pochybovania. Ale púť do Jeruzalema bola veľká vec, vyžadujúca nie len mnoho času, ale i značné nasadenie životnej bezpečnosti. Donč, skladajúci teraz, ako si mysel, nie oprávnenú a jednako, sám nevedel prečo, istú nádej v Túrnikovi, nemohol sa odhodlať k tomuto krajinému prostriedku. Takto rozmýšľajúc, chodil

hore-dolu po záhrade hodnú chvíľu, vyhľadal najkratšiu cestu k šibeniciam a vracal sa nazad do dvora, keď nedaleko besiedky počul ženský a mužský hovor a smiech.

Tichým krokom sa prikradol k besiedke, chránený hustým krovím, až prišiel k otvorenému malému priestoru pred besiedkou, obrubenému ružami a iným okrasným kvietím. Zastal za kríkmi a hľadel, čo robia tam sa nachádzajúci.

Srdce mu silne zabúchalo, keď videl Kláru sedieť na stolici naprostriedku priestoru a okolo nej dve slúžky a pred ňou Balašu.

Klára bola obnažená po pás, prsia si kryla šatkou slezovej farby, mala oblečenú tmavobelasú, dolilava zahrávajúcu hodvábnu sukňu, zpod ktorej vyzeraly malé svetločervené črievičky; jej bujné, dlhé, ani havran čierne vlasy držala jedna zo slúžok vystreté na slnci a druhá ich česala a natierala voňavým olejom.

Donč videl dosiaľ hodne krásnych ženských, ale niktora sa po jeho cite nevyrovnala Kláre ani zdialeka. Keď videl teraz taký rozrušujúci obraz, srdce mu bilo až v samom hrdle slastným rozčúlením. Videl jej krásne plecia a ramená a takú milú a pri tom múdre prešibanú tvár. A tá krásna ženská hľadela s ľúbostným roztúžením na Balašu, ktorý stál pred ňou, smejúc sa surovým smiechom na svojich vlastných hlúpych poznámkach. Porovnával jej utešené vlasy s chvostom svojej kobyly, a Klára sa usmievala jeho surovostiam. Donč pozrel na peknú, ale bezvýraznú tvár Balašovu, ktorý sa rehotal

roztvorenými ústami, že mu bolo vidno všetky pekné zuby, a bol by ho vďačne udrel po nich pásfou.

Donč bol prišiel do Trenčína jedine Kláre kvôli. Ona ho sem pritiaha. Bol ju už videl viac ráz, a každý raz sa mu videla väčšmi. Bol so sebou načistom, že s jej obrazom v duši si nemôže vziať iné dievča za ženu, lebo by celý život túžil po nej. Vedel, že sa Balaša uchádza o ňu, ale zprvu sa úfal, že také rozumné dievča, ako bola Klára, musí rozoznať jeho duševnú prázdnosť, že ho musí odmietnuť. Ale už dávnejšie videl, že je Balaša, azda pre svoju mužskú krásu, nie opovrhnutieľným sokom, a jej pohľady na toho hoc i krásneho, ale jednako len čisto zverského chlapa mu celú dušu prerývaly. Bol by ju chcel biť, chytiač ju za krásne vlasy, že sa mohla do takého biedneho chlapa zahľadieť. Zdalo sa mu to neuveriteľným, a bola to pravda. Sedí pred ním taká obnažená, a on pasie svoje vilné oči na toľkej, ním naskrze nepochopenej kráse! Oslovil ju:

— Počuješ, Klára, keď budeš mojou ženou, musíš stučnieť, aby si dostala červenú, okrúhlú tvár a také nohy, ako má komorná mojej matky, Tereza. To ti je ženská, ako má byť!

A na tom sa Klára hlasite smiala.

— Neboj sa, stučniem ti. Ja ti budem vždy poslušnou ženou.

Donč mimovoľne vzdychol tak hlasne, že sa všetci obzreli, a on musel vystúpiť zo svojho úkrytu, čo urobil takým spôsobom, ako keby nebol tam stál, ale práve tadiaľ išiel. Poklonil sa Kláre, ktorá

si šatku, ktorou si zakrývala len prsia, tak prehodila, že bola celá, vyjmúc ramená, čiou zahalená. Donč zvolal:

— Koľko krásy! Nevidel som krajšieho obrazu!

Klára sa obzrela naň, a cítiac sa zahanbenou, odsekla mu mrzute:

— Nesvedčí sa špehovať cudzie ženské!

Donč odvetil:

— I keď ma kľaješ, neľutujem, že som ťa videl.

Balaša, ktorý sa bol zamračil pri príhode Donča, sa hlasite zasmial.

— Dostal si, čo si hľadal!

Na túto poznámku sa všetky tri ženské zasmiali. Donč hľadel zamračene na červené ústa Balašove, tônené čiernymi fúzikmi, z ktorých blýskaly biele zuby, a potom pozrel na krásne, okrúhle rameno Klárino. Zdalo sa mu, že si nikdy nič tak nežiadral, ako ho môcť pohladiať, keby sa pritom Klára tak dívala naň, ako bola hľadela na jeho soka.

— Ty chceš, aby Klára bola ako služobná dievka, lebo si sám tiež len paholok, — povedal ticho a zdánlivu chladne Donč, hoci mu malo prsia rozsadiť od ľútosti a hnevú.

Balaša sa smial na jeho hneve.

— Ty sa jeduješ, že ťa pekné ženské neobzrú. Hľadaj si špatu, možno, že sa taká nad tebou zmíluje.

Donč neriekol viac ani slova, ale pozeral tak výrazne na Kláru, že sa prestala smiať a sklopila oči. Potom odišiel bez slova. Keď bol niekoľko krokov vzdialenosť, počul ešte výkrik Balašov: „Toho sme

lacno vyplatili!“ a zasa zaznel smiech. Páčil sa tým ženským, a tak sa smiali na všetkom, čo po vedal, chtiac mu byť po vôle.

*

Donč sa teraz rozhadol, že urobí sľub, že poputuje ku svätému hrobu. Dokiaľ išlo len o jeho bezpečnosť, na to sa nemohol odhodlať, ale teraz cítil, že Klára musí byť jeho, a za to sa mu zdalo malichernosťou ísť hoc i kolenačky do Jeruzalema. Všetko jeho dychtenie a cítenie bolo, aby ju vyrval Balašovi. Zdalo sa mu, že jediný cieľ jeho života je dostať Kláru za ženu. Predstavil si ľubeznosť jej tváre, keď hľadela na Balašu, a srdce sa mu tak bolestne pohlo, že sa bil päťšou po prsiach, aby si uľavil.

Rýchlym krokom sa ponáhľal vyhľadať zámockého knjaza, ktorý mal byť neďaleko kostola. Zdalo sa mu, že rovno za tú minútu mu ujde, ktorú stratí pomalou chôdzou. Vrazil z úzkeho pitvorčeka do nízkych dverí kaplánovej izby a našiel ho doma. Jeho chýžka bola dlhá, nízka, sklepená a mala jediný malý oblôčik na úzky a tmavý dvorček. Pri ňom sedel neoholený, asi štyridsaťročný muž a plátal dosť zručne remenný kabát. Bol to páter Čajka, ktorý bol náruživým polovníkom. Celá jeho izbička bola v najväčšom nepriadku, pozakladaná rozmanitým loveckým a rybárskym náčiním. Na kľakadle ležaly dve kuše a lovecký nôž. Bolo vidno, že dávno nekľačal na ňom, lebo jeho dolná čiastka bola samý prach, nakoľko to bolo možno rozoznať v polotme izby. Na stolíku a na stenách

boly piky, meče a udice, strielky alebo ich čiastky. Kadejaké šatstvo kňazské a poľovnícke ležalo jedno s druhým pomiešané na laviciach a stoliciach.

Páter mrzute zazrel na vyrušujúceho Donča.

— Čo je?

— Pomáhaj Pán Boh! — riekol Donč, kývnuc hlavou.

— Pán Boh uslyš, Pán Boh uslyš, — odvrkol kaplán. — Čo chcete?

— Otče, chcem složiť sľub; podte so mnou do kostola.

— Teraz? Ktože slýchal teraz do kostola chodiť? A k tomu je zajtra pohon na bravu, ničiace polia našich ľudí, musím si naň posošívať svoj kabát.

— Domine reverende, dám vám dukát, za to vám ho posošíva hocikto.

Páter odhodil kabát.

— Ukážte ten dukát!

Donč sa usmial a vyňal z kabelky, visiacej mu na opasku, peniaz.

— Tu, hľa, ho máte.

Kaplán ho vzal a proboval prehnúť prstmi.

— Dobrý je, — zamrmhal. — No, podme, podme. A kto ste vy?

— To azda ani nepatrí k veci. Ale keď sa to i tak dozviete, nuž vám to poviem. Som magister Donč.

— Aha, Donč, Donč, viem už, viem. A čo chcete sľubovať?

Vyšli z izby a cestou do kostola mu Donč povedal, že chce sľubovať, že urobí púť k hrobu Spasi-

teľovmu v Jeruzaleme, ak mu Boh dopraje, aby dostal Kláru Kamenickú za ženu.

Páter sa smial. Keď vošli do chodby, vedúcej do sakristie, páckal sa po kolenách a tak sa smial, že sa chodba ozývala.

— Človeče, pre ženu putovať do Jeruzalema! Máte vy rozum? Iní by sa ich chceli striať; neviem, čo by dali za to. A vy pre jednu ženskú, pre jednu obyčajnú ženskú chcete ísť do Jeruzalema! No, to som ešte nikdy neslýchal!

Donč sa opovržlive díval na pátra.

— Vedľajšie je, čo si myslíte. O tom je reč, aby ste vykonali svoju povinnosť.

Páter otvoril dvere sakristie, a ako vošli do malého priestoru, dostávajúceho trochu svetla dvoma oblúkovitými oblôčkami, zvážnel tak, ani keby bol celkom iným človekom. Vzal na seba albu a štôlu a s prekvapujúcou vážnosťou v posunkoch a reči obrátil sa k Dončovi s vyzvaním, aby najprv spovedou pripravil svoju dušu na taký vážny krok. Donč, ktorý bol už hnevlive rozmýšľal, či nemá vôbec pretrhnúť svoj úkon, ako sa mu zdalo, s nie celkom príčetným kňazom, teraz zrazu pocítil celú veľkú vážnosť svojho kroku, i kľakol si k mužovi, na malom drevenom stolčeku sa usadivšiemu, a sobsierajúc sa, s hlbkou a úprimnou zbožnosťou odriekal najprv slová spovede a potom s precítenou ľútosťou svoje previnenia proti božím a cirkevným zákonom. Po spovedi vošli do kostola. Nebol veľký. Okolo hlavného oltára v temnom priestore lámaly sa rozličné svetelné lúče maľovanými sklami

vysokých oblokov. Donč bol v mnohých a v Taliánsku i vo veľkolepých chrámoch, ale ešte nikdy vo svojom živote tak neprecítil posvätnosť miesta ako tentoraz. Donč i kňaz sa modlili hodnú chvíľu, kľačiac pred oltárom; potom prisahal, položiac ruku na krucifix, na najsvätejšiu Trojicu, Pannu Máriu a všetkých svätých, že urobí púť k najsvätejšiemu hrobu v Jeruzaleme, keď mu Boh milostive dopraje, aby dostal Kláru za ženu. Bozkal križ a kňaz ho požehnal. Vychádzajúc z kostola, cítil podivné rozpoloženie duše; zdalo sa mu vedľajším, že sľuboval pre Kláru. V túto chvíľu sa mu videlo, ako keby bola tak ďaleko od neho, že sa mu zdala len ako dávna, bledá spomienka. Bol preniknutý vážnosťou aktu, ktorému sa bol podrobil. Mal pocit, že vstúpil do veľmi blízkeho spojenia s Bohom a že toto uvaľuje naň mimoriadne ťažké, ale povznášajúce povinnosti. Keď vyšiel zasa do denného jasu, zdalo sa mu všetko akýmsi inakším, nie ako predtým: múry budov boli také divné a zeleň stromov taká jasná! Cítil sa iným človekom a len s námahou sa mohol pomaly vpraviť do citov a myšlienok, ktoré ho boli ovládaly pred sľubom. Dostával povedomie, že teraz všetko, čo urobí pre dosiahnutie svojho cieľa, musí sa podaríť, ale nesmie to byť skutok podlý.

*

Pri večeri sa sišiel s Čákonom, s Balašom a Klárou, ako i s inými znázymi a neznázymi.

Večera bola vo veľkej rytierskej sieni s vysokými gotickými oblokmami a s takým sklepením. Jej

steny boli vyzdobené címermi bývalých vladárov a terajšieho pána zámku, medzi ktorými boli arabesky s malými, sťa by miniatúrnymi obrazmi poľovníckych príhod. Na jednej z krátkych stien bol veľký kríž a pri dlhej stene oproti oblokom veľký kríž s obrubou z tesaných kameňov. Prostredkom sa ľahal dlhý stôl, založený rozličnými jedlami a nápojmi, popri stole boli dlhé lavice, len za vrchstolom stála stolica s vysokým, goticky vyrezávaným chrbotom pre domáceho pána. Sieň bola osvetlená načervenastým svetlom svieci v lustroch a fakiel, povkladaných do železných držadiel, zapravených do stien. Z fakiel vychádzal riedky dym, ktorý zapĺňal horné čiastky siene. V sieni Čáka očakávala spoločnosť pánov a niekoľkých paní, ktorá po skupinách hovorila tichšie-hlasnejšie. Pri krbe, úplne osamotene, stál Donč. Hľadel s hnevým opovrhnutím na spoločnosť, ktorá sa ho stránila, ani keby mal mor. Včera ešte on tvoril stred veľkého kruhu.

Nastal pohyb, bolo počuť na chodbe kroky, a veľkými roztvorenými dverami vošli dvaja sluhovia s fakľami a za nimi Čák v sprievode troch páнов. Čák, zachramujúc a len ľahko hlavou kývnuc shromaždeným, kráčal ku svojej stolici. Sadol si, a obzrúc sa, zazrel Donča. Pohybom ruky ho zavolal k sebe a ukázal mu miesto pri svojej stolici.

Čák si bol o udalosti s Dončom porozmýšľal. V prvom hneve by ho bol najradšej odpratal. Ale sa vedel premôcť, keď i nie hned, a vyčkať svojho

času. Nahliadol, že keby sa Demeter, otec Dončov, pridal ku kráľovi, stratil by nielen jeho stolice, ale i celé východné Slovensko. A to by bola priveľká cena za to, aby mohol svoju nenávisť proti Dončovi preukázať. Pretvarovala sa však nie veľmi vedel, nemajúc na to v posledné roky príčiny, a tak i jeho vľúdnosť k nemu bola veľmi ježatá.

Na druhej strane stola, šikmo oproti Dončovi, sedela Klára s Balašom. Obidvaja boli prekvapení, keď Čák svojho palatína Záča usadil za Donča. Dívali sa na seba a bolo vidno, že Balaša robí posmešné náražky na svojho soka, lebo sa tu i tu usmievali, hľadiac naň. Klára sa vše prituľovala ku svojmu snúbencovi, čo Donča tak hnevlive rozčúľovalo, že zabudol odpovedať i na Čákov otázky, čo Čák s takým rozľútením pobadal, že bol zasa taký zlý na Donča ako predpoludním.

— Kedy chceš ísť domov? — pýtal sa Donča.

— Šiel by som i zajtra. Ale to závisí od vašej vôle, môj pane.

Čák sa tak usmial, že sa Donč tak cítil, ako keď bezbranný človek zrazu zazrie pred sebou medveďa.

— Zajtra ešte nepôjdeš. Bolo by i škoda odísť teraz. Robíme veľkú poľovačku na bravu.

— Chodím rád na bravu, — riekol Donč skusmo.

Balaša zvolal:

— Najmilšia zábava je loviť kance. Veľmi sa radujem zajtrašiemu dňu.

— Môžeme ísť i my? — pýtala sa Klára.

Čák kývol hlavou.

— Môžete. Ale tuto magister ostane v zámku ako jeho veliteľ, lebo niekto z pánov musí tu zostať.

— Ja veliteľom vášho zámku, slávny pane? — pýtal sa Donč, krútiac hlavou.

— Isteže. Pravda, s kastelánom Hraborom, hahaha! — smial sa Čák, roztvoriač ústa naširoko, pričom bolo vidno jeho chybné zuby.

Všetci hodujúci sa smiali s ním na Dončovi, ktorý sa hnevlivo díval na Čáka a vyzývavo na ostatnú spoločnosť.

— Neprijímam tam veliteľstvo, kde druhý rozkazuje! — zvolal Donč takým hlasom, že sa panstvo zarazilo a prestalo sa smiať.

— Synku, — odvetil Čák s podivnou miernosťou, — ty urobiš, čo ti rozkážem. Urobíš celkom to, čo ti rozkážem, rozumel si?

Pritom hľadel na neho vytreštenými očami. Bolo vidno, že ak Donč povie ešte odporujúce slovo, že sa stane s ním nešťastie. Ale Donč sa opanoval, vidiac zlý svit v Čákových očiach, a usmial sa.

— Ved' ked' vám tak mnoho na tom záleží, tak vás poslúchnem.

Potom mlčal a ani oň sa nikto nestaral. Pozrel vše na Kláru, lebo zbadal, že veľmi často hľadí na neho. Jej zaujatosť ho vábila zostať, ale jeho postavenie bolo také neisté a natoľko bol vystavený nepredvídaným útokom so strany Čáka i ostatných hodujúcich, cítil pri celej spoločnosti len zhabelosťou odôvodnenú nevoľu proti sebe, že sa rozhodol radšej sa vzdialiť.

— Vznešený pane, ak ináč nerozkážete, odišiel by som do svojej komory, — riekol Čákovi.

— Chod! — povedal mu ledabolo Čák, hodiac rukou.

Klára vedela už dávno, že je Dončovi nie ľahostajná, čo on ani netajil pred ňou. Cítila pred ním mimovoľne i úctu; myšlienka, že je on cennejší človek ako Balaša, sa jej natískala, ale hľadela ju premôct, a preto by jej ani nebolo bývalo nepríjemné, keby sa bol choval zostrašene a chabo. Vidiac jeho mužné a rozvážne chovanie, začala s ním sympatizovať a zazlievala v sebe Balašovo vystupovanie proti nemu.

Ked' Balaša videl, že Donč vstáva, zvolal:

— Nezabudni si zajtra ako veliteľ vložiť pávie pero do kukly.

K talianskym šatám nosila sa vtedy i dlhá kukla, visiaca obyčajne na chrbte, preto zasa nastal všeobecný rehotavý smiech, v ktorom mal veľkú účasť i Čák.

Donč mu odvetil:

— To prenehám tebe. Kedže nemáš kukly, — zastrč si ho ta, kde ho i páv nosí!

Donč videl, že sa Klára zamračila, čo ked' zbadal i Balaša, zapálil sa a zakričal:

— Máš ostrý jazyk!

— Ak si zvedavý, ukážem ti, že i meč!

Donč ešte zazrel, že Klára zbledla, i vyšiel, počujúc i cez zavreté dvere povstalý krik a lomoz. Myslel si, sekajúc napäťm ramenom, že sa udalosti začínajú vyvinovať, najskorej následkom je-

ho sľubu. Možno, že sa Balaša bude chcieť s ním biť. Nepochyboval ani najmenej, že ho skaličí, ako bude chcieť, lebo jeho šermu, ktorému sa v Taliansku naučil, nemohol odolať dosiaľ ani jeden Uhor, a Balaša, hoc i veľký a silný, bol neobratný. Čo by tak povedala Klára, keby ho dorúbal? Zaiste by to jeho láske neposlúžilo. Ale ktože sa v ženských vyzná?

*

Vyšiel na dvor, a pozrúc na hviezdy, videl, že je už čas ísť na schôdzku s Túrnikom. Prešiel k záhradnej ohrade pri šibeniciach, poobzeral sa, či ho nikto nevidí, a vyšvihnuť sa na mûr, preskočil do záhrady. Túrnik ho už čakal, učupený medzi kríkmi.

— Si statočný chlap, že ma už čakáš, — zašepтал Donč.

— Som tu už chvíľku. Čo žiadate odo mňa, pane? Najskorej, aby som vám pomohol ujsť z hradu, však hej? ...

— To. Môžeš mi byť na pomoci?

— Možno, že môžem, ale nie sám. Potrebujem ešte jedného kamaráta, ktorého som už i získal. Lenže žiada mnogo.

— Čo je to „mnoho“?

— Zemianstvo a majetok. Viete, pane, že nech nás dolapia, urobia nám takú smrť, akú dosiaľ ešte nikto nelízal?

— Ty, pravda, žiadaš to isté?

— To posúďte podľa svojej spravodlivosti sami. Spolieham sa na vás. Poznám vašu rodinu: nekrivdíte nikomu.

— Počúvaj, Túrnik: keď mi budete verne na pomoc, odmením sa vám tak, že to, či si žiadate, bude len maličkosťou proti tomu, čo vám dám a čo s vami urobím. Keď uvidíš, že ste súci chlapi, preklesním vám cestu k takým hodnostiam, akým budete vedieť zodpovedať. Poznáš ma, tu je moja ruka.

Túrnik chytil Dončovu ruku obidvoma a stisol ju silne ako výraz opravdivého citu, rieknuc pritom:

— Možno, že sa nám podarí dostať sa z tohto fažkého života.

— Ak tu dosiahnete vyššiu hodnosť, ešte bude fažší, — odvetil Donč.

— Mám kamaráta z Detvy. Okolo druhej po polnoci máme my dvaja stráž v Mlynskej bráne. V ten čas už buďte tam v tmavom kúte medzi vežou a múrom. Ujdeme s vami do hôr k Turcu. Tam sa skryjeme, kým neprehrmí prenasledovanie. Lebo že nás budú naháňať, je isté.

— Počuješ, zajtra je pohon na bravu na Lopeníku. Ja by som radšej ta išiel, lebo nás tam nebudú hľadať, — riekol Donč, mysliac na prítomnosť Klárinu na poľovačke.

— Na Lopeníku, na Lopeníku? — rozmýšľal Túrnik. — I ta by sme mohli ísť! I tam sa vyznám. Odtiaľ by bol len skok na Moravu. Ved' uvidíme,

ako sa nám bude dariť. Pred druhou buďte za Mlynskou vežou.

— Budem.

— Príďte čím skorej, lebo každej chvíle je škoda.

— Prídem.

Donč odišiel, a zasa preskočiac ohradu, odplúžil sa popod múry do svojej komôrky v palote. Mnoho času nemal, preto sa hned preobliekol do menej krikľavých uhorských šiat.

Vyšiel zo svojej komory, a kradnúc sa najtônis-tejšími miestami, prebehol ľahučko ani mačka úzkymi priechodmi, robiacimi dojem hlbokej prie-pasti, na miesto Túrnikom mu určené. Bol to tesný kút medzi bránovou vežou a múrom, kde bola skoro úplná tma. Niekoľko krokov za vežou stála stráž. Donč počul kroky a rozhovor vojakov, ktorí, postávajúc a hore-dolu chodiac, trávili čas, vymenaný im na stráženie.

Donč ani nemyslel na svoj útek, lebo jeho duch bol zaujatý Klárou. Predstavoval si jej pohľad pri večeri. Zdalo sa mu, že v jej trochu prižmúrených očiach čítal skorej obavu ako škodoradosť. Jej mäkké perý sa mu zdaly vše stisnutými skorej starosťou ako otvorené úsmevom. Pomyslel si, že iste príde čas, keď bude jej drahá hlava odpočívať na jeho prsiach.

Vtom počul hlas jedného z vojakov:

— Nuž s tou Hanou nemôžeš prísť do poriadku? Počuješ, či ti niekto nenaparatiel pri nej?

— Čerti ho tam vedia. A je to so mnou ani po-

robenina. Či chcem, či nechcem, len za ňou mi duša piští. I keď na Očkajáčku pomyslím, nuž by som len odpľul.

— No, to je s tebou kadejako, lebo takej ženskej, ako je Očkajáčka, nemáš.

Vojaci odišli. Donč sa cítil vo svojej láske spoľočnosťou vojakovej lásky urazeným a Kláru polkladal za znesvátenú, keď si pomyslel vedľa nej na Hanu a Očkajáčku. Obrátil radšej svoje rozmyšľanie na možnosť stretnúť sa s Klárou v čas poľovačky. Predstavil si možnosť odviesť ju Balašovi. Možno, že sa naskytн také okolnosti, že by nebolo nemožné ju uniesť, hoc i nasilu, lebo s tým vôbec nepočítal, že by dobrovoľne chcela s ním ísť. Bol odhodlaný na každú krajinu, lebo horšieho sa mu nemohlo nič stať, ako že by sa vydala za Balašu. O tom nepochyboval, že mu Túrnik so svojím kamarátom bude pri tom na pomoci, lebo únos dievča bol vtedy ešte udalosťou každodennou, ktorú neodsudzovali veľmi vážne.

Pozrel zasa na hviezdy, či je ešte ďaleko čas stráže Túrnikovej. Voz sa už hodne otočil a nemohlo dlho trvať, kým príde rozhodná chvíľa.

Vtom počul v úzkom priechode medzi vysokými múrmi dunenie hlasov, ktoré, zprvu nesrozumiteľné, dochádzalo k nemu čím ďalej, tým srozumiteľnejšie. Poznal, že sa blížia rozprávajúci mužskí a poznal o chvíľu i hrubý hlas Čákov.

— ... je veľmi neistý. Všetci ste nestáli. Všetci robíte, čo sa vám zdá výhodnejším; o nejakej vernosti k pánovi niet vo vás ani slychu. Ten Talian

vám nasľubuje všetko, čo by ste si žiadali, a keď vás dostane do moci, urobí s vami, čo chce.

Tenší, ostrejší hlas odpovedal:

—Možno, že máte v jednom-druhom i pravdu. Ale čo môže Karol Róbert sľubovať Demetrovi? Môže byť pod ním takým pánom? Ani reči. A potom, čo ako, veď Demeter ani maďarsky, ani taliansky nevie, bol by ani stratený na kráľovom dvore. Donč vie taliansky, ale maďarsky nie; to by bola dostatočná príčina, aby zazerali naň. Hej, keby bolo pri ňom viac Slovákov! Ale tých tam niesť, tí sú tu. Pri kráľovi sú len Kúni, Maďari, Taliani a Francúzi.

Donč poznal hlas Záčov, ktorý bol v tie časy Čákovým palatínom. Bol samé ucho, všetky jeho duševné vlastnosti sa sústredili v počúvaní, takže mimovoľne zabudol i na svoju bezpečnosť. Teraz už celkom blízko zadunel pri ňom hlas Čákov:

— Hovorte, čo chcete: zabitý pes nehryzie. Nikdy som dosiaľ neľutoval, keď som dal niekoho zavčasu odpratať. Donča predbežne nevypustím. Čo s ním urobím, ešte neviem. Možno, že vymôžem zaň niečo od Demetra.

— To je najmúdrejšie, — ozval sa hlas Čaplického.

Páni prišli pred bránu a vypytovali sa vojakov, čo je nového. Vojaci hlásili, že celkom nič. Len Záčovi sa zazdalo, že v kúte medzi bránou a múrom sa niečo pohlo. I pristúpil o dva kroky bližšie a pozrel ta.

Donč, na ktorého prišla chladnokrvnosť, aká

prichádza na pevných mužov pred rozhodným účinkovaním, zazrúc Záča, ticho sa pohol a chcel vystúpiť, pokladajúc za výhodnejšie predstaviť sa dobrovoľne, ako dať sa nájsť skrývajúci.

Záč ho poznal, a pokrútiac hlavou, kývol mu rukou, aby zostal tam, kde je. Potom odišiel za ostatnými, už odchádzajúcimi pánnimi, ktorí šli prezerať ďalšie stráže.

Donč si hlboko vydýhol. Teraz si pomyslel, čo by bol s ním robil Čák, keby ho bol dolapil. Aký bol nedôverčivý, nebol by sa mu mohol vyhovoriť. Kto vie, ako by ho bol prenasledoval. Donč si umienil, že sa Záčovi odslúži za jeho priateľstvo, ktoré bolo preň iste veľmi nebezpečné, lebo keby náhodou bol ešte niekto nazrel do kúta a prezradil ho, bol by Záč prišiel ešte možno do väčšieho podozrenia ako Donč sám.

Časom sa odslúžil nielen Záčovi, ale i jeho prenešťastnej rodine, ktorú mnoho rokov neskoršie prenasledovali po celom Uhorsku ako dravú zver pre útok Záčov na kráľovskú rodinu. Bolo to roku 1331, a vtedy bol Donč županom zvolenským a viacerých okolitých stolíc, a hoci bol i z najdôvernejších ľudí kráľových, nedovolil na svojom území nikomu zo Záčovho príbuzenstva ani vlas na hľave skriviť, okrem dvoch-troch lotrov, ktorých dal pod zámienkou, že sú zo záčovskej rodiny, opraviť.

Zdalo sa mu teraz i to, že musí byť pod mimořiadnou božou ochranou, keď ho to nebezpečenstvo tak minulo. Vzdyhol si ešte raz s povďač-

nosťou k Pánu Bohu a blahoslavenej Panne. Po-myšľ si s uspokojením, že mu jeho sľub slúži na zvláštnu ochranu.

*

O chvíľu premenili stráž jeho pomáhači. Keď zatíchly kroky odchádzajúcich vojakov, vystúpil Donč, poznajúc Túrnika, a šuchol sa vrtko do tône pod bránou, lebo vonku jednako, hoci bola i dosť tmavá noc, bolo poznať temnosť postavy. Túrnik poznal Donča a povedal mu šeptom:

— Toto je môj priateľ Tupa. Ideme hneď, ne-meškajúc ani chvíľky. Tu pri bráne je malá fortňa, kľúč od nej som zaopatril, tam vyjdeme rovno do poľa a potom uhneme v mene božom.

Túrnik otvoril fortňu, pričom zaškripela; dar-mo mu šeptali Donč a Tupa: „Ticho, ticho!“ — nešlo to inakšie.

Vonku utekali popod mûr trávnikom tak ďaleko, až prišli oproti mestu, kde sa mohli skorej stratíť na veľkej lúke. Bez akejkoľvek príhody sa im po-darilo dôjsť do hustých lesov na Lopeníku. Len pes brechal za nimi zúrive z ostatného domu obce. Za-stali, aby si trochu oddýchli, lebo skoro hodinku utekali bez prestania. Vydychujúc zhlboka, ozval sa zrazu Tupa:

— Pozrite, aká žiara sa ukazuje nad zámkom!

— Ejha, — zvolal Donč, — to už akiste zba-dali, že sme ušli, a teraz nás ten drak bude na-háňať!

— Veru to tak bude, lebo teraz, keď zadul sem

vetrík, bolo počuť i trúby a rohy, — podotkol Túrik.

— Hm, to trochu skoro zbadali, že sme ušli. Čo teraz, Túrik? — pýtal sa Donč znepokojený.

— Oni nás na koňoch chytro dobehnú, — mienil Tupa, robiac ustárostenú tvár.

— Nič nám nebude, nebojte sa. Kým by sem prišli, ak vôbec prídu, budeme dávno v mojej skrýši, ktorú ja tu poznám. Tam nás nikto ne-nájde.

— A potom, keď nás budú i prenasledovať, jednako nemôžu v každom smere poslať toľko chlapov, aby nás prevládali. Keď na to príde, dáme si rady i so šiestimi-ôsmimi, — obodroval Donč svojich druhov a najmä Tupu.

— Už sa len smelšie bije, kto si chráni život, ako kto chce len chyiť niekoho, ak sa mu dá! — zvolal Tupa, zaškrípuc Zubmi a zatnúc päste.

I poberali sa za Túrikom, ktorý chytro poskakoval hore vrchom so skaly na skalu.

Donč bol pred útekom rozhodnutý, že urobí pokus uniesť Kláru. Myslel, že sa pri poľovačke naskytne na to príležitosť. Teraz, v prvom otrase skorého zbadania ich úteku, sa bál, že to nebude možné vykonať, a vyhováral svoju vlastnú chvíľkovú zastrašenosť pravdepodobným nesúhlasm svojich druhov mu byť pri únose na pomoci. I kráčal zronený za Túrikom, ktorý za štvrt hodiny prišiel k hlbokému a strmému útesu, na pokraji ktorého len s najväčšou opatrnosťou bolo možno liezť, chytajúc sa kríčia a koreňov, trčiacich mies-

tami zo skál. Ale lezenie netrvalo dlho a prišli k rozkalu medzi kameňmi, ktorý, krytý i shora, tvoril neveľkú jaskyňu, zahnutú ako roh. Bolo nemožné dostať sa do rozkalu, keď niekto bránil prístup k nemu. Jaskyňa ležala privysoko, než by ju bolo možno dosiahnuť na rebríkoch, a keďže ju shora presahovalo vysoké bralo, nebolo možno dostať sa do nej ani shora. Jediný prístup bol len tadiaľ, kadiaľ prišiel Donč so svojimi spoločníkmi, ten mohol zamedziť i desaťročný chlapec, lebo i toho sila by bola stačila doniesť brániť sa nemohúceho nápadníka tak z rovnováhy, aby spadol do prieplasti. Keď vošli dnu, videli, že priestor v jaskyni je malý a že už niekoľko krokov ďalej prechádza v prieplast, ktorej hĺbku v nočnej tme nebolo možno odhadnúť. Ale im stačilo to miesto na ležanie, a tak ich to vôbec nemrzelo. Keď si posadali, nadišiel ich pocit istoty, lebo Túrnik im vyrozprával, že tú dieru sotva kto pozná. On ju sám našiel, naháňajúc divú kožu, ktorá sa mu v nej strátila. Ak bude treba, môžu byť v nej i tri-štyri dni, dokiaľ sa prvý pohon za nimi nepremelie, a potom sa môžu prekradnúť na Moravu.

Donča teraz zasa nadišla túžba po Kláre. Zamilok a rozmýšľal, či by nebolo možno sa jej zmocniť. Teraz, keď bol v istote a počul spoločníkov žartovať o svojom položení a o daromnej naháňačke Čákovej za nimi, pomyslel si, že by boli azda náchylní pomáhať mu i pri únose. I riekol im:

— Počujte, chlapci, ja myslím, že Túrnik má

pravdu a že si trenčiansky pán môže po nás zuby vystýkať. Sekať nimi môže, ale len naprázdno.

— Hja, veru nás ten nikdy nedostane, iba ak by sme sa mu šli sami ponúknutť: Tu sme, upečte si nás! — povedal Túrnik.

— A to by urobil vďačne, a to cifrovane, — smial sa Tupa, nálada ktorého sa podľa okolnosti ľahko menila.

— Nuž, viete čo, mládenci? Mohli by sme mu vykázať ešte jeden fígel. Pravda, len v tom prípade, keby sme videli, že je to možné tak, aby sme neprišli o svoje kožky.

— Čo by to bolo takého? — pýtal sa Túrnik.

— Poznáte paničku Kláru?

— A či! Poznáme veru, — odvetil Tupa. — Kto by tú nepoznal. Ved' všetci strieľame očami za ňou.

— Veru je to rúča osoba, — mienil i Túrnik.

— Nuž, mne sa ona tiež vidí. Ja by som ju chcel odtiaľto odviesť. Čo poviete na to?

Chlapi zamíkli. Napokon riekoval Túrnik:

— Pane, ako viete, my sme sa len na to spravili s vami, že vás šťastlive dostaneme domov. Ja sa bojím, že kto chce primnoho, môže prísť o všetko.

— Tak je, tak, — odvetil i Tupa.

— Počujte, chlapci! Toľko rozumu mám i ja, že šialenosť robiť nebudem. Viete, že dnes má byť práve pod Lopeníkom pohon na bravy, a to zasa ja viem, že i panie sa prídu naň dívať. Možno, hovorím, možno, že sa pridá príležitosť, že by sme ju mohli ľahko zobrať, a len vtedy by sme to urobili.

Rozumie sa i to, že by som sa vám za vašu pomoc poriadne zavŕačil.

— Nuž, viete čo, pane? — riekol po chvíli Túrnik. — Vy tiež len tak máte jednu kožku ako i my. Čo sa opovážite, môžeme i my urobiť. Pomôžeme vám. Však, Tupa?

Tupa, tak sa zdá, pod vplyvom bystrejšieho Túrnika, tiež pristal. Potom rozvažovali, akým spôsobom by ušli a ako by prípadne uniesli i Kláru.

*

Shovárajúc sa ani veľmi nezbadali, že sa na východe začalo rozsvetľovať, sťa žiara veľkého ohňa. Nad ďalekými kopcami a vrchmi vystávala svetloružová žiara, ktorá sa čoraz rozširovala, takže sa stávaly viditeľnými obrysy vzdialených stromov a lesov. Zrazu potom ani vypuknúvší oheň prebleskly oblohou víťazné lúče ponad vrchy sa vyšinuvšieho slnca.

Donč a jeho druhovia mimovoľne vyskočili, a postaviač sa do vchodu jaskyne, hľadeli s veľkej výšavy na rozprestierajúci sa pod nimi obraz: širokou zeleňou lúk a polí valil sa Váh, miestami načerveno zafarbený v ňom sa odrážajúcimi lúčmi slnca; ako rám okružovaly žírnu rovinu tmavo-zelené vrchy a kopce svojou hrboľatou čiarou. Nie veľmi ďaleko pod nimi vyčnieval Trenčiansky zámok hrozive a silne. Tupa potriasol naň päšťou:

— Hej, ty obluda, ale by si nás zhltol!

— Nech nás ruka božská chráni, aby sme sa zákratko dostali doň, — poznamenal Túrnik.

Donč hľadel na kraj a bol uspokojený pohľadom. Videli, čo sa okolo zámku koná; tak i vychádzka panstva na poľovačku bude sa pred nimi diať, ani keby sa dívali na jarmoku na predstavenie pašiovej hry.

— Pozriteže, ako sa hrnú jazdci zo zámku! — zvolal Túrnik, ukazujúc na drobné, ani mravce hmýriace sa koníctvo, valiace sa dvoma bránami zámku.

— Tí akiste idú za nami. No, len sa ponáhľajte! — smial sa Tupa.

Videli, ako sa jazdci zriaďovali do malých čiat a rozložili všetkými cestičkami a smermi, len nie na Lopeník.

— Dobre ste uhádli, kde sme šli. Choďte len a lámte krky, — smial sa Túrnik.

Donč neriekol ani slova, len sa ľahučko usmieval. Nadišlo ho presvedčenie, že Boh pomáha jeho podujatiu. Na Lopeník neposlali prenasledovateľov ani preto, lebo mysleli, že ta i tak pôjdu na pohon a že by od Donča bola hotová šialenosť ísť na také miesto, kde sa síde toľko ľudí, nehľadiac na to, že by šiel smerom protivným svojmu cieľu.

O chvíľu sa vyjasnilo celkom a nad krajom nadznuvšia ľahká hmla sa roztrácala, takže najmä Tupa, majúci zrak ani orol, jasne rozoznal na Lopeník sa uberajúci poľovný sprievod. Rozoznával jazdcov i ženské na koňoch, ako i hodne peších so psami. Keď prišli bližšie, vošli na miesta krovím a redším lesom kryté a stratili sa na krátky čas. Ale keď zasa vychádzali na voľnejšie miesto,

rozoznávali už i Donč a Túrnik jednotlivé postavy. Hodili sa v jaskyni na zem a z opatrnosti len zpoza skál hľadeli dolu, aby aj ich nezazrel niektorý bystrozrakejší zo sprevodu.

Rozprávali, čo by sa dalo urobiť, aby mohli dostať Kláru do svojej moci. Túrnik už bol niekoľko rokov v zámku a poznal zvyky panstva. On vedel, že pri poľovačkách robievajú tábor v Dubovej doline, odkiaľ sa rozchádzajú a kde sa schádzajú a kde ženské a iní nepoľujúci očakávajú poľovníkov.

— Ak panička zostane vtábore, tak ju nedostaneme, — riekol Tupa.

— Veru by to bola pre troch chlapov veľká smenosť opovážiť sa do tábora, lebo sú tam okrem žien i sluhovia a i poniektorí páni, — poznamenal Túrnik.

Donč cítil, že obidvaja majú pravdu.

— Ved' uvidíme, čo sa dá robiť; hlavou do múru nepôjdeme. Za ten čas si zajedzme.

Túrnik a Tupa boli doniesli na čas i čosi jediva, i vybalili ho zo svojich kapsí. Medzi jedením nestrácali s očí ani na chvíľu vonkajší obraz. Videli, že sa poľovníci rozchádzajú na postoje a že chlapi idú so psami po hlúčkoch do hôr. Túrnik zvolal zrazu:

— Pozriže, Tupa, ty svojimi bleskáňmi lepšie vidíš, či to tam pri Bajovej mohyle nestojí rytier Balaša. Mne sa tak zdá, že sa tam niečo červenie, a on nosieva taký červený kabát.

Tupa sa zahľadel na chvíľu smerom, ktorý ukazoval Túrnik.

— Červenieť sa červenie, i chlap je to vysoký, ale či je ozaj on, to nemožno rozoznať.

Donč vyzeral tiež, ale nevidel nič.

— Nuž čo urobíme? — pýtal sa. — Tu nevysedíme nič. Dobre by bolo, keby sme pozorne vyšli obzrieff, čo sa robí a kde sú tie ženské. Týmto smerom nešiel nikto so psami.

— Ísť nešiel, ale Parom ho vie, kadiaľ pôjde vydurený brav. Ale či tak, či tak, podme, tu nevysedíme ozaj nič, — riekol Túrnik.

— Podme, — prisvedčil i Tupa a vysúkal si fúzy obidvoma rukami naraz.

I vyšly z jaskyne do hory, a pozorne vyzerajúc na všetky strany, šli kúsok spolu.

— Lepšie bude, keď sa rozídeme. Pri tomto dube sa sídeme. Ty, Túrnik chodže ty pozrieť, či je to ozaj Balaša pri tej mohyle, a ty, Tupa, hľadť vyzerat, či vám niekto nejde do cesty. Ak by šiel, zapískam takto, — a Donč zahvizdol na palci ani pastier.

Chlapi sa rozišli a Donč, sadnúc si pod starý buk, zostal sám so svojimi myšlienkami. Zasa stratił všetku nádej, že by bolo možno Kláru uniesť. Už to, čo posiaľ robia, je pokúšanie Pána Boha. Mali by sa pobrat a ísť na Moravu, alebo sedieť ticho v jaskyni do večera. Mal už, hoci mladý, dosť starostí a žiaľu vo svojom živote, ale že môže byť človeku tak ťažko na srdeci, to by nebol veril. Vše-

tko je daromné, nič je nie hoden ani sľub: Klára nikdy nebude jeho ženou. Ak ju teraz nelapia, o niekoľko dní sosobáši sa s Balašom, a keď ju odvedie do svojho zámku, tak ju nikdy viac nedostane.

Rozhodol sa počkať na svojich chlapov a potom bez meškania ísť s nimi na Moravu a odtiaľ chytrou svojmu otcovi: možno, že s jeho pomocou dá sa ešte niečo podujať.

Tupa kráčal, obzerajúc sa, až prišiel do húšťavy, že bolo bieda sa cez ňu prebíjať. Myslel si, čo sa bude motať podaromnici; radšej sa skryje v nej; tam ho iste nikto nenájde. Pánovi už len rozpovie čosi, kde bol a čo videl.

Túrnik išiel rovno smerom, kde tušil Balašu. Keď sa prikradol k nemu na nejakých sto krokov, hodil sa na zem a štvornožky sa doplazil za kríky, ktoré tak stály, že ho zpoza nich dobre videl. Bol starý pytliak a privyknutý stopovať zver, preto mu nebolo ľažko vyzerať trpežlive i za Balašom. Presvedčil sa, že to bol skutočne Balaša, ktorý chodil hore-dolu, vše postál, vše zasa šermoval svojou pikou, ako by sa s niekým bil, vše naťahoval a mieril kušou. Bolo na ňom vidno, že mu je dlhá chvíľa, že nemá vôbec myšlienok, ktoré by ho bavily. Takto prešla dosť hodná chvíľa, keď sa Balaša zrazu schytil a odišiel smerom ku svojmu susedovi, stojacemu na niekoľko sto krokov za kríčim a stromovím.

Túrnik rozmýšľal, čo tu teraz už podaromnici

bude vyčkávať, i vstal, že pôjde nazpäť, keď vtom ešte len náhodou vyzrel na miesto, kde bol stál Balaša, a zazrel tam vysokú paniu. Pozrel lepšie, a div-divúci: bola to ozaj Klára!

„Tu máš, to je nadelenie!“ myslel si. „Čože si, človeče, sám s ňou počnem? Ublížiť jej nesmiem, a keby som ju nasilu chcel zobrať, bude kričať, a celú tú chasu dostenam na krk.“ Škrabal sa za ušami. Vtom mu vhuplo do hlavy: „Tá veru iste prišla sem za frajerom. Poradím jej, kde ho nájde. Pravda, to jej nepoviem, ktorého.“ I vyšiel z kríčia, a keď sa bol najprv poobzeral, či nevidno nikoho, okrem panny pri mohyle stojacej a obzerajúcej sa, kráčal smelo k nej, a pokloniac sa, riekoľ:

— Panička, rytier pred chvíľou odišiel odtiaľto a mne kázal, ak by ste azda sem prišli, aby som vás zaviedol k nemu. Tak, ak rozkážete, podľme.

Klára cestou do hory bola Balašovi povedala, že ho na postoji vyhľadá, hoci ju on uisťoval, že je to nie dovolené, lebo môže zle pochodiť. Môže prísť honenej zveri ľahko do cesty. Ale keď si ženská raz vezme niečo do hlavy, to ľahko nevybiješ z nej. Kláre bolo v tábore otupno, i vykradla sa odtiaľ, a smejúc sa na zdanlivom nebezpečenstve, obzerala zdaleka poľovníkov, podľa možnosti neukazujúc sa im, kým nenájde Imra. A zazrela i ona jeho červenú mentieku a šla smerom za ňou. Keď prišla na miesto, kde ho videla, už ho tam nebolo. Rozmýšľala, čo má teraz urobiť, keď prištúpil k nej vojak, podľa vyzbrojenia zámocký

zbrojnoš. I zasmiala sa na jeho reči, pomysliac si, že jej Imro zakázal prísť, a jednako počítal s tým, že akiste príde, a poslal vojaka pre ňu.

Túrnik sa jej tiež usmial.

— Tak idete?

— Podľme, — riekla veselo. — Nemôže byť ďaleko, lebo som ho len pred chvíľou videla.

— Nuž nie veľmi ďaleko, ale potrvá so štvrt hodiny, kým dôjdeme k nemu, lebo rytier vykračuje rezko na miesto, kadiaľ poženú bravu. Tu by sa nič nedočkal.

Túrnik bistro vykračoval, vedúc veselé dievča krytými miestami, aby ich nezazrelo nepovolané oko.

— Ešte je ďaleko? — pýtala sa o hodnú chvíľu trochu zadýchčaná Klára, lebo liezli už hodný kus hore dosť strmým bokom.

— Hned sme tam. Hľa, za tým hrubým bukom nás čaká. Už vidím jeho sokolie pero na čiapke.

Klára nevidela síce sokolie pero, ale podľa možnosti ešte zrýchliala kroky. Keď boli od buka na nejakých päťdesiat krokov, zastala, a položiac prst na ústa, prikázala vojakovi, aby bol ticho a aby tichšie kráčali, na čo Túrnik, usmievajúc sa, prikývol hlavou. I vyšli ticho, a Klára, obíduc buk, zastala zrazu pred Dončom. Obidvaja skričali razom v najväčšom prekvapení:

— Donč!

— Klára!

— A kde je Balaša? — skríkla, obrátiac sa k Túrnikovi.

Túrnik si utieral rukávom oznojené čelo, i mykol plecom:

— Ktože ho tam vie, kde je. Mňa tento pán rytier poslal pre vás.

Klára zalomila rukami.

— Donč, čo smýšľaš so mnou? Ty si rytier, magister, pán, a takto zachádzaš s cudzou oddanicou! Pusť ma nazpäť! — Pre Boha ťa prosím! — začala plakať. — A čo chceš so mnou?

Donč odstúpil od nej na dva kroky a riekoval jej rozčúlením sa trasúcim hlasom:

— Klára, prisahám ti, že sa ti vlas na hlave neskriví, ak budeš mať rozum. Ale pustiť ťa priam tak nepustím, ako nechcem teraz umrieť, keď ťa mám vo svojej moci. Vedz, že bez teba nemôžem žiť. Urobil som dosiaľ všetko, a urobím to i v budúcnosti, aby si bola mojou ženou. Odhadlaný som na všetko: musíš byť moja! Tvoj odpor je úplne zbytočný.

— Nuž tak ma nepustíš? Budem kričať, vyslobodia ma.

— Chceš, aby ma zajal Čák? — pýtal sa smutne Donč. — Zaslúžil som si to od teba svojou najvernejšou oddanosťou? Chcela by si, aby som pre svoju lásku k tebe umrel v mučiarne Čákovej?

Klára váhala, čo má odpovedať, keď pristúpil k nej Túrnik a riekoval hrozivo:

— Panička, tu ide i o moju kožu, a ja veru netužím za tým opekať sa na ražnoch trenčianskeho pána. Počul som už nejedného spievať na nich. S krikom si dajte pokoj.

— Ticho, Túrnik! — zvolal hnevlivo Donč. — Vedť by i darmo kričala, lebo jej ľudia sú priďaleko..

— Parom ho tam vie, či sa niektorý niekde na blízku netúla. Najlepšie bude ísť do jaskyne a tam vyčkať večera.

— A čo chceš teraz so mnou urobiť? — pýtala sa Klára so zalomenými rukami.

— Neubližim ti ani za celý svet, ale musíš ísť s nami. Prejdeme na Moravu, tam mám známych páノov; odtiaľ do Zvolena k môjmu otcovi, a tam sa staneš mojou ženou.

— Tebe je život nie životom bezo mňa, a čo mám povedať ja, keď mne je život nie životom bez Imra?

— Imra by si sa nabažila za mesiac a preplakala by si pri ňom celý život.

— Nenávidím ťa! Môžeš ma mučiť, ale nepri-nutiš ma, aby som ťa milovala. Čo máš zo ženy, ktorá ťa nenávidí? — hovorila rozhnevane.

Vtom prišiel i Tupa, i odišli do jaskyne. Tupa a Túrnik boli šťastní a veselí, spolu si v kútku šeptali a smiali sa, pozerajúc vše ukradomky na Donča a Kláru. Pokladali svoju úlohu za ukončenú, lebo by musela byť od nich veľká neopatrnosť, keby sa dali ešte teraz chytiť.

Klára stála opretá o stenu jaskyne a dívala sa na zem. Rojily sa jej v hlave rozličné myšlienky a mnohoraké city burácaly jej srdcom. Hnevalo ju, že sa dala vojakovi tak ľahko podviesť, a hnevala sa i na Donča, že bol príčinou podvodu. Čahal

ju cit k Balašovi, hoci si úprimne musela povedať, že jej láska k nemu od tých čias, čo sa bola zasa sišla s Dončom, sa nestupňovala. Proti vôle sa jej vtískal pocit, že Donč je omnoho cennejší človek ako Imro. Jednako sa jej zdalo nemožným, že by mohla Donča milovať. Pomyseľa si, že ju odvedie a urobí s ňou bohvie čo, i dupnúc nohou, začala plakať.

— Aký ste vy strašný človek! Pusťte ma domov! Vtedy uznám, že ma ľubite, keď ma poslúchnete, — obrátila sa k Dončovi, ktorý sedel skormútene nedaleko nej na nízkom kameni.

I on rozmýšľal, čo urobí. Prvšia radosť, keď ju zazrel, sa chytrou skalila, keď videl jej hnevnu nezávisť proti sebe. Myslel si: „Hľa, ako ľahko vyplnil Boh podmienky mojej jeruzalemskej púte. Vedľa je to hotová hračka. A ak ľahko a prirodzene sa všetko deje. Vedľa sa to všetko muselo tak stať i bez sľubu. A čo mám zo všetkého? Čo mám z toho, keď pripútam k sebe na celý život ženu, ktorá ma nenávidí? Ak ona tak miluje Balašu ako ja ju, tak je moje počinanie beznádejné. A strašná púť do Jeruzalema mi zostane na krku.“ Ale pomyslel si i to, že keby ju teraz pustil, vyčítoval by si to cez celý život. Hľadel na ňu, a hoci skormúttená, zdala sa mu taká krásna a premilá, že mimovoľne zdvihol lem jej plášťa a bozkal ho.

— Klára, čo sa i hneváš na mňa, nepustím ťa. Už som ti povedal, že bez teba žiť nemôžem. A ja viem, čo je smrť. Už dva razy držala moju dušu vo svojich rukách. Ja viem, čo je to, keď sa duša

trepe ani vtáča v jej hrozných pazúroch. Pozri, Klára, my traja sme pokúšali najhroznejšiu smrť, aby sme ťa dostali. Myslíš, že by to Balaša za teba urobil? Vieš si predstaviť, čo by urobil s nami Čák, keby nás dostal?

Klára sa striasla a odvetila skoro nepočuteľne:
— Viem.

Sišiel jej na um nočný hrozný krik dôstojníka, ktorého dal Čák palicami do smrti ubiť, lebo mu oznámil útek Donča a stráže a usmial sa pritom. Čák vo svojej zúrivosti skričal: „Prejdú ti smiechoty! Zabite ho palicami!“ Dôstojník vo svojom zúfalom prekvapení skočil Čákovi na krk a málo chýbalo, že ho nezaškrtil; ale ho odtrhli od neho a tyran ho vo svojom bese sám fal, kým vládal.

— Klára, neodvracaj sa odo mňa! Zakrátko si ťa nakloním. Ved' je nemožné, aby ťa pravá, hlboká láska časom nedojala, — prosil ju Donč.

Dievča pozrelo na neho a potom odvrátilo oči.
— Milujem Imra. Nemôžem si rozkázať.

— Počuj ma, Klára! Nad môjho otca niet pána na Slovensku. Nevyrovnaná sa mu ani Čák, lebo jeho postavenie je istejšie. Moja žena bude po kráľovnej najväčšou paňou v Uhorsku. Bude mať skvelý život a možnosť robiť mnoho dobrého. Budúce pokolenia ju budú žehnať. Klára, ty si nie obyčajná ženská, ty si ducha povznesenejšieho. Ako sa môžeš zabudnúť s takým mužským, ako je Balaša. Spamätať sa zo svojho poblúdenia! Neodvrhuj ma pre takého človeka a nehádz sa do blata ty, ktorá si najkrajšou perlou kráľovského diadému!

— Hovoríš o láske, a uznávaš len svoju. Čo môžem za to, že ma ten istý cit ťahá k Imrovi? Čo môžem za to, že jeho pohľad mi je milší ako celá tvoja sláva? Možno, že si ty znamenitejší muž ako on; si bohatší a mûdrejší, ale jeho bozk mi je drahší ako tvoje všetky zámky, a v jeho objatí spočívať mi je milšie ako byť kráľovnou Uhorska. Pusť ma k nemu, a budem s vďačnosťou spomínať tvoju veľkodušnosť, hoci by som i po žobraní chodila s ním, — šeptala Klára s náruživosťou a spínala ruky.

Donč sa díval s ľútosťou na ňu.

— Uznávam a verím ti, čo hovoríš, lebo mi to hovoríš z duše. Ale jednako sa musím pokúsiť získať si tvoju náklonnosť. Keď ťa pustím, vydáš sa o niekoľko dní a ja ťa stratím naveky.

Klára sa vystrela, a složiac ruky na prsiach, zvolala:

— Prisahám ti na svätú Pannu Máriu, že sa do roka nevydám ani za Balašu, ani za nikoho iného, ak ma pustíš.

— Čo mám z toho, keď sa do roka nevydáš za Balašu? — riekol Donč s úsmevom. — Keď budeš so mnou rok, a musíš byť, dokážem ti, že ťa nikto nemôže tak milovať ako ja.

— Ty si len zahrávaš so mnou. Tvoje pokračovanie je nie rytierske. Ale nedbám. Zrušujem príslahu mlčanlivosti v tejto najväčšej nûdzi a priznávam sa ti, že som už od dvoch mesiacov . . .

— Čo si od dvoch mesiacov? — skričal Donč úzkostlive.

— Som od dvoch mesiacov Imrovou ženou, — zašeptala Klára, skloniac hlavu v bezmiernej zahanebnosti.

— Balašovou ženou?! — zvolal Donč, a zblednúc ani vápno, zatackal sa. — Ó, beda, prebeda!

— Hej, od dvoch mesiacov, aby si to vedel, — opakovala Klára, zdvihnúc hlavu s divou odhodlanosťou.

— A prečo je to nie verejné, že ste už svoji? — pýtal sa Donč s ovisnutými perami.

— To sú veci, ktoré netreba spomínať. Ale vedz, že ti hovorím pravdu, — verila sa Klára, položiac ruku na srdce.

— Tak ty si ženou toho, toho draka? Bože, Bože, aké je to nešťastie! — nariekal Donč, chytiač sa za hlavu.

— Tak ma pustíš? Môžem ísť? — pýtalo sa dievča hlasom, predpokladajúcim privolenie.

Donč zalomil zničene rukami.

— Chod' s Bohom! — zvolal a zavzlykal žiaľne.

— Ó, ty môj život biedny! Ó, ty všetko, čo som utratil!

Klára chvíľu, nie bez ľútosti, hľadela na neho a potom, povediac: „S Bohom!“ pobrala sa hýbrym krokom z jaskyne.

Donč sa díval vyjašene za ňou.

Túrnik a Tupa boli svedkami celého výjavu. Ich prítomnosti si Klára a Donč práve tak nevšimli, ako keby boli bývali dva kamene, lebo veď nеземана nepokladali za omnoho viac ako zvera.

Teraz, keď videli, že Klára má ujsť, sa im celá vec znevidela. Túrnik skočil, a pobehnúc k východu jaskyne, povedal:

— Pane, nedajte sa klamať. Panička nie je vydatá. Klame vás preto, aby ste ju pustili. Keď bude od vás na dvadsať krokov, vysmeje vás.

Donč ožil. Skočil a chytil dievča za rameno.

— Klára, Túrnik hovorí pravdu! Nepustím ťa! Ó, vy ženy, aké ste úskočné!

Klára sa zapálila až po vlasy a sklopila oči; nestým hlasom tvrdila, že je už vydatá.

Tupa pristúpil a povedal:

— Predvčerom som vás zazrel s Balašom v záhrade. Rytier vás chcel oblapiť a bozkať, a vy ste ho odsotili. To žena mužovi neurobi!

— Si jeho ženou, či nie? — skričal nádejným hlasom Donč.

— Tak, keď chcete, aby som nebola, nie som. Nedbám, robte so mnou, čo chcete, ale mi dajte teraz pokoj! — zvolala Klára beznádejne, vzdajúc sa ďalšieho boja.

Potom sklesla na kameň, na ktorom bol sedel Donč, a zavrúc oči, operala si hlavu o stenu. Donč sa díval na ňu a srdce mu svierala bolest, keď videl, že jej z očí vyviera slza za slzou.

*

Čas sa pomaly míňal, najviac v trápnom mlčaní, lebo Klára na Dončove príhovorky neodpovedala, alebo ich odbavovala jednoslabične. Popoludní sa

začala žalovať, že ju bolí hlava a že sa cíti chorá, slabá, prechádza ju zima. Donč pristúpil knej, a chytiač jej ruku, presvedčil sa, že je horúca. Prenikol ho taký strach, že sa kolená zatriasly pod ním.

— Čo si počneme teraz, Pane Bože? Prečo ma tak tresceš? Klára, drahá, nemôžeš vstať? Oprobuji, či vládzeš chodit?

Túrnik i Tupa priskočili a pomohli jej na nohy. Videli, že sa tacká.

— No, to je pekné nadelenie! — zvolal Túrnik.

Tupa sa díval zvedavo na Donča, ktorý nespúšťal úzkostlivého zraku s Kláry, ktorá stála, trasúca sa na celom tele, s tvárou do tmavočervena rozpalenou.

Donč ju vzal okolo drieku a všetok zbytočný odev kázał pohádzat na zem: Kláru posadil naň.

— Veľmi ma bolí hlava. Zdá sa mi, že stratím vedomie, — šeptala a spustila sa na pláste.

Donč zasa prezíval jednu z ťažkých chvíľ života. Ale hoci mal i srdce od žiaľu a starosti ťažké, rozvahu nestratil.

— Čo urobíme teraz? — pýtal sa, kývnuc hlavou na Túrnika.

— Ťažká tu pomoc. Kde sa podieme s chorou osobou? — riekol Túrnik, škrabúc sa za ušami.

— Tu zostať nemôžeme, — povedal Tupa, obzerajúca sa po jaskyni.

— Tu zostať nemôžeme, to je celkom vylúčené. Tu by nám zahynula. Bohvie, ako dlho bude jej

choroba trvať. A či i my nepochorieme? — trápil sa Donč.

— Nazpäť pustiť ju nemôžeme, lebo by v lese zahynula, — pokračoval Túrnik.

— A do zámku odviesť ju tiež nemôžeme, lebo by sa nám tam mrzko odplatili za našu lásku, — poznamenal Tupa.

Nastala tichosť, v ktorej bolo počuť len rýchle dýchanie chorého dievčaťa.

— Nezostane nám nič iné, ako večerom ísť s ňou horami na Moravu. Noc je dosť dlhá a cesta je krátka. Sme tria silní mužovia, prenesieme ju, — rozhodol Donč.

— Dobre, iné nám ani nezostáva, — riekol Túrnik.

„Ponesieme ju. Čo len to,“ myslel Tupa, tešiac sa, že zemiansky majetok je hoden, aby sa jednu noc naťahoval s takou ľarchou. Niesol už i väčšie, i durili ho, a ušiel.

Nedaleko od nich v hore zrazu ostro ozvala sa trúba a za ňou výkriky: „Hop, hóp! Klára! Panička Klára!“ V jaskyni sa všetci strhli, i Klára vstala zrazu na nohy, a tackajúc sa a hladiac si sluchy, chcela ísť von.

— Aha, hľadajú ma! Pusťte ma, pusťte ma!

Donč i jeho druhowia priskočili k nej a položili ju na plášte. Keďže však kričala, pritisol jej Túrnik šatku na ústa. Chvíľu sa bránila, stonajúc, ale chytrou ustatá chytila sa za hlavu a plačúc ľahla si na šatstvo, ktoré jej Donč, ktorému od ľútosti

tiecky slzy dolu tvárou, podložil pod hlavu.

Vonku sa trúba a hlasy ozývaly už z väčzej diaľky a zakrátko umíkly.

*

Hodiny sa míňaly pomaly a na kraj padol mrak. Obrys stromov a kraja sa tratily v záplave temnejúcich ostatných lúčov zapadajúceho slnca. Hviezdy začaly prebleskovať a na kraj padla večerná tichosť, v ktorej sa len tu i tu ozval nejaký vták zdaleka a pošumieval tichučký vetrik.

Ked' sa zmrklo nadobре, Donč pozrel na svojich druhov.

— Podme s božou pomocou!

Túrnik a Tupa vyskočili, Donč sa nahol nad Kláru, ležiacu v polovičnom vedomí, v ktorom tu i tu zastonala.

— Klára, pôjdeme. Vládzeš vstať na nohy? O krátky čas prídeme do domu, kde ťa budeme môcť lepšie opatríť. Vstaň, drahá! — i pomáhal jej vstať na nohy.

Pohladila si rukami horúce čelo a bola by spadla, keby ju neboli držali. Išla bez ďalšieho slova k východu jaskyne. Donč a Túrnik sa opaskami sviazali s ňou, aby pri nebezpečnom východe ponad útes nepadla do prieplasti. Tupa išiel popredku poprezerat kraj. Opatrne vyšli, nie bez veľkej námahy, lebo Klára, oddaná už svojmu osudu, pri všetkej možnej pozornosti jednako sa pošmykla dva razy a bola by iste spadla do prieplasti, keby ju neboli zadržali.

Donč do smrti nezabudol na tú noc. Ešte i o dva-dsať rokov ho prenasledovalo v ťažkých snoch, ako prenášali Kláru neschodnými horami, hore-dolu vrškami, potme, v stálom strachu, že ich nenazdajky napadnú, alebo že, spadnúc s ňou, ju pokaličia. Pritom bola nepokojná, stonala a plakala vše v polovičiatom bezvedomí.

Napokon nad ránom prišli, už na Morave, v horách k biednej hájovni, kde celkom vysilený mužovia zastali, ťažko vydychujúc. Cez drobný oblôčik chalúpky svietil ohníček na kozúbkou, v chlievoch sa ozývaly hladné prasce a kikiríkaly kohúty. Za hájovňou bol malý dvorček a na jeho konci neveľké humno. Okolo hájovne bol hodný kus zeme vyklčovaný a zasiaty obilím.

Túrnik zaklopal na oblôčik, zalepený mechúrovou blanou. O chvíľu sa ozval v chalupe ostrý hlas.

— Podte von! — zakričal Túrnik a prešiel ku dverám.

Vyšiel z nich vysoký chlap s dlhými, na plecia padajúcimi vlasmi a s bradou nakrátko ostrihanou; v ruke držal dlhý meč.

— Čože vy tu chcete? — pýtal sa ostro Túrnika.

Túrnik ho zaviedol k Dončovi, ktorý sedel vo dvore na kláte, držiac teraz už celkom bezvládnú Kláru na lone.

— Pozrite, tátu panička je veľmi chorá, ďalej s ňou nevládzeme ísť. Dajte nám prístrešie, kým nevyzdravie. Dám vám, čo si žiadate, — oslovil ho Donč.

Hájnik sa zmykal.

— A ak je to nejaký úmorník na nej a chytí sa nás všetkých?

— Ešte včera večer bola zdravá, a tam, odkiaľ sme prišli, nebolo nijakej choroby. A my ani nechceme ísť do tvojej izby, zostaneme len tu v tom humne.

Hájnik mykol plecom.

— V mene božom zostaňte!

— Odplatím sa ti dobre, — odvetil Donč, dojatý nie tak hájnikovým privolením, ako tým, že môže Kláru uložiť, čo hned len na plachtou prikrytú hŕbu sena.

— Čímže sa vy mne odplatíte? Ja nepotrebujem nič.

— Akýže si ty zázrak, že nepotrebuješ nič? — zvolal Túrnik.

— Už je to raz tak. Pošlem vám sem ženu, nech vám pomôže.

I vošiel do chalupy. Zakrátko vyšla ešte mladá, dosť šumná ženička usmievavej tváre a vyniesla dve veľké plachty, hlavniciu a vlnený koberec. Kláru opatrili čím najlepšie, umyli studenou vodou, a keď pobadali, že jej studená voda lahodí, umývali ju ňou často a dali sa jej z nej napiť, koľko len chcela. Tupa si ľahol do záčina a o chvíľu zaspal. Donč si sadol na prah stodoly a nespúštal očí s často nepokojne sa prehadzujúcej chorej. Bolo mu do zúfania. Myslel, že ochorela preto, že tak násilne zaobchodili s ňou.

Túrnik, nepokojný ako vždy, hoci ustatý, poobzeral si okolie, či je ďaleko nejaká obec a kde

by sa hodili v prípade nejakej nepríjemnej udalosti, ktorej by bolo lepšie vyhnúť. Nedaleko hájovne bol kopec, zarastený trávou a krovím. Túrnik utekal hore ním a začul spevavé, Bohu sa modliacce hlasy. Pozrel zpoza kríka, kto je to, i videl, že hájnik so ženou stoja s rukami nad hlavami pozdvihnutými a klaňajú sa len čo vyšlému slncu, modliac sa pritom. Po modlitbe spievali o Bohu najslávnejšom, najdobrotivejšom darcovi života a smrti.

„Toto sú akisi divní svätí,“ pomyslel si a odišiel ticho, ako bol prišiel. Utekal k rytierovi a povedal mu, čo skúsil.

— To budú ešte pohani, títo hájnikovci. Alebo aspoň polopohani. Naoko sú kresťanmi a v srdeci potajomky pohani. Nehovor o tom nikomu. A ináč čo si ešte skúsil?

— Na pol hodiny cesty odtiaľto je dedina. Bude nám ľažko byť tu dlhšie, aby sa o nás nedozvedeli. A Trenčín je nedaleko, — i škrabal sa za ušami.

— Neverím, že by tými horami prechádzalo sem mnoho ľudí z Trenčína. Ak sa bojiš tu čakať, môžeš ísť ďalej.

Túrnik trochu rozmýšľal a napokon sa zasmial:

— Ech, už len počkám; uvidím, čo sa bude robiť. Keď som začal s vami bojovať, tak už i dokončím s vami. A potom, kde by som sa podel bez vás?

Donč so svojou spoločnosťou zostal celých šesť týždňov v hájovni. Skoro tri týždne trvalo, čo sa Klára neprebrala a čo bola stále v pálčivosti. Až jedného dňa nad ránom otvorila oči, a vidiac pri

sebe na nízkom klátiku sediaceho Donča, povedala slabým hlasom:

— Kde som to? Čo to robíme? Dajte sa mi napíť, smädná som.

Donč za celé tri týždne máločo spal a máločo jedol. Bol, možno, ešte biednejší ako Klára, lebo ho trápily i starosti i žiaľ. Bolo mu všetko ľahostajné, ak by mala Klára umrieť. Všetky jeho plány a úmysly zariadiť Slovensko podľa talianskeho vzoru sa mu zdaly takými zbytočnými, že sa mu nechcelo ani zaoberať sa týmito ináč jeho najmilšími predmetmi. Jeho dôvera v účinlivosť sľubu púte do Jeruzalema bola na tvrdú skúšku postavená. Keď Klára vše oslabla, že sa zdalo, že zhasne, jednako ho len ten sľub chránil od zúfalstva. Myslel si: „Rúhal som sa Bohu, keď som reptal, že ľahko, i bez sľubu, som mohol Kláru dostať. Ako ľahko obrátil Boh všetko, a hľa, mám ľažkosti viac, ako uvládzem.“

Keď počul jej žiadosť o nejaký nápoj — boly to od troch týždňov prvé slová, poukazujúce, že je pri sebe — skočil a podal jej nádobku mlieka, ktoré žiadostive vypila. Bola taká slabá, že nevládala držať hrnček. Klesla na hlavnicu a dívala sa na Donča, šeptajúc niečo, čomu nerozumel, hoci sa naklonil nad jej ústa. Keď zamíkla, kľakol si jej za hlavou a so slzami v očiach ďakoval Pánu Bohu za jeho dobrotu. Prešla ním nádej, že sa Klára už uzdraví, ale i strach, že sa jej stav zasa môže zhoršiť. Ale sa polepšoval čoraz. Teraz už Donč zavše i odišiel od nej prejsť sa po hore, lebo cítil, že po-

trebuje i on zotavenia. Keď sa upevňovalo v ňom presvedčenie, že Klára vyzdravie, ožívala i jeho vôľa k životu. Keď bol v hore, sedela pri Kláre obyčajne hájnikova žena, a ona jej porozprávala, s akou nekonečnou pečlivosťou sa staral o ňu Donč. Klára vo svojej slabosti a opustenosti i proti svojej vôli musela cítiť povďačnosť k Dončovi, hoci si i chcela nahovárať, že je on príčinou i jej choroby. Obraz Balašov pomaly mizol z jej pamäti, a keď jej i sišiel na um, tak hľadela naň s väčšou súdnosťou ako predtým. Pomyslela si, keby ju bol mal Imro opatrovať v chorobe, že by to iste nebol robil s takou oddanosťou a nežnosťou ako Donč.

Túrnik a Tupa cez celý čas svojho pobytu v hájovni chodili a sledili za tým, aby neboli nevdojak napadnutí Čákovými ľuďmi. Vedeli, že sú tak blízko Trenčianskeho hradu, že odtiaľ sa ľahko môže niekto dostať do susednej dediny, a že tam vedeli o nich, o tom nebolo možno pochybovať. Najali si za niekoľko denárov chlapcov z obce, ktorí im donášali zvesti, čo sa v dedine hovorí. Chlapci im sľúbili i to, že keby prišli nejakí cudzinci do obce, naskutku pribehnú to povedať, Donč sa o ich konanie naskrze nezaujímal, lebo sa spoliehal na nich, a inej myšlienky okrem Kláry nemal.

Medzitým všetky obavy Túrnikove a Tupove boly daromné.

Keď Čák niekoľko dní márne hľadal Donča a Kláru, keď sa jeho dobrí výzvedníci jeden za dru-

hým vracali bez akéhokoľvek výsledku, porozmýšľal si, že bude najmúdrejšie, keď urobí k zlej hre veselú tvár a keď zachráni, čo sa dá. Donč a Klára mu ušli. Prídu k Demetrovi a rozpovedia mu, ako sa choval k nim. Demeter to nebude môcť pokladať za priateľstvo a môže sa obrátiť proti nemu. I posal k nemu posla so zvestou, že Donč s Klárou ušiel len preto, lebo si namýšľal, že mu je nepriateľom. A on mu neublížil nič, len urobil s ním malú skúšku, aký je chlapík. On Donča rád a Kláru Kamenickú z Tarkő — svoju neter — mu dá s radosťou za ženu. Bolo by veľmi múdro, keby Demeter prišiel k nemu na Trenčiansky zámok, aby sa o všetkom dohovorili.

Keď Čák vec takto vybavil, prestal sa vôbec ďalej zaujímať o Donča, tým viac, lebo Balašovi na poľovačke kanec roztrhal stehno v takej veľkej miere, že zostane na celý život chromý. A za pokaličeného Balašu nemohol a nechcel nútiť Kláru.

*

Klára sa dosť chytrou zotavovala. Keď prvý raz vládala vstať s pomocou Dončovou, vyviedol ju z humna medzi smreky a usadil na hŕbu machu. Sám si sadol oproti nej na zem a obidvaja hľadeli ukradomky jeden na druhého, odvracajúc zraky, keď sa im stretly.

„Aká je celkom inakšia, nie ako keď bola zdravá,“ myslal si Donč. „Aké má bledé pery, bielu tvár a veľké oči! A kde sa podely jej ramená? Šťastie, že sa nevidí, musela by sa sama

seba zlaknúť.“ Hlasno ju upozorňoval na spev a čvirkanie vtákov; trhal jej kvietky a kládol čím najkrajšie do jej tenučkých prstov. Klára málo hovorila, najviac ho len jedným-dvoma slovami obdarovala. Jej tiež chodilo hlavou, ako sa veľmi zmenil Donč. Pozerala na jeho ubiedenú tvár a mimo voľne pohladila svoju, aby sa presvedčila, že je ani jej nie biednejšia. Jeho ruky boly také schudnuté ako jej vlastné.

„Musel byť azda i on chorý,“ myslala si, a keďže sa jej tá myšlienka stále plietla v hlave, tak sa ho namiesto odpovede na otázku, či sa teší, že pôjde skoro domov, spýtala:

— Bol si i ty chorý?

— Prečo?

— Len tak som myslala, lebo si taký bledý.

— Nebol som chorý, ale tu je biedna strava.

Klára odvrátila tvár a trhala jednou rukou trávu.

— Tu je nie zlá strava; ty si sa trápil pre mňa. Hájnička mi všetko porozprávala, ako si nespal, celé noci pri mne prebdel a sa modlil, ako si nejedol a sháňal, kto by mi bol mohol pomôcť, a keď niekto prišiel, jednako si ho nechcel ku mne pusťať. Preto si zbiednel, — zašeptala napokon ledva slyšateľne a zajakave.

Donč hľadel tiež stranou a riekol:

— Veru by som bez teba neboli mohol zostať na tomto svete, — a pozrel zrazu na ňu.

Klára zdvihla tiež oči a ich pohľady sa stretli. Viac si povedali svojimi hlbokými, vpadnutými

očami, ako by boli mohli dlhými rečami. Dievča mu podalo tenkú ruku.

— Ďakujem ti; nehnevám sa už na teba.

Donč bozkal tú chudú rúčku. Neriekol nič, lebo mu dojatie sfáhovalo hrdlo.

*

O týždeň už vládala i dosť dobre chodiť. I vyšla s Dončom na krátku prechádzku. Za jasného rána kráčali rosnatou trávou popri malom čistom potôčiku, ponáhľajúcim sa chytrouchy medzi kríkmi redšou horou, v ktorej lúče ešte nízko stojaceho slinca kreslily jasné svetelné škvarky. Vtáctvo najrozličnejšími tóninami vyspevovalo svoje ranné melódie a kvietky roztváraly svoje k nočnému spánku postuľované kalichy. Prišli na malinkú lúčku, na ktorú svietilo slnko. Tráva na nej sa im zdala taká mimoriadne krásne zelená, ako ešte nikdy nevideli, a rôznofarebné kvety tkaly na nej také pestré obrazy, že si obidvaja mysleli, že nikdy niečo takého utešeného nezazreli. I zastali mimo voľne a zamíkli pod dojmom netknutej krásy a prudkého citu, búriaceho sa im v srdciach. Donča nadišlo naraz podivné odhodlanie.

— Klára, uznávam, že som ti krividil, — riekol stiesneným hlasom.

— V čom si mi krividil? — pýталo sa dievča, obrátiac naň zadivený pozor.

— Krividil som ti, keď som ťa odtrhol od Balašu. Musíš byť veľmi nešťastlivá, ak ho miluješ. Ja teraz vidím, že stratit milú je omnoho horšie ako smrť.

— Máš pravdu. Stratíť, čo milujeme, je hrozné nešťastie.

— Klára, ak si žiadaš, môžeš ísť nazpäť k Balášovi.

Ešte vždy bledá tvár dievčaťa zašla pomaly jasnu červeňou; zohlo sa, a nič nepovediac, odtrhlo lilavý zvonček, rastúci mu pri nohách. Potom rozpačite hľadalo na kvet.

— To ma už nemiluješ?

— Ty si môj celý svet, môj život!

— Tak prečo ma chceš poslať preč? Ja už Imra nemám rada.

— Donč kľakol pred ňou a objal jej kolená.

— Klára, ty chceš byť mojom? Ty sa už nehneváš na mňa, ty ma máš rada?

Klára ho udrela zvončekom nežne po tvári.

— Rada ťa. Celkom inakšie ťa rada, ako som lúbila Imra. Budem tvoja a nikdy ničia, ak nie tvoja. Ty môj drahý! — i zohla sa, a chytiac obidvoma rukami jeho tvár, bozkala ho na oči a potom na ústa.

Donč vstal a privinul jej hlavu na svoje prsia.

— Ty moja drahá, Bohom mi milostive daná žena! Veľké dobrodenie mi urobil, cez celý život mu budem za to slúžiť.

— Budem ťa vždy milovať a ty budeš ku mne vždy dobrý.

Donč ju chytil za ruku a kráčal s ňou ďalej popri potôčiku. Rozpovedal jej, že složil sľub, že poputuje do Jeruzalema, keď bude jeho ženou.

— Pôjdem i ja s tebou. Bez teba nebudem!

— Uvidíme. Ale kde by si sa ty mohla vystaviť
toľkým útrapám?

— Ja som mocná. Pozri! — i zaťala päste a stisla
zuby sťa malé dieťa.

Donč sa usmial, ale o chvíľku zvážnel. Riekoľ:

— Videl som, ako drží Boh ruku nad nami.

— Prečo to myslíš? — pýtala sa, a nakloniac
hlavu, hľadela mu do očí.

— Myslel som, keď sme museli utekať z Tren-
čína, že ťa už nikdy nedostanem, a hľa, sama si
prišla, hoci proti svojej vôle.

— Tvoj Túrnik je veľký šibal, mal by si ho po-
trestať.

— Urobím to, neboj sa. Uvalím naň viac sta-
rostí, ako kedy mal. Ale keď si i prišla, bola si mi
jednako ďaleko, lebo si ma nenávidela. Však?

Klára ticho kývla hlavou.

— Potom si ochorela. Bál som sa, že ťa stratím.
Mnoho ráz som i o božej dobrote pochyboval. A
hľa, keby si nebola ochorela, nebola by si sa mohla
presvedčiť, že si mi všetkým na svete, a tvoje srdce
by sa nebolo obrátilo ku mne.

— Pán Boh vie, čo chce, lepšie ako my, —
vzdychla si Klára.

— Donesiem mu z vďačnosti tú veľkú obeť, že
sa zariekam ťa oblapiť a bozkať, kým nebudeš
mojou ženou.

Klárina bledá tvár zašla červeňou. O chvíľku
povedala s úsmevom:

— Ale ja ťa môžem bozkať i oblapiť, keď sa ne-
zarečiem?

Donč bol magistrom a tak človekom učeným, ale jednako nevedel rozlúštiť otázku, či to Klára smie urobiť, či nie. A tak Klára, keď jej to nezakázal, hned i použila svoje právo, aby sa prevedčila, či ho ozaj má.

A Donč sa nebránil.

*

Na druhý deň pribehol splašený asi dvanásťročný chlapec do hájovne. Túrnik ho bol už zďaleka zbalal a utekal oproti nemu. Chlapec bez dychu rozprával:

- Prišli vojaci i dvaja páni do dediny.
- Akí a odkiaľ? — pýtal sa Túrnik znepokojený.
- Prišli z Moravy.
- Koľko ich je?
- Počítali sme ich: tridsaťdva i s pánmami.
- A čo sú: Česi, či Slováci?
- Hovoria slovensky.
- Do Paroma! — poškrabal sa Túrnik za ušami.
- Nepočul si, ako sa volá niektorý z tých pánov?
- Spomínali akéhosi Kazára.
- Podže ty so mnou.
- I šli k Dončovi.
Bolo mračno, sberalo sa na dážď. Donč sedel i s Klárou na kláte pod stromami pri hájovni, keď pribehol k nim Túrnik s chlapcom. Keď mu porozprávali, o čo ide, spýtal sa:
 - Kazár so volá jeden z pánov?
 - Tak som ho počul menovať.

— To je jeden z podveliteľov otcových, a tak to musia byť jeho ľudia. Ale čo tí tu hľadajú? Chlapče, a nevieš, prečo prišli sem?

Chlapec na to neyedel odpovedať. Donč skočil a pobral sa do dediny.

— Počkajte, pozriem, kto sú tí ľudia. Pôjdem sám, lebo ich len ja poznám.

Klára tiež vstala a chcela ísť s ním, čo on nijako nechcel dovoliť, už i preto nie, lebo bola ešte slabá.

Vošiel do dediny medzi humnami a bočnými stavmi pozorne, aby ho niekto nezbadal. Ale keď kráčal pred jednou zo stajní, zastali mu zrazu cestu dva ozbrojeni. Jeden z nich zvolal:

— Hľa, tu je náš pán! Chvála Bohu, že sme vás našli!

Vykľulo sa, že ozbrojeni boli skutočne ľudia Demetrovi a že on ich poslal pre syna na základe udania Čákovho, ktorý asi od desiatich dní vedel, kde je Donč a Klára.

Keď sa Donč a Klára dozvedeli, čo sa všetko prihodilo v Trenčíne za tých niekoľko týždňov, divili sa nad konaním Čákovým.

— Ako obrátil naraz, — poznamenal Donč. — Keby to bolo všetko pravda, čo odkázal otcovi, tak by bol býval náš útek celkom zbytočný. Koľko daromného trápenia a starostí sme si narobili, — hovoril mrzute, krútiac hlavou. — Ale veriš to, Klára, že mi nechcel ublížiť, alebo že nechcel za mňa od otca niečo vynútiť?

Klára sa usmiala.

— Ani jedno slovo neverím z celého.

— Ani ja, — dotvrdil Donč.

Túrnik krútil hlavou.

— Pane, azda nepôjdeť nazpäť cez Trenčín? Lebo ak hej, tak ja s vami nejdem. Neverím ja tomu pánovi. Keby vás i prepustil, ale nás dvoch by si zadržal. Čo myslíš, Tupa?

— Veru hádam. Nech nás ruka božská chráni spoliehať sa na jeho milosť!

Rozhodli sa po porade s pánnimi, vedúcimi ozbrojencov, že sa vrátia cez Moravu, Sliezsko a Halič, potom cez Oravu a Liptov do Zvolena, radšej ako cez Trenčín. Mysleli si, že je jednako nie hodno vystaviť Čáka pokušeniu. Najprv však ešte počkajú týždeň, dokiaľ sa Klára lepšie zotaví, aby mohla cestu na koni konať bez prílišnej námahy.

Zbývajúci týždeň upotrebil Donč na to, aby sa odslúžil hájnikovi. Keď prišiel hájnik napoludnie domov, pýtal sa ho Donč, akú odplatu si žiada za svoje pohostinstvo. Hájnik len stisol plecami a povedal:

— Čo mi môžete dať, čo by som ja potreboval? Peniaze? Načo sú mi? Mám čo jest', obliect'; mám chalupu, drevo. Nepotrebujem vašich peňazí, len by som sa pre ne zbojníkov bál.

— Pozri, Matej, — riekol mu Donč, — už ti štvoro drobných detí umrelo, všetky na tú istú chorobu a v jednom veku. Ako ktoré začne chodiť, umrie. Tvoja chalupa musí byť prekliata, bude na nej úrek. Ty sa detí nedochováš.

Matej pokrútil hlavou.

— To sú daromné reči. Vysvätil ju už farár z de-

diny a zariekal ju i Tajný muž z Borového. To všetko nič nepomohlo. Keby bol zloduch alebo úrek príčinou smrti mojich detí, boly by ho modlitby a zariekanie odstránily. Môj boh nechce, aby sme mali deti, nuž mi ich berie. Dajte vy mojej chalupe pokoj!

Klára sa tiež prihovárala, aby Donč nechal Matejovu chalupu na pokoji. Ale Donč si nedal poviedať. On vedel z Talianска, že tam niektoré prekliate domy pováľali a že rodina, odsťahujúc sa na iné miesto, vyhla dosiaľ v nej panovavším biedam. Na jeho žiadosť ešte i Klára, proti svojmu presvedčeniu, nahovárala Mateja a jeho ženu, ktorá mala také šumné polročné chlapča na ramene, aby pristali na zničenie svojej chalupy a postavenie novej. Ale s Matejom nebolo reči, bol zafatý, že sa vyhrážal násilím, ak sa mu niekto chalupy dotkne.

Donč ho kázal svojim ľuďom chytiť, poviazať a pri náreku a preklínanií jeho ženy zaviesť do dediny a tam zavrieť do komory a strážiť. Potom dal sohnaf tesárov a chalupu rozobráť a spálíť so všetkým, čo v nej bolo. Pôdu kázal preorať a utlačiť. Na inom príhodnom mieste postavili potom chalupu, rozložitejšiu a vidnejšiu. Keď bola hotová, čo sa stalo do týždňa, lebo Donč sohnal do práce ľudí až zbytkom, dal ju poriadne zariadiť a opatriť všetkým potrebným šatstvom a náradím. Keď ju požehnal i knaz, dal do viesť Mateja, ktorý dudrúc musel pristať na novú chalupu, hoci bol i nahnevaný na Donča a Kláru a preklínal ich po

kútoch, že ho za jeho dobrotu žalárovali a pripravili o milú mu chalupu.

Donč si mnoho nerobil z jeho hundrania a Klára sa mu len usmievala. Vyplatili robotníctvo hojne a odišli so svojím sprievodom.

Pohanský Matej sa potom dlhé roky modlieval k slncu a žiadal od neho požehnanie na hlavu Dončovu a jeho ženy, lebo sa v novej chalupe dochoval peknej rodiny.

II.

Do Zvolena prišli bez zvláštnych prekážok a o krátky čas po príchode slávili svoj sobáš, spojený so zábavkami, trvajúcimi niekoľko týždňov. Po príchode bola prvá povinnosť Dončova vydeliť Túrnikovi a Tupovi po zemianskom dvore, s ktorými chlapíci boli vo svrchovanej miere spokojní. Na svadbu prišiel i Matúš Čák so svojím sprievodom a nebolo nad neho milšieho a žartovnejšieho človeka oproti Dončovi a Kláre. Čo si pritom mysleli i Čák i Dončovci, to si navzájom neprezradili. Túrnik a Tupa sa v čas pobytu Čákovho vo Zvolene neukázali. Poznali ho dobre a vedeli, že by ho i pri jeho zdanlivom piateľstve k Dončovi jedenako svrbela dlaň, keby ich videl. A čo znamenalo svrbenie jeho dlane na niekoho, to vedeli veľmi dobre a neboli naskrze zvedaví, aby to preukazoval na nich.

Roku tisíc tristo desiateho bol Donč už tri roky ženatý. Tisíc tristo ôsmeho roku sa dal Karol Ró-

bert korunovať za uhorského kráľa v Budíne a Donč, nenachádzajúc naskrze porozumenie pre svoje zámery u Čaka, prestúpil na stranu kráľovu. Celý život slúžil kráľovi verne a s najväčšou obetivosťou. Konal zaň dlhé cesty a mal veľkú a hrdinskú účasť na jeho vojnách. A jednako mnoho ráz nesúhlasil s jeho konaním, lebo Karol Róbert sa usiloval sice pozdvihnuť Uhorsko, ale bol pritom často násilný a ľahkých mravov.

Z Kláry, ktorá bola na svoju postavu po chorobe trochu prichudá, za tie tri roky vyvinula sa pekná žena. Uchvacovala každého i nežnosťou i šelmovskou dobrotu tváre a chovania. Donča milovala s oddanosťou a preukazovala najživšie zaujatie pre všetky jeho plány, ktoré podľa talianskeho vzoru vykonával na Slovensku. Donč hľadel pozdvihnuť hospodársku, kultúrnu a mravnú úroveň svojho poddanstva. Tvoril mestečká a mestá, staval kostoly a otváral bane. Napomáhal kupectvo a priemysel. O niekoľko rokov neskôr si ho pápež Ján XXII. zbavil sľubu putovať do Jeruzalema a uložil mu namiesto toho povinnosť postaviť dva chrámy. Donč postavil jeden z nich v Martine a druhý v Banskej Bystrici. Mal veľký smysel pre umelecké tvorby, čo možno pozorovať i na všetkých jeho stavbách a ich okrasách. Na náboženstvo kládol veľkú váhu, lebo ono, podľa jeho presvedčenia, robilo život milším, odoberajúc ľudským väšňam a náruživostiam osteň.

Donč bol povahy zádumčivej a mával často, bez zvláštnej príčiny, záchravy smútka, najmä keď bol

dlhší čas vzdialený od svojej ženy. Klára bola vždy veselá, najmä keď bol jej muž doma; rada mala žart a smiech a rada si i pospevovala, čím ožily, na veľké potešenie jej muža, podľa vtedajšieho spôsobu, stavby, tmavé izby hradu. Donč bol blažený, keď bol pri nej, ona vedela vždy rozohnať chmúry jeho duše. Keď bol doma, neopustila ho ani na chvíľu, chodila s ním všade a s najväčším záujmom počúvala jeho výklady, pričom svojimi námietkami a poznámkami preukazovala živé porozumenie jeho myšlienok. Donč ju zbožňoval a bol by vďačne obetoval hoc i život, aby ju zachránil od každej nehody. Často, hľadiac na ňu, s podivením pozoroval, ako sa vyvinuje mnohoslubný puk jej osobnosti na kvet jednako netušenej bohatosti a krásy.

Po upevnení svojho postavenia preložil Karol Róbert svoje sídlo z Temešváru na Vyšehrad nad Dunajom, a tu musel Donč v službe kráľovej často dlhé týždne tráviť ďaleko od svojej ženy. Kláru nikdy nebral so sebou na kráľovský hrad, lebo sa obával, že Karol Róbert hodí svoj zrak na krásnu ženu. A tak sa v jej neprítomnosti zožieral stálou túžbou za ňou a starosťou o ňu. Mohol konať hocjakú prácu, vždy bol jeho duch zamestnaný i ňou. Často ho zašlo tušenie, ináč bez akéhokoľvek základu, že ochorela, že ju niekto napadol v jej hrade, alebo že má iné nepredvídané nepríjemnosti. A v také chvíle si skoro zúfal. Nechal pri nej svojich najspoľahlivejších ľudí, medzi nimi i Túrnika a Tupu, oddaných mu na život a smrť,

a jednako, vediac, aký je život premenlivý, koľko rozličných prekvapení sa skrýva v ňom, bol v stáлом strachu. Boly časy, keď si myslal, že urobil chybu, vezmúc si ju za ženu. Vynútil ju svojím sľubom púte do Jeruzalema od nebies, a teraz ho Boh tresce za to tým, čím hrešil, totižto priveľkou, všetko v ňom premáhajúcou láskou k žene.

*

Kráľovi sa narodil syn. Táto radostná udalosť sa mala oslavovať viac dní trvajúcimi zábavkami a slávnosťami. Na Vyšehrad bolo pozvané všetko panstvo i so ženami a dorastenými mládencami a dievčatami.

Kráľ, počuvší mnoho o kráse Klárinej, a to hlavne od závistníkov Dončových, ktorí by vdľačne boli zničili jeho manželské šťastie, bol ho už viac ráz vyzval, aby doviadol svoju ženu na Vyšehrad. Donč dosiaľ vždy vedel vynájsť nejakú pravdepodobnú výhovorku, prečo nemohla prísť. Teraz bol však kráľ neodbytný, pobadajúc napokon schválnosť v jeho konaní. Donč, vidiac s fažkým srdecom, že svojmu osudu nevyhne, žiadal od kráľa, aby mu dovolil ísť po ňu. Karol Róbert to dovolil, ale na jeho cynickej, vyholenej, i pri mladosti od úst k brade sa tahajúcimi, ostrými vrászkami prebrázdennej tvári vysadol úsmev, ktorý naplnil Dončovu dušu smutným tušením.

— Choďte, priateľu, ale aby vám bolo veselšie, vezmite so sebou Aubiana a Fortarriga, — riekol veselo kráľ, poťapkajúc Donča priateľsky po pleci.

Dončovo srdce bolo ani z kameňa, ale sa usmial tiež, ako keby mu to bolo veľmi milé. Vedel, že tých dvoch pánov posiela kráľ s ním preto, aby dali pozor, či Dončovci nebudú hľadiť nejakým spôsobom vyhnúť príchodu na dvor. Oni boli najvernejší spoločníci kráľovských kratochvíľ, pri ktorých sa nehľadelo na nijaké sväzky a predpisy či božské, či ľudské. Donč počítal s tým, že oni by i úskokom, alebo azda i nasilu doviedli Kláru na Vyšehrad, keby samochtiac nešla. Teraz si robil trpké výčitky, že opustil Čáka. Jeho svedomie ho preto netrápilo, ale keby bol pri ňom vytrval, neboli by sa musel obávať o svoje rodinné šťastie.

Cestou rozmýšľal, baviač sa naoko rozpustilými a žartovnými rečami svojich sprievodcov, ako by mohol Kláru upovedomiť o tom, čo by mala urobiť, aby nemusela ísť na dvor. Ale každý jeho plán stroskotal na krajnej pozornosti, ktorú mu venovali Aubain a Fortarrigo a ich sprievodníci. Napokon, keď už boli len na deň cesty od jeho hradu, riekoľ Fortarrigovi, že musí poslať rýchleho posla ku svojej žene, aby ju upovedomil, že prichádza s hosťmi pozvať ju na kráľovský dvor. Je potrebné, aby sa pripravila na ich prijatie, lebo je i to možné, že nebude doma, ale niekde na návštive v jednom zo susedných kaštieľov alebo hradov. Oprávnenosť tohto posolstva uznali, ale poslali jedného zo svojich ľudí, ktorému pred nimi musel Donč povedať, čo odkazuje svojej žene. Urobil to v nádeji, že ona porozumie jeho úmysel a nájde spôsob, ako by vyhla cestovaniu.

Ked' posol prišiel do hradu, našiel Kláru v záhrade v spoločnosti viacerých paní zo susedstva, medzi ktorými bola i krásna, ale veľmi etibažná a márnivá Barbora Kesznerová, manželka bansko-bystrického mešťanostu.

Ked' posol rozprával, čo mu bolo naložené, pani Barbora skríkla:

— Klára, aká si ty šťastná, že ideš ku dvoru!
Čo by som ja za to dala, keby i mňa zavolali!

Ostatné panie, i staršie, jej prisvedčili a Klára, hoci vedela, aká je mienka jej muža o dvore, sa dala strhnúť i rečami svojich spoločníč, ale i svojou márnivosťou — bez ktorej niet ženy na svete — môcť sa pohonosiť pred závistlivými priateľkami a rozhodla sa, že pôjde na kráľovský hrad, mysliac si, že v žiarlivosti jej drahý manžel zveličuje nebezpečenstvá, ktoré tam hrozia ženskej ctnosti.

I šla s celou spoločnosťou najprv pozerať rozličné skvostné šatstvo, aby vybraly najprimeranejšie na také slávnosti, i aby chystaly hosťom primeranú večeru. Klára pri výkrikoch obdivu nad krásnymi a bohatými hábami ich s falošnou skromnosťou hanila, ale jej priateľky tým väčšmi bažily za nimi. Barbora i probovala čo krajšie šaty, a skutočne, mnohé pobelavej, ružovej a trochu tučnej panej pristaly prekrásne.

— Ach, keby som sa ja mohla v tých šatách ukázať kráľovi, viem, že by som mu pomiatla hlavu, — smiala sa nie bez trpkosti.

— Veru by sa tvoj pán Michal mohol za ušami škrabáť, — podotkla chudá, počerná pani Branická.

— A keď i nie kráľ, ale by sa tam jednako nášiel kupec na taký tovar, ako si ty, — mienila Bytterová, staršia tučná žena susedného zemana s pichľavou závisťou.

Klára sa na mnohých rečiach svojich družiek usmievala a vybrala si šatstvo, ktoré, hoc i nie najskvostnejšie, jej farbou a strihom najlepšie pristalo. Keď podvečer prišiel Donč s hosťmi, nebolo pri Kláre okrem pani Barbory a Branickej viac nikoho, lebo sa ostatné panie boly porozchádzaly. Keď Donč zazrel vo dverách paloty ich vítajúce panie, nevedel napochytre, čo si má myslieť. Klára bola jednoducho oblečená, ale bola taká krásna, že mu srdce skákalo od potešenia, ale už v nasledujúcu chvíľu ho bodlo, že je taká, lebo bolo vidieť obdivujúce prekvapenie i na tvárich Aubaina a Fortarriga, s ktorých Donč nespúšťal pátravého zraku. Veľmi vyobliekaná Kesznerová bola tiež krásna osoba, ale pri Kláre sa nemohla uplatniť. Nadto mala Klára i vystúpenie vľúdne a milé, ale prezradzujúce i istotu a duševnú urovnanosť, ktoré účinkovaly mimovoľne i na rozpustilcov, akými boli Aubain a Fortarrigo. Obidvaja hned pocabali, že falošne hanblivá a skromná pani Barbora viac zodpovedá ich mravným názorom, lebo ona, keď nie slovami, ale veľmi významnými pohľadmi a presladkými úsmevmi ďakovala za pozornosť, ktorú jej v prehojnej miere venovali páni od dvora.

Po skvelej večeri sa Klára a Donč skoro vzdiaľili od spoločnosti pod zámienkou, že sa musia pri-

pravoval na cestu. Páni a dámy sa zabávali skoro do bieleho rána. Barbora tak, ako i pani Branická, ktorá hoc i nie veľmi pekná, nebola bez záletnosti, s ľútosťou hľadely na lúče vychádzajúceho slnka, včas do dvorany sa derúce. Vedľ, ach, tí páni odo dvora boli takí milí, takí múdri, vedeli toho toľko rozprávať, čo človek nikdy nepočul! Fortarrigo spieval pri lutne ani anjel a Aubain vedel tak túžobne hľadieť na človeka, že až srdce pukalo!

*

Na tretí deň po príchode pánov odišli na Vyšehrad. Išla s nimi i krásna pani Barbora, ktorá sa od Aubaina a Fortarriga dala veľmi ľahko naviesť na túto vychádzku. Svojmu mužovi odkázala po poslovi, kde ide a s kým. Zároveň si kázala poslať na dvor i svoje najkrajšie šaty. Niečo mohla obliecť i Kláriných, čo jej ona vďačne požičala, tešiac sa, že bude mať takú veselú spoločnicu na ceste. Pravda, mnoho z nej nemala, lebo pani Barbora sa zaoberala len pánnimi.

Donč nahováral Kláru, aby sa čím najskromnejšie obliekla. Bol by býval najradšej, keby sa bola zababušila ani mniška a pretvarovala, že je chorá.

— Ty bojko, ty, — smiala sa mu Klára, — myslíš, že ma ten tvoj kráľ zje?

— Drahá, ty ho neznáš a podceňuješ nebezpečenstvo, ktoré nám hrozí.

— Neboj sa! Radšej zomriem, ako by som ťa, čo i len jedným pohľadom, oklamala.

I pozrela naň s takým úprimným citom, že jej veril a uspokojil sa na chvíľu.

Obidvaja boli radi, že pani Barbora išla s nimi. Donč nečestne dúfal, že odvedie kráľa od jeho ženy a že namiesto neho pána mešťanostu z Banskej Bystrice potrafí nebezpečenstvo, ktorého sa on obával.

*

Vyšehrad nad Dunajom bol za Anjouovcov krásny zámok. Oni ho dali podľa vytríbeného vku-su talianskych umelcov okrášliť. Bolo v ňom nie-len mnoho románskych, ale i krásnych gotických stavieb. Na príhodných miestach sa skvely, podľa vtedajšej módy, alegorické fresky utešených deko-ratívnych farieb a i značnej životnej pravdivosti postáv. Gioto bol už za časov Karola Róberta naučil sa vidieť i prírodu a nekresliť len vždy jedna-ké, neživotné schémy. A mal hodne znamenitých žiakov, ktorí ho nielen pochopili, ale i ďalej krá-čali v jeho šlapajach. Boli už vtedy i sochári, ve-diaci dojať nielen krásou čiar svojich diel, ale aj ich životnosťou.

Na Kláru a Barboru pôsobil hrad a život v ňom silným dojmom. Pravda, celkom iným pri jednej a iným pri druhej: Barbora videla šperky a bohat-stvo panstva, shluk vojakov a sluhov; Klára, už čiastočne vyučená Dončom, pozorovala viac ume-leckosť budov a rozličných diel; účinkovala na ňu elegantnosť talianskych a francúzskych dvora-nov a paní, od ktorej silne odrážali s a neurva-

losťou a nadutosťou vystupujúci maďarskí a kumančtí veľmoži, vyobliekaní nevкусne s barbariským prepychom. Mnohý z nich bol ani putujúci sklad šperkov, skvostných zbraní a drahých kožušín. Popri hladkých, vyholených, ľahučko v črevičkách, svižnými krokmi sa pohybujúcich Talianoch a Francúzoch boli vyšnurovaní, veľkými, hrubo brúsenými drahokamami vyšperkovaní Maďari, v nemotorných čižmách, s veľkými ostrohami, ťažkopádni a neobratní. Dlhé vlasy, vrkoče, brady a fúzy dodávaly divosti ich tváram, v tie časy ešte výrazné tatárske črty preukazujúcim. Na Donča väčšina z nich hľadela s otvorenou nenávisťou. Ani Talianom neboli milí, ale Taliani zatajovali svoje city milým, priateľským úsmevom. I jedni i druhí ho nenávideli. Uhri, lebo ho pôkladali za staliančivšieho sa renegáta, a Taliani, lebo poznali v ňom rozum a energiu, ktorými vlastnosťami zarazil nejednému z nich postup v kráľovskej milosti. A Donč vôbec nemyslel na egoistické využitie svojich darov. Bol spokojný s tým, čím bol a čo mal, a jeho túžba bola slúžiť krajine a kráľovi a zachovať si čistú lásku svojej ženy. A jednako, už i z holej nevyhnutnosti, musel vziať na seba mnohé vysoké úrady a spravovanie viacerých stolic, stanúc sa roku 1317 i županom zvolenským, oravským, turčianskym a liptovským.

Večer boli Dončovci a pričinením Aubaina i pani Barbora pozvaní na zábavu vo veľkých a skvostných rytierskych sieňach.

S obdivom hľadely panie na vyparádené pan-

stvá a na krásnymi maľbami a gobelínmi okrášlené vysoké dvorany so štíhlymi oblokmi. V tanečných dvoranách boli na estrádach umiestené hudobné sbory a pre kráľa a kráľovnú bolo v najväčzej ustrojené pódium s malými, ale skvostnými trónmi.

Na rozkaz panovníka boli Dončovci i s inými panstvami predstavení kráľovskému páru. Kráľ s kráľovnou boli oblečení v uhorských, ale veľmi vkusných šatách, a najmä pekná Alžbeta, poľská princezná, kráľova žena, očarila každého svojou milou láskavosťou. Karol Róbert zdal sa starším, ako bol; hlboké vrásky okolo úst a drobné okolo očí dodačovaly jeho tvári rokov, ktorých nemal.

Dončovci sa poklonili kráľovskému páru a kráľovná oslovila Kláru, okrášlenú nadzvyčajne rozčúlením a zapýrením:

— Krásna pani, zostaneš u nás?

— Zostala by som vďačne k vašim službám, — odvetila Klára, klaňajúc sa.

— Budeme hľadiť, aby sme vás tu zadržali i s vaším mužom, — podotkol kráľ.

— To závisí len od rozkazu môjho pána, — riekoval Donč.

— My urobíme všetko, aby sme takú krásnu paniu... — pokračoval Karol Róbert, ale vtom, zazrúc za Dončovcami druhý pár, pretrhol svoju reč, a nevšimajúc si ich viac, zvolal: — Á, Ujváry, vítam vás!

Dončovcov odtisol od trónu za nimi nasledujúci veľmož. Donč, ktorý sa bol obával, že kráľ až

priveľmi vyznačí jeho ženu, bol teraz jeho nešetrnosťou urazený. Pozrel na Kláru a videl, že sa usmievala, ale akosti strnule, a zdalo sa mu i to, že zbledla. Videl, že i ona pocítila urážku. Tvár mu sčervenela a hrýzol si v hneve pery. Zasa sa inakšie stalo, ako sa obával, že sa stane, a on nielen že neboli spokojný, že sa jeho obavy nesplnily, ale sa hneval. Pre seba by nešetrnosť neboli posudzoval, ale že sa to stalo jeho žene, bolelo ho. Pani Barbora, ktorá bola šla za nimi, sa teraz stratila od nich. Pravda, ju zaujímaly i tance talianske a uhorské, ktoré sa premieňaly podľa rozličných hudieb, ktoré k nim vyhrávaly.

Dončovci odišli skoro zo zábavy, nechávajúc tam pani Barboru, o ktorú veľmi pečoval pán Aubain. Zprvu boli namrzení, že ich kráľ pre Ujváryho tak opovrhol, ale keď si všetko lepšie rozmysleli, boli spokojní.

— Keď kráľ s nami tak nevšimavo zachádzal, môžeme ísť azda skorej domov. Možno, že sa i ty strasieš jeho služby a budeme vždy spolu, — tešila ho Klára, hoci ju mrzelo pokračovanie kráľovo.

— Iste by mi bolo omnoho viac zaťažilo na duši, keby bol s tebou zachádzal, ako to tvoja krása zaslúži, — mienil Donč.

Druhý deň mali celý pre seba. Bol krásny letný deň. Vstali včas, slnce ich vábilo von z izieb do záhrad a popoludní do okolitých hájov, kde šli radšej, než aby mali účasť na kráľovských zábavách. Donč poukazoval Kláre hrad, jeho siene,

chrámy, výhľady. Vykladal jej o rozličných obrazoch a mal potešenie z jej chtivej účasti na jeho pôžitku a na jej ľahkom chápaní. Strávili krásny deň. Do neskorého popoludnia ich nevyrušoval nikto, len okolo šiestej podvečer prišiel sluha do ich izieb oddelenia, lebo prišiel posol z Neapola s akousi súrnou zvesťou, o ktorej chce kráľ s ním pohovoriť.

— Škoda, že musíš odísť, — podotkla Klára. — Aspoň jeden blažený deň by sme boli spolu strávili bez prekážky.

— Nič to, drahá; počkaj ma tu, ja sa pousilujem, aby som o hodinu prišiel nazpäť.

Bozkal ju a odišiel.

Ponáhľal sa; neminula ani hodina, keď pribehol nazpäť, mrziac sa, že ho kráľ vyrušoval pre malickeď, ktorú nebolo hodno ani spomínať. Ale zdalo sa mu, urobil to preto, že chcel svoje včerajšie urážlivé pokračovanie napraviť.

Tichučko otvoril dvere na izbe a na prstoch vošiel, chtiac rýchlym a neočakávaným príchodom Kláru prekvapiť. V izbe jej nebolo. Vošiel do druhej, ani tam jej nebolo. Pozeral za skrine a do kútotvov, či sa mu neschovala: nebolo jej nikde. Spýtal sa komornej na chodbe, kde šla pani, a tá mu nevedela nič povedať, lebo, vraj, pani z izieb vôbec nevyšla.

— Podivné! — zvolal a vošiel nazpäť do izieb.

Kedže ich poprèzeral, našiel v jednom kúte druhej izby malé dverčeky, ktoré boli však zavreté. Kedže Klára nevyšla na chodbu, tak sa mohla len tými

dvierkami vzdialif. Chytil na nich pripevnený bronzový kruh a triasol ním, ale darmo: dvere sa nehly, boly malé, ale veľmi pevné.

Krv mu udrela do hlavy, i chytil sa za ňu obidvoma rukami: prebehla ňou myšlienka, že s Klárou sa muselo niečo strašného stať. Museli ju odviesť. Bohvie kde a prečo? Kráľ ho dal odvolať len preto, aby zostala sama. Prešiel po izbe hore-dolu a zrazu sa zasmial.

„Bože môj, aký som, ani malé dieťa! Žena vyjde von na pol hodiny, ktovie prečo, a ja už vidím samé mátohy!“

Nútil sa rozmyšľať o tom, čo budú večer robiť. Ale po veľmi krátkom čase ho nadišiel nepokoj zasa.

„Mala by už tu byť!“ Prešiel k malým dverám a obzeral ich. Boly zavreté, a podivné, nebolo na nich zdruka ani kľučky. Tak teda sa otváraly len zvonku. Musel ich niekto otvoriť a odviesť Kláru. Ale nasilu ju nemohol odviesť, lebo by bola kričala, a to by komorná na chodbe bola musela počuť. Tak išla s niekým dobrovoľne a iste sa vráti čochvíľa. Náročky ho neopustila. „Veď ako ma ona miluje! Aká je nežná, oddaná a starostlivá o mňa!“ A nie bez dojatia si predstavoval, aká nekonečne láskavá bola vždy k nemu. Urobila, čo mu na očiach videla.

Zrazu mu prišlo na um: „Mohli ju oklamať! Odvolali ju niekam a zadržali ju proti jej vôli!! Ale kto? Kráľ sotva, veď by nebol s ňou tak urážlivozachádzal. A druhý by sa neopovážil. Hoci, kto-

vie? Taký Aubain alebo Fortarrigo si mnoho dovolia. A kto sa vyzná i v ženách? Možno, že i sama šla. Balašu opustila mne kvôli, môže zasa mňa opustiť inému kvôli. A ona sama chcela ísť do hradu, a vedela, že mi je to nemilé. Ako sa vyobliekala, aká bola krásna! Bože drahý, ak ma klame! Zmárnim ju! Ale bez nej žiť nemôžem!“ I hodil sa na pohovku a trhal si vlasy. „Zmárnim ju i seba!“ A bil sa päťšou po prsiach.

Potom zasa vyskočil a tíšil sa. Sišlo mu na um, koľko ráz ho už skúšal Boh, koľko ráz si mysel, že je všetko stratené, a napokon bolo mu to, čo pokladal za nešťastie, na osoh. Kto vie, čo dobrého sa môže vykľuť z tejto udalosti. Veď je nie ľažko úfať sa v Boha, keď sa nám deje všetko po vôle, ale vtedy, keď sme trápení, musíme sa oddať s dôverou do Jeho vôle!

Táto myšlienka ho ovládala nadlho. Ale keď neprišla Klára ani po dvoch hodinách, bol načistom, že sa niečo mimoriadneho muselo s ňou prihodiť. „Možno, že ju postretla nejaká nehoda,“ mysel si a šiel vyhľadať zo svojich ľudí Túrnika a Tupu, v ktorých mal najväčšiu dôveru. Rozpovedal im, čo sa prihodilo, a naložil im, aby nebadane stopovali v hrade, kde sa mohla podieť pani. On sám pochodil celý hrad, kde mohol nebadane prejsť, a vypytoval sa, kde to mohol urobiť bez rozruchu. Teraz už stratil všetku nádej. Bol opanovaný citem, že sa Klára či takým, či iným spôsobom strátila. Nadišla ho chladná rozvaha, čo urobiť. Počká na svojich ľudí, akú zvest donesú. Bol presved-

čený, že nevystopujú nič. Vyhľadá kráľa, ak bude možné, ešte večer a požiada ho o jeho pomoc. Ak nebude môcť s ním byť večer, počká do rána a potom urobí všetkému koniec. Srdce mu bolo, ani keby ho stískala nemilosrdná pásť, ale teraz bol už chladný a odhodlaný na všetko. Lahol si na kožušinami vystlanú pohovku a čakal svojich ľudí. Myslel o sebe, že je chladnokrvný, ale nervózne rozčúlenie ho triaslo ani zimnica.

O dobrú hodinu prišli Túrnik a Tupa. Vyzvedali sa pozorne všade, ale sa dozvedeli iba toľko, že jedna zo služobných dievok videla ísť pani Kláru s pani Borickou chodbou, vedúcou z izby, kde bývali, a na ktorú viedly tie dvierka v kúte do veľkej okrúhlej veže, na ktorej boly zvonku krásne gotické vikýre, okrášlené kvetmi. Či je pani v tej veži, nevedeli povedať. Veža patrí — vraj — k bytu kráľovnej, hovorilo dievča. Pani Borická je kľučiarka v oddelení kráľovnej.

Donča uspokojila zvesť, že Klára išla do oddelenia kráľovnej. U kráľovnej sa jej nemohlo nič stať. Bohvie, aké môžu mať panstvá zámery, možno rozmyšľajú o nejakom prekvapení, o nejakej zábave. I vzdal sa myšlienky ísť ku kráľovi. Možno, urobil by sa len smiešnym. Počká.

I čakal celú noc. Darmo čakal, Klára neprišla. V noci ho potom zasa nadišly všetky zúfalé myšlienky vo svrchovanej miere, ako to už noc donáša so sebou. Včas ráno počul na dvore dupot mnohých koní, hovor a výkriky. Vyzvedal sa, čo sa deje. Povedali mu, že kráľovná odchádza so svo-

jím sprievodom do Budína, kde stavajú pre ňu novú krásnu palotu. Ak bola Klára s kráľovnou, musí teraz už prísť. Napínal uši, počúval pri dverách, či počuje jej ľahký krok. Nepríšla.

Teraz už bolo celkom isté, že Kláru postihlo veľké nešťastie a že je ich život zničený.

Ako bude možné, pôjde ku kráľovi. Rozpovie mu, že ide o život jeho ženy a jeho vlastný. Nech mu pomôže, ak môže a ak chce. Ak sa však jeho ženy niekto dotkol nečistou rukou, tak niet pomoci.

Čakal. Hodiny sa pomaly mňaly. Šiel ku kráľovi, ale ho ešte nepustili k nemu. Šiel zasa. A zasa darmo. Napokon, keď prišiel zasa s tvárou, strhanou pretrpkým bdením, a hoci potláčanou, ale jednako každému viditeľnou najťažšou duševnou bolesťou, vpustili ho do kráľovej komnaty.

Karol Róbert bol v izbe s Aubainom. Blížilo sa už poludnie. Kráľ polosediac ležal na pohovke, pokrytej červeným kobercom s veľkými žltými kvetmi a zelenými listmi. Bol bledý, zdal sa zunovaný a umdletý: oči mal malé a lenivo klopal malým bičíkom po koberci. Donč vošiel a posklonil so hlboko. Kráľ pozrel na neho krátko a potom dlhšie a odvrátil zrak. Aubain sa ho pýtal, čo je jeho žiadost.

Donč si bol smyslel, že sa bude odvolávať pred kráľom na svoje zásluhy, na svoju vernosť a bude prosiť, aby rozkázal, žeby mu Kláru vydaly. Ale prikročil k nemu celkom a riekoval len toľko:

— Monsignor, moju ženu včera večer odviedli.

Rozkážte, aby mi bola vrátená. Ide o jej a o môj život. Ak sa niečo prihodilo, čo čestná žena nemôže prežiť, tak to neprežije ani ona, ani ja.

Karol Róbert nepovedal ani slova, len zaťal pery a klopal bičíkom nervóznejšie po pohovke. Prvá myšlienka, ktorá ho nadišla, bola odpratať tohto smelého, nepríjemného človeka. Stojí ho to pokyn a zmizne alebo jedom, alebo v niektornej veži. Ale zasa mu prišlo na um, že je Donč vlastne jediný z Uhrov, majúci talianske vzdelanie, rozumejúci jeho úmyslom a tvoriaci spojku medzi ním a uhorskými páni. Pravda je, že mu vykonal už cenné služby. Teraz však chce, aby mu vydal ženu, ktorá sa mu ľubi. A kto je Donč? Poddaný, otrok. Držal ho v ruke ani chlapec vtáčika. Váhal.

Aubain sa díval so záhadným úsmevom na Donča a na kráľa. Potom sa zohol ku kráľovmu uchu a povedal mu ticho po francúzsky, ktorej reči Donč nerozumel:

— Sire, le drôle tuera la femme; c'est sûre!
Laissez la fuire. La rousse vaut mieux et n'est pas si farouche.

Hned zatým kráľ vstal s pohovky a usmial sa vľúdne Dončovi. Položil ruku na jeho plece a povedal:

— Bojíte sa o svoju krásnu ženu? Máte pravdu, je prikrásna pre náš dvor. Dáme ju hľadať. Dúfam, že sa vám za najkratší čas vráti bez akejkoľvek poškvrny. Môžete ísť s ňou domov do svojho hradu. Keď vás budem potrebovať, pošlem po vás.

Podal mu ruku, ktorú Donč bozkal a odišiel.

Ked' kráčal chodbou, vedel iste, že sa Klára vráti. Ak len o štvrt hodiny nevojde do ich oddelenia, nájde ju už tam. Ked' bol s týmto načistom, nadišiel ho stud, že sa dal opanovať bez príčiny zúfalstvom. Neveril ani Bohu, ani kráľovi. Ako ho nadišiel strach, že jeho ženu mohlo niečo stihnuť, stratil všetku rozvahu. Hanbil sa sám pred sebou tak silne, že sa mu tvár zarumenila. Keby bol išiel večer ku kráľovi, bolo by tých niekoľko slov stačilo, aby sa Klára vrátila, a on mal toľké strachy a robil taký roznach!

Ked' sa o štvrt hodiny vrátil do svojich izieb, nebolo tam ešte Kláry. Bol taký uverený, že už musí tam byť, že bol veľmi sklamaný, nenájduc ju. Sadol si na stolicu a hľadel von oblokom. Myslel si, že jednako nebude tá vec taká prostučká s ňou. Možno, že ju musia hľadať, možno, že prejdú i hodiny, dokiaľ ju nájdu. „Musím byť trpezlivý.“

Vtom počul otvoriť dvere a do izby vošla Klára. Nespuštiac s nej očú, vstal pomaly so stolice. Bolo vidno na nej, že nespala: oči sa jej horúčkove lisly, bola bledá, ale usmievala sa a utekala s vystretými ramenami k nemu a hodila sa mu na prsia.

Videl, že je úplne nevinná. Jej celé správanie, jej milý, radostný pohľad, jej bezváhavé láskanie mu dokazovaly viac ako prísahy a dlhé reči, že sa mu svetlo jeho života vrátilo bez tône. Sadol si a vzal ju do lona.

— Klára, čo som vystál pre teba! Oka som nezažmúril. Kde si sa podela? Ako si ma mohla takto opustiť?

Bozkala ho nežne a pohladila zvráskovatené čelo.

— Viem, že si sa staral o mňa. Ved' si, ani keby ťa po desiatich rokoch boli zo žalára vypustili. Celú noc som ani ja nezažmúrila oka, lebo som vedela, že sa staráš o mňa. Ale nemohla som ti dať na vedomie, čo sa so mnou stalo. I naplakala som sa. A nebolo mi ani zle. Naopak. Veľmi, veľmi dobre mi bolo. Všetko som mala, čo by som si bola zažiadala. Ale to ma všetko netešilo bez teba.

— Nuž, povedz mi, drahá, kde si vlastne bola a ako si sa ta dostala?

— Ked' si ty včera odišiel, pozerala som z dlhej chvíle tamten obraz na stene. Je pekný, však? Pozri, ten, čo predstavuje jar. Vidíš, ako sa krásny gavalier nachyľuje nad utešenú paniu pod pomerančovým stromom? Myslela som, či ju má tak rád ako ty mňa. Vtom vošla tými malými dvierkami pekná, stará pani s takou milou, dobrou tvárou ku mne a spýtala sa, či mám rada obrazy. Povedala som jej, že zaiste, veľmi rada. Zatým ma zavolala so sebou, že mi ukáže omnoho krajsie, ako sú v našich izbách. Myslela som, že kým prídeš, mám dosť času poobzerať obrazy, i išla som s ňou. Previedla ma krátkou chodbou pred malé vyrezávané dvere, i vošly sme do veľmi krásnej miestnosti. Boly tam samé drahé koberce, maľby a náradie z voňavého dreva a zo slonovej kosti. Ukázala mi takých izieb niekoľko. Bola tam izba

na spanie s utešenou vyrezávanou posteľou s druhým vyšívaným baldachýnom; izba na jedenie, na posiedku, na kúpanie, jedna krajšia ako druhá. V jednej dosť veľkej komore boli krásne šaty a truhličky so šperkami. Spýtala som sa jej, komu patria tie izby, iste kráľovnej. Pani sa usmiala a povedala, že mne, keď len budem chcieť. Porozumela som hned, čo myslí, i obrátila som sa bez slova a utekala nazpäť. Prišla som ku dverám, ale boly zavreté. Darmo som ich chcela otvoriť, nedaly sa. Vtedy som sa veľmi zlakla. Videla som, že tá vľúdna pani so mnou zle smýšľa. Išla som k nej; sedela ticho na stolci a smiala sa mi. Bola to ozajstná diablica. Povedala, že i druhé boly také divé, ale že sa jednako daly utišiť. Za deň, za dva boli ani hrdličky. Lebo keď sa im nepáčily šperky, našly sa i iné prostriedky, ktoré ich obmäckili. I ukázala mi ešte jednu komoru. V tej boli mrzké lavice s reťazami a biče a povrazy. Videla som mučiareň.

Donč sosadil Kláru a skočil na rovné nohy. Tvár sa mu strašne zamračila, ale premohol sa a zvolal priduseným hlasom:

— No, a čo si urobila potom?

Klára sa zasmiala ako dieťa, ktoré chce rozprávať šelmovský kúsok, ktorý vykonalo.

— Povedala som jej, že sa ja toho nebojím. Ak ma budú nútť urobiť niečo, čo nechcem, že im ujdem. Na to sa zasmiala tá milá pani, pýtajúc sa, že ako, keď neviem lietať. Povedala som, že ja viem lietať, a vytiahla som tú malú striebornú dý-

ku, čo si mi daroval, a bodla som sa ňou do ramena. Prešla mi hladko skrz-naskrz. Tu, hľa, — ukázala mu zaviazané rameno, vyhrnúc rukáv.

Donč chytil jej ruku a bozkával krvavý obväz a biele rameno pod ním, pričom mu Klára hladila hlavu, usmievajúc sa.

— Nič ma to nebolí. Povedala som, že bodnutie do srdca nebolí viac ako to bodnutie, ktoré som si urobila. Pani sa zľakla a zaviazala mi ranu. Potom mi dala pokoj. Chvíľu sa dívala na mňa ako na nejaký zázrak a odišla. Zakrátko mi doniesli večeru a viac sa celú noc o mňa nestarali. Mala som pokoj, mohla som chodiť po izbách a robiť, čo som chcela. Iba teraz prišla zasa tá milá pani a pustila ma k tebe. Veľmi som sa trápila pre teba, ty môj drahý!

Donč chytil Klárine ruky a bozkal ich vrúcene. Chcel jej povedať, že, hľa, nechcela mu veriť, že jej hrozí nebezpečenstvo pre jej krásu a že by bolo lepšie, keby bola menej pekná. Ale sa držal, lebo vedľ napravila svoju chybu.

— Podľme odtiaľto, — šepla mu do ucha, objímajúc jeho hlavu.

— Ideme naskutku. Na šťastie mi kráľ dal dovolenie, že môžeme odísť, ináč by nás dal prenasledovať, keby sme boli ušli.

— A kto ma to dal zavrieť do tých pekných izieb? Nevieš?

— Kráľ, — zašeptal Donč.

Klára zašeptala: „Kráľ!“ a naraz ju prešla hrô-

za i zbledla, zatočila sa a bola by padla, keby ju Donč nebol zachytil.

Položil ju na pohovku a prebral nie bez nervózneho strachu.

— Bože drahý, ani na chvíľu som na to nepomyslela, v akom som nebezpečenstve. Myslela som len na teba.

I oblapila ho kŕčovite a plakala úpenlivo na jeho prsiach.

Neminula ani hodina, a Donč s Klárou a so svojím sprievodom bol na ceste do svojho hradu.

Pani Barbora Kesznerová zostala niekoľko mesiacov na Vyšehrade. Pokladali ju za milenkú pána Aubaina. Bývala v tých krásnych izbách, v ktorých strávila jednu noc i Klára. Na krásnymi arabskami okrášlenými gotických dverách tých izieb boly medzi listmi a kvetami ľažko čitateľne vyrezané slová: *Gabbia d'oro* (zlatá klietka).

*

Až po roku poslal kráľ po Donča. Potreboval ho pre vážne posolstvo do Neapola, ktoré vykonal na jeho najväčšiu spokojnosť, vykonajúc pre kráľa omnoho viac, ako kráľ od neho žiadal. Od tých čias bol Donč veľmi často v kráľovskom hrade a konal i mnohé cesty za kráľa a mal účasť i v mnohých bitkách.

Všetok čas, ktorý mu nechávala kráľovská služba, venoval svojim stoliciam a najmä ním pozakladaným mestám.

V uhorskej histórii sotva sa nájde druhý muž, ktorý by bol s takou vytrvalosťou a s takým porozumením pracoval na zveľadku jeho opatere sveneného kraja ako Donč.

*

Bolo mu už vyše päťdesiat rokov, keď bol zasa prišiel z Avignona medzi svojich, tentoraz na Likavskom zámku sa zdržujúcich milých. Sišli sa tam jeho znamenití synovia a prišli ho pozdraviť i jeho mnohí priatelia, a to nielen z panského stavu, ale i mešťania a sedliaci.

V hrade bolo hlučno a veselo.

Podvečer, slnce už zachádzalo za hory, sedel Donč s Klárou, ktorá svoju krásu zachovala do pozdnej staroby, lebo ona bola slúčená s jej dušou, na altáne vysokej veže a hľadel na kraj a na mnohé obce, ktoré alebo svoje založenie, alebo svoj zveľadok ďakovaly jemu.

Dlho sedeli, mlčiac, pri sebe a rozličné myšlienky prechádzaly ich dušami. Donč riekol napokon:

— Smutný som, hoci nemám na to príčiny. Máloktočí človek mal taký šťastlivý život ako ja, a jednako je duša moja zronená. Mám najkrajšiu a najlepšiu ženu, ktorej vernosť, láska a oddanosť je bez páru. Mám podarené deti. Moje postavenie medzi ľuďmi musí uspokojiť každú ctibažnosť; mám vládu a moc, ktoré som vždy podľa svojho najlepšieho vedomia použil len pre dobro mojej

starosti sverených ľudí. Vzal som svoj podiel z pôžitkov tohto sveta, a jednako, keď prezriem svoj život, tak sa mi ukazujú len samé starosti, strádania a nebezpečenstvá. Musím povedať, že by som si nežiadal žiť ho ešte raz.

— Ani so mnou nie? — pýtala sa Klára, obrátiac mu nežnou rukou tvár, aby jej hľadel do očí.

Donč chytil jej dobrú ruku a bozkal ju.

— Ani s tebou nie, drahá! Práve s tebou nie! Lebo keď i za svoje najblaženejšie chvíle len tebe ďakujem, tak mi moja veľká láska a túžba po tebe zavinila i najtrpejšie chvíle môjho života. Mnoho a mnoho som bol bez teba, a vtedy bola moja duša vždy pri tebe, plná tesknотy a obavy. Keby som ťa bol menej miloval, bol by som i menej trpel. Zhrešil som, keď som ťa sľubom púte do Jerezalema vynútil od Pána Boha, a vtedy som urobil i jediný skutok svojho života, ktorý mi svedomie neodpúšťa.

Zamíkli na chvíľu.

— Pravdu máš, — povedala Klára. — Každú našu krátku radosť vykupujeme veľkými starosťami. I zo zdarnej, dlhej práce je len krátke potešenie koncom. I víťazstvá vykupujeme stratou nám drahých a zahynutím i cenných a šľachetných nepriateľov. Niet upokojenia a utíšenia, len v Bohu!

— Zaiste by život sám pre seba, s tým, čo poskytuje, neboli hodný žitia. Naše radosti sú krátke a naše bolesti, ktoré pretrpíme, nemajú náhrady v blaženosťi. Na jediné uspokojenie nechádzame

vo viere v Boha; v povedomí, že zaň pracujeme, zaň trpíme, že on drží svoju ruku nad nami. Život bez viery v Boha je nie hoden žitia!

Klára prihla hlavu a skoro šeptom podotkla:

— A práve v najťažšie chvíle skúšky je naša viera nie taká mocná, že by nám slúžila za pevnú oporu. Bolesť prevláda útechu.

— Naša viera musí prenášať hory.

HORYMÍR

Udalosť, o ktorej budem rozprávať, prihodila sa v Čechách pred tisíc rokmi, za panovania kniežaťa Kresomysla.

I.

V letné popoludnie sa shovárali v sade roľníka Radošu dvaja chlapci: jedenástročný Oleša a tri-násstročný Ľubor. Boli to hodní, urastení chlapíci, bystrých očí a vrtkých pohybov. Oleša ležal pod košatou jabloňou a obhrýzal nezrelé jablko, ako to robievajú i dnešní ľudkovia toho veku. Ľubor poskakoval pred ním, a točiac prakom nad hlavou, hádzal z neho skalkami za strakami, ktoré, pravdaže, nikdy netrafil.

— Počuješ, Oleša, tvoj dedko ťa klame; nikdy som nepočul, že by kačka mala strieborné nohy, — hovoril Ľubor.

— Môj dedko nikdy neklame, aby si to vedel! Čo on hovorí, to je svätá pravda, vieš! — priečil sa Oleša, kývajuc hlavou.

— No, čo kto povie, ale kačky so striebornými nohami som nikdy nevidel.

— Čo ako je, či si videl, či nie, ale keď to dedko povedal, tak je to isté. Vieš, čo povedal ešte dedko?

— Čože povedal? — pýtal sa zvedavo Ľubor, zastanúc pred Olešom.

— Povedal, že keď bol zbrojnošom u otca nášho pána Horymíra, bojoval i v mnohých cudzích krajinách a shováral sa i s Nemcami a Poliakmi, a nie len s Čechmi, vieš. A keď mu niekto z nich povedal, že luže, nuž sa s ním bil, a že vždy on vyhral. A keď vyhral, musel mať pravdu, lebo Pán Boh len tomu dá vyhrať, kto má pravdu. Nuž tak. Vidíš, že i ja mám pravdu, lebo len to hovorím, čo povedal i dedko, — riekol Oleša a díval sa víťazne na Ľubora.

Ľubor krútil hlavou, ale nevedel, čo odpovedať, lebo ťažko sa je stavať proti Pánu Bohu. Chvíľku mlčal.

— Nuž, keď je tak, nuž je tak. A kdeže videl kačky so striebornými nohami?

Oleša vstal, a chytiac Ľubora za ruku, viedol ho ku stodole, obďaleč stojacej.

— Pozri, vidíš tam tie hory, vidíš ich? — ukazoval prstom na ďaleké vrchy.

— No, pravdaže, vidím, veď som nie slepý.

— A vidíš v nich i tie biele, strmé skaly?

Ľubor sa smial.

— Ty chumaj, a čože mi to ukazuješ, veď je to Kamenné mlieko! To ja lepšie poznám ako ty.

— Oho, lepšie nie ako ja. Bol si tam? — pýtal sa Oleša vyzývavo.

— Nebol. A ty si bol?

— Ani ja som nebol.

— No, vidíš, a ako môžeš povedať, že ich lepšie poznáš, keď si tam nebol?

— Lebo mi dedko o nich rozprával, že je tam jazierko a v ňom sa kúpajú kačky so striebornými nohami, vieš.

— Hm, ale ja viem, kadiaľ treba ta ísť, hm, — odvetil víťazne Ľubor.

Vtom prechádzal neďaleko od nich chlap s volmi, zapriahnutými do vŕzgajúceho voza. Ľubor vložil kúsok suchej hrudy do praku a vyhodil ju do vola, ktorý sa strhol.

— Aj, vy potvory, čože hádzete do toho dobytka? — zvolal chlap a pobral sa s bičom za chlapcami.

Pravda, kým chlap urobil jeden skok, urobili oni i desať a ušli mu ani vtáci.

Keď chlap videl, že ich nedobehne, vyhrážal sa im päťcou a kričal, že im kosti poláme, lebo že ich pozná.

Ľubor naoko bil Olešu, kričiaceho, ani keby mu naozaj kožu dral.

— No, len ho dobre, len ho cvič! — zakričal chlap a odišiel spokojne nazad k volom.

Chlapci sa mu smiali.

— Ty, Ľubor, poznáš naozaj cestu ku Kamennému mlieku? — pýtal sa Oleša, keď sa upokojili.

— Poznám, keď ti hovorím.

Chvíľku mlčali a dívali sa druh na druha, ani keby sa očami shovárali.

— Podľme ta! — zvolali obidvaja naraz.

I dohovorili sa, že pôjdu. Obidvaja si ukradnú doma kus chleba a slaniny a Ľubor vezme i bratov zaverák, a sídu sa ráno za východu slnca pri stodole, pôjdu.

— Do večera sa vrátime; ojojój, ako nič, — riekoval Oleša.

— Ja tiež myslím, že sa vrátime, lebo môj otec povedal, že ku Kamennému mlieku je pre pešieho chlapa deň cesty. No, a keď chlap potrebuje deň, my to prebehneme za pol dňa.

— Pravdaže, i skorej. Veď pozri, či nás ten chlap vládal dohoníť? Ani reči o tom. Veď taký chlap ide tak-tak, ani medveď, — ukazoval Oleša posmešne, ako kráča dorostený chlap pokľakujúc.

Druhé ráno bolo krásne; slnce, vychádzajúce zpoza vrchov, ani keby pozlacovalo celú širokú rovinu s mnohými na nej roztratenými stromami a kríkmi, ktoré prechádzaly v husté lesy.

Chlapci sa ráno sišli pri stodole; každý mal batôžtek s potravinami.

— Tu si, Oleša? — zvolal Lubor, zazrúc ho.

— Tu. Ale počuješ, Lubor, neviem, ako sa nám bude vodiť, lebo keď som vyšiel zo dverí chalupy, videl som kavku na hruške, a tak čudno sa dívala na mňa a kvákala. I mačka ma predbehla, keď som bral slaninu.

— Nič sa nám nestane, neboj sa. Ja som sa díval cez škáru do stodoly a videl som škriatka, ktorý veselo poskakoval a kýval mi hlavou.

— Hej, ale môj otec hovorí, že škriatok robí iba posmech z človeka.

— No, a či sa pomodlil ráno? Ja som sa hej, a to je hlavná vec, — mienil Ľubor.

— A či som sa! Až tri razy, ešte ležiac na prípecku, lebo sa mi tak nechcelo vstať. Radšej som sa pomodlil, aby som si mohol ešte poležať.

— No, podľme teraz, — riekol Ľubor.

Poobzerajúc sa, či ich niekto nevidí, vyšli zpoza stodoly na lúku a utekali ſou, aby sa čím skorej dostali za Stromy a kríky, ktoré vo veľkom kruhu vrúbili zasiate polia okolo dediny.

Cesta sa im chytrou míňala, kým vládali utekať; ale keď trochu ustali, posadali si pod strom, a trochu rozmlúvajúc, trochu ujedajúc, zadriemali, lebo neboli zvyknutí tak včas vstávať. Slnce už stalo vysoko, keď sa zobudili. Strhli sa, že tak zaspali, a nehľadiac na úpek, išli rezko ďalej. Pravdaže, nevydržali dlho vykračovať v takej horúčave, a preto si radšej zasa zajedli a zaspali. Po hodnej chvíli sa prebrali a šli ďalej, shovárajúc sa o tom, čo ozaj robia teraz ich rodičia a bratia. Najskorej ich hľadajú.

— Keby sme tak teraz prišli domov, dostali by sme poriadne; nemyslíš, Oleša? — pýtal sa Ľubor.

— Veru, hádam. Len kedy prídem nazad? Pozri, hory sú ďaleko, ani do večera ta nedôjdeme a dnes sa už nevrátíme. Bolo by najlepšie, keby sme išli domov a šli druhý raz, — riekol Oleša trochu plačlivo.

— Čože, azda sa bojíš? — posmieval sa mu Lu-bor. — Vytrepal nás doma či tak, či tak vytrepú. Len podme, aspoň dostaneme neskoršie.

— A ty sa nebojíš v noci v hore? Ved tam máta. A potom sú tam i divé zvery. Juj, ja sa bojím!

— Mátaľ máta všade. Hovoria, že i v sakristii sedáva vše mnich bez hlavy. A čo, zverov sa nebojím: vyškriabeme sa na strom. Ja som už mnoho ráz nocoval vonku pri koňoch, a nikdy sa mi nič nestalo.

— No, ja nedbám, ale ak sa nám niečo stane, poviem na teba, že si nechcel ísť domov.

— Pre mňa povedz, čo chceš.

Už sa mrkalo, keď prišli do hory. Biele kamene sa im zdaly teraz tak blízko, prebleskovaly tôňou, že kráčali rovno k nim. Mali pocit, že sa im bude istejšie nocovať pod tými bralami. A nebolo veru celkom bezpečne medzi vysokánskymi, starými jedľami a smrekmi. Vše šumel vietor v ich korunách, vše sa ozývaly kadejaké zvuky vtácie a iných zverov, či bližšie, či obďaleč. Držali sa za ruky a tak kráčali húšťavou, pričom im konáre udieraly do tváre a ostré bylie a trnie zadrapovalo lykové návlaky a krpčeky na nohách. Modlili sa, aby čím skorej vyšiel mesiačik, aby videli, čo sa robí okolo nich, lebo takto strachom zmierali, že naraz len vpadnú rovno medveďovi alebo vlkovi do pazúrov.

A mesiac pomaly i vyšiel. Ale nemali z neho mnoho potešenia, lebo keď osvetľoval stromy a konáre, zdalo sa im, že sa zpomedzi nich kadejaké strašidlá škľabia na nich. Nikdy sa toľko nenaťa-

kali v celom svojom živote ako teraz. Vedeli všeli-jaké zariekania mátoh a niektoré modlitby; tie všetky odrectovali, aby sa im nič nestalo.

Napokon prišli ku Kamennému mlieku. Boly to vysoké-vysoké skaliská, rozpraskané, s hlbšími a plynkejšími prieħbinami, osvetlené belasým svetlom mesiaca a odrážajúce sa silne od tmavých lesov.

— Chvála Bohu, keď sme len tu! — vzdychol si Ľubor.

Ustrašený Oleša nepovedal ani slova, len sa túlil k Ľuborovi, držiac sa ho za rukáv.

— Ja by som tak spal, — povedal napokon.

— A si nie hladný?

Veru na jedlo ani nepomyslel.

— Pozriže, čo sa to tam díva na nás? — zvolal Oleša zostrašene, ukazujúc na svetlú škvru s čiernymi, sťa oči, bodkami na nej.

Ľubor pozrel a videl, že je to len shluk kvetov, kníšúci sa vo vetríčku.

— A koľko iskier poletuje, tu musí byť niekde oheň.

— Ale veď sú to svätojánske mušky!

— A pod tým stromom, čo to tak svieti? To je zlý duch! Pane Bože, ratuj nás, ratuj nás! — kvíli Oleša.

Ľubor sa sice tiež bál, ale chtiac Olešovi ukázať, aký je on smelý junák, išiel ku svetielkujúcomu bodu a kopol doň. Bola to len stará, hnijúca huba. Odľahlo mu.

— Veď to je len huba, ty bojko!

Po troche privykli na svoje okolie a rozhliadli sa, kde by sa mohli uložiť na noc. Podarilo sa im nájsť nie veľmi vysoko v skalách dieru, podobajúcu sa jaskyni. Vydríapali sa do nej. Bola zarastená hustým machom, i ľahli si naň, vydýchnuc si zhlboka. Pomodlili sa skrúšene, ako málokedy vo svojom živote. Nerozumeli sice, čo sa modlia, a ani modlitba nehodila sa veľmi na tie pomery; v ktorých sa nachádzali, ale sám skutok modlenia ich upokojil. Veď Pán Boh a svätá Panna Mária vedia, čo majú robiť a čo si žiadajú od nich, i keď inakšie hovoria, ako treba.

I zaspali. Zobudili sa, len keď im už dosť vysoko stojac slnce zasvetilo do očí. Vyskočili na rovné nohy a pretreli si oči. Boli hladní, i zajedli si ešte trochu chleba a slaniny. Na šťastie si boli vzali toľko so sebou, že im to po troche stačilo na dva dni. Potom sliezli dolu a obzreli sa, kde je to jazero, v ktorom sú kačky so striebornými nohami. Keď už vystáli toľko strachu, aspoň nech je to nie nadarmo. Išli okolo vysokých skál, a tu pri jednom záseku medzi nimi našli akési podivné kamene, celkom iné, ako dosiaľ videli, i vzali si z nich niekoľko kúskov a schovali si ich do vačkov. Potom hľadali ďalej jazero a prišli skutočne ku močiaru, zarastenému rákosím, v ktorom hniezdilo mnoho rozličného vtáctva. Boly tam i divé kačky, z ktorých niektoré vyletely, vyrušené príchodom chlapcov.

A tu, dívajúc sa za letiacimi vtákmi, zbadali, že

niektoré maly strieborné nohy: slnce svojím jasom postriebrilo mokré nohy niektorých kačiek.

— Aha, Ľubor, dívaj sa: strieborné nohy! Pozri, ako sa tej kačke tam blyšťia! — zvolal Oleša.

— Veru strieborné, ale len od slnca! — priznal Ľubor.

— To je jedno, ale dedko má jednako pravdu, — hájil Oleša svoje.

— Z takej pravdy by si i hladom umrel. Ale podme teraz domov, lebo čím neskôršie prídeme, tým horšie obídeme.

I pustili sa s ľahkým srdcom, kde sa dalo behom, dolu horou. Keď išli nahor, hora zdala sa im bez konca; teraz, nazád idúc, napodiv chytro prišli na jej kraj, odkiaľ videli už pred sebou prebleskúvať i polia medzi stromami. Hoci boli ešte hodne ďaleko od domu, zdalo sa im, ako keby boli už pri samej doline.

Krajom lesa sa ľahala vydratá, zlá cesta, pozostávajúca len z hlbokých koľají; i sadli si nedaleko nej a oddychovali trochu. Neseledeli dlho, keď počuli brechot, a o chvíľu pribehol a zastal pred nimi brechajúci ovčiar.

— Chodže, chod' domov! — zvolal naň Ľubor a hodil doň kúsok suchého konára.

Pes sa obrátil a ušiel. O chvíľu prišiel zasa a za ním prišli s vozíkom, do ktorého bol zapriahnutý biedny, červenkastý kôň, traja chlapci. Chlapci, zarúc ich, vyskočili a checeli ujsť: ale jeden z chlapov zavolał:

— Stojte, lebo vás postrieľam!
I zastali a čakali, plní strachu, čo chcú chlapí s nimi.

Chlapí boli traja pokaličení, prepustení vojaci a nezdali sa naskrze veľmi vľúdni. Boli pozarastaní, fúziská a bradiská mali veľké, bohvie kedy česané. Jeden z nich, s dlhými čiernymi fúzmi, bol bez oka a hlava sa mu triasla; druhý mal len jednu nohu a červenú bradu, ako oheň, a tretiemu chýbala ruka od lakťa; bol vysokánsky, mal nos ako hák a dlhú čiernu bradu po páso. Červenobradý držal v rukách luk so šípom na ňom.

— Čo tu robíte, chlapci? — zvolal na nich chlapí s odľatou rukou. — A ste tu sami?

Trasúci sa Lubor strhol čiapku s hlavy a povedal pokorne:

— Sami sme tu. Boli sme pozerať kačky so striebornými nohami.

— No, keď ste sami, pôjdete s nami; my vám ukážeme kačky i so zlatými nohami.

— Ale my musíme ísť domov, lebo nás ubijú, keď neskoro prídem, — odvetil zajakavo Oleša, utierajúc si čiapkou nos.

— No, len podte sem! — skríkol jednooký, a skočiac za nimi, chytil Lubora za krk a Olešu za ruku a dovliekol ich k vozu.

Chlapci začali kričať a plakať, aby ich pustili.

— Len ich ta hoď do voza; predáme ich v najbližšom meste za otrokov, — povedal chlapí s dlhou bradou.

Lubor i Oleša úpenlive prosili, aby ich pustili,

že už nikdy viac neutečú z domu, že ich mamičky čakajú a že budú plakať za nimi. I plakali a spínavi ruky, že by sa bol nad nimi i kameň zmiloval.

— Nerevte, hned' vás požeriem! — skričal jednoruký, zaškrípuc zubmi. — Ak ceknete, je po vás!

Neboráci, trasúc sa, len rukami zalamovali.

— Nuž, čo urobíme s nimi? — pýtal sa jednoruký.

Jednooký — bol to Avar a bol z nich najstrašnejší — povedal:

— Zarežme ich na mäso. Sú mladí, tuční, budú lepšie chutiť ako baranina.

Ked' to chlapci počuli, začali i proti prísnemu zákazu hlasite plakať a lamentovať:

— Mamička, otecko, nedajde nás, nedajte!

Avar ich ubil, kde ich zachytil, takže sa chlapci schovali pod plachtou, na voze prestretou.

— Zarežme ich a budeme mať pokoj, — zahučal Avar ešte raz.

— Ja ti človečinu nechcem. Predáme ich, — riekol jednoruký.

— A ja tiež nechcem ľudské mäso. Jedol som dosiaľ len psinu, ale človečinu nie, — dotvrdil červenobradý.

Avar vytiahol nôž, čo ked' chlapci zazreli zpod plachty, začali zasa kričať.

— My sme v jednom zámku, kde nás obliehali, jedli i ľudské mäso. Pojedli sme ženy, deti, a to bolo veru dobré, — riekol Avar. — Ja aspoň jedného zarežem.

I schytíl Olešu, že ho zmárni. Lubor, chudák,

chcel mu ho vytrhnúť z rúk, ale by bol málo vykonal, keby chlap s čierrou bradou nebol buchol Avara po chrbte:

— Ty, Avar, daj tomu chlapcovi pokoj, lebo urobím s tebou poriadok! Chlapcov predáme, a dosť daromných rečí.

Avar sa trhal a klial, keď — ani keby z neba bol spadol — skočil medzi nich po rytiersky vybodený mladý muž a zvolal:

— Čo sa tu robí, čo robíte tým chlapcom?

Traja lotri sa strhli a obrátili proti rytierovi. Každý z nich sa chytil noža, meča, i cerili naň zuby ani vlcí. Jednoruký skričal:

— Čo ťa do nás? I s tebou urobíme poriadok!
Mladý rytier sa zasmial.

— Urobíte so mnou poriadok? No, veď uvidíme, — i obrátil sa k lesu a zavolal: — Chlapci, pochytaté tých lotrov!

Z lesa vybehlo so desať mocných zbrojnošov, ktorí za miňnutie odzbrojili a poviazali zbojníkov.

Lubor i Oleša radostne vykríkli, keď zazreli rytiera:

— Náš vladyka, náš Horymír!

A chytrivo vyskočili z voza a oblapili ho okolo nôh a drieku. V šialenej radosti mu bozkávali ruky-nohy. Ich hrozný strach sa razom obrátil v blázniavú radosť.

Keď boli zbojníci poviazaní, rytier sa obrátil k chlapcom a pohladil ich po hlavách.

— Á, to ste vy, vy huncúti! Však si ty Lubor a ty Oleša Radošov! Kde sa vy tu beriete?

Chlapci, pretrhujúc jeden druhého, vyrozprávali svoje dobrodružstvo. Keď o tom hovorili, ako ich chcel jednooký porezať, plakali i teraz od strachu. Rytier, pekný, mladý muž s malými fúzikmi, ich tešil:

— No, nebojte sa, už sa vám nič nestane. Ale teraz mi povedzte, čo máme s tými chlapmi urobiť?

Lubor sa postavil a jeho malá tvár sa zamračila:

— Ten s tým jedným okom nás chcel zarezať ani barance. To je zlý človek, toho obes, pán rytier, a tí dvaja nás chceli predať za otrokov, tých predaj ty.

Rytier sa usmial a za ním i jeho mužovia, lebo sa sluhovia vždy smeju, keď je pánovi niečo smiešno.

— No, a ty, Oleša, čo by si ty urobil s tými chlapmi? — pýtal sa ho rytier.

Oleša chytil rytiera za rukáv a tahal ho trochu nabok.

— Ja sa ich bojím, nech ich súdi iný. Ale farár v kostole povedal, že sa nemáme vrásiť, hm!

Rytier pohladil Olešu:

— No, ty si dobrý chlapec, z teba bude alebo mních, alebo kňaz, lebo iba ľudia, ktorí len hovoria a neúčinkujú, sú takí dobrí. Kto sa bije s druhým, ten veru udrie nazad, keď jeho udreli. Počujete, vy traja lotri, povedzte vy, čo mám s vami urobiť? Zaslúžite smrť, lebo ste zbojníci. Hovor ty najprv, ty s červenou bradou. Odkiaľ si a aké vieš remeslo?

Jednonohý sa ozval takto:

— Ja som rodom Slovák od Trenčína a slúžil som vo vojsku rytiera z Podskalíc. Bil som sa s Nemcami, s Poliakmi i s Maďarmi, kde som prišiel o nohu, vtedy už v českej službe. Kým som vládal, bránil som svojich; keď nevládzem, vyhnali ma ako vlka z dediny, aby som skapal v poli. Nuž viem, že skapem prvej či neskoršie, ale nechcem zahynúť aspoň hladom, a preto beriem, kde čo najdem, keď mi podobrotky nedajú. Okrem vojne niet ľudskej krvi na mojich rukách. Rob, rytier, so mnou, čo chceš, smrti sa nebojím, hoci kedy umriem.

Rytier sa díval chvíľu na červenobradáča a potom riekoval:

— Ty si chlap, ako má byť. Vieš nejaké remeslo?

— Som kováč, a to dobrý. Tak ti koňa nikto nepodkuje ako ja.

— Rozviažte mu povrazy, — rozkázal rytier svojim zbrojnošom. — Ty pôjdeš so mnou do zámku. Uvidím, aký si chlap... No, a ty, jednooký, kto si ty?

Jednooký drhol plecom, a hľadiac do zeme, riekoval lámanou češtinou:

— Mňa sa ani nevypyptuj, ale ma daj obesiť.

— No, len povedz, kto si, čo ti tlačí dušu? Na obesenie máme vždy dosť času.

— Ja som Avar. V jednej osade nás zostało niekoľko rodín, ktoré nestihli vybiť. Ja som zlý človek, mňa teší, keď môžem ľudí utláčať, strašiť a mučiť. Nechcel som tých chlapcov zožrať, ale mi dobre padlo, keď som videl, ako sa ukrutne boja.

Nemôžem za to, že som taký. Môj rod je, ani keby pochádzal od vlkov. Ak ma pustíš, zmárnim sám seba, ale najprv i niekoho iného, kto mi podbehne. Neviem nijakého remesla, len do koní sa rozumiem ako nikto iný, lebo som celý život s nimi strávil a mám ich radšej ako ľudí.

Rytier kývol hlavou:

— Dobre, uvidím, čo urobím s tebou... A ty, černobradý, odkiaľ si a čo vieš?

Jednoruký odpovedal:

— Ja som Čech od Příbrami. Slúžil som vo vojsku pána z Orlice, napokon i s kováčom spolu. Prišiel som o ruku pri obliehaní maďarského hradu, kde sme chytili i tohto tu, — ukázal na jednookého. — Neviem nijakého remesla; bol som baníkom, kým som nešiel na vojnu.

Ked' chlapci počuli, že černobradý bol baníkom, pribehli k rytierovi a ukázali mu kamene, ktoré našli v hore.

— Pozri, pane, čo sme našli v hore pod Kameným mliekom, — i podávali mu skalky obidvaja obidvoma rukami.

Rytier ich vzal a obzeral, krútiac hlavou nad nimi.

— Nože, ty jednoruký, možno vieš viac o tom ako ja.

Čech, ktorému rytier tiež rozkázal sňať povrazy, pozrel na skalky:

— To je, pane, strieborná ruda, a to bohatá; kto má baňu s takou rudou, je boháč.

Rytier chtive vychytil kámen z ruky jednoru-

kého a obzrel ich ešte raz. Všetci zbrojnoši sa shrkli okolo neho, a naťahujúc krky, hľadeli na skalky. Chlapci ešte vybrali z vreciek skalky a obzerali ich, ako keby sa do toho rozumeli.

— Počuješ, ty bradáč, tieto šedé, špatné skaly by boly strieborné? Neklam ma, lebo zle obídeš!

— Pane, to je bohatá strieborná ruda. Ak ťa klamem, daj ma obesíť.

— A kde ste to našli? — obrátil sa rytier k chlapcom.

Lubor a Oleša mu chtive, hovoriac naraz, povedali, že nedaleko, pod Kamenným mliekom.

I rytier, i zbrojnoši, ba i lotri stratili záujem o všetko ostatné a hrnuli sa za chlapcami, ktorí sa rezko pustili do hory. I Avar išiel s nimi, preto, lebo musel. Za hodinu prišli ta, kde včera večer tri hodiny putovali, a ľahko našli miesto, kde bolo podobných kameňov veľké množstvo, ktoré sa časom boli odrýpali z tmavého skaliska medzi ostatným bielym.

Jednoruký poprezeral drobné skalky, i veľkú skalu, z ktorej skalky poodpadávaly, a riekoł:

— Pane, to je veľmi bohatá skala na striebro. Komu patrí, je bohatý človek, a tunajší ľud sa musí tiež dobre mať pri ňom. Ak je nie tvoja, hľad, aby si ju dostal do svojej moci.

Rytier neriekoł ani slova, ale zamyslene držal rudu v rukách a rozmyšľal, čo bude následkom tohto nálezu. Bol bohatý pán i bez bane a ruda mu začala robiť starosti, lebo nevedel, aké budú jej následky na okolitý ľud, ktorý dosiaľ žil

v skromnom dostatku. I začalo mu byť úzko okolo srdca.

Avar zrazu netrpezlive zvolal:

— No, čo bude s nami? Dáš nás povešať?

Rytier sa strhol a povedal:

— Pravdu máš, musím urobiť s vami poriadok. Vezmem vás všetkých troch do hradu. Ale ty, Avar, za svoju surovosť zaslúžiš trest. Povedz sám, čo urobiť s tebou?

— Nuž čože môžeš urobiť? Keď ma vezmeš do hradu, obesiť ma nedáš, a máš pravdu, lebo ti dochovám kone, aké nikto nemá.

— Aký trest zaslúži Avar? — pýtal sa rytier jeho druhov.

Slovák drgol plecom.

— Zaslúžiť už len čosi zaslúžil. Daj mu vyťať niekoľko remeňom, a bude na pokoji.

— A ty, černobradý, čo povieš? — pýtal sa Horymír.

— Daj mu vyťať so desať a sľúb mu pre budúcnosť za každú surovosť ešte raz toľko.

— No, chlapci, budete spokojní? — pýtal sa šarvancov.

Chlapci zvolali, že budú. Najprv obskakovali rytiera, ale keď videli, že zbrojnoši stiahli Avarovi kabát, skrikli: „Juj, ja sa bojím!“ a odbehli do kríčia.

Jeden zo zbrojnošov vyťal Avarovi desať na čierny chrbát širokým remeňom. Avar ani neskukol: bol to taký chlap, privyknutý na kadejaké útrapy.

Potom sa pobrali a šli do rytierovho hradu, kde podvečer šťastlive došli. Chlapci boli pyšní, ani páni, lebo sa niesli na koňoch, sediac za jazdcami. Keď prišli do dediny, chceli ich rodičia poriadne poobšívať, ale rytier nedovolil im ublížiť, lebo vraj ich útek bol z vôle božej, aby našli striebornú rudu.

II.

Horymírov hrad stál na dosť vysokom, s jednej strany strmom kopci; bolo v ňom niekoľko veží a dvorov, z ktorých najväčší bol vydláždený hrubými, plochými kameňmi rozličnej veľkosti. V jednom jeho kúte stála hrubá, stará lipa, jediný strom v celom zámku. Pod lipou bola hlboká studňa. Tu boly i budovy, v ktorých bývalo panstvo; na nich boli od dvora široké pavlače s ústreším z cifrovanou vyrezávaných dosák a trámov.

Keď Horymír vošiel so svojím sprievodom do hradu, sedela jeho žena, veľmi krásna a bohatá pani z rodu Svaticov, na pavlači a vyšívala s dvoma slúžkami. Pani Svatava bola veľmi pyšná, že pochádza z bohatšieho a poprednejšieho rodu ako jej muž, a preto si myslala, že je i omnoho múdrejšia ako on, zabudnúc, že sa rozum nemeria meričami zlata a striebra. Keď videla v mužovom sprievode i troch pokaličených vojakov a Ľubora i Olešu, hnevala sa, že jej muž doviedol takých darmozrútov, lebo, ako sa to často stáva, bola taká skúpa, ako bola bohatá.

Horymír skočil s koňa a utekal ku Svatave, aby

ju pozdravil a oblapil, ako sa patrí na dobrého muža. Ale ona sa zamračene dívala naň a nedala sa mu poláskať.

Zvolala:

— Akých si to zasa trhanov posbieran, aká je to žobrač? Ja to tu nebudem kŕmiť.

Lubor a Oleša sa zostrašene dívali jeden nadruhého; divili sa, že žena sa opováži naskočiť na takého pána, ako bol rytier, o ktorom si mysleli, že ani niet väčšieho na svete, iba ak by milostivé knieža v Prahe. Zato sa pokaličenci, Čech a Slovák, len zasmiali na panej: boli už starí vybíjanci a vedeli, ako to na svete býva. Avar sa díval zamračene na krásnu ženu a mysel si, že by holo najlepšie ju zarezať, prečo ani nespustil oka s jej bieleho hrdla.

Rytier sa usmial a ukázal jej rudu, rozpovedajúc, čo sa stalo, akí sú tí traja vojaci majstri. O Luborovi a Olešovi povedal, že ich môžu domov poslať, kedy chcú, lebo vedľ sú len z dediny pod zámkom; ale sú to rúči chlapci, ktorí by sa i v zámku na obluhu zišli. Svatava pristala, aby zostali, najmä preto, lebo ju ruda tak veľmi zaujala, že ani nemyslela na nich. Lubor a Oleša boli šťastliví, že sa dostali do zámku. Vedľ predtým s kamarátmi len pred bránou postávali a čakali, kým ju neotvoria, aby mohli pozrieť dnu, čo len jedným okom. A strážnici ich vždy odháňali. No, a teraz mohli všetko základne poobzerať a rozprávať svojim druhom, aké sú tam divy.

Ale veru ich radosť netrvala dlho, lebo ich za-



priahli do takej roboty, ktorá sa im nevidela, a v zámku bolo, keď už všetko poobzerali, veľmi otupno. Sto ráz radšej by boli behali povonku, po lúkach a hájoch, ako upratúvať a posluhovať v zavretých miestnostiach. Pravda, pred kamarátmi v dedine dvíhali nosy dohora a robili sa, ako keby boli bohvie akými šťastnými, ale keď boli sami, veru si i poplakali za zlatou voľnosťou.

Horymírovci oprobovali s pomocou Holeša, jednorukého Čecha, baníka, vyrábať striebro z rudy, a šlo to aspoň natoľko, že sa presvedčili, že by sa dolovanie vyplatilo; dali dovezť z Příbrami baníkov a zariadili dolovanie vo veľkom, z čoho mala veľkú radosť najmä pani Svatava, bažiaca veľmi za majetkom a svetskou slávou. Myslela si, akou veľkou paňou sa stane. Iste väčšou, než sú všetky jej susedky. Ba i svoju vlastnú rodinu, hrdých Svaticov, prevýši! Pýcha jej vše ani v noci nedala spať. Myslela na to, že má šiat, šperkov, komonstva toľko, že sa všetci musia skryť pred ňou. A k tomu plné sklepy strieborných tehlíc a prútov. Mnohí ľudia cenia život len podľa bohatstva a podľa prepychu. Akí sú to chudáci! Svatave sa tiež, ako väčšine žien, zdal život žiadúcim len podľa možnosti prepychu, ktorý mohla vyvinovať. Unúvala muža, aby len čím najviac baní otvoril, aby čím viac ľudí čím viac kovu mohlo vyrobiť.

I roľníci húfne odchádzali do baní. Vábil ich ľahší zárobok a rozmanitejší a bohatší život. Horymír sa darmo usiloval pridŕžať ľudí pri skrom-

nejšom, ale istejšom roľníctve, všetky jeho nahovárania a pokuty boli bezúspešné.

V bani dostał zamestnanie i Holeš, bezruký vojak; Avarovi zariadił Horymír žrebčíneč, v ktorom robil i jednonohý Slovák, ktorý bol ozaj dobrý koväč, vediaci nielen kone kuť, ale robiť i dobré lemeše a pluhy, ako i rozličné stroje, potrebné do baní. Horymír mal zo žrebčínca viac radosti ako z baní, vidiac, aké vzácne kone dochováva Avar. V celej krajine nebolo páru koňom, aké mal Horymír. Avar bol do koní celkom zblaznený, okrem nich ho nič netešilo. Keď mu niektorého vzali, plakal za ním ani mater za dieťaťom.

Luborovi sa kone tiež veľmi zapáčily, a preto do tých čias modlikal a žobronil u Horymíra, kým ho nedal k Avarovi, ktorý sa s ním veľmi spriateľil, vidiac, že Lubor má tiež veľkú záľubu v koňoch. Keď Oleša zostal v zámku bez Lubora, osmutnel a chodil ani stratený. Predtým usilovný a pozorný chlapec, nebol súci na nič. A tak sa stalo, že ho namrzená pani vyhodila zo zámku a pán ho poslal do baní, kde i zostal, spriateliac sa s Holešom. Časom ho dal Horymír vyučiť v Nemecku i baníctvu.

Míňaly sa roky a pomery sa na majetku Horymírovom veľmi premenily. Bolo vidno mnoho bohatstva a blahobytu, ale i opustených rolí a krovími zarastajúcich mýtin a kadejakou burinou pokrytých, opustených chalúp. Na poliach málokto robil; ľudia, nehľadiac na neistotu svojho života, utekali od chlebodarnej, ale skúpo platiacej

roboty, keď iná, lepšia, ukojovala ich chvílikové túžby.

Tône.

Medzi baníkmi bol i Mardochom zvaný cudzí muž. Nikto nevedel, kedy a odkiaľ prišiel. Česky hovoril zle, ale sa dorozumel. Bol to chlap asi štyridsaťročný, chudý a zvláštnej tváre: tmavé, pichlavé oči mu sedely hlboko pod vyčnievajúcim čelom, veľký, sťa okrúhly vtáčí zobák, nos mu tienil ústa a spodná sánka bola hrubá, vyčnievajúca, plná veľkých ostrých zubov. Jeho tvár bola hneda, z nej bolo vidno, že je cudzinec zdaleka. Pochádzal z Malej Ázie a obchodujúc prišiel do Čiech. Lúpežníci ho obrali, i musel sa živiť baníctvom.

Mardoch neboli kresťan, hoci sa za kresťana vydával. Jeho bohom bola obrovská opica so zlatými očami. Veril v tajné čary a človeka pokladal za zvera.

Medzi baníkmi si našiel troch druhov a dve družky, ktoré ho maly za proroka. Dve ženy, Zura a Vila, boly pekne urastené osoby s dosť pravidelnými črtami tvári, len z kútikov očí im vše tak podivne zablyslo, že človeku prešiel mráz po chrbte. Traja chlapi, Kláč, Radúr a Vyruš, boli nelen dušou, ale i telom netvory. Radúr bol malý, hrubý, s veľkou okrúhlou tvárou, ku ktorej prilehal ohromný, až na prsia visiaci hrvoľ, robiaci dojem, že je s tvárou srastený, čo príšerne pôsobilo

na každého. Kláč bol vysoký, zohnutý, so širokým čelom a s veľmi vystávajúcimi lícnymi košťami, ale spodok tváre a nos boli zakrpatené, brady temer nemal, drobné, tenké ústa mu sedely pod samým kratučkým nosom. Vyruš mal riadne črty, ale následkom akejsi nehody bol zafarbený na svetlozeleno.

Títo ľudia neuznávali v človeku nič dobrého. Podľa nich aj dobré skutky vyrastaly zo zlých zámerov. Každú slabosť pokladali za schválnu zlosť. Ich radosť bola robiť roztržky a ničiť, čo mohli. Ich dych bola nenávisť a závisť; ich reč bola večitá pomluva a lož. Neverili v Boha ani v Spasiteľa; svätá Panna bola v ich očiach zlá osoba a milšie im bolo bahno zverskosti ako pozdvihnutie duše ku vznešenejším myšlienкам ľudstva. Ich bohom bol zver a ich náboženstvom neskrotnosť zverských pudov.

Títo ľudia chodili medzi roľníctvom a zvádzali ho do baní, nie preto, aby sa jeho postavenie polepšilo, ale aby robili protiveň Horymírovi a aby robili rozkol.

Oni sami trávili čas záhaľkou, ale obžalúvali každého, kto nedrhol telesne, že nepracuje nič. Chodili otrhaní ani žobráci, ale v hojnosti, ktorú zatajovali.

Výsledok ich stáleho prehovárania bol, že v poliach nepracoval skoro nikto a že baníci nenávideli Horymíra, starajúceho sa o nich otcovsky.

III.

Horymírove obavy sa splnily. Prišly zlé roky, prišly stále dažďe a zasa také suchá, že alebo vynilo, alebo vyschlo všetko. V druhý zlý rok bolo už i za veľké peniaze ťažko sohnáť potrebnú živnosť. Nebolo ciest a na riekač mostov, a tak sa ťažko prevážala živnosť z ďalších krajín, kde bola úroda lepšia. A k tomu neistota. Na všetkých križovatkách stály šibenice, ktoré neboli nikdy prázdne, lebo vždy stačilo zbojníkov a lotrov na ne. Okrem toho i zemskí páni neboli omnoho lepší ako zbojnici. Za priechod cez svoje zeme vzali často i všetko, čo neboráci s horkou biedou inde si zadovážili, ba boli radi, že im aspoň holý život nechali.

Horymír, ako človek rozvážny, dal postaviť už v prvom roku nedostatku veľké skladištia, a že bolo za čo, naplnil ich, hoc i za drahé peniaze, živnosťou. Jeho žena sa na tom horšila, futujúc peniaze, ale Horymír, už vtedy zrelý muž, vo vážnej veci neustúpil. Mali dvoje detí, chlapca a dievča, a bol by ich vychoval za múdrych, súcich ľudí, keby ich mater nebola kazila pýchou a raz maznaním, raz zasa bezpríčinnou prísnosťou, ako ju vôľa nadišla.

Lubor a Oleša boli už hodní mládenci. Lubor bol pri koňoch a robil i na poliach, Oleša bol poddozorcom v baniach a mal peňazí, koľko chcel. Často zvádzal Lubora, aby i on šiel do bani, že mu škoda sedliačiť, keď tým len toľko vyrobí, že môže

dávky poplatí a po chudopaholsky vyžiť. Ale Ľubor by nebol od koní odišiel za nič, takú radosť mu spôsobovalo ich opatruvanie a cvičenie. Jedného dňa, na jar, sa sišli na poli. Oleša, bohaté oblečený, na hrdom koni a Ľubor kráčal len skromne za záprahom volov s pluhom.

— Boh ťa pozdrav, sedliak! — zvolal Oleša s hrdým posmechom.

— I teba tak, bohatý baník! — odvetil Ľubor.
— Kdeže ťa Boh sprevádza?

— Idem do zámku k pánovi sháňať niečo pod zuby. Už sme zasa so všetkou svojou živnosťou na konci.

— Veru jesť len treba a vaše striebro a olovo sa nedá požuť.

— Ale čo tam! Keď dva-tri razy zatnem čakanom, viac pšenice dostanem, ako keď ty celý deň orieš, — odvetil mu Oleša.

— No, len si zatínajte, zatínajte, — riekoval Ľubor. — To si však pamäťaj, že sedliak nepríde k tebe žobrať, aby si mu dal striebra, ale ty prídeš k nemu, čo si aký pán. Zostaň s Bohom!

Oleša bol ešte mladý a neskúsený, nuž sa smial a šiel ďalej.

V zámku ho predviedli pred Horymíra, sediaceho vo svojej panskej svetlici a zabávajúceho sa so svojimi deťmi.

— No, čo dobrého nesieš? — pýtal sa rytier Olešu.

Jeho Vladko a Danuša zvedavo obzerali mladého muža bokom, zdola nahor obracajúc tvár.

— Rytierska Milosť, nemáme v baniach potravy, len na dva dni. Ak do tých čias nedostaneme nové zásoby, zastane všetka robota a nedáme si s robotníctvom rady.

Horymír si hladil zamyslene bradu a pokyvoval smutne hlavou.

— Veru neviem, ako to bude s nami. Svet od poľnej práce pouchodil, a teraz nemáme čo jest.

— Za peniaze vždy kúpime, čo potrebujeme, — odvetil Ľahkomyselne Oleša.

— Od koho? — pýtal sa rytier vázne.

— Nuž od ľudí, ktorí majú nazbyt.

— A kde sú tí ľudia, ktorí majú ešte nazbyt, keď je už tretí zlý rok? V našom okolí ich niet, lebo všade boly zlé úrody.

— Treba ísť ďalej, na Moravu, do Nemecka, do Poľska, — odvetil Oleša.

— Pravdu máš, bude treba ta ísť, aby sme nezahynuli hladom. Ale všetko striebro, čo sme za viac rokov zarobili, zaplatíme, aby sme v tieto roky vyžili. Škoda a hriech bolo role opustiť. Škoda a hriech! Chod' a zavolaj mi šafára.

Ked' odišiel Oleša, pribehla Danuša k rytierovi a chytila svojimi hladkými ľapkami jeho ľažkú ruku a zvolala:

— Otecko, však si ty omnoho mocnejší ako ten, čo odišiel?

Rytier sa usmial a pohladil dievčatko po hľavičke:

— Pravdaže som omnoho mocnejší, lebo mám viac rúk ako on.

Do reči sa zamiešal i starší Vladko:

— Smiešno je, čo to hovoríš; veď ty nemáš viac rúk, ale si mocnejší, lebo máš mocnejšiu hlavu, keď máš bradu a on nemá. Mne povedal Ľubor, že je sila v hlate, a nie v rukách.

— Hlava je bez rúk slabá, ale ruky bez hlavy tiež nič nevykonajú.

Vošiel Oleša so šafárom. Bol to nízky, biedny muž s veľkou hlavou nad hrbatým chrbtom a vypučenými prsami; drieku skoro ani nemal, len dlhé, tenké nohy. Poklonil sa a zastal ticho pred rytierom.

— Gofrit, koľko živnosti ešte máme? Môžeme ešte dať z nej baníkom?

Gofrit rozpovedal tenkým hlasom, koľko obilia, hrachu, pšena ešte má na sklade.

— Koľko môžeš dať z toho baníkom? — pýtal sa ho rytier.

Gofrit vypočítal, že sú do novej úrody ešte tri mesiace a že im môže dať len na mesiac, lebo by ináč nemohol zaopatríť hrad a jeho najbližšie okolie. Za mesiac sa môže dať dovezť potrebné z blízkeho Nemecka alebo i z Moravy. Nebezpečné je rozdeliť s baníkmi výživu narovno, lebo keď výpravy neprídu na čas, zahynú hladom všetci.

Rytier chodil hore-dolu po izbe, rozmyšľajúc, čo by bolo treba urobiť. Zrazu sa obrátil a povedal Olešovi:

— Chod’ a doved’ sem paniu zámku.

Oleša odbehol.

— Nuž a nechcel by si rozpustiť baníkov? —

pýtal sa rytier Gofrita, na ktorého Vladko a Da-nuša s obdivom hľadeli, obchádzajúc ho so vše-ckých strán.

— Bojím sa, že by sa proti tomu postavili ba-níci, — odvetil Gofrit ticho.

O chvíľu prišla pani Svatava s Olešom. Bola to vysoká, pekne urastená žena, prísnej, tvrdej tváre, v domácom úbore, ale bohaté oblečená.

— No, čo je? — spýtala sa, zastanúc pred Hory-mírom, ktorý jej rozpovedal, ako sa veci majú.

— Čože? Rozpustiť baníkov a zastaviť ďalšie kopanie striebra?! — zvolala. — O tom ani reči! Nech dovezú výživu pre nich!

Gofrit povedal:

— Bude lepšie už teraz rozpúštať baníkov, lebo je možné, že živnosť nedovezú načas.

Gofrit proti svojmu presvedčeniu zastával mienku svojho pána.

— Keď ju nebudú môcť sohnať načas, bude ešte vždy dosť času rozpúštať baníkov, — rozhodla Svatava, dupnúc nohou a myknúc hlavou.

— To bude neskoro, mnohí to zaplatia životom, — odporoval Gofrit. — Väčšia škoda ľudí ako striebra.

Svatava sa rozhnevala na Gofrita. Na stole pred ňou ležala šieskovica, ktorú bol Vladko doniesol; schytila ju a udrela ňou Gofrita dva razy po hlave, kým jej Horymír stihol zachytiť ruku, a kričala:

— Ty nikto, ty červ, ty mi budeš odporovať?

Deti s krikom skočily na obranu Gofrita, díva-júceho sa vyjašene na Svatavu. Riekol ticho:

— Odplatím sa ti, pani: pre tie údery ma budeš spomínať!

— Ticho, Gofrit! — skričal Horymír. — Ako sa opovažuješ panej hrozit?

— Do temnice ho daj hodit, aby sa nemohol vyháňať! — kričala Svatava a hrozila mrzákovi päťtami.

Horymír vzal Svatavu pod pazuchu a vzdorujuču, teraz už od hnevu plačúcu, vyviedol von, zavolajúc Gofritovi, aby ho počkal.

Vladko chytil Danušu za rukáv a ukázal na Gofrita:

— Pozri, Danuša, aký je to chlap. Mamička ho udrela palicou po hlave, a neplače.

— Hej, ale mamička sa ho bojí. Ty sa ho nebojíš?

— Ja sa nebojím ani koňa Šemíka. I toho som šibol, keď som na ňom sedel s Ľuborom. A Šemík je veľmi, veľmi mocný. Unesie Ľubora ako nič,

Vladko pozrel na Gofrita, nespúšťajúceho oču s detí.

— Bolí ťa hlava? — pýtal sa ho. — Ukáž, či ťa bolí.

Gofrit si kľakol, a chytiač chlapcovu ruku, pohladil si ňou hlavu, na ktorej mal nabehnuté šmuhy.

— Danuša, juj, ako ho to bolí, pozriže.

Dievčatko pristúpilo ku chlapcovi a pohladilo mu hladkou ručičkou úraz.

— A prečo neplačeš, keď ťa bolí? Plač! — riekla mu.

Gofrit fňukal a vydával hlasy, ako keby plakal.

— Vidíš, že plačeš, vidíš, že ťa to bolí, — riekoval Vladko. — I ja by som plakal, keby ma udreli. V tom vošiel Horymír a Gofrit vyskočil.

— Nešťastník, nemal si panej hroziť; vieš, aká je náramná, — riekoval rytier.

— Nemal som, ale som len pravdu povedal. Bodím sa, že budete i vy trpieť.

— Neukazuj sa jej na oči niekoľko dní, ona zabudne na všetko. Tak, čo urobíme s výživou? Myslím, že bude najmúdrejšie, keď vypravíme i vozy po obilie a hned začneme i baníkov rozpúšťať. Peňazí majú dosť, nech sa starajú i sami o seba.

Gofrit nepovedal ani slova. Horymír chvíľku čakal, potom zvolal zrazu:

— No, hovor, čo myslíš!

— Keď kážeš, poviem, čo myslím. Ty si pán, a ja len sluha. Ale, pane, keď ty teraz začneš baníkov rozpúšťať proti ich vôli, nastane vzbura. Povedia, že kým si mal z nich osoh, si ich upotreboval, a teraz, keď by ti prišlo za nich platiť, ich rozháňaš. Že i oni mali z teba osoh a že proti tvojej vôli samovoľne šli do bane, na to nič nedabajú. V ich očiach len ty budeš príčinou ich nešťastia.

— Ale vedť som všetko možné urobil, aby nedochádzali od rolníctva; či ja môžem za to, že ich posadol diabol zlata a striebra! — zvolal temer zdesene Horymír.

Oleša sa ozval:

— Gofrit má pravdu. Bude vzbura, ak ich rozoznieš, lebo nemajú kam ísť. Čo sú si i sami vinou,

jednako budú teba viniť svojou biedou, lebo keby teba nebolo, nebolo by bývalo baní a oni by boli zostali pri pluhu.

Horymír zalomil rukami:

— No, toto je hrozné: veď tí ľudia majú svoj rozum a svoju vôľu!

Gofrit stisol hrbaté plecia.

— Pane, ty si vrchnosť, ty si hlava; keď je zle, si ty zodpovedný za všetko. Boli by robili vzburu, keby si ich nebol pustil, a teraz by robili vzburu, keby si ich rozháňal.

— Tak dobre, urobíme, čo budeme môcť. Pošleme výpravu do Nemecka a pošleme i na Moravu alebo až na Slovensko. Ty, Oleša, pôjdeš s Luborom na Moravu a Holeš so Slovákom pôjde do Nemecka. Hned' robte poriadky, aby sa vystrojilo vozov, koľko len možno. Ak by chýbaly záprahy, nech vám dodá Avar zo žrebčíncu, a ty, Gofrit, daj najprv odviezť, koľko budeš môcť, obilia do baní.

O dva dni neskôršie boly zriadené dlhé dva rady vozov s pohoničmi a s potravou pre ľudí a dobytok. Keď včas ráno odchádzaly, obstalo ich množstvo ľudí, hľadiacich na nich s nádejou, ale i so strachom, či prídu nazpäť, a keď prídu, či dovezú dostatok potravy a načas. Teraz nejeden z baníkov sa hneval sám na seba, že opustil svoju roľu pre striebro. Išiel popri svojom opustenom majetočku a vzdychol si, lebo roľníci, keď i veľmi skúpe a vyrátane, jednako sa úfali vyjsť so svojimi zásobami do novej úrody, ale baníci boli na holom, tým do očí hľadel bledý, zúfalý hlad. Roľníci sa obávali

len toho, aby im ich skromné zásoby nevzali násilu, preto pratali, čo a kde a ako vedeli.

Ked' výpravy zmizly z chotára a nebolo ich vidno ani s najvyšej veže zámku, vošla pani Svatava do skladu, v ktorom držala uschované svoje poklady, a hľadiac na prázdne miesta, ktoré boli predtým založené striebornými tehličkami a prútmi, ktoré išly teraz za výživu do Nemecka a na Moravu, nevedela sa zdržať plácu a zalamovania rukami. Bolelo ju srdce za pokladmi. Onedlho prišiel čas, ktorý ju naučil, že sú i väčšie žalosti na svete, ako je strata pokladov.

Po odchode výprav sa Horymírovci pobrali na návštěvu k susednému rytierovi, ktorý ich bol pozval na krštenie svojho novonarodeného syna. Vrátili sa až o štyri dni, a tu ich čakala strašná zvest, že sa ich Vladko kdesi podel. Od tých čias, čo oni boli odišli, ho nebolo. Čeľad' a zámocký kastelán boli všetko prehľadali, poslali poslov na všetky strany, ale chlapca nikde nenašli.

Pani Svatava teraz zbadala, že materinská láska môže byť príčinou omnoho väčšieho žiaľu, ako je ľútosť za striebrom. Aká náruživá bola, tak teraz jej horekovanie neznalo hraníc. Nemohla ani pochopiť, že sa aj takej panej môže prihodiť také nešťastie. Vďačne by bola dala všetok majetok, keby sa jej chlapec bol vrátil.

Zazrúc Gofrita, naskočila na neho, že on odpratal chlapca, aby sa jej pomstil.

— Ty si sa mi vyhrážal, ked' som ťa udrela, že sa preto ešte naplačem, ty si chlapca odpratal! Ty zlý

— zlý človek! Za úder palicou zmárniš dieťa. Kde si ho dal, priznaj sa! — i naskočila naň ani rozumu pozbavená.

Gofrit zadivene hľadel na ňu a odvolával sa na všetkých prítomných, či ho vôbec kto s chlapcom videl. Vedľ on nebol ani v hrade, ale sháňal povozy a posielal výživu baníkom. Všetci dosvedčovali, že hovoril pravdu. Len Zura ho údajne videla s Vladkom v sade. Gofrit tajil, čo hovorila tá nedobrá žena. Svatava si nedala vybiť z hlavy, čo si raz do nej nabrala, darmo jej to vyhováral i jej muž. Kričala:

— Ked' je nevinný, nech sa podrobí božiemu súdu! Nech prejde po rozpálených lemešoch, uvidíme, či je nevinný!

— Ale to nemá dostatočnej príčiny! Pani, maj zľutovanie s biednym a nepokúšaj Boha! — napomínal ju zámocký kňaz, starý mnich s dlhou biehou bradou.

— O tom nemôže byť ani reči, že by sa Gofrit podrobil božiemu súdu, — odporoval i Horymír.
— Tebe nejde o súd, ale ty sa chceš na tom úbožiakovi vyvŕsiť.

Gofrit kľakol na kolená a zblednutý od strachu prisahal, zdvihnúc ruku k nebu, že dieťaťu neublížil.

Daromné boli všetky reči a nahovárania i Horymírove i mníchove, Svatava nechcela odstúpiť od svojho:

— Ked' je nevinný, nemá sa čo báť súdu, Pán Boh svojich neopustí.

Napokon sa i mních uspokojil a Horymír musel tiež pristať. Poslali pre kastelána a pre starostu a nakládli ohňa na lúke pred hradom. Doniesli šesť pluhových lemešov a hodili ich do vatry. Za chvíľku sa sbehlo hodne sveta, ktorý so záujmom besedoval o udalosti. Omnoho väčšia bola u všetkých zvedavosť, ako sa skončí súd, než ľútosť nad osudem Gofrita, ktorý šiel s mníchom do zámockej kaplice vyspovedať sa a prosiť Pannu Máriu a svojho patróna o ochranu.

Keď prišiel nazad i s koňom, rozložili dočervena rozpálené železá na skok jeden od druhého a kňaz, modliac sa, ich prežehnal a pokropil svätenou vodou.

Nešťastný Gofrit sa sobul a hoci bledý, ale, spoliehajúc sa na božskú spravodlivosť, dosť pokojný čakal, kým príde čas jeho utrpenia.

Horymír i Svatava boli na skúške prítomní. Kastelán postavil za Gofrita dvoch mužov s pikami naň namierenými a starosta mu vyložil, že ak nebude skákať po lemešoch, prepadne trestu, ktorý padá naň, keby boží súd sa skončil pre neho nepriaznivo. Potom ho postavil na tri kroky od červených želiez a zvolal:

— Vo meno Boha Otca, Syna i Ducha svätého: bež! Nech ti Boh pomáha!

Gofrit sa prežehnal, a rozhodnúc sa, zaskakoval s lemeša na lemeš.

Prebehnúc všetkými, zatočil sa a spadol na trávu, bledý ako smrť; vydýhol si zhlboka a zamdlel:

obidve nohy mal silne popálené, bolo cítiť zápach zhorenej kože.

— Vidíte hriešnika! — zvolala Svatava. — Vidíte, že som mala pravdu; on vie, čo je s dieťaťom. Musí povedať, kde podel chlapca!

Ludia okolo Gofrita hľadeli naň zadivene. Niektorí krútili, neveriac, hlavami, niektorí pokrikovali, že je to lotor, starý zbojník, že ho treba naučiť poriadku, a väčšina nevedela, čo si má myslieť, a čakala na mienku múdrejších, aby sa k nim pridala.

Hoci súd vypadol pre Gofrita nepriaznive, Horymír nemohol veriť v jeho vinu a vzpieral sa celkom rozhodne jeho mučeniu, ktoré teraz Svatava žiadala, ako i mnohí z prítomných, štvaní Mardochom a Vilou.

— Nedám ho mučiť, počkám ešte štyri dni; možno, že sa za ten čas niečo dozvieme o osude chlapca, — vyhlásil napokon Horymír.

— Dajte ho za ten čas do väzenia, a keďže nevládze chodiť, zaneste ho! — rozkázal kastelán.

Dvaja chlapi ho ľahko odniesli na rukách.

Lud sa rozišiel neuspokojený, nevediac vlastne sám, čo chcel. Teraz nadávali na Horymíra a Svatavu, a boli by nadávali, keby sa všetko opačne bolo stalo. Rozhnevaná Svatava nechcela s mužom ani hovoriť, ale pläčúc kráčala s kastelánom do hradu, ktorý ju tešil, posudzujúc pritom obozretne Horymíra:

— Rytier je pridobrého srdeca, a to i vtedy, keď

je to nie na mieste. Nuž ale za štyri dni sa všetko rozhodne a presvedčíme sa všetci, že krása býva vždy spojená s múdrostou, tak, ako priveľká dobrota so slabosťou.

Dni sa miňaly, už sa chýlil ku koncu i štvrtý, a o chlapcovi nebolo nič počuť. Horymír, ktorého strata dieťaťa veľmi dojímala, chodil ani umučený po okolí zámku, vypytyujúc sa každého o chlapcovi, teraz už s veľmi malou nádejou na úspech. Zronene stál na kopci, opierajúc sa rukou o starú lipu a schádzaly mu na um milé reči a skutky šuhajčekove; zahľadel sa na zachádzajúce slnce, ktorého polovica, ešte blýskajúc nad vrchmi, ožarovala zlatými a červenými lúčmi po jasnobelasom nebi plávajúce ľahučké biele oblaky, a celá krása prírody sa mu zdala zbytočnou a bezúčelnou.

— Boh ťa pozdrav, pane!

Na neočakávaný hlas sa Horymír chytrou obrátil; videl pred sebou jedného zo zbrojnošov, ktorí boli odišli s Ľuborovou výpravou.

— Kde sa ty tu berieš? — pýtal sa ho prekvapený Horymír.

— Poslal ma Ľubor, aby som ti oznamil, že je tvoj syn Vladko s nami, aby si si nerobil preň starosti.

Radosť Horymíra nad touto zvesťou bola veľká. Ale hned' mu sišiel na um i boží súd a nevinné utrpenie Gofritovo.

— Nuž a prečo ste ho vzali so sebou a mne o tom nič nepovedali? Koľko strachu sme pre neho vystáli a nevinný Gofrit čo trpí preto i teraz!

— Stalo sa to takto. Za tri dni sme po biede prišli do Chlumska a jednali s pánom o prieplust. Rytier mnoho žiadal. Keby sme všade boli museli toľko platiť, by nám nie veľmi bolo zostało na zbožie. Nechcel nijako popustiť. Oleša i Ľubor sa radili, prosili, prehovárali, no nechcel spustiť.

— To je divné, to by som od Chlumského neboli očakával, — riekal Horymír.

— Vtom, ako keby sa bol stal zázrak, priskočil zpoza voza Vladko a podal rytierovi ruku ako nejaký dorostený muž. „Pozdrav ťa Pán Ježiš!“ zvolal. „Pre Kristove rany, kde sa ty tu berieš, chlapče?“ Nuž schoval sa do voza medzi seno a neukázal sa celé tri dni. Mňa poslal Ľubor, aby som ti to oznámil, aby ste sa nebáli oň. Nazpäť poslať ho nemohol, lebo sa obával odoslať ho len s jedným alebo s dvoma mužmi a viac ich nemohol prepustiť.

Horymír uradostene kráčal so zbrojnošom, vedúcim svojho koňa, do zámku, aby oznámil radostnú novinu i svojej žene. Cestou zbrojnoš ďalej rozprával, že Vladko uprosil rytiera, aby nepýtal od nich toľko peňazí.

— Hovoril tak múdre, že to bolo napodiv. Pýtal sa rytiera, či už bol niekedy hladný. „A ty si bol?“ pýtal sa ho rytier. „Bol veru, keď sme raz poblúdili s koňmi s Ľuborom v hore. Ty, také kone nikto nemá ako on,“ ukazoval na Ľubora. „Tie ti vedia skákať a utekať, to je zázrak. Ak budeš dobrý, dáme ti jedného, však, Ľubor?“ A čo sa nestalo? Rytier pristal na koňa, ktorého mu Ľubor ponúkol.

Bol to jeden z Avarových. Ešte i nazad môžeme ísť za neho. Keby nie Vladka, neboli by sme sa tomu rytierovi tak ľahko vyšmykli. Žiadal od nás dvesto hrivien striebra! Ale chlapec sa mu tak zapáčil, bol taký smelý, toľko sa naňom nasmial, že viac jemu kvôli pristal na koňa. Chcel ho nasilu zadržať u seba na hrade, ale Vladko nechcel pristaať, hoci ho i Lubor i Oleša nahovárali, aby zostal, že nazpäť idúc ho ohlásia. Ale on nechcel o tom ani počuť, hovoriac, že ho otec poslal, aby dal pozor na ľudí.

Doma oznámil Horymír svojej žene, že sa Vladko našiel. Vo svojej radosti zabudla Svatava podčakovať sa Bohu, ku ktorému sa vo svojom túžení nebola prestala obracať. Na Gofrita si vôbec nespomenula, len keď jej muž urobil výčitku, že bez príčiny uviedla naň fažké utrpenie.

Horymír potom utekal vyslobodiť Gofrita zo žalára. Otvoriac fažké okuté dvere, videl ho ležať na otiepku slamy.

— No, Gofrit, vstávaj a pod' von! Vladko sa našiel. Ušiel s výpravou na Moravu.

Gofrit len zabručal:

— Nemôžem vstať na popálené nohy.

Horymír ho kázal vyniesť do jeho bývania pri skladoch a staral sa, aby sa mu pokaličené nohy čím skôr vyliečily. Hľadel všemožne zmierniť jeho hnev, ktorý Gofrit ani jedným slovom alebo posunkami neprezradzoval. Ani na rozličné náražky rytierove, že sa mu krivda stala, že mu to nahradia, neriekol ani slova.

Gofrit zbožňoval Svatavu. Nikdy nepomyslel na to, že by ona čo i len dobrým okom pozrela naň. Bol blažený, keď ju videl, a z jej ruky mu bolo sladké i utrpenie. Hľadel na ňu, ako hľadí za temnej noci na tvrdých skalách opustenej jaskyne sa trasúci pustovník na svoju sväticu, ktorá len svojím menom žiari v jeho opustenej duši.

Svatava ho nenavštívila ani raz. Nahliadla, že mu krividila, ale hanbila sa mu pozrieť do očú, a cítiac výčitku svedomia, myslela si, že ju potlačí, keď samej sebe zneváži predmet, vzbudzujúci nepríjemný pocit. Však si napokon pani mohla dovoliť zachádzať so svojím otrokom, ako sa jej vedelo. Zavše mu kázala poslať lepšie jedlo, ktorého sa Gofrit nedotkol. Prečo? Čo sa ozaj dialo v tejto opustenej duši?

*

Výpravy zápasili s veľkými ťažkosťami. Drevené vozy boli slabé na zlé cesty, ktorých väčšinou ani nebolo. Museli sa pretíkať horami, močiarmi, riekkami bez mostov. Bolo mnoho, ak niekde v susedstve dedín našli koľaje, ukazujúce, kadiaľ chodievajú dedinčania do poľa. Ľudia cestovali koňoma i obchodníci, potíkajúci sa tu i tu krajom, vliekli svoj tovar na koňoch alebo na osloch. Drevené osi vozov práskaly a lámaly sa. Ani kolesá, často len z hrubého pňa odpílené kruhy, nevydržali mnoho. Takým spôsobom sa výpravy len veľmi pomaly po hybovaly napred. Chudák Vladko si veru zavše i poplakal za rodičmi a za Danušou. Keby bol ve-

del, že je to tak zle, nebol by ušiel z domu. Ľubor ho však vždy vedel nejakо rozveseliť alebo rozprávaním, alebo že ho vzal k sebe na koňa.

Čas sa miňal v zámku, rany Gofritove sa už zahojily, potravy bolo veľmi málo, lebo museli baníkom znova vypomáhať, hoci mnohí z nich i sami odišli. Do smiechu nebolo nikomu, každý hľadel zarmútene, ani keby mal na druhý deň prísť o život. Teraz si všetci robili trpké výčitky, že tak ľahkomyseľne boli opustili svoje polia. Nikoho netešilo striebro, hoci práve vyrábali veľmi bohatú žilu, nechcelo sa nikomu do roboty. Vedľa sa im zdala takou daromnou, keď neposkytovala výživy! Deti baníkov, majúcich peňazí zbytkom, chodily po roľníckych dvoroch, vyhľadávajúc pohodené odpadky, ktoré by inokedy ani pes nebol obzrel.

Horymír, ostarnuvší starosťami, sa hneval sám na seba, že nenútil baníkov i nasilu do obrábania rolí. Keď i nie všetkých, ale primeranú ich čiastku mal zadržať pri roľníctve.

Teraz už boli v takej núdzi, že i najskromnejšiu porciu, ktorú dosiaľ dostávali, nebudú môcť vydávať — o päť dní. Už i teraz len toľko prišlo na každého, že sa len pri živote udržal; keď ani toho nebude, príde všetkým zahynúť hladom. Darmo boli baníci poprehliadali všetky roľnícke domy, ne-našli ani tam výživy. Sedliaci skoro práve tak hľadovali ako baníci, lebo im baníci všetko vykutali a pobrali. Ani v zámku nebolo lepšie ako inde, veď Horymír bol taký statočný, že keď bolo potravy ešte viac, dal i všetku zámockú odniesť do skladov,

pravda, v nádeji, že výpravy prídu ešte zavčasu. Teraz panstvo práve tak trpelo nedostatkom, ako i služobníctvo. Svatava sa bola spierala konaniu mužovmu, ale keď videla pohľady zámockých zbrojnošov, poznala, že strach pred smrťou hladom prevyšuje i u týchto najvernejších ľudí úctu a strach pred panstvom.

Horymír vše vyšiel na najväčšiu vežu svojho hradu a rozhliadal sa túžobne po ďalekom okolí, či nevidí prichádzať svoje výpravy. Na poliach sa zelenaly nové nezrelé úrody, krásne lúky a temné hory a vrchy ich obrubovaly; bystré, lesklé potoky pestrili obraz, ale v tom oku milom kraji nebolo nič, čo by človek bol mohol použiť za pokrm. Široko-ďaleko nebolo vidno kúska dobytka, nebolo ovce-kozy; nebolo počuť zabrechať psa a zamňaučať mačky, ba nebolo vidieť ani vtáčika preletieť; všetko, čo mohlo slúžiť za pokrm ľuďom, zmizlo z toho nešťastného vidieka. Horymír, hľadiac na svoje rozsiahle panstvo, nemohol temer pochopiť, že by ľudia medzi toľkou krásou, pri takej bohatosti prírody, museli hynúť hladom. Ved' už o niekoľko týždňov bude obilia dosť, ale ono už nerastie im, lebo ich už tu viac nebude.

Už teraz, keď ešte mali, hoc i veľmi nedostatočnú trošku výživy, trpeli hladom ľažké muky; Horymíra trápila stála bolesť útrob, hlava sa mu točila, cítil ju ako by železnou obručnú stiahnutú. Pritom bol slabý, že ledva vládal zdvihnúť rukuhedu; na vežu hore schodmi šiel, oddychujúc, celú hodinu. A okrem útrap telesných ho mučil ešte

strašnejší žiaľ duševný. Takto musí zahynúť nielen on, ale i jeho rodina, jeho Danuška, ktorá mu bola taká milá! Pomyslel si, ako to bude, keď dieťa bude vypytovať od neho kúsok chleba, a on nebude mať mu čo dať! Bude pred ním hynúť, a on sa bude musieť na jej trápenie dívať a nebude jej môcť pomôcť. Je na slobode, má majetku, že by mohol vyživiť tisíce ľudí roky — a nemá pre svoje najmilšie dieťa najbiednejšieho chleba!

Ludia chodili k nemu žobrať aspoň trochu soli, aby si ináč celkom nestráviteľné bylinky pripravili s ňou. Nebolo štipky soli. Iný raz obchodníci doniesli soli z Nemecka, dnes sa chránili vojsť do ubiedeného kraja, ani keby bol v ňom mor, lebo keď zprvu niektorý prišiel, pobrali mu vyhladnutí baníci nielen tovar, ale i dobytok, na ktorom bol naložený.

Horymír pozrel s veže dolu do dvora svojho hradu a s podivením videl, že jeho Danuška tam ešte okolo svojej varovkyne, shrbené, bezvládne na jednom schode sediacej, dosť byстро prebehuje. Že to dieťa má ešte toľko sily, myšiel si s podivením. Hľadiac na ňu ďalej, spozoroval, že zbehla do bývania Gofrita, ktorý ju bol zavolal kývaním rukou. Sišiel mu na um i jeho Vladko. I ďakoval Pánu Bohu, že keď majú všetci vyhynúť, aspoň on zostane pri živote, a tak jeho rod nezanikne.

V takomto trápení sa minul ešte jeden a ešte jeden deň. Minul sa i ostatný, v ktorý bolo čo i len očistom živnosti. Prišiel prvý deň, keď už nebolo vôbec nič.

Zúfalosť ľudí vystúpila na taký stupeň, že prestali už i hromadne umierajúcich pochovávať. Mnohí stratili rozum a vliekli sa s bláznivým smiechom po domoch, hryzúc a vynukujúc sa kamením, drevom; iní zasa tupo ležali alebo sedeli kadekde po poliach a záhradách a čakali na smrť, ktorá ich mala z útrap vyslobodiť.

T ô n e.

Na štvrf hodiny cesty od baní bola úzka, hlboká dolina, ktorej steny tvorily vysoké skaly, pozarastené miestami kríčim. Dolina nemala východu a na jej konci bolo malé, tmavé jazero nesmiernej hĺbky, obkolesené z väčšej čiastky strmými bralami, z menšej pošmúrnymi smrekmi. Dolina robila i na pravé poludnie taký dojem, že sa len smelý muž odvážil vojsť do nej; podvečer alebo v noci by ta neboli nikto šiel za nič na svete, lebo sa tam schádzaly zlé moci. Volali ju Zakliatou.

V jednu noc — mesiac len tu i tu prebleskoval zpomedzi oblakov a hádzal svoje temné, sťa zbojnícke svetlo do hlbky doliny — bola v nej rozložená vatra, ktorej plamene ošľahovaly červeným svetlom chasu okolo nej táboriacu. Bol to Mardoch so svojimi druhmi. Doniesli so sebou hojne živnosti, vtedy, keď všetko mrelo hladom, a doniesli i nápojov: medoviny a vína. Ich jediva by okrem nich nikto neboli požil. Sišli sa na hroznú večeru, lebo Zura doniesla zmárnené trojročné dievča, a chvastajúc ťa, rozprávala, ako ho vlákala k sebe

a zarezala nožom. Strašná čeľaď sa smiala na jej rozprávke, ako žartovala s dieťaťom a ako mu ani žartom podrezala hrdlo. Dieťa upiekli a zjedli, rozprávajúc si pritom, že niet Boha, že človek je len zver a že i žiť má ako zver. Mardoch vykladal, že každé poslúchanie ľudí je hlúpost, každá ctnosť namyslená daromnosť, dobrá len na to, aby nás druhí využitkovali vo svoj prospech. Jediná na svete panujúca moc je sila a úskok. Človek je zver, ako je zver i medveď, nepovoľujúci nikomu, len svojim chúťkam. Jediným bohom je ohromná opica, stelesňujúca všetky zverské pudy v najvyššej mieri. Prečo by mal byť človek otrokom pod podmienkou, že je tvorom s dušou, keď je voľným zverom, bez duše?

Mardochovi druhovia prijímali tieto jeho náuky ani zvestovanie najväčšej pravdy. Medzitým pili a k ich rozdráždeným pudom pristúpil i diabol opojenia. Ženy strhaly so seba svoje šaty a len zdrapmi pozakrývané tancovaly tance najväčšej vilnosti a necudnosti. Chlapci vrieskali ani zvery a spievali, dupkajúc a tlieskajúc dlaňami, pesničky najsurovejšej bujnosti a rúhania Bohu.

Napokon sa splietli do klbka, v ktorom sa hmýrili ich údy ani chvosty a hlavy na jar pri úkryte navonok sa vyvalivšieho shluku hadov.

Hnusnú hru prerušilo opojenie, ktoré ich rozhádzalo ani mŕtvoly okolo dotlievajúcej vatry. Pri východe slnka skákaly nad nimi ropuchy a preletúvaly do svojich skrýš netopiere a sovy.

IV.

V nasledujúce dni zostal Horymír so Svatavou v ložnici. Predtým krásna žena ležala na posteli vychudnutá a zblednutá na nepoznanie; tmavé jej oči z hlbokých dutín vyzeraly s bezumným leskom a suché pery šeptaly nesmyselné reči. Horymír sedel na stolici celkom shrbený, s hlavou opretou o ruky, položené na kolenách. I pristúpila k nemu jeho dcéruška a vložila vychudnutú ručičku na jeho hlavu.

— Otecko, by si jedol, si hladný? — pýtala sa a dvíhala mu hlavu.

Horymír pozrel zlomeným zrakom na svoje dieťa.

— Ty si nie hladná? — zašeptal, usmejúc sa jej.

— Ja mám ešte hrášky, chceš? — rieklo dieťa a nükalo mu niekoľko hráškov, ktoré držalo v štipôčke. — Chceš?

Horymírovi vypadly slzy.

— Ty mne dávaš jesť? Ó, Bože môj! A kde si to vzala?

— To mi dal Gofrit. On mi dal každý deň hrášky a chleba. Iba včera mi už nedal, lebo umrel, vieš? Už mám málo, ale ti dám, — švitorilo dievčatko a kládlo otcovi do dlane niekoľko hrachov, ktoré vyberalo z kútikov vačku.

Horymír chytil dieťa a privinul si ho na prsia. Aké myšlienky sa preháňaly v jeho duši, čo myšlel o večnej sile lásky, ktorú Boh vštepil do duší Ľudských! Gofrit umrel hladom, aby mohol živiť ich.

dieľa! Ako strašne sa pomstil na ňom a na jeho žene! Jest strašnejšia pomsta, ako je táto? Ved kým budú žiť, nevymizne im rumenec studu z tváre a nevyschnie slza obanovania. Veruže pravdu povedal, že sa ho Svatava naspomína!

Zrazu sa ozval na dvore konský dupot a krik:
— Holeš, Holeš prišiel!

Hoci bol slabý, Horymír schytíl Danušu a skočil s ňou k obloku, i videl vo dvore dvoch jazdcov; jeden z nich bol bezruký Čech a druhý jeden zo zbrojnošov.

— Holeš, Holeš, čo nám nesiete? — zvolal naň Horymír.

— Pozdrav ťa Boh, rytier! Vezieme živnosti a dobytka do vôle božej. Vidím, tu máte už strašnú biedu; bol čas, že sme prišli.

— A kde sú tvoji ľudia? — pýtal sa Horymír.

— Idú za nami; za dve-tri hodiny budú tu.

Rytier složil dieľa na podlahu a pomohol Svatave z posteley.

— Podľ, žena, kľaknime tu na zem a ďakujme Bohu a všetkým svätým, že nás oslobodili priam zázračným spôsobom od strašnej smrti, keď nám už stála predo dvermi.

Kľakli si a s nimi i Danuška a so slzami v očiach ďakovali Pánu Bohu. Horymír na konci odriekal hlasite Otčenáš a Danuška vždy opakovala za ním koniec viet.

Zvon zámockej kaplice sa rozvučal. Už mnohé týždne nebolo počuť jeho žalostných i radostných tónov. Kto vládal, prišiel počuť spásonosnú zvesť,

a zahrátko sa rozniesla zvesť, že ktorí dosiaľ obstáli, zostanú ešte účastníkmi žiaľov a pôžitkov pozemského žitia. Ľud sa tešil šťastlivému vyviaznutiu, mnohí plakali, spievali a sa modlili, kľakajúc do prachu cesty. Niekoľkí stratili rozum od radosti, keď videli dochádzajúce vozy výpavy, stáda dobytka a kŕdle oviec, ktorých obozretný Holeš a Dobojs tiež nezabudli nakúpiť, vediač, že sa všetko dobytok v tej biede musel pominúť.

Sprievodcovia výpravy s lútostivým obdivom hladeli na hladom vycivené tváre svojich známych a rodín, a krútiac hlavami, kliali na biedu, ktorá do takéhoto pomykova doniesla ich priateľov.

Kto ako vládal, dal sa do pripravovania dovezených pokrmov; zbrojnoši a pohoniči, ako najsilnejší, namleli hned na ručných mlynoch hrubej múky, z ktorej navarili kaše, polievky. Mnohí neopatrní hladoši, pojediac hned z prvej primnoho, pochoreli a čo slabší i pomreli následkom nastavšieho blahobytu.

Na druhý deň po príchode výpravy, keď vládali ako-tak chodiť, Horymír a Svatava s Danuškou a s niekoľkými sluhami išli pozrieť mŕtvolu Gofritovu, už tretí deň ležiacu v opustenej komôrke. Danuša, vojdúc ako stará známa do kamennej, chladnej izbičky, utekala k malej postieľke, na ktorej ležal, prikrytý plachtou, na otiepku slamy, úbohý mrzák.

— Mamička, tu je Gofrit; vidíš, on už nežije. Ja som bola pri ňom i včera i dnes. Ale už mi nič nenechel povedať.

Gofritova úžasne vychudnutá mŕtvolá nebola väčšia ako telo osemročného dieťaťa. Pod veľkou lebkou mal nie väčšiu tvár ako päť. Sklené jeho oči hľadeli bezzájomne na prišlých.

Ked' Horymír videl malú, biednu mŕtvolu a pomyslel si, ako ľahkomyselne nezabránil mučenie úbožiakovo, stiahlo mu hrdlo a len s ťažkosťou, urobiac hroznú tvár, premohol zavzlyknutie, lebo ako rytier nesmel nariekať. Svatava, hľadiac naň, myslala si zprvu, že je veľkou paňou a že Gofrit nebol v pomere k nej ani človekom. Ale sišlo jej na um, aké strašné utrpenie spôsobuje hlad a že Gofrit, vezmúc na seba dvojnásobné bôle, zachránil jej dieťa od najhroznejšej smrti; hoci sa chovala oproti nemu neľudsky, a tu ju týmito myšlienkami vzbudené city mimovoľne prihnaly k posteli a nutily, aby vystrela svoje vychudnuté prsty a dotkla sa jeho ruky. Bola nepríjemne studená, bola to ruka mŕtvoly, a Svatava jednako neodtrhla chytrou svoju ruku od sluhovej. Mnoho a mnoho dní vše plakala, a keď sa jej muž sptyoval, prečo plače, žalovala sa, že ju bolia útroby po pretrpenom hladovaní. Horymír hľadel na ňu a neriekol nič. Neriekol nič ani vtedy, keď kázala Gofrita pochovať v kaplici a keď sa každý deň, kľačiac pri oltári, modlila zaň. Nepriznala sa, že jej modlitba zneje za opusteného mrzáka, ale rytier to vedel a divil sa, ako sa ľudia hanbia i za šľachetné city a ako utrpenie môže premeniť ľudskú dušu, lebo podivným spôsobom Svatava stratila, aspoň na čas, i všetok záujem o striebro a ani slovom nespomínala

veľkú škodu, keď o niekoľko dní neskoršie prišla i výprava zo Slovenska len s polovicou vozov; ostatné boli vzaly skazu na cestách, a ani tá polovica nebola založená tovarom, lebo im cestou pobrali nielen všetko striebro, ale i veľkú čiastku obilia. Horymír jednako pochválil Ľubora a Olešu, že sa dobre držali a že dobre vykonali svoju úlohu. Bol rád, keď držal v objatí svojho Vladka, ktorý bol zdravý, veselý, viediaci rozprávať, že od toho až uši bolely.

Pravda, keď sa Oleša a Ľubor, nie práve skromní chlapíci, sišli s Dobojom a Holešom, nuž boli takí malinkí, že ich nebolo veľmi od zeme vidno, ale v inej spoločnosti sa vystreli a dokazovali poslucháčom, že Holešovi a Dobojovi bolo ľahko dovezieť ešte viac vozov, než s koľkými išli; keby boli bývali na ich mieste, neboli by vôbec prišli nazpäť.

Keď Ľuborovci i nedoviezli všetky vozy nazpäť, bolo pri prísnom hospodárení jednako dosť výživy do novej úrody.

V.

Strach pred hladom zahnala dobrá úroda. Ale čo si Horymír bol umienil a na čo sa bol pred oltárom zaprisahal, to vykonal. Teraz hľadel na bane ako na diablov vynález. Zapredali dušu zlému, a jednako nemali z toho osoh, lebo všetko, čo boli vyrobili ťažkou robotou, šlo za drahú výživu. Zlé roky boli a budú, zavše i tri-štyri jeden za druhým, a keď si pomyslel na útrapy, ktoré prestál s rodinou a s celým poddanstvom, nuž nechcel

radšej ani žiť, ako by mal podobnú biedu pretrpieť ešte raz.

Horymír svolal všetkých svojich zbrojnošov a vyložil im, že nebude viac trpieť baní na svojom majetku. Zbrojnoši, nemajúc z nich nijaký osoh a závidiac zárobok baníkom, vďačne pristali na to, že bane zasypú. Ich duši dobre padla predstava, že keď oni trú biedu, nech ju trú všetci. I sobrali sa s Horymírom na čele a tiahli k baniam.

Svolali baníkov a Horymír im vyložil, že sú bane diablov vynález, lákajúci ľudí do skazy, a že ich preto treba zasypať a vrátiť sa zasa k obrábaniu polí.

Niektorí baníci pristali na to, že pôjdu zasa orať, ale väčšina, štvaná Mardochom a jeho druhmi, postavila sa na odpor.

Títo zloduchovia sa skryli za ľudí a vrieskali, že bane neopustia, že im rytier nesmie rozkazovať. že bane patria čiastočne i kniežaťu. Štvali ľudí, aby vzali kladivá a rozohnali zbrojnošov a Horymíra aby hodili do šachty.

Horymíra odpor podráždil. Keby ho boli prosili, bol by možno aspoň čiastku baní ušetril, ale násilie vzbudilo jeho hnev, i vyzvúc baníkov ešte raz, aby sa rozišli, napadol ich, keď namiesto rozhodu začali doňho a do jeho ľudí útočiť mlatmi, skalami. Nastala bitka, v ktorej sa ozýval, sťa škrek havranov, vresk zloduchov, ktorý však chytro prestal ich útekom, keď videli, že dobre vyzbrojení a obrnení zbrojnoši ľahko premáhajú čo i veľký počet necvičených baníkov.

Bolo to smutné, keď po úteku baníkov prišly ženy, deti, matere padlých a plakaly a zalamovaly rukami nad obeťami zlosti a nerozvážnosti.

Horymír žialil nad nimi a zloduchovia sa v úkryte chechtali a kuli ďalšie úklady na zničenie ryttiera.

Potom Horymír kázal bane zahádzať a do šacht naraziť potok, aby sa zaliali. Pri tejto robote okrem zbrojnošov pomáhal i niektorí baníci a predovšetkým práve Mardoch so svojimi spoločníkmi, ktorým bolo teraz príhodné zničenie baní. Oni vedeli, prečo.

Horymír, vykonajúc svoj úmysel, vracal sa so svojím vojskom a s mnohými baníkmi do dediny, ale víťazstvo ho už netešilo. So sklonenou hlavou jachal na svojom krásnom bielom žrebcovi Šemíkovi, ktorého Avar bol zachránil zo všeobecnej skazy, utečúc s ním do hôr. Tam Pán Boh vie, ako sa prechoval, žil jedine z korienkov, zo stravy, ktorú by iný, ani najbiednejší, neboli mohol stroviť. Avara držala pri živote vlastne len jeho prítulnosť ku koňovi, ktorého mal radšej ako sám seba a ktorý by bez jeho opatery bol vzal skazu.

Horymír si nevšimol, že jeho Šemík je dnes nie taký bystrý a veselý, ako býaval; inokedy tancoval pod ním a dnes kráčal s nohy na nohu, ani na pohrebe.

Za Horymírom jazdil na vysokom čiernom koni Avar. Bol chudý ani chrt, na tmavohnedej tvári sa ostro odrážaly jeho dlhé, na prsia splývajúce šedivé fúzy. Zamračeného jediného oka nespúšťal

so Šemíka, od ktorého sa nemohol odlúčiť ani na hodinu. Mater nehľadí s väčšou láskou na svoje jediné dieťa, s akou hľadel Avar na jediného z jeho chovu zostalého žrebea.

Baníci sa rozišli po svojich starých usadlostiach, a vyťahujúc staré pluhy, doniesli ich do poriadku a pustili sa zasa s nevoľnými rukami a s trpkosťou v duši do ľažkej roľníckej roboty. Skoro všetci preklínali Horymíra. Tak chytrou zabudli na pretrpenú biedu a na to, že mu pred niekoľkými týždňami nadávali, že ich od hospodárstva odlúdil do baní.

Ked' Svatava počula, že Horymír dal bane zasypať, ozvala sa v nej znova túžba za striebrom. Kým ho mala, myslala, že môže ľahko byť bez neho, a teraz ľutovala, že ho viac nebude. Jej duša bola už utrpením obmäkčená, ale nie natoľko, aby teraz v hneve nebola žiadala trest na Horymíra pre jeho, ako hovorila, nerozvážnu prenáhlenosť.

Pokuta prišla skorej a tvrdšia, než akú by si bola žiadala.

Už o niekoľko dní neskôr sa ozvaly pred hradnou bránou trúby a vrátny vpustil na rytierov rozkaz do dvora dvoch pánov s hojným sprievodom. Na dvore zasa zatrúbili a zatým jeden z pánov, oblečený v belasom plášti s krásnym prámom a s čiapkou so sokolím perom na hlave, zavolal jasným hlasom:

— Rytier Horymír, v mene Jeho Milosti knieza Kresomysla ďa vyzývam, aby si prišiel za štyri

dni na Vyšehrad pred jeho najvyšší súd pre zničenie baní a pobitie Ľudí.

Horymír vyšiel i so ženou a s deťmi a privítal prišlých pánov.

— Vítam vás, hoci ste prišli i s nemilou zvestou. Klaniam sa pred vôľou kniežaťa a na súd prídem.

Páni hľadeli s obdivom na zblednutú, ale krásnu Svatavu, pri mužovi stojacu, ktorej tvár bola strnulá ani z kameňa. Prešiel ňou teraz strašný cit viny, že v hneve žiadala od Boha trest pre Horymíra, a hľa, On jej prosbu vyslyšal, a teraz ho svojou vinou stratí.

— Otec, pôjdem s tebou ku kniežaťu na súd. A čo je súd? Je to pekné? — zvolal Vladko, chytiac otca za ruku.

Danuša, veselo vyskakujúc, tiež chcela ísť na súd.

Čo si myslela Svatava, keď, vezmúc deti za rúčky, viedla ich do hradu? Horymír pozval pánov na občerstvenie a rozkázal, aby mu osedlali kone a aby šli s ním niektorí z jeho Ľudí. Šli Avar, Ľubor, Oleša a niektorí zbrojnoši.

O niekoľko hodín neskôršie vyšiel Horymír so svojou rodinou na dvor, kde ho čakala družina. Avar držal za uzdu stále tancujúceho Šemíka, ktorý všetkých upútal svojou krásou a pohybmi.

Vladko pristúpil k Avarovi a potiahol ho za zelený plášť.

— Keď prídeš nazpäť, budem sa ja nosiť na Šemíkovi.

Danuša tiež pristúpila k nemu a hľadela svojimi belasými očami na zamračenú tvár Avarovu.

— I ja sa budem na ňom nosiť, však? — i chytala svojou ručičkou Avarovu strašnú, kostnatú ruku.

Avar svoju ruku odtrhol, ani keby ho niečo bolo popálilo; pocítil akýsi podivný cit, i zazrel na dieťa tak, že sa rozplakalo.

Horymír sa odobral od rodiny veselo, ani keby šiel na svadbu. Neukazoval, ako mu bolo v srdeci, lebo ked' sa mu krásna Svatava hodila plačúc na prsia, bola by iste zúfala, keby bola videla, čo sa v ňom deje. Chcel vysadnúť na Šemíka, ale Avar mu predviedol iného koňa.

— Šemíka treba šetriť, — zamrmal, a Horymír poslúchol.

Napokon vysadli na kone a celá čata vyhrmela zo zámku. Ozýval sa dupot na dubových brvnách mosta a chvíľu bolo počuť cvakot konských kopýt, a zahrátko nastalo ticho v zámku a v jeho okolí, ako keby sa bol vzdialil pohrebný sprievod.

Svatava išla hľadať útechu, kde bola zvyknutá ju hľadávať. Prešla chladnou chodbou a otvorila nízke, široké dvere medzi hrubými kamennými stĺpmi a sišla dvoma stupňami do hradskej kaplice. Do nízkeho, širokého, oblúkovite sklepeného priestoru sa tislo drobnými oblôčkami čosi svetla a slabо ožarovalo pestré fresky na stenách, predstavujúce martýrium sv. Bartolomeja. Na nízkom kamennom oltári, pred ktorým kmitala večná lampa, bol obraz Krista Pána, ktorého strnulá, bledá tvár

nič nevyrážajúcimi očami hľadela zo zlatého úzadia obrazu. Svatava dobre poznala ten obraz, že Spasiteľ nič neprezradí, a jednako mala k nemu neobmedzenú dôveru.

V kaplici bol okrem nej i starý, belobradý mních. Keď vošla, poklonila sa pred oltárom, a vydúc ticho von, zavrel za sebou bezzvučne ťažké dvere. Svatava zostala sama v priestore, naplnenom jemnou vôňou kadidla. Sama so svojimi myšlienkami a so záhadným Spasiteľom.

Ako sa vysporiadala s ním? A ako sa vysporiadame s najvyššou mierou spravodlivosti a dobroty, keď príde i náš čas vysporiadania?

VI.

Medzitým svetilo vonku slnce a jesenné kvety maľovaly pestré obrazy na zeleni lúk. Bolo veselo, i vošla útecha a nádej do srdca Horymíra a jeho sprievodcov.

Krajina bola taká krásna farbami a životom ľudí a prírody, blyskotom vôd a spevom žnúcich, že nebolo možno myslieť na vraždy a na smrť.

Ale jas slnca zachádzal, nechávajúc za sebou chladné šero, sháňaly sa tmavé oblaky, medzi ktorými brodil zarudnutý mesiac, a Horymírovi sa zdalo, že je tá červeň na mesiaci krvavá a že neuvídí viac svoju rodinu. Neovinie viac rameno okolo drieku krásnej Svatavy a nepocíti bozky drobných ústok svojich detí. Hlava mu sklesla hlboko na prsia.

Vtom mu prebleskol pred očami biely pruh. Pozrel za ním a uvidel ho miznúť ani vtáka už skoro na samom okraji obzoru, kde po jednom zablýsnutí zmizol.

Celá čata, dvihajúc sa v strmeňoch, s údiovom hľadela za bielym úkazom.

— To je zázrak, ako ten kôň zaskakuje! — zvolal mladší z pánov.

— Nemožná vec, že by kôň vedel tak letieť; to bol nejaký prízrak, — riekoľ druhý z pánov.

Horymír zadivene hľadel okolo seba.

— Čo to bolo vlastne, čo sa to stalo? — pýtal sa za ním jazdiaceho Lubora.

— Avar popustil trochu nepokojného Šemíka. Zdá sa, že niekoľko sto krokov pred nami je riečka, lebo zachádzajúce slnce pred chvíľou ešte blyskalo sa v nej.

O chvíľu prišli k riečke, širokej asi dvadsať lakov, a zastali na jej brehu, vyzerajúc na druhý za Šemíkom a Avarom. Nebolo po nich znaku, ani keby boli so zeme zmizli.

Prešli cez riečku, a keď za hodný čas prišli k malému lesíku, našli tam Avara so Šemíkom.

Nikto nezbadal, že sa s Avarom stala akási premena, lebo všetci obzerali len koňa, nevšimajúc si človeka. Avarovi to bolo milé, lebo bojoval taký boj so sebou, pri ktorom potreboval pokoj.

Hrubého, takrečeno len zverský život medzi zvermi živšieho človeka dojal pohľad a dotknutie Danušino. Dojatiu ešte pripravil pôdu osud Hory-

mírov, ktorý s ním zachádzal vždy po ľudsky a umožnil mu život medzi jeho milými zvermi.

Ked' prišiel do lesíka, sňal sedlo s koňa a dal mu úplnú voľnosť, nebojac sa, že ujde, lebo bol istý, že na jeho zahvizdnutie pribehne k nemu. Pustil ho a potom stál na jednom mieste a hlavou sa mu motaly neobyčajné myšlienky. Cítil na ruke, ktorej sa mu bolo dotklo dieťa, stále tú mäkkú rúčku a videl tie nevinné oči. Možno, že sa vzbuďil v ňom všetok cit, ktorý prechovávame za rodinu, a nepovedomý cit, ktorý skrsne v nás pri pohľade na dieťa, na jeho nevinnosť, milotu, na neschopnosť pomôcť si alebo škodiť druhému. Sišlo mu na um, že ho v jeho živote nikto nemal rád a nikto nikdy neboli poláskal, a to dieťa sa ho dotklo s milou dôverou. Pri odchode z hradu nepomyslel na nič iné, iba aby svojho žrebeca čím najviac šetril, ale cestou a tu v lese prepadly ho divné myšlienky: možno, že by žrebec mohol zachrániť Horymíra! Je to zázračný kôň, skok má neslýchaný. Možno, že sa Horymír môže zachrániť v prípade nebezpečenstva. Ale možno, že kôň pri tom zahynie.

Avar potriasol hlavou a obidvoma rukami si chytil a trhal dlhé fúzy.

— Nie, nedám koňa! Vychoval a vyučil som ho, nemám radosti, len z neho. Ako ide ku mne, ako ma rozumie a poslúcha! Aký je krásny a ako uteká! Nebolo takého zvierafa a ani nebude. Čo by bol môj život bez neho?

Zasa mu sišlo na um dieťa.

— Aké belasé oči má! A ako divne-divne pozelo na mňa!

Pozrel si na ruku a šúchal si ju.

— Tu sa ma dotklo.

Avar nespal celú noc; ležiac pri koňovi, shováral sa s ním. Kto vie, čo a akou rečou?

Prenocovali v háji a na druhý deň hned' popoludní sa im ukázaly na obzore hradby a veže Vyšehradu. Pri tom pohľade sa všetkým naplnilo srdce hrdostou: Hľa, aký veľkolepý je hrad nášho kniežaťa, pána českej zeme!

Len Horymírovi ihned' stislo srdce, ako sa v tých ozubených múroch rozhodne jeho osud.

Slnce bolo ešte vysoko na obzore, keď ich kone dupotaly po hrubej dlažbe jedného z dvorov hradu.

Obstali ich ozbrojeni v drótených košeliach, s hrotnatými prilbami na hlavách, a rozličné pobehajúce služobníctvo, ako i niektorí páni od dvora, ktorí oslovili rytierov, vedúcich Horymíra. V povstavšom shluku pošeptal Lubor Horymírovi:

— Avar ti odkazuje, že keby bolo zle s tebou, pýtaj si milosť ešte raz si môcť pojazdiť na Šemíkovi. Ten vyletí s tebou i zo zámku a nikto ťa nedobehne.

Horymír obzrel silné brány, veže, vysoké, ozubené múry hradu a pokrútil smutne hlavou:

— Niet takého koňa, ktorý by ma z takého, nad riekou, na vysokej skale postaveného hradu mohol zachrániť! Daromné nádeje!

Páni, ktorí doviedli Horymíra, odišli, ale one dlho sa jeden z nich vrátil a vyzval ho, aby šiel

s ním ku kniežaťu, ktoré si žiada hovoriť s ním hned.

Knieža Kresomysl, ešte mladý, úhľadný muž, sedel na plošine ozubeným múrom obkolesenej, nevysokej, ale širokej, okrúhlej veže, na ktorú slnko hádzalo svoje hrejúce lúče. Bol tak zabalený do plášťov a prikrývok, že mu len tvár vyzerala z nich. Triasol sa na celom tele a klepal Zubmi; jeho tvár bola temer zelená od bledosti. Mal záchvat zimnice, na ktorú i on i mnohí z jeho dvoranov vše trpievali.

Okolo neho bolo viac pánov, mladších, starších, hľadiacich naň či ustarostene, či nádejne, či ľahostajne. Všetci mysleli na to, že raz záchvat zimnice môže i ukončiť jeho život a tým alebo pohoršíť alebo polepšíť ich postavenie.

Jeden bradatý, starší, silný muž v čiernom rúchu oznámil kniežaťu, že doviedli Horymíra, na čo Kresomysl hnevlive odvetil:

— Zavrite ho do temnice! Nie, dovedťe ho, chcem ho vidieť.

O chvíľku sa ozvaly kroky na úzkych schodoch veže a Horymír vystúpil pred knieža, hľadiace naň úkosom. Knieža bolo vo svojej chorobe netrpezlivé a hnevalo sa na všetkom. Vážna, vysoká postava Horymírova s tvárou obrubenou už prešedivejúcimi vlasmi a bradou urobila na prítomných páнов dobrý dojem. Horymír sa uklonil a všetci okrem kniežaťa mu kývli na pozdrav hlavou alebo rukou.

Hrkajúc Zubmi, Kresomysl zvolal naň hnevlive:

— Tvoji ľudia ťa obžalovali, že si pobíl hodne

Ľudí, aby si mohol zasypať strieborné bane, z ktorých sme i my mali dôchodok. Je to pravda?

Horymír pokročil pred Kresomyslom a riekoval:

— Milostivé knieža, pred tým, ako by som odpovedal na tvoju otázku, prosím ťa, aby som mohol vidieť svojich obžalovateľov.

Knieža kývlo hlavou.

— Dovedeťte ich!

O chvíľu sa Horymír díval na ohavné postavy Mardocha, Vyruša, Kláča a Radúra. I zvolal:

— Tí ma obžalovali, najhorší a najpodlejší, — i hodil opovržlive rukou.

— Akí sú to Ľudia? — ozval sa jeden z mladších páнов, červenolíci, vysoký Targoš.

Horymír pozrel naň a povedal:

— To sú Ľudia, ktorí štvali k odporu, ktorí vždy pri každej príležitosti vyvolávali vzbury. Čo žalujú na mňa?

Zloduchovia, prekričiavajúc jeden druhého, zvolali:

— Horymír priviedol hlad. Prenasledoval nás. Zabíjal nás. Zničil bane a pripravil nás o chlieb a milostivé knieža o dôchodok. On sám žil hojne, my sme mreli hladom. Najprv hnal Ľudí do baní, potom ich preto zabíjal, že tam pracovali. Zaslúží mnohonásobne smrť, lebo mnohých pripravil o život. Žiadame jeho hlavu!

Targoš zvolal:

— Ticho, beštie!

Kresomysl pozrel naň a potom na zloduchov:

— Nech hovorí Horymír.

Horymír vyrozprával hrozné utrpenie hladom a ako jednako nechceli ísť ľudia obrábať polia. Nezostalo mu nič iného, ako zasypať bane, aby si zachránili život. Keď ho naštvaní ľudia prepadli, musel sa brániť a jeho ľudia niekoľkých zabili. Bane zasypal.

Kresomysl bolestne zívol a riekol traslavým hlasom:

— Nech vyrečie Gorazd súd.

Predstúpil silný muž v čiernom rúchu a hovoril hlubokým hlasom:

— Rytier Horymír, sám si sa priznal, že si zasypal bane a pobil i ľudí, brániacich kniežací majetok. Za tvoje prečiny patrí podľa starodávneho zákona a zvyku trest smrti odťatím hlavy.

Zloduchovia sa začali rehotať a kričali kniežafu na slávu.

Kresomysl pozrel na nich a zvolal hnevlive:

— Mlčte! vypoviem výrok. Horymír zaslhuje trest smrti: nech mu kat sotne hlavu v Premyslovom dvore, hned teraz, aby sme sa mohli odtiaľto na vykonanie výroku dívať.

Zloduchovia sa radostne smiali a oblápali jeden druhého.

Horymír kľakol na koleno pred kniežaťom:

— Milostivé knieža, tvoj výrok je prísny, ale ho možno zasluhujem i pre svoje iné hriechy. Nech sa stane vôľa božia.

Tu predstúpil pred knieža Targoš a s ním niekoľko pánov.

— Milostivé knieža! Dobre, keď si výrok vypo-

vedalo, vypovedaný je. Ale jednako je Horymír pán z dobrého rodu. Jeho žena je Svatava z rodu Svacicov a nemožno ho odpraviť tak, aby predstúpil pred Krista s dušou nečistou. Patrí mu svätá spoved' a prijímanie. Preto žiadame, aby si vykonanie trestu preložil na zajtrajší deň, aby mal čas pripraviť sa na predstúpenie pred najvyššieho Pána.

Kresomysl, podráždený odporom, zvolal, vytiahnuť ruku zpod plášťa a hroziac ňou:

— Chcem, aby bol popravený hneď. Či som ja knieža, či ty tu rozkazuješ? Poznám ťa, a ak budeš odporovať, pôjdeš s ním i ty!

Targoš sa zapálil a buchol širokým, rovným mečom o dlažbu veže:

— Milostivé knieža, ty máš právo pripraviť svojich poddaných o tento život, ale právo pripraviť nás o večný život nemáš!

Viacerí páni zvolali:

— Pravdu má Targoš. Patrí mu spoved'

Kresomysl sa díval zamračene na pánov; cítil, že má Targoš pravdu, ale jednako nechcel ustúpiť.

I pristúpil k nemu Gorazd a riekoť tlmeným, vľúdnym hlasom:

— Milostivé knieža, vidno na tebe, že si veľmi choré, bolí ťa hlava. Nehnevaj sa. Choroba ťa robí netrpežlivým. Povoľ žiadosti pánov, ona je spravidlivá.

Kresomysl sa opustil celkom, hlava mu klesla na prsia.

— Odvedte ma do ložnice; som chorý, — zamrmal ledva počuteľným hlasom.

Páni, priskočiac k nemu, chytili ho pod pazuhami a odviedli do hradu.

Zloduschovia skuhrali sťa do kúta vohnatí psi.

Targoš im zahrozil rukami:

— Ticho, šelmy! Ešte ste nepočuli ostatných slov! Pre takých lotrov, ako ste vy, páni sa nebudú zabíjať.

Mardoch so svojimi spoločníkmi sa odplazil, hádzuc na Targoša pohľady, podobné tým, s ktorými Judáš odchádzal po zrade svojho Pána.

Horymíra odviedli do väzenia.

Na druhý deň, keď slnce bolo na polceste medzi východom a poludním, vyšiel Kresomysl so svojím sprievodom na veľký dvor Premyslov, kde bol postavený klát červeným súknom prikrytý a pri ňom stál kat, silný, svalnatý muž, surovej tváre, s obnaženými ramenami, s veľkým toporom v rukách.

Kresomysl sa v ten deň cítil zdravým, zimnica ho popustila, i zdal sa celkom iným človekom, ako bol minulý deň. Horymír stál pred ním s obnaženým krkom; bol bledý, ale nebolo na ňom vidieť strach pred smrťou.

— Kniežacia Milosť, nežiadam od teba, aby si mi daroval život, ale jednu milosť som zaslúžil svojou a svojich predkov vernou službou tvojmu rodu. Prosím ťa, aby si mi ju povolil.

Kresomysl bol v nálade úplne premenenej.

— Horymír, ľutujem, že taký šľachetný muž,

ako si ty, sa dopustil takého prečinu. Lutujem i to, že som včera vyrieckol taký tvrdý výrok na teba, ale vyriecknutý nemôžem už meniť.

Targoš zvolal:

— Prečo nie, keď je nie spravodlivý? Pre takých naničodných ľudí nehodno pána obetovať.

Knieža pozrelo prísne na mladého muža.

— Výrok je spravodlivý. Predo mnou niet pána alebo poddaného; musím byť spravodlivý ku každému.

Gorazd poznamenal:

— Výrok zodpovedá zákonom.

Na to rieklo knieža:

— Keď zodpovedá zákonom, treba ho vykonať. Milosť ti povoľujem každú, s výnimkou života. Hovor, čo si žiadaš.

Horymír kľakol na koleno a povedal:

— Mám koňa, ktorému niet rovného v českej zemi. Prijmi ho odo mňa do daru, ale mi dovoľ, aby som sa pred smrťou ešte na ňom ponosil.

Kresomysl rozkázal doviesť koňa pred seba. O chvíľku prišiel Avar s krásnym osedlaným zverom; všetky žilky hraly v ňom, keď hарcoval na tenkých nohách pred panstvom. Kresomysl, obdivujúc žrebca, riekol:

— Tak hore sa, rytier! Pojazdi si na krásnom koni. Je to kráľovský dar, ktorý mi dávaš.

Horymír sa vyšvihol na nepokojného koňa, od ktorého Avar zmizol; pretisol sa medzi pánni a behom ušiel zo zámku.

Horymír na tancujúcom koni dosť dlhú chvíľu

poskakoval po dvore. Zrazu ho vzopäl a potom pustil, a všetkým vlasy dubkom vstaly a všetci skríkli nad nevídaným zázrakom: Šemík, vznášajúc sa ani vták, preskočil kruh obdivujúcich ho ľudí, dvoma ohromnými skokmi preleteľ dvorom, prešvihol sa jedným dupotom širokou bránou, a už sa zjavil na vysokej hradbe nad Vltavou; tu postál na chvíľku a neslýchaným skokom zmizol sťa biely blesk v hlbokej prieplasti.

Všetci — najprvší sekuru zahodivší kat — utekali na hradby, aby videli, čo sa stalo s jazdcom a koňom.

Horymír bol dolu vprostred Vltavy — a sedel na koni, pohybujúcim sa pomaly a namáhave; okolo neho a za ním bol vo vode široký červený pruh — krvavý. Na náprotivnom brehu rieky stáli dvaja mužovia s koňmi a vodou sa brodil so zúfalým úsilím tmavý Avar s dlhými, bielymi fúzmi. Horymír chytrou zbadal, že kôň pod ním slabne, i skočil s neho do vody a vyviedol ho s pomocou Avarovou na breh. Šemíkovi sa valila z prs širokým prúdom krv dolu prednými nohami. Mužovia na brehu boli Ľubor a Oleša, čakajúci svojho pána s koňmi, prichystaní na útek. Ale ani Horymír, ani Avar nechceli opustiť poraneného žrebcu, ktorý bol padol v rieke na veľký, ostrý kameň a rozrazil si na ňom svoju hrud'. Všetci štyria mužovia všeli-
jako probovali zastaviť koňovi krv, stískajúc mu ranu prstami a hľadajúc pomoc, hoci videli, že jej "ôbec niet. Krásne zviera sa striaslo na celom tele a začalo sa klátiť. Mužovia ho podopierali, ale

márne; koňovi sa podlomily nohy i spadol na zem. Avar si trhal zúfale vlasy a vše zasa, chytiac uzdu, chcel postaviť koňa na nohy. Keď videl, že je kôň stratený, vytrhol z pása ostrú dýku a kľakol ku koňovej hlave, pritúliač svoju k nej. Horymír, Ľubor a Oleša mysleli chvíľu, že mu azda chce nejako pomáhať; len keď sa zrazu zakolísal a zvalil na koňov krk, skočili k nemu a zdvihli ho. Obrátiac ho na chrbát, videli, že si dýku vrazil do srdca: oči mu stípkom stály a hlava mu klesala nazad. Bolo po ňom.

Všetci traja stáli, lútostive dojatí, nad mŕtvolami, keď začuli za sebou protivný chechot a výkriky.

— Tu sú! Už nám neujdú!

Obrátiac sa, zazreli Kláča s jeho kamarátmi a celú hromadu ozbrojencov vychádzať z vrbin, rúbiacich brehy rieky.

— Chyťte ich, lapte ich! — kričali zloduchovia, druhom.

Zbrojnoši pristúpili k nim a vložili na nich ruky.

— Dajte nám pokoj, pôjdeme sami s vami, — riekoł Horymír, odtisnúc od seba dvoch mužov.

O chvíľku boli všetci zasa v hrade na Premyslovom dvore. Kresomysl s páničkami ich obstali a nechýbal ani kat so svojím toporom.

Kresomysl hľadel s obdivom na Horymíra.

— Rytier, ty si nám ukázal skok, ktorý zasluhuje inú odmenu ako smrť.

— Takého skoku nikto nevidel, čo svet svetom stojí! — zvolal Targoš.

Gorazd prisvedčil.

— Milostivý kňaz, bol by hriech popraviť muža, ktorý preukázal taký čin, o ktorom budú i budúce veky rozprávať. A myslím, že sa jeho previnenie dá i lepšie odčiniť ako jeho smrťou. Nech dá zasa bane doviest do poriadku a nech zaplatí náhradu vdovám po pobitých mužoch.

Kresomysl riekol:

— Omilosťujem ťa, rytier Horymír. Musíš však urobiť, čo povedal Gorazd.

Zloduchovia začali kričať:

— Krivda sa nám deje! Neslobodno vraha omilstoň! Niet spravodlivosti na Vyšehrade!

Ked' to počul Horymír, postavil sa pred knieža a zvolal:

— Milostivé knieža, neprijmem od teba milosti života, ak tých zlých ľudí nepotresceš. Všetkému nešťastiu sú len oni príčinou. Oni vždy štvali. Oni i najlepšie moje úmysly prekrižovali. Oni sú príčinou, že pri zasypávaní baní zahynuli i ľudia. Musia byť posadnutí diablon a musia byť na ich tele toho znamenia.

Kresomysl riekol:

— Uvidíme. Kat, prezri tých chlapov.

Zloduchovia zbledli, začali sa triasť, a zakvíliac, hodili sa kniežaťu k nohám, prosiac o milosť.

— Čože prosíte o milosť, veď sa vám ešte nič nestalo! — riekol Targoš.

Kat s holomkami ich sobliekli a na ich tele našli dosť kadejakých znamení, o ktorých boli knieža a páni presvedčení, že sú pôvodu diabolského.

Okrem toho našli pri nich i rúčky z drobných detí a iné čary, čo všetkých naplnilo hrôzou a odporom, pretože to bol jasný dôkaz, že sa zaoberali i strigônstvom a hroznými čarami.

Kresomysl potom riekoł:

— Gorazd, vypovedz nad nimi súd!

Ale páni zvolali:

— Čo tam mnoho súdiť? Sú to čarovníci, spálte ich!

I knieža i Gorazd pristali na výrok pánov.

Nešťastníci sa hádzali o zem, kričali a plakali, ale im to všetko nič nepomohlo, holomci ich odviedli.

Luborovi a Olešovi prechádzal mráz po chrbte pri ich strašnom kriku a jediný Horymír ťutoval, že ich doniesol do takého nešťastia.

*

Mardoch so svojimi druhmi ležal tažko okutý v tmavej temnici na holých kameňoch. Vše zamíkli a vše zaklínali svoj osud a ťudí, ktorí im ho ustrojili. Nebolo nešťastia, ktoré by neboli žiadali na hlavu Horymíra, kniežaťa a Targoša. Potom zamíkli.

Zrazu skričal Mardoch hrozným hlasom:

— Jest Boh!

— Máme nesmrteľné duše, čo bude s nami? — zareval v šialenom zúfalstve Kláč.

— Mardoch, ty si príčinou, že prídeme do večného zatratenia! — kričali zloduchovia, hodili sa na nešťastníka a utíkli ho tažkými okovami.

VII.

Horymír so svojimi zbrojnošmi vykopali hrob na brehu Vltavy a uložili doň Šemíka s Avarom. Za- sypúc ich, poskladali naň veľkú kamennú mohylu.

Horymír potom išiel ku kniežaťu podčakovať sa za jeho milosť.

Kresomysl mu povedal:

— Chod’ domov s Bohom; zostaň mi verným i naďalej. Viem, ľahá ťa ku tvojej krásnej žene a k milým deťom, ktoré sa boja o teba. V budúcnosti daj pozor, lebo i dobrým úmyslom vedený môžeš hrešiť. Neprestupuj istú hranicu. S Bohom!

Horymír kľakol pred kniežaťom a bozkal mu ruku.

Zobral svoju družinu a šiel domov.

Bol krásny jesenný deň, slnce osvetľovalo ešte vždy zelenajúce sa lúky a pestrolisté záhrady a lesy. Potôčiky veselo žblnkotaly a vtáctvo veselo poletúvalo. Polia sa ozývaly spevom a výskotom žencov a Horymírovi a jeho sprievodcom sa nikdy nezdaľ svet takým krásnym, ako bol vtedy. Tešili sa, aká požehnaná, aká bohatá je ich otčina a aký milý, robotný svet ju obýva.

Celou cestou im všade veselo privolávali a často vali ich, ako mohli, takže len podvečer na druhý deň prišli pred svoj zámok. I tu počuli veselé výkriky a spev detí, hrajúcich sa pri potôčiku pod hradom.

Vladko s Danušou boli medzi nimi. Keď zazreli

otca, utekali k nemu, a on, skočiac s koňa, obidvoch vzal do náručia.

Pred hradom ho čakala jeho Svatava, a keď sa mu hodila do náručia a on pozrel do jej očí, videl v nich taký žiar dôvery a oddanosti, aký ešte nikdy neboli v nich svietil.

KURUCI

Pred niekoľkými rokmi bol som viac ráz naštíviť v jeho kaštieli chorého pána Aurela Strážnického. Keď sa jeho stav polepšil, starý pán — ozajstná živá kronika — poukazoval mi rozličné starožitnosti a medzi týmito i galériu svojich dedovských podobizní. Boly to veru, s umeleckého stanoviska, slabé obrazy, hádžúce nie veľmi skvelé svetlo na našich maliarov minulých století. Robily vôbec dojem diel dnešných primitivizujúcich umelcov, ktorí, urobiac tabulu rasu a odhodiac stranou všetky výdobytky doterajších maliarov, hľadajú nové smery, poháňaní nie tak túžbou razieť cestu pravde, ako vyniknúť novotou. Medzi tými mnohými nemými tvárami bola podobizeň mladej ženy, s ktorej ani nezručnosť maliarova nemohla sotrieť všetku originalitu a akúsi prešibanú lúbeznosť. Popri tomto obraze visela i podobizeň jej muža,

ktorej tiež nebolo možno odtajať istú inteligenciu. Starý pán ma pochválil, že som vynášiel najzaujímavejších ľudí z celej familie, a vyrozprával mi hodne obširne i ich história.

Umenil som si podať ju i širšiemu obecenstvu, nie pre jej obzvláštnu zaujímavosť, ale ako dôkaz toho, že charakternejší a rozvažitejší ľudia netvoria svoje politické a sociologické presvedčenie na základe azda nejakých hlbších štúdií a rozjímaní, ale skoro vždy tlačení alebo nesení pomermi, ktoré vplývajú na ich beh života. Je to vážne memento pre ľudí, majúcich v moci osudy národa. Po druhé sa mi zdala i postava tej ženy, Sabíny Strážnickej, jednako natoľko zaujímavou, že v shluku dnešných a i vtedajších, len širokou cestou malicherného osobníčkárskeho egoizmu sa überajúcich ľudí zaslhuje spomienky čo i len môjho skromného pera.

*

V priestrannej, ale nízkej izbe, zaplnenej všelijakým náradím, poukľadaným ako v sklage, husto jedno pri a na druhom, sedeli pri ľažkom dubovom stole, blízko malých zamrežovaných oblokov, Imro Strážnický a Matej Byvar, dva už starší statkári z jednej dediny. Strážnický bol štíhly, vysoký, plešivý muž milej, vždy sa usmievajúcej tváre; Byvar prešediveno červenovlasý, zavalitý, tiež vysoký, medenočervenej tváre a odutých úst; ruky mal veľké, žilnaté, pehavé, porastené i na prstoch vlasmi, robiace dojem, že by nebolo dobre sa do

nich dostať. Na stole bol pred nimi hlinený krčah s vínom a dva rozdielne poháre a na lopári veľká šunka s dlhým, do nej zapichnutým nožom.

Mužovia sa shovárali, ujedajúc a popíjajúc si.

— Nuž už zasa nemáš peňazí! Ty si len Ľahko-myseľný človek! Bolo by ťa bývalo zavrieť. Možno, že by i teraz mûdrejšie bolo pre tvoju rodinu, keby si sedel na vidieckom dome, — hovoril hrubým hlasom, s urážlivým prízvukom Byvar.

Strážnický sa smial, ako keby ho štekli.

— To je pravda, ty si už dobrý priateľ. Pre teba by mohol človeka i Parom uchytíť. Nuž ale, Matko, pozriže, veď mi ešte i ty požičiaš tých dvetisíc zlatých, čo mi treba, — hovoril Strážnický posmešne, zatláčajúc si prstom tabak do penovky.

— Ja? Čo si myslíš o mne, veď som sa nezošalel!

— skríkol Byvar najedovane, buchnúc päštou na stôl.

— Aký si ty len prchký, Maťko. Pozri, celý kaštieľ mám hotový, chýba len strecha, obloky a dvere, a budem bývať ako gróf. Na moj' dušu, Pálfy sa mi nevyrovňá. Ale ja viem, čo teba mrzí: závisť ťa pasie, milý braček, závisť. Ty, taký boháč, a bývaš ani v stajni. Vedľa sa človek ide zadusiť v tvojej kúrii: keď len fajku vyfajčíš v izbe, keď otvoríš oblok, tak sa ti valí dym navonok, ani čo by horelo.

Byvar mu skočil vrieskajúc do reči:

— No, taký blázon som nie ako ty. Zdedí dešaftisíc zlatých a myslí si, že za to postaví grófsky

kaštieľ! A teraz dlh na dlh. Dobre by sa ti boly zišly tie peniaze, dobre, veď vždy grošom smrdíš, ty hladoš, ty!

— Keby som bol mal tie peniaze ešte predlanským, keď tu chodili kuruci-labanci, boli by mi ich krásne vzali, hahahá, hohohó, takto im kleply zuby naprázdno. Veru tak. Ale teba mrzí, že si musel i na našich drahých labancov rýpať tisíce. Hahaha! — smial sa Strážnický, prehnúc sa na stolici.

— Ale čo ty táraš ani na mukách. Labanci dostali odo mňa figu borovú a kurucov som vyplatil zo stoličných peňazí. A dobytok zajali i tebe, len tak ako druhým. Môžeš si i ty dlaň ofúknut.

Imro sa usmial.

— Veru mi zajali, lotri. Šťastie, že len samé škopenice, dobré boly za hoľou. No ale, Maťko, okrem špásu, požičaj ešte tých dvetisíc zlatých, dám ti Zábrehie do zálohu. Ved je to hodno i päť ráz toľko, a už len musím, čo pre hanbu, ten kaštieľ dostaviť.

— Nedám, nedám, nedám! Všetko premárniš, škoda peniaze vyhadzovať.

— Keď nedáš, nedáš. Nájdem viac lásky u Žida. Preto sa nehnevaj. Vypi si radšej! — núkal ho Strážnický pohárom.

Byvar, hoci sa i hneval, ale preto si vypil.

— Nedbám, vypijem, ale groší jednako nedám!

Vtom vošla dnu lenivým krokom vysoká, tučná pani, veľmi nedbale oblečená. Jej črty tváre boli pekné, ale bez duše.

— Čože sa zasa vadíte, počuť vás až v pitvore kričať. Imro, akýže si ty domáci, keď sa s kmotrom vadíš?

Pani bola Strážnického žena. Pristúpila ku stolu a odrezala si kus šunky.

— Čože nejete z tej šunky, veď je dobrá. Nože, pán kmotor, no, — nükala Byvara, odrežúc hodný rezeň a podávajúc mu ho koncom noža.

Byvar ho uchytíl špinavými prstami a vopchal do úst taký kus, že mu obidve líca vydulo.

— Hľa, veru by si sa mohla obriadť, keď ideš medzi svet. Hanba pozrieť, aká si, — hrešil zasa ženu Strážnický.

Drgla plecom.

— Ale čo tam, veď je kmotor nie cudzí; vie, že sa nemôžeme parádiť, keď žijeme teraz v tejto kútici. Načo si začal ten kaštieľ stavať, to keby si radšej nahliadol, to! A teraz sa ani neobzriete o tých chlapov vo dvore. Tak sa mi zdá, že nič nerobia, len sekerami po dreve vyklepávajú.

Ozaj bolo počuť rúbanie a klopanie do taktu pracujúcich tesárov.

Vyšli von, pričom Byvar nezabudol naplniť a vyprázdniať svoj pohár, lebo by mu šunka bola mohla zaškodiť.

Ohromný dvor bol založený hŕbami okrúhleho a už okresaného dreva, medzi ktorými bola pôda zahádzaná kresanicami. Na konci dvora stála na malej výsinke ešte neovakovana, roštovaním obložená novostavba, na ktorú začali klásť stolicu strechy.

Budova, ktorú staval Imro Strážnický, zasluhovala meno kaštieľa. Bola poschodová, s oboch strán s vežami, naprostriedku s rizalitom, silne do popredia vystupujúcim. Jedna veža už mala hotovú cibuľovitú, barokovú strechu.

Mužovia podišli k domu a Byvar krútil hlavou a šomral pri chôdzi:

— Čo si to ty len smyslel! Taký veľkopanský dom stavať bez peňazí! Taký žobrák žobrácky!

Strážnický sa smial.

— Maťko, ty si blázon. Teraz, keď mi nechceš požičať, môžem ti i ja nadať. Pozri, v panskom dome bývajú vždy páni. A keď ja nie, ale pamäťaj moje slová: moje deti budú pánni. Keď budú bývať v takom kaštieli, tak sa pousilujú, aby si zaopatrili, čo treba k panskému žitiu. Ty si boháč, a nie si pán, ale skuhroš, lebo bývaš v takej starej chalupe. Ani by ti nesvedčilo byť pánom.

— To sú daromné reči, čo táraš. Žobrák je žobrákom, čo i v paláci býva.

Prišli k tesárom, ktorí pánov ponížene pozdravili, prestanúc na chvíľu pracovať. Byvar skričal na nich:

— Robte, naničodníci! — a jednému z nich skočil schválne podkutou čižmou na bosú nohu.

Mladý tesár zaskučal a sťa ubity pes priskočil do práce a s ním i ostatní; neopovážili sa ani len mrzko pozrieť na Byvara, ktorý bol slúžnym okresu a veľmi radodajný v palicovaní.

Strážnický pokrútil hlavou a hodil rukou, lebo

vedel, že každá poznámka by náramného človeka len väčšmi rozlútila.

— Tu ty ešte máš mnoho práce, — riekol Byvar, — dom je prázdný, ničoho tu ešte nemáš: obloky, dvere, podlaha a zariadenie! Všetko chýba. Jojojój, čo je na to dvetisíc zlatých? To je ani psovi mucha.

— Eh, čo tam! Pomaly bude všetko, len by som bol pod strechou, aby mi na múry nepršalo. Pozri, už mám i címer hotový, — ukazoval Strážnický na pekne vykresanú mramorovú tabuľu, stojacu v priestrannom pitvore kaštieľa. Na mramore bol reliéfne vykresaný címer Strážnických, a to muž s mongolskou hlavou v ruke a tento nápis: *Has aedes aedificavit Emmericus Strážnický de Podhora et Porúbka annis Domini MDCCIV—MDCCVI*.

— Neverím, že by si bol toho roku hotový, neverím, — uškľabil sa Byvar.

— Budem s božou pomocou, budem, — riekol Strážnický, prekračujúc kamenný prah pitvora návonok; pritom sa potkol, a padnúc na jedno koleno, udrel sa píšťalou o ostro okresaný prah.

— Eh, potvora, tuto mi bude podkladať nohu, — zvolal, vyskočiac rezko, a zasmial sa. — Bohdaj ho, ale som sa dobre šuchol, — i zohol sa a posúchal si sáru na udrenej nohe.

*

Kedže nedostal od Bývara peňazí, Strážnický vysadol na druhý deň ráno na koňa a išiel do stoličného sídla, asi na miľu vzdialeného, vyhladať

Žida Amšla, ktorému už bol niekoľko tisíc dlžen, aby si vypožičal od neho potrebnú sumu. Cestou ho udretá noha, na ktorú mu žena bola priviazala kúsok starého loja, pobolievala, ale nedbal veľmi na to. Bol už i väčšmi pokaličený, a zahojilo sa to. V meste išiel k sudcovi Borákovi, u ktorého bol patvaristom jeho syn Marcel. Mal chlapca rád a tešil sa vždy, keď sa s ním sišiel. Marcel sa ponášal na otca, lenže bol vážnejší, hoci mu do smiechu tiež nebolo ďaleko. Marcel bol asi 24-ročný, usilovný šuhaj, ktorý však nevyhýbal ani zábavke v dobrej spoločnosti. Bol miláčikom župana, lebo znamenite aranžoval všetky jeho zábavy a kdejaké politické oslavky a manifestácie. Mával podarené oslavné reči pri víťazstvách kráľovských vojsk a viedol krásne bandériá. Bol vôbec jedným z hlavných činiteľov kráľovi vernej strany, ktorá dominovala v stolici. I obecenstvo ho rado malo pre jeho vľúdne a priateľské spôsoby.

Strážnický zachytil chlapca v kancelárii a odviedol ho do hostinca do vidieckeho domu.

— Aký dobrý vietor vás dovial sem, pán otec?
— pýtal sa Marcel, keď sedeli za stolom pri pohári vína.

— Horkýže tam dobrý! Už zasa niet groší. Ale myslím, že mi Žid ešte požičia, keď Byvar už nechce dať.

— Nechce? — zvolal Marcel a zapálil sa. — Čo robí Sabína?

Strážnický sa zasmial.

— Tebe je, pravda, Sabína prvšia ako otcové

groše. Neshováral som sa s ňou, ale keď som išiel popred ich dom, kývala mi i hlavou i rukou na pozdravenie. Iste nie pre mňa.

— Škoda, že ona nerozhoduje nad otcovými peniazmi; myslím, že by sme ich ľahšie dostali.

— Veru, hádam. A ako si s ňou? — pýtal sa Strážnický, hľadiac skúmave prižmúrenými očami na syna.

— Nuž radi sa máme. Ale starý vrčí na mňa, ako dvorný pes na cudzieho, keď ma zazrie s ňou či v záhrade, či v poli.

— Je to ozaj zázrak, kde sa to dievča v tom dome vzalo. Taký otec, a taká dcéra! Na koho sa to len udalo?

— Viete, otec, tak okolo prsta tej osoby neokrútit. S tou len to môžete urobiť, čo ona chce.

— Hm, taká je to osôbka? Nuž, pravda, ty ju lepšie znáš, ja sa s ňou veľmi nezapodievam. Ku mne je vždy milá a vľúdna.

— O tom je nie reč, že by nebola milá, ale tej moci nemáte nahovoriť ju na niečo, čo ona raz nechce urobiť.

Strážnický sa zasmial, kývajúc hlavou, ale zrazu zjokal a chytil sa rukou za nohu.

— Potvora akási, ako ma domŕza.

— Čože vám je, pán otec? — pýtal sa Marcel ustastene.

— Ale nič. Tlkol som sa včera o píšťal a to ma trochu pobolieva. Teraz som sa urazil o ňu, nuž som zjajkol.

— Počujete, pán otec, poďte k felčiarovi, nech

vám nohu pozrie. Pôjdem s vami, — skočil Marcel so stolice.

— Ale že ti je náhlo! Ani mi na um neprichodí peniaze vyhadzovať. Sadni si.

— Ja zaplatím za vás. Vyhral som včera v kartách. Mám peňazí ani pliev. Poďte, — a chytil otca a fahal ho.

Strážnický sa smial, že mu skoro slzy tiekly.

— Chlapče, čože sa ti robí? Veď by to bol posmech ísť ku felčiarovi pre oškúlenú nohu.

— Posmech-neposmech. Starý Brezovický šesť týždňov vyležal pre oškúlenú nohu.

— No, duša moja, ja veru nemám času šesť týždňov ležať, a ani nebudem. Kedy prídeš do Podhory?

— Ako len budem môct. Viete, aký je starý Borák čudák.

Posedeli ešte chvíľu, rozprávajúc sa o rodinných a verejných veciach; potom vstali, a odoberúc sa, každý šiel po svojej práci. Strážnický mal fažkosti s vypožičaním peňazí; Židia žiadali veľké zálohy a veľké interesy. Ale jednako vymohol od nich, čo chcel, viac svojím priateľským spôsobom a žartom, ako že by ich bol vábil obchod, lebo jeho majetok bol už od dávnejšieho času hodne obťažený. Malú čiastku peňazí dostal v hotovosti a odišiel s nou domov.

*

Asi o dva týždne neskôršie dala vicišpánka zavolať k sebe Marcella, ktorý hned prišiel, lebo

mu odkázala, že ide o vážnu vec. Marcel sa poklonil pred peknou a koketnou paňou, ktorá mu bola tetkou po materi.

— Marcel, dostala som list z Podhory, — povedala, máchajúc papierom pred ním. — Pekné dievčatko mi píše, aby som ti povedala, že je tvoj otec chorý a že je potrebné urobiť s ním poriadok, lebo mama ho nerobi.

Marcel zbledol.

— Čo, chudák otec je chorý? To iste tá nešťastná noha! A kto píše? Sabína?

— Ako si uhádol! Bola navštíviv mamu a našla krstného otca v posteli. Áno, noha ho bolí. Nuž čo urobiš?

— Strašní sú to ľudia, nie že by odkázali, čo sa deje! A náhodou som sa za celý čas nesišiel ani s jedným Podhoranom. Idem do Podhory naskutku a vezmem felčiara Frischa so sebou. Bože, Bože, čo to len bude s tým otcom?

Vicišpánka ho potešila, ako vedela.

Za dobrú hodinu bol Marcel s felčiarom pri otcovi, ktorého noha bola veľmi zle: celá bola opuchnutá a zapálená a bolela ho. Matka, ako vždy, hovorila mnoho a robila málo; probovala kadejaké domáce lieky, kto čo poradil, a Strážnický sa na všetkom len smial.

— Toľké parády robíte pre také hlúposti! Daj sa mi, Bože, vecí!

Ked ho noha bolela, držal jej žartovné reči, zakľajúc so smiehom tu i tu, ked ho väčšmi zamrzela.

— Potvora akási, čo to vyčíňa také fígle, nie že by bolo rado, že si môže oddýchnuť!

Ked' Marcel vošiel do izby, v ktorej ležal otec, sedela jeho mať pri ňom na stolci, držiac akýsi teplý obkladok na lone. Hovorila o čomsi, čo sa u susedov prihodilo, tak dlho, dokiaľ obkladok celkom nevychladol.

— Nono, veď mi vychladla tá kára, no! — i sibierala sa lenive zasa ho zohriať.

Felčiar obzrel nohu a krútil nad ňou hlavou: nebolo to dobre. Urobil na nej dva rezy, ktorými vyšiel hnis a krv; Strážnickému sa poľahčilo.

Marcel ľutoval veľmi otca, ale sa trochu rozveselil, keď uvidel, že je teraz ešte veselší, ako býva, i odišiel s poľahčeným srdcom. Umienil si, že ho čím najskorej zasa navštívi, a naložil mladšiemu, šestnásťročnému bratovi, aby mu každý deň skrče posla odkázal, ako sa má otec.

Mladý Imro statočne odkazoval každý deň, čo mu otec povedal, že mu je so dňa na deň lepšie. Strážnický, vidiac starostlivosť synovu, nechcel ho zarmútiať ani za svet, a preto ho klamal, hoci mu bolo stále horšie a horšie. Až asi o týždeň neskôr si povedal Imrovi, aby odkázal Marcelovi, že by prišiel, keď bude mať čas.

Marcel, tušiac najhoršie, trhal si vlasy, že zanedbal otca, že sa dal klamať, znajúc ho; pribehol zasa s felčiarom a našiel otca už na mukách, hovoríť už nevládal, len pohľadom a úsmevom privítal milé dieťa. Syn sa hodil na kolená pred otcovou posteľou a plakal prežalostne za dobrým

človekom, ktorý nikdy nikomu neublížil a ktorého najväčšie previnenie bolo, že bol k svojej rodine pridobrý.

Strážnický dokonal, hladiac rukou synovu hlavu.

Zvesť o skone dobrého pána sa rozniesla bleskom po celej dedine. Všade postávaly hlúčky žien a chlapov a s poľutovaním hovorili o ňom. Mnoho citu nebolo v rečiach tých ľudí, viac obavy, čo teraz dnesie budúcnosť pre nich. Veď od povahy zemského pána záviselo celé ich blaho.

Strážnická prijala úder chladnokrvne, bola ona vôbec osoba flegmatická. Ktorúsi tú slzu utrela koncom zásterky a poznamenala:

— No-no, že sa tak skoro pominul! Ako to už len teraz bude bez neho? Veď sa tak o všetko staral, a teraz kto už zaopatrí, čo všetko treba? Už, hľa, by bolo treba soli, a nemá jej kto zaopatriť. Ale bude mu treba vyhľadať nejaké poriadne háby na tú smrť, keď sa už tak pominul.

I sobrala sa s dievkami prezerať truhly a šatníky.

Marcel odpravil zbytočného felčiara a obzrel sa potom po izbe. Bola to tá istá, v ktorej si bol jeho otec pred troma týždňami popíjal s Byvarom. Nikdy mu to tak nevystúpilo na oči ako teraz, v akom strašnom neporiadku a nečistote bolo vnej všetko. Nábytok bol polámaný, nečistý, na ňom porozhadzované šaty, nečistá bielizeň, ba i staré zbytky jedenia, a všade prachu, až ľažko.

Marcelovi tlačil žiaľ za otcom srdce a teraz priťahla naň i starosť pre beznádejný stav ich ma-

jetku. Mať je nedbalá a dlžob — ako sa obával — vyše hlavy. Na šťastie matkin majetoček v Porúbke zostal neobťažený, lebo ona, v starosti o seba, nikdy ani na hrozby, ani na prosby nechcela privoliť, aby sa vzal naň dlh. O seba sa Marcel vôbec nestaral, ale osud brata a otcovho ináč veľkého majetku ho trápil. Veď chudák otec, optimista, čo sa preň nastaral, a to by malo byť všetko márne?

Stál, opretý o posteľ, na ktorej ležala usmievajúca sa mŕtvola otcova, a smutné myšlienky sa točily v jeho hlave, keď po ľahučkom zaklopaní vošly do izby dve ženské. Bola to Byvarová s dcérou Sabínou. Počuly, že umrel pán z dolného konca, krstný otec Sabínin, i pribehly po susedsky pomôcť a poplakat. Na hlavách maly, na znak smútku, zahodené čierne šatky, a prvá ich práca bola, ako vošly, kľaknúť pre posteľou mŕtveho a modliť sa. Marcel sa zapálil, keď vošly, a kľakol tiež, pozorujúc ich. Myslel na celkom iné, nie na modlitbu. Byvarová bola naoko a vystúpením možno najvšednejšia žena. Mohol ju niekto i viac ráz vidieť i shovárať sa s ňou, no iste sa nepamätal na ňu. Nebolo na nej črty, ktorá by utkvela v pamäti. Zato Sabínu nikdy nezabudol, kto ju raz videl. Bola trochu nadprostredne vysoká a robila dojem silnej osoby, hoci nebola ani hrubých kostí, ani tučná. Jej gaštanové vlasy zahrávaly určite dočervena a mala i krásnu bielu a ružovú pleť červenovlasých žien. Jej jemný orlinos bol možno o myšlienku priveľký, ako i jej

mäkké ústa, na ktorých spodná pera vyčnievala a ktoré bohvie prečo robily dojem zvláštej dobroty. Bradu mala silnú, okrúhlú. Jej tvár nebola pravidelná, ale jej celý zjav bol akýsi povznesený a milý, a jednako sa každý prestal usmievať, keď pozeral na ňu. Možno, že to zaviňovaly dve kolmé vrásky nad nosom, ktoré často robily jej pozor vážnym, skoro smutným.

Keď sa pomodlili, vstali. Marcel pristúpil k tetke a bozkal jej ruku, stisnúc Sabínu, ktorú mu bola podala. Sabína prebehla pohľadom po izbe, i zbolelo ju, že bola v takom neporiadku, lebo vedela, že Marcela bude mrzieť povedomie, že to musela spozorovať. Svojím láskajúcim hlasom mu vypovedala, ako ľutujú neočakávaný koniec krstného otca, a dala mu cítiť, ako bolestne účinkuje na ňu, že on trpí. Napokon sa spýtala:

— Kedy pochováte krstného otca? Iste v neďľu?

Jej mať podotkla, že sa to rozumie samou sebou. Marcel cítil podivné poľahčenie v pohľade na Sabínu. Jej oči mu hovorily, že ho má rada, že ho ľutuje, a mäkký stisk jej ruky ho uisťoval, že ho neopustí. Bolo mu ako v tmavej noci blúdiacemu, keď zazrie zrazu blízko svetlo. Nikdy si so Sabínou nepovedali, že sa majú radi; to sa im zdalo celkom prirodzeným, ako by to inak ani nemohlo byť. Ich láska vyrástla nepovedome s nimi a zráčila sa najmä v nekonečnej dôvere a v pocite spoľupatričnosti jedného ku druhému. Zaiste za tým túžili, aby si padli do náručia a splynuli v bozku

lásky. Ale so Sabínou bolo vylúčené na to sa odvážiť, a ona sa vedela opanovať.

— Marcel, keď bude pohreb v nedeľu, rozpošli čiernych poslov, aby oznámili rodine a známym, čo sa stalo, — povedala Sabína.

Marcel vedel, prečo ho chce poslať preč. Chcela uviesť dom ako-tak do poriadku; veď na rozoslanie poslov bolo ešte dosť času. Ale išiel. Pozrel jej do očí a išiel. Ona mu hovorila pohľadom: „Ty si dobrý, ďakujem ti.“

Marcel nešiel poslov sháňať. Veď nebolo celkom isté, či pochovajú otca v nedeľu, keď do tých čias chýbaly ešte štyri dni. Vošiel do záhrady za domom a sadol si v hustom lieskovom kroví na zem a rozmýšľal, ako to len teraz bude. Dlžob je mnoho, kaštieľ nedostavaný, on nemá ešte nijakého postavenia, a mať, neborká, je viac na farchu ako na osoh. So Sabínou a s nimi sa to iste zle skončí, lebo starý Byvar mu ju nikdy nedá za ženu. Veď aká bola medzi tým haraburdím v izbe; bola pri všetkej skromnosti ako bohvie aká princezná medzi chudobou. A aký neporiadok, aká nečistota u nich! Nemožno, že by ho i sama chcela. Potom pomyslel si i na rýchly odchod otcov, ktorý bol vždy taký dobrý, i prišla naň taká duševná ťažkosť, že ju cítil ako prudkú telesnú bolest.

Ked sa za hodnú chvíľu sosbieranl a vošiel nazad do domu, našiel všetko v prekvapujúcom poriadku. O nečistote nebolo viac ani reči, otec bol už oblečený v peknom tmavohnedom zamatovalom úbere a usmieval sa... Úbohý otec!

Sabína s matkou už boly odišly. Marcel sa rozhliaadol po izbe, potom sa hodil na stolicu, a oprúc hlavu do dlaní, sklonil sa hlboko a plakal žalostne.

Pohreb jednako bol v nedeľu. Byvarová s dcérou všetko tak zariadily, že i smútočný kar, na ktorom zúčastnilo sa celé prednejšie zemianstvo širokého okolia, bol slušný. Malú ťažkosť robilo zaopatríť dvadsať zlatých, ktoré sa musely složiť kostolu, aby Strážnický mohol byť v ňom pochovaný. Keď sa Sabína dozvedela o veci, i tú zriadila.

Pri pohrebe hovorili páni bratia a sestry o sláve Strážnikovcov, oslavovali ich pri dobrom víne, spomínali, aký bol nebohý znamenitý človek, a prejdúc na stoličné a krajinské veci, zabudli naň ešte na kare. S tým i zapadla sláva Strážnickovcov na dlhší čas. Nebohého Imra spomínali len ako príklad ľahkomyselného človeka, hoci nejednému bol urobil i veľmi cenné služby, ktoré vyžadovaly od neho značnú obet.

*

Strážnická žila s mladším synom v úradníckom dome, v ktorom bol jej muž umrel, a nestarala sa o nič, len aby mali čo jesť. Na to im stačilo hojne i z Porúbky.

Celá starosť, spojená so zriadením majetkových pomerov, padla na plecia Marcelove, ktorý chodil od dlžníka k dlžníkovi, z úradu do úradu, a prosil, vadil, škriepil sa, aby mu poskytli nejakú výhodu alebo poľabohu, aké, ako on dobre vedel,

bolo temer zvykom povoľovať zemianskym dlžníkom oproti židovským veriteľom. Zabudol, že v takýchto prípadoch išlo vždy o vplyvných páнов, no a on teraz nijakého vplyvu nemal. Naopak, začali od neho bočiť, zatajovať sa mu, ba starý grobian Vidovič ho vyhodil i z kancelárie. Toto po-kračovanie zväčša porodinených úradníkov ho vo veľkej mieri rozhorčovalo, čomu častejšie dal i výraz v kruhu svojich priateľov, nadávajúc pritom i na vládne kruhy vôbec. Ako to už býva stálym zvykom v takýchto prípadoch.

Raz popoludní, ako to robievali denne, sedeli páni zemani a úradníci v dlhej izbe v hospode vi-dieckeho domu, a ako obyčajne, hrali sa v karty alebo sa zabávali pri pohári vína. I vošiel do siene, v bedrách sa gavaliersky natriasajúc, mladý Rudolf Kandó, švihácky mladý zeman, a zvolal, za-stanúc vprostriedku medzi stolmi:

— Páni bratia, pán župan chce mať poradu o tom, ako oslavíme, ako sa patrí, deň sv. Anny; na túto poradu mi nariadil pozvať nasledujúcich pá-nov . . .

I prečítal dosť dlhý menoslov, vynechajúc pri-tom meno Marcelovo. Pri Marcelovi sediaci a s ním besedujúci Elek Brezovický zvolal:

— Ohó, a Marcela Strážnického si vynechal!

Zatým ozvali sa i viacerí, že Marcela nemožno vynechať, keďže on vždy riadi každú zábavu. Kan-dó sa obrátil k týmto pánom a riekol s urážlivou schválnosfou:

— Ferko báči výslovne povedal, aby som Mar-

cela Strážnického nevolal, — i drgol k tomu plecom.

Nastalo trápne utíšenie, až ktorýsi zavolal:

— Možno, preto ho nevolal, lebo je ešte v smútku za otcom.

Kandó pokrútil hlavou:

— Nemyslím, že preto. Nuž ktorí ste pozvani, podťe!

Mládež sa vyrojila, hanbiac sa Marcelovi, ktorý bol každému dobrým priateľom, pozrieť do očí. Von rozčúlene besedovali o ňom; pred ním sa pretvárali, že je to taká malicherná vec, ktorá je nehodna spomienky.

Marcel, vidiac sa takto opovrhnutým, zbledol. Týmto skutkom bol vysúdený zo spoločnosti, lebo keď ho župan takto verejne urazil, neopovážil sa ho viac nikto zavolať do domu. Nevedel napochytre, čo má urobiť, i pretvaroval sa, že si z celého nič nerobí. Zostal v sieni sám, okrem starého Lotiaka, sediaceho v tichosti pri poháriku vína v druhom kúte miestnosti. Marcel oprel lakeť o stôl a hlavu o dlaň a díval sa rozlútene von oblokom na odchádzajúcich. Zrazu pocítil dotyk na pleci a obzrel sa. Za ním stál starý, malinký mužík s veľkou hlavou a okrúhlou, vytučenou tvárou, samá vráska, s drobnými prezltlými fúzmi. Starý šušlal, lebo mu chýbaly zuby. Bol to starý Venduš Lotiak.

— Ale ťa sotili do boku, čo? — spýtal sa, urobac špatnuposmešnú tvár.

Marcel sa zamračene díval na starého pokusiteľa.

— Sotili! Háveď naničodná! Medzi všetkými tými zvermi niet jedného človeka. A prečo? A čo som im urobil? Že mi umrel otec a nechal zadlžený majetok.

Marcel nedôveroval Lotiakovi a jednako, nevediac sa opanovať, vybúšila takto z neho rozhorčenosť.

— Veru i preto, synku. Počkaj, pomkní sa mi. A dajme sem ten krčah s vínom.

Lotiak si nalial z Marcelovho vína a traslavou rukou naddvihol pohár k ústam.

— Nielen preto ťa kopol župan, že si žobrák, ale i preto, lebo si tu predvčerom vychvaľoval kurucov. To ti, milý braček, neodplustia, a najmä nie tí, ktorí ich najšpatnejšie zradili. Župan je na teba nahnevaný pre twoju nevdăčnosť. Vždy a všade len vraj teba vyznačoval, a teraz sa takto držíš proti nemu. Že vraj hada choval na prsiach.

Marcel zhíkol, keď toto počul.

— On mňa vyznačoval! Pracoval som zaň vždy a všade, či sa mi chcelo, či nie, a keď som ho prosil, aby mi bol na pomoci, posal ma ku Vidovičovi, s ktorým sa vraj už dohovoril, čo treba robiť v mojej veci, a Vidovič ma vyhodil von. Ale ktoru to len mohol všetko pohovoriť o tých kurucoch? Vedľa tu boli vtedy len moji najspoločlivejší priatelia, za ktorých ručím! — skríkol Marcel s úprimným podivením.

— Ty si chlapec a neznáš život. Aby sa župa-

novi zalichotili, zradia i vlastného otca. Chovanec fa na smrť odsúdi a priateľ ta obesí. A potom, vieš, akí sú bohatí ľudia: tí ti s chudobným nemajú citu. Ten ti neverí, že hlad bolí a zima že mrazi.

— Prekliati boháči, že vám to srdce skamenie, keď ste nakradli tých peňazí.

— Nebude na svete dobre — to ti ja povedám, ja som sveta skúsil — kým nebudú všetci ľudia rovní. Dolu s boháčmi, keď nie podobrotky, tak pozlotky!

Lotiak, trochu podnapitý, buchol päšľou o stôl.

— Ono je pravda, že s chudobným človekom nemajú milosrdenstva, len chudobný, lebo vie, čo je bieda.

— To si, vidíš, povedal pravdu. Ja žobrák, ja hej, ja cítim s tebou, ale taký magnáš by i ostatnú kožu sodral s teba. Nech žijú kuruci! Vivat! To je chudoba, to vie, že chudoba bolí, a má s ňou milosrdenstvo. Tí robia spravodlive, tí berú boháčom a delia chudobe! — kričal šušlajúc Lotiak a nalial si vína.

— Ked' si pomyslíš, že ani jeden z tých magnátov neprišiel ku svojmu bohatstvu statočným spôsobom. Ved' župan svojho brata zničil, aby mohol dostať jeho majetok!

— Povedz mi, synku, a čo ty teraz smýšlaš? Čo bude s tebou? Tu sotva prídeš k niečomu, tu fa k ničomu nepripustia. Lebo ved' vieš, že väčšmi ťa nenávidí ten, kto ti nevinne krivdí, ako ten, komu si zabil otca. Mňa, ako vieš, tiež nevaquistica

pripravila o majetok, aby ho mohol zobrať gróf Magócsy. A či bol s tým spokojný, že ma zničil? Nie! I ženu i dcéru mi ten zloduch odobral. A ako som visel na nich! Ony boly mojím celým životom!

Lotiak sa smraštil, urobiac pláčlivú tvár.

Marcel pozrel naň nedôverčive, zdal sa mu akýmsi podozrivým. Bol počul o ňom, že i ženu i dcéru bol na Dolniakoch Turkom predal. Vedel o ňom, že je to človek nespoľahlivý, pokušiteľ, že za peniaze všetko urobí, ale že má rozumu až zbytkom, a preto bol zvedavý na jeho mienku. Myslel si, že bude oproti nemu múdre opatrný, ale jeho mladistvý temperament ušiel s jeho rozvahou a starý cynik robil s ním, čo chcel. Marcela chválili jeho priatelia, obdivovaly dievčatá a lichotily mu panie; nie div, že si namýšľal, že všetko vie lepšie ako každý iný a že, poznajúc Lotiakovu povahu, ani keby ju videl na dlani, bude vedieť, čo môže z jeho rečí držať za úprimnú radu a čo za prípadný podvod. Ale už Lotiakov zdanlivý súcit s jeho fažkosťami mu zakalil objektívne pozneranie na jeho nástrahy.

— Veru ťa tu, ako ti hovorím, nepripustia k ničomu, aspoň nie podobrotky. Tu všetko opanovali páni, držiaci s cisárom, a tí majú na všetky miesta ľudí, koľko chceš. Pozri, nechcem sa chváliť, ale mám toľko rozumu ako Podhorský alebo Vranecký, no a čo som? Preto, lebo netancujem, ako župan hvízda, nuž som len mizerný adlátus. Adlá-tus, ja! A ty čo tu budeš bez peňazí so samými

nepriateľmi okolo seba? A k tomu si ešte kurucov chválil!

— Prečo s nepriateľmi, veď som neublížil ani ja, ani moja rodina nikomu.

— Neublížil, neublížil. Ako to hovoríš? Pred chvíľou si sa žaloval, že sú všetci proti tebe, a teraz si myslíš, že ťa od samej lásky zjedia? Tvoj majetok je tvojím nepriateľom. Pravda, ty to nevidíš. Chceli by si ho rozdeliť, a tak je každý, kto by si chcel kus z neho vyraziť, tvojím nepriateľom. Myslíš, že je váš majetok nie omnoho viac hoden, ako je na ňom dlhu? Pozriže, hnedť tvoj krstný otec, Byvar, vystiera svoju ruku za ním. Počul som, že on je vymenovaný za vášho tútora.

— Byvar za nášho tútora? Bože na nebesiach, to sme dobre!

— No, vidíš, teraz čušíš so svojimi drahými priateľmi!

Marcel sa o chvíľku sosbieranl.

— Počujte, Venduš báči, čo by ste mi vy radili, čo by som mal urobiť?

— Hm, dobrá rada hodna groš. Počkaj, — vzal pohár a vypil, — trochu porozmýšľam.

Lotiak hmkal a ukazoval, že rozmýšľa, a Marcel sa díval smutne von oblokom na ulicu, kde sedeli dvaja okyptení a otrhaní žobráci. Pohľad mu zafázil na dušu; pomyslel si, že je i on blízko toho, aby si medzi nich mohol sadnúť.

Lotiak ho chytil zrazu za rameno.

— Pozri, vidíš sám, že jediní kuruci bojujú za

chudobu, za spravodlivosť proti pánom. Lebo vedieš, že skoro všetci veľkí páni držia s kráľom. Ešte i tí niekoľkí, ktorí boli pri Rákócim, po jednom odskakujú od neho. Synku, svoju pravdu len pri nich nájdeš. Tu nemáš čo robiť. Bezerédi nestojí len na deň cesty odtiaľto, chod' k nemu.

— Ale ja by som mal ísť ku kurucom? Venduš báči, na to som nikdy nepomyslel. A tu nechať všetko svojim nepriateľom napospas? Ja, ktorý som i s otcom vždy verne držal s kráľom?!

— No, a čo vykonáš ty sám proti toľkým, chtiacim ťa rozďubať? Ty, chlapčisko, ani nie dvadsať štyriročné, a sám, a tí mnohí a mocní!

— Jednako pokladám za nerozumné ujsť; potom už vôbec môžu robiť, čo chceú.

Lotiak sa obzrel po izbe a potom mu zašeptal do ucha:

— Odpracú ťa. Urobili i horšie veci.

Marcel zatichol a potom pokrútil hlavou.

— To už azda neurobia.

— Hovorím ti, videl som i horšie veci. Pomysli si, čo urobil župan so svojím bratom, aby som iných nespomínal.

Chvíľu mlčali.

— Nuž a čo vyhrám, keď pôjdem ku kurucom?

— pýtal sa Marcel.

— Čo vyhráš? Lahko nahovoríš niektorého z ich menších vodcov, aby poslal sem nejaký oddiel, s ktorým ty budeš tu pánom!

— A čo mám z toho panstva? Vedieš jednako nemôžem dať všetkých svojich nepriateľov pomáriť!

— Môže sa všeličo stať. Ale hlavná vec je, že budeš v istote. Si súci chlapec: pri kurucoh máš možnosť sa vyznačiť. Kto vie, čo môže z teba byť, a tu budúcnosti nemáš. A veď si i tak presvedčený, že oni majú pravdu.

— Veď majú, majú, lenže sa kuruci sotva udržia dlho. Francúzov Eugen a Marlborough stále bijú, a keď zostane Rákoci sám proti cisárovi, tak si ten dá s ním veľmi chytrou rady.

— Po prvé Francúzi ešte dlho vydržia a po druhé neboj sa: pánom sa nič nestane, a pri kurucoh budeš pánom. Rákoci a jeho vodcovia budú dobre vedieť, kedy majú svoju vec draho predať. A potom, však je pri kurucoh spravodlivosť, voľnosť, bohatstvo a všetko, čo si človek žiada. Keby som bol mladší, šiel by som i ja, nemeškajúc ani chvíľky.

Keď sa rozišli, Marcel bol na váhach, čo má urobiť. Jedna malicherná okolnosť silne účinkovala na jeho rozhodnutie: stretol na ulici druhú vicíspánku, pozdravil ju úctive, a ona neprijala jeho pozdrav. Ako sa neskoršie dokázalo, nie schválne, ale ho nezbadala.

Marcelovi sa teraz zazdalo, že je celý svet jeho neprajníkom a že urobí najlepšie, keď odíde hneď do Podhory, kde môže v tichosti a nerušene porozmýšlať, čo urobiť.

*

Byvarovský kaštieľ bol so troch strán obkľúčený veľkou záhradou, ktorá v zadných čiastkach tvo-

riala vlastne lesík, lebo tam pozostávala zo smrekov a bukov. Obhradená bola len žrdkovým plotom, ukazujúcim skorej, pokiaľ siaha záhrada, ako zabraňujúcim príchod do nej. Marcel bol veľmi zriedka v dome Byvarovom, so Sabínou stretával sa vždy len náhodou v záhrade, a to v tej jej čiasteke, ktorá ležala pri bočnej kratšej ceste, vedúcej do kaštieľa Strážnických.

I teraz zazrel Marcel, idúci s kroka na krok na svojom belúšovi, nedaleko plota sa belejúci čepček Sabínin, zpod ktorého vyzerala jej ružová tvár.

Dúfal, že sa s ňou síde; vedľ vždy túžil po nej, a keď ju teraz zbadal, zaradoval sa, a jednako z odporu proti jej otcovi prešiel nedaleko nej, robiac sa, že ju nevidí. Pravda, úfal sa, že ho ona zavolá. Sabína ho vyčkávala deň po deň, v ten čas, keď obyčajne prichádzal; chcela s ním hovoriť; vedľ mala toho toľko, čo jej ležalo na srdeci! Ona už vedela, že jej otec bude tútorom Strážnických, a nepochybovala o tom, že Marcel tomu nebude rád.

Teraz, vidiac ho prichádzajú bez slova, usmiala sa trochu. „Hnevá sa môj milý Marcelko,“ pomyslela si a nechala ho prejsť niekoľko krokov. Marcelovi stislo srdce, že si ho nevšimla, chcel sa už obrátiť, keď začul jej výkrik:

— Marcel, Marcel, postoj trochu!

Marcel skočil s koňa a utekal k nej, keď bol koňa priviazal ku plotu.

— Nuž ty si ma chcel obísť, drahý môj panáčik? Pekne od teba! — zvolala s usmievanou poklonou.

Marcel odvetil zamračene:

— Nevidel som ťa.

— Videl si ma, ale sa hneváš na otca, a preto i ja, nevinná, musím trpieť. Povedz, zaslúžila som to od teba?

Marcel sa, mlčiac, díval do zeme. Sabína nespustila s neho očú. Po chvíľke vzdychol a riekoł:

— Pozri, aký som nešfastný! Ešte i to, čo by mi malo byť na potešenie, ma robí len nešfastnejší. Keby si ty nebola, bolo by mi ľahkosť odísť, či tu, či inde biedne zahynúť, ale pre teba mi ľažko preč odísť.

— Marcel, čo smýšlaš s odchodom, kde chceš ísť?

Zasa mlčal chvíľku. Cítil, že ho ľutuje úprimne, i uľútostil sa i sám nad sebou. Napokon vyriekol temno:

— Ku kurucom; veď som tu nie už ani životom istý!

— Bože milostivý, a čože sa stalo? — zvolala Sabína preľaknutá.

— To, že si páni cheú podeliť náš majetok medzi sebou, a tvoj otec je naším tútorom. Stojím im v ceste. Šándor Ilavský bol väčším pánom, ako som ja, a — zmizol.

— Viem, že má byť môj otec vaším tútorom, a rada som tomu.

— Rada? — zvolal Marcel prekvapene.

— Isteže. Otec je statočný človek. Je trochu hrubý i ziskuchtivý, ale poctivým spôsobom, — povedala Sabína nie bez výcitky.

— No, a ako prišiel k majetku Pernekovcov?

Sabína sa zasmiala.

— I ty veríš tým bájkam?! Marcel, to som od teba neočakávala, — i robila sa, že sa hnevá, ale sa pritom neprestala usmievať.

— Nuž to je nie pravda, že ho tvoj otec doniesol na žobrácku palicu?

Sabína len mykla plecom a hodila rukou.

— No, a šperky Rožňavských? — pýtal sa Marcel ďalej.

— Milý Marcel, ak ty máš za pravdu všetky povedačky, čo o mojom otcovi roztrusujú, tak rozumiem, že sa ho bojíš. Ja ti len to hovorím: zostaň, nechodź nikde, všetko sa dobre skončí. Vy nemôžete mať lepšieho správcu majetku, ako je môj otec. Uvidíš, všetko sa vyrovná, čo sa ti v tejto chvíli zdá takým strašným.

Marcelovi dobre padlo, že ho prosí, a preto nie že by sa bol tak dal jej slovami nahovoriť, naopak, tým viac sa v ňom utvrdzovala myšlienka, že pôjde ku kurucom. Teraz sa mu to začalo pozdávať náramne výhodným. Je čistá vec, že sú to zastancovia utlačených, bolo by hriešne nepoužiť ich.

— No, ja už len pôjdem, ako som si to namyslel. Pozri, veď ma už nemajú za nič.

I vyzprával jej udalosť o pozvaní k županovi, pri ktorom ho vynechali. Sabínu to veľmi zamrzelo, ale sa pretvarovala, že to pokladá za maličkosť, a zasmiala sa hlasne.

— Ty, veď to môže byť len nejaké nedorozumenie. To ja ľahko napravím: napíšem tetke list, a všetko bude v poriadku. Poslúchni, Marcel, ne-

chod. Ak odídeš, vydám sa ti za druhého, — a zasmiala sa mu nie bez koketnosti, čo bolo u nej veľmi nezvyčajné.

Marcel smraštíl obočia a povedal tlmeným hlasom:

— I tak ty nikdy mojou nebudeš.

Sabína, ktorá dosiaľ predstierala veselšiu náladu, než v akej naozaj bola, veľmi zvážnela a pristúpila k Marcelovi celkom blízko.

— Marcel, vieš, že mám obyčaj svoje slovo zadržať. Počúvaj, čo ti poviem. Prisahám ti, že ja nikdy nijakého muža nebozkám okrem teba.

I oblapila ho okolo krku a bozkala na ústa. Zamíkli a sklopili oči. Obidvaja sa cítili tak, ako keby boli vzali na seba s veľkou zodpovednosťou spojenú povinnosť. Bolo im, ako keby boli v kostole. I pozreli naraz jeden druhému do očí a Marcel sa zohol, a bozkajúc Sabíninu ruku, zašeptal hruče:

— Ty moja drahá, jediná! Nech ma Boh potresce, ak niekedy pomyslím na inú ženu ako na teba. Či niekedy budeš mojou, neviem, ale pre mňa nieť inej ženy ako teba.

— Tak zostaneš tu? — spýtala sa Sabína hlasom, ako keby bolo už celkom isté, že zostane.

— Teraz už celkom nemôžem tu zostať, lebo nemám nijakej možnosti tu tak žiť, aby som ťa mohol dostať za ženu. Podívaj sa, drahá moja: dnes-zajtra vyhodí ma z kancelárie i Borák, majetok náš je v rukách tvojho otca, čo tu mám robiť? U krukov je rovnosť, boj za našu slobodu. Tam sa mô-

žem vyznačiť a potom prídem po teba. Počula si, že i Krman požehnal v Žiline zástavy kurucké, no a Krman, hoci je i luterán, je veľmi etihodný človek.

— Marcel, dosiaľ si nehovoril o kurucoch. Spomínal si naopak, že sú len nešťastím pre krajinu, že sú nástrojom niekoľkých veľkých pánov a že by krajina menej trpela pod jednou, čo i horšou vládou, ako keď ju trhajú na všetky strany. A mal si pravdu.

— Mýlil som sa. Teraz vidím jasne, že našim nešťastím je cisár. Odhadlaný som: pôjdem.

Sabína videla, že čím ho teraz bude viac nahovárať, tým väčšmi sa utvrdí vo svojom úmysle.

— Nuž a kedy si to chcel ísť?

— Pôjdem o niekoľko dní, ako tu všetko akotak do poriadku uvediem. S Bohom, moja drahá Sabína!

Zohol sa, bozkal jej vrúcne ruku a odbehol. Sabína ho chcela ešte raz bozkať, ale v náhlivosti nezbadal jej posunok.

Sabína si myslela, že ona vlastne omnoho viac ľutuje Marcella, než by ho milovala. Mýlila sa, ako sa v takýchto prípadoch vždy mylime. Jej láska robila jej ľutovanie takým ostrým, až bolestným. Keď odišiel, dívala sa chvíľu za ním: nahliadla, že keby teraz tu zostal, mal by ozaj ľažké postavenie, v ktorom by mu nebola mohla pomôcť. Ale keď chce odísť, nech nejde ku kurucom. Mal dosť a dosť iných miest, kde mohol ísť. Bola presvedčená,

že za nedlhý čas by sa jeho pomery musely napraviť, ale zasa i to bolo isté, že mladý, netrpezlivý muž, ktorého život dosiaľ len maznal, musí mnoho pokaziť, keď mu nejde všetko tak hladko, ako to on očakával. Umienila si, že ho nahovorí, aby šiel do Nitry ku strýcovi, len nie ku kurucom. Jedného si však bola istá, že ho do smrti neopustí, čo by sa s ním čo robilo.

Marcel, ktorý sa vlastne len rozhovorom so Sabínou utvrdil vo svojom predsavzatí, že odíde, už nasledujúceho dňa odcestoval, ani sa nevidiac so Sabínou, lebo dostal od Lotiaka kartičku, v ktorej mu dal na známosť, že ho majú chytiť ako nebezpečného kuruckého buriča.

Marcela neskôršie v živote mnohé, čo urobil, mrzelo, ale nič nie tak ako to, že sa dal tomu zlému človeku vyplašiť medzi kurucov. Napokon to, že bol dva roky medzi nimi, neľutoval; skúsil tam mnohé a nadobudol si mnoho znalostí ľudí a pomerov. Ale že ubehol na nástrahy toho podplateného bedára, že sa dal tak nastrašíť, že opustil na celé dva roky najlepšiu ženu a že jej zavinil toľko duševného bôlu a strádania, to si nemohol nikdy odpustiť.

Po jeho odchode sa celá verejná mienka obrátila proti nemu. Nebránil ho nikto; nadávať mu však nadával Lotiak, ktorý tvrdil o ňom, že bol nebezpečným človekom, ktorý nešiel ani medzi kurucov, ale ešte medzi horších ľudí. Sabína ho nebránila pred nikým, nehovorila o ňom vôbec, lebo vedela,

že by mu teraz nič nepomohla. Bolo treba vyčkať premenu verejnej mienky, ktorá, ako Sabína bola presvedčená, nastúpiť musí.

Asi rok po jeho odchode sa rozniesol chýr, že padol v jednej zo srážok s Rabutinovým vojskom. Bil sa vraj udatne a padol, trafený mnohými guľami.

Teraz, keď ľudia mysleli, že ho už niet, začali jednako len spomínať, že to bol milý, statočný mladý človek, ktorého vyštvali z domu, aby si páni mohli strážnickovský majetok medzi sebou podeliť. Hľa, v Podhore gazduje na jeho majetku Byvar, v Dúbrave robia ľudia Brezovického, a tak v každej čiastke iný. No, nerobilo sa s tým mladým človekom, ako to Pán Boh prikázal. On neublížil nikdy nikomu, naopak, mal srdce i k biede. Ved keď starú žobráčku, hluchú Katru, mali psi roztrhať, nebránil ju nikto, len on psov rozohnal, nehladiac na posmech, ktorý robili preto páni z neho. Ako i preto robili z neho len posmech, keď Vranického paholkovo dieťa vytiahol z hnojovky. Ostatní páni a panie sa len dívali, ako sa to úbohé chlapča zalieva, nikomu nechcelo sa zašpiniť pre fagana, len Marcel Strážnický neľutoval krásnych háb, ale skočil do nečistoty za hynúcim dieťaťom.

Tak sa minul zasa rok, a o Marcelovi Strážnickom nebolo ani chýru ani slychu. Už i ľudia prestali o ňom hovoriť, len Sabíne vŕtala jeho spomienka bolestne v duši. Ona neprestala dúfať, že jednako len príde jej najmilší. Ale pri všetkom jej cnení a želení za ním na jej správaní nebolo ba-

dať premeny: bola taká vážne milá a jednej nálady ako predtým.

Až konečne jednako len prišiel, ale nie, ako bol mysel, na čele hrdej čaty vyberaných bojovníkov. Prišiel len sám.

*

Roku 1708 bol november v O—skej stolici veľmi chladný a mokrý. I v to popoludnie, keď Sabína sedela v hlbokom obloku svojej malej sklepenej, ale bielučkej izbičky a vyšívala krásnu vestu pre brata Pavla, ktorý bol ritmajstrom v jednom z plukov vo vojsku generála Heistera, padal sneh, pomiešaný s dažďom, a studený vietor otriasal oknami a nie dobre priliehajúcimi dverami, trepúc všetko do blata, čo nebolo dostatočne pripravené. Sabína hľadela nie bez záujmu na biedneho psa, zavýjajúceho pred zavretými vrátami oproti ležiaceho domčeka, do ktorého sa chcel dostať. Pomyslela si, že pošle sluhu, aby mu šiel otvoriť, i vstala. Od tých čias, čo odišiel Marcel, každé utrpenie, čo videla, donáša s ním do spojenia, bojac sa, či i on podobne netrpí. Čosi ju nútilo pomáhať v tej nádeji, že sa tým i jemu poľahčí.

Išla ku dverám. Dvere sa pred ňou roztvorily a vstúpil do izby jej otec. Bol nedbale a nečisto oblečený, prichádzajúc zo dvora; čižmy mal samé blato a v ruke držal veľkú vyfajčenú penovku.

Vošiel strmo a díval sa srdito na Sabínu.

— Tak, už celkom neposlúchneš? Uvidíš, čo s tebou urobím! — kričal, ako keby pokračoval

v ďalšom, prv začatom rozhovore, pritom pozoroval, aby zabladenými nohami čím viacej zašliapal biele plátno, pokrývajúc doma tkané koberce na podlahe.

— Sadnite si, pán otec, hneď prídem, len Martina zavolám.

Sabína vybehla a prišla o chvíľu nazad. Hneď zatým bolo oblokom vidieť, že hajdúch vyšiel z domu a vpustil psa do dvora. Dokiaľ bola von, Byvar stál pred bielou vyšívanou záclonou obloka a dúchal na ňu schválne dym z fajky, takže zostala na nej špatná škvRNA.

— Tak, čo rozkážete, pán otec? — pýtala sa Sabína takým tichým hlasom, ako keby očakávala láskanie, a nie nádavky od neho, hoci videla i schválosť jeho správania sa pri znečistení jej izbičky.

— Prečo si u župana netancovala ani raz s Aristidom? Čo si mu urobila, keď sa ani raz neobzrel o teba, ty, ty, ty potvora? — i pristúpil knej, a škrípajúc Zubmi, hrozil jej päšľou nad hlavou.

Bolo na ňom vidno, že by ju najradšej udrel po nej.

Sabína sa trochu usmiala.

— Pozrite, pán otec: veď sa jednako nepatrí, aby dievča behalo za mladým pánom. Čo ja môžem za to, keď ma Aristid nechce? Tomu sa lepšie vidí Alžbeta Vitálišovie ako ja. No a ja sa mu veru nedivím.

— Ty si falošná zmija. Mne povedal, že sa mu vidíš a že by si ťa veľmi vďačne vzal.

— Mňa, s mojimi mrzkými červenými vlasmi? Kedy vám to povedal? To muselo byť veľmi dávno.

Sabína tak chladnokrvne hľadela na rozzúreného otca, že jej tichosť začala i naň účinkovať, keďže cítil, že všetok jeho krik je pri Sabíne úplne daromný.

— Pred troma týždňami som sa s ním v úrade shováral. Celý bol uveličený, že budeš jeho ženou. A teraz by ťa už nechcel? Vedľ by to bol posmech i pre teba i pre celú ľamiliu.

Sabína ľahučko pohla plecami.

— Mladí páni sú dnes vrtkaví. Ja veru nemôžem za to, keď ma už nechce.

— Ty si musela akýsi fígeľ s ním urobiť. Hovorími ti, že ak tú vec nedovedieš s ním do poriadku, dám ťa zavrieť do komory. Tam potom ...

Vtom bolo počuť na ceste fažký, ustatý dupot koňa. Obidvaja sa obrátili a pozreli oblokom. Videli na biednom červenom koni shrbeného, veľmi ošumele oblečeného jazdca so zaviazanou hlavou a pravou rukou, visiacou v šatke na krku. Mal na sebe zodratú tmavohnedú mentieku s barančeným prámom a tmavozelené priliehajúce nohavice. Viesť mu hádzal dažďový sneh do očí, a preto, ako i pre slabosť, klonil hlavu hlboko na prsia. Keď prechádzal popred kaštieľ Byvarovecov, zdvihol trochu hlavu a pozrel do jeho oblokov.

— Marcel! Preboha! A aký strašný! — skričala Sabína zdesená, zalomiac rukami.

Byvar ju odsotil od obloka a díval sa za jazdcom.

— Veru je on. Všetci diabli ho dovliekli. Dám

ho naskutku chytiť, — i kráčal dlhými krokmi z izby.

Sabína zostala za moment ticho stáť, kým jej otec nechytil kľučku na dverách. Všetka krv jej udrela do srdca. Čo teraz? Naraz zvolala:

— Dobre urobíte, pán otec, keď ho dáte zavrieť. Keď sa o tom dozvedia vicišpánka a tetka Lojzka, budú ho môcť aspoň opatrovať, keď bude v meste. Krstná matka by sa iste neobzrela oň. Aspoň nie ako treba.

Byvar zastal, držiac kľučku v ruke.

— Vicišpánka a Vitáliška? Parom to uchytí, veru máš pravdu. Tie baby by sa do toho iste zamiešaly a trepaly jazykom na mňa. Hm!

Byvar pustil kľučku a podišiel do izby.

— Keď som bola v nedeľu pri Gabriele, tiež sa veľmi vypytovala, či neviem, čo je s ním. Len či je to pravda, že ho zastrelili? I druhé panie ho veľmi ťutovaly.

Byvar sa díval s hnevnlým podozrením na Sabínu.

— Ty, počuješ, ty niečo kuješ. Ty máš niečo s tým lotrom. Ale hovorím ti, nech sa dozviem, že si s ním hovorila, či hocjaký iný cech s ním mala, tak nech ma Pán Boh skára, ak ťa nedám do komory zavrieť a jeho do temnice, a čo všetky baby z celého vidieka budú zaň orodovať. Tak, to si zapamäтай!

Sabíne odpadla skala so srdca; prikročila k otcovi, a chytiac jeho nepoddajnú ruku, bozkala ju proti jeho vôle.

— Aký ste vy len dobrý, pán otec!

Byvar sa díval s nedorozumením na ňu.

— Čert sa vo vás babách rozumie. Ale či ma budeš lízať, či nie, urobím, čo som povedal.

— Ale pravdaže urobíte, pán otec, pravdaže, — doložila Sabína, zasmejúc sa.

Byvar vyšiel z izby, chtiac trepnúť dverami, čo Sabína vedela, a preto chytro zachytila kľučku, a zadržiac ich, zavrela ich ticho. Počula ešte otcovo zakliatie vonku. Potom tichučko a zastávajúc podišla na svoju skromnú a tvrdú pohovku a hodila sa na ňu. Celá jej myseľ bola naplnená len biednym obrazom Marcelovým. Strašný bol, bledý, zarastený, chudý, oči mu len horely. Ako sa dozvedieť, čo je s ním? Ísť k nemu i proti hrozbe otcovej? Vedela, že keby sa dozvedel, že bola pri ňom, bez milosrdenstva by ju dal zavrieť do tej strašnej komory, ktorej sa i ona bála. Skoro v každom starom kaštieli je v hrubých muroch nejaká komora bez oblokov, ktorie načo postavená. I v starodávnom byvarovskom dome bola temná diera, dostávajúca svetlo len odspodku nedobre priliehajúcimi hrubými dverami. Komora bola obďaleč od obývaných miestností, do ktorých by z nej ani veľký krik neprenikol. Nebolo v nej ničoho okrem jednej dlhej starej truhly, o ktorej si povrávali, že sú v nej umrlčile kosti. Že v nej mátalo, to bolo celkom isté. Podvečer i smelí chlapi len so zatajenou hrôzou prebehávali popri nej. I Sabína mala za celkom isté, že v tej komore zahynul jej praded Jób Byvar od hladu; kde ho dal zavrieť jeho surový otec preto, lebo sa nechcel oženiť, ako si on žiadal.

No jednako ju nezdržiaval strach pred komorou od návštevy Marcela, ale len pomyslenie, čo by bolo s ním, keby mu ona, zavretá, nemohla pomôcť. Na jeho matku sa nemohla spoľahnúť, a tak by zostal bez primeranej opatery a zahynul by ako jeho otec.

Že teraz hned' nemôže ísť sama k nemu, s tým bola načistom; možno, v pozdný večer alebo azda v noci. Ale čo má robiť do tých čias? Bolo jej do nevydržania, toľké hodiny čakať. Nejako sa musela presvedčiť, čo je s ním. Niekoho poslat sa spýtať? I vybehl von, aby sa obzrela, koho by mohla na to upotrebiť, a chcela vedieť i to, čo robí otec. Otec sa preobliekol, teda ide z domu von. Kde? Pýtala sa šeptom matky, ktorá už tiež vedela, že Marcel prišiel v takom zúboženom stave, čo ju vcelku málo zaujímalo.

— Pani matka, kde ide otec?

— Ide do Strážnických pozrieť, čo je s tým mladým, — odvetila jej krátko a upratúvala šaty do skrine.

Sabína videla, že teraz nemôže nikoho posielat vyzvedať sa o Marcelovom stave. Možno, že i otec sám povie, čo je s ním, keď príde nazad. Ale ten čas, čo otec nebude doma, chcela využiť. I zavolala hajdúcha, starého Martina, a jedného z paholkov, ku ktorému mala najväčšiu dôveru, a išla s nimi komoru pozrieť a doniesť ju do poriadku. Pomyslela si: „Uvidím, čo je to s tou komorou, nebudem sa jej azda tak báť.“

I Martin i paholok už boli starí chlapi, jednako sa, krútiac hlavou, i dva razy opýtali, či ozaj majú ísť do tej komory.

— Áno, áno, nebojte sa, veď idem i ja s vami,
— hovorila trochu neistým hlasom Sabína, berúc lojové sviečky.

Tak teda šli, oddaní do vôle božej.

Otvorili ťažké, okuté dubové dvere, a zarazil ich nepríjemný vlhký zápach zavretej miestnosti. Komora bola celkom tmavá, vysoká, sklepená miestnosť, asi na dva štvorcové láktre, ktorej pri slabom kmite lojovej sviečky nebolo vidno ani povaly. V jednom jej kúte boly úzunké, strmé kamenné schodíky, vedúce do hlbky. Ináč nebolo v komore okrem podlhovastej, na rif širokej truhly ničoho.

Sabína s chlapmi sa obzerali a mlčali stiesnene. Nebolo to príjemné miesto na bývanie.

— Tu tú truhlu musíme otvoriť, čo je v nej, — riekla Sabína, svietiac na ňu sviečkou. — Nože, Martin, a ty, Ondrej, zdvihnite vrchnák, — hovorila ďalej, nútiač sa do úsmevu a prikladajúc i sama ruku k dielu.

Chlapi pozreli jeden na druhého a zdvihli opatrnne vrchnák, ako keby nejaký nebezpečný zver mal vyskočiť zpod neho. Keď bola otvorená, zasvetila Sabína do nej, i nebolo v nej nič, len dve staré obtrhané zástavky a jeden nad plecom preťatý dolomán. Všetci si vydýchli a teraz sa opovážili i hlasne hovoríť.

— Nuž, vidíte, aké daromné strachy ste si robili,
— povedala Sabína, vysmievajúc ich. — Takí chlapí, ako ste vy, čo toľko poskusovali!

— Vedľ je to tak, že popálené dieťa sa i ľadu bojí, — vyhováral sa starý Martin.

— Teraz doneste methu a vyriadte mi komoru, ale chytro, dokiaľ môj otec nepríde.

O chvíľu bola komora vyriadená, staré zástavy z truhly odpratané; na ich miesto dala Sabína náklásť do truhly perín a kobercov, ktoré jej vraj inde vždy zavadzaly. Chlapom rozkázala, aby nikomu nespomínali, že komoru vyriadili.

Sotva boli s komorou hotoví, prišiel domov Byvar. Vošiel do svojej ložnice, kde obyčajne i bývali. Bola tam i jeho žena i Sabína, na ktorú Byvar hľadel posmešne.

— No, pán otec, čo ste skúsili u Strážnických?
— spýtala sa tak chladno, ako len mohla.

— Čo som skúsil, to ti ľahko poviem, — i podišiel ku sitku s tabakom, napchával si fajku a zapaloval ju dlho, aby Sabínu urobil netrpezlivou.
— To som skúsil, že veru veľmi biedny prišiel tvoj Marcel z toho boja a že ho nebudem zavierať do nijakej temnice.

— Nuž tak, pán otec, rozmysleli ste si tú vec,
— odvetila Sabína, pretvarujúc sa, že nerozumie jeho náražke, ktorá zrejme mala znamenať, že Marcel čoskoro umrie.

— Nie preto, ale preto, lebo toho ešte možno sám Pán Boh zavrie do takej temnice, z ktorej nikdy nevyjde.

— Čože, myslíte, že umrie? — zvolaly Byvarová i Sabína.

— Veru je taký.

Sabína zbledla a jej tvár mala taký tragickej výraz, že keď sa nútila trasúcimi sa ústami usmiať, ešte i Byvar sa uľútostil nad ňou. Pýtala sa ako by žartom:

— Tak nám teraz dovolíte, aby sme ho s matkou šly navštíviť?

— Netreba vás tam! — zvolal Byvar, ale nie tak surovo, ako mal obyčaj.

— Pozriteže, vedľ bol vaším krstňaťom, už sa len patrí ho pozrieť, — odvrávala skromne Byvarová.

— Bol burič, kuruc; čo hľadal, to našiel. Ešte môžeme i my do zlého podozrenia prísť. Nesmiete ta ísť!

Potom pozrel na Sabínu a sklopil pred jej pochľadom oči; obrátil sa a vyšiel.

— Čo urobíš? — spýtala sa matka dcéry.

— Pôjdem ho pozrieť, a čo sa nikdy viac sem nevrátim, — povedala Sabína ticho, skoro šeptom.

Materi sa zatriasly ruky od rozčúlenia.

— Ak sa to otec dozvie, tak ti to neodpustí.

— Poručeno Pánu Bohu! Keď si pomyslím, že môže umrieť, že si ma iste žiada vidieť a že by som ho mala opuštiť v jeho najväčšom kríži, tak radšej hned skonám.

Byvarová dívala sa slziac na ustarané dieťa.

— Keby sa už len všetko dobre skončilo! A ako by si chcela k nemu ísť? Má ísť i ja s tebou?

Sabína sa dívala dojate na matku a hodila sa jej potom na prsia.

— Nie, mamička, neprijmem tej obete od vás. Dost, keď ja trpím. Vy mi budete skorej na pomoc, keď budete na slobode. Ako pôjdem k Marcelovi, ešte neviem. Musím si to rozmyslieť.

Vtom sa otvorily dvere a vošiel Martin s kartičkou v ruke.

— Urodzená panna od Meškov posielajú tento lístok. Sú tu dvaja husári, či majú čakať?

Sabína vzala bez vôle kartičku, a odtrhnúc pečiatku na nej, otvorila ju. Frozína Mešková, jej priateľka, ju volala, aby ešte tento večer prišla k nim na niekoľko dní, lebo prišly k nej dve ich spoločné priateľky z kláštora. Sabína najprv chcela odriecknuť, potom jej naraz svitlo v hlave, že by bolo pre ňu omnoho výhodnejšie, keby bola v neďalekom Bukove, odkiaľ by mohla omnoho pohodlnejšie a istejšie navštievať Marcela ako z ich vlastného domu, kde je pod stálym dozorom a kde by jej neprítomnosť mohla otcovi vždy byť pozoruhodná.

— Mamička, Frozína ma volá, aby som prišla k nim na niekoľko dní, nuž idem. Aspoň sa mi skorej čas minie.

Mať zadivene hľadela na ňu, myslala si: „Teraz si zúfala, a už, zabudnúc na všetko, chce sa ísť zabávať. Nuž darmo je: mladosť — pochabosť.“ I riekla jej, myknúc plecom:

— Chod, dievka moja, pravdu máš. Poviem ot-

covi, kde si šla; myslím, že nebude proti tomu nič namietať.

Sabína trochu rozmýšľala, či povedať matke, prečo ide ku Frozíne, či nie. Potom sa rozhodla, že jej radšej nič nepovie, lebo by jej len starostí narobila. Preobliekla sa, a vezmúc so sebou i starého Martina, išla koňmo do Bukova. Bola už tma, keď prechádzali riedkym smrekovým lesíkom, a z väčšej-menšej vzdialenosťi bolo počuť zavýjanie vlkov, ktoré Sabínu práve tak nerozčulovalo, ako prítomnosť starých vyslúžených hajdúchov. Keď boli pri jednej zákrute celkom blízko strážnickovského dvora, mnoho nerozmýšľajúc, pustila sa smerom k nemu. Za krátku chvíľu zadupkaly kone pred biednym, nízkym domcom, v ktorom bývali Strážnickovci. Z oblokov kmitalo slabé svetielko na mláky pred jeho dverami. Sabína naložila chlapom, aby sa na chvíľku utiahli do nejakej siene s koňmi; ona vošla do izby, ktorá bola osvetlená len jednou lojovou sviečkou pred posteľou, na ktorej umrel bol Imro Strážnický a na ktorej sa teraz nepokojne metal jeho syn. V izbe sa pohybovali na tmavých miestach nepoznateľne Strážnická a jej mladší syn Imro. Sabína vošla ticho takže ju vtedy pri posteli stojaci ani nezbadali, len keď pristúpila k nim.

— Krstná mamička, ruky vám bozkávam. Čo je s Marcelom? Zle je?

— No, veď zle, veď zle. Pomysli si, takto mi prišiel domov len na starosť. Vždy je len starosť

s ním. A ako sme sa ho zľakli! Zastal predo dvermi a spadol s koňa. Mala som zhynúť od strachu. Ja že to nejaký lotor ide na nás. A to ti tu môj milý syn. Potom sme ho s Imrom vovliekli do chyže a uložili. Ani sme ho nesobliekli; musí byť veľmi prechladnutý, preto ho hrejeme.

Osemnásťročný Imro podal Sabíne ruku a túžobným zrakom, hľadajúcim pomoc, hľadel na ťu.

— Pozri, Sabína, ja hovorím mame, že by sme ho nemali tak hriať, keď je taký rozpálený. Pozri, ako sa hádže.

Sabína shodila kožuštek, lebo bolo v izbe ukrutne zakúrené, a nešťastný Marcel bol ešte celou hŕbou vankúšov a perín obložený. Vzala sviečku do ruky a posvetila si na nepokojne stonajúceho a prehadzujúceho sa mladého muža. Stislo jej hrdlo a vstúpily jej slzy do očí, taký bol. Roztvorené oči sa dívaly, ničoho nevidiac, medzi popukanými perami ľažko sa mu obracal suchý jazyk, lícne kosti mu vystávaly na zarastenej chudej tvári a hlboké stony vyrážaly zavše z jeho pŕs. Mäkkou, milosrdnou rukou prešla Sabína po jeho tvári, aby pocítila, aká je rozpálená a aby mu poodhnala páchnúci, nečistý obvázok, ktorý mal na čele.

— Krstná mamička, tu je prihorúce, tá ukrutná pálčivosť zabije Marcella. Musíme ho odchladiť. Imro, otvor obloky a káž doniesť studenej vody.

Imro vďačne poslúchol, ale Strážnická sa postavila rozhodne proti nariadeniam Sabíniným.

— Kto to kedy slýchal, obloky otoriť! Veď hned

dostane zapálenie. Ja nedovolím s ním nič robiť.
A ešte i studená voda, Boh zachovaj!

Sabínu neočakávaný odpor prekvapil. Vedela, že s nahováraním so Strážnickou nič neurobí, i rozmýšľala, ako si pomôcť.

— Krstná mamička, veru máte pravdu, to by bolo zle, čo som chcela urobiť; necháme všetko, ako je. Ale to musíte uznať, že by Marcelovi bola na osoh dobrá tuhá polievka, vedľ bohvie, odkedy nejedol. Pozrite, ako jazykom hľadá niečo.

Strážnickej jedenie bolo vždy milé, a preto poznámka Sabínina zdala sa jej veľmi múdra.

— Veru máš pravdu, dievka moja. Spravím mu dobrej kuracej polievky s mrkvou a so zeleným hráškom. Mám zelený hrášok zavarený, oj, mám ho dosť a dosť.

I odišla.

Sabína s Imrom úbohého, celkom bezvedomého Marcella sobliekla a studenou vodou poumyvala, dajúc sa mu jej i napiť, čo jeho matka za nijakú cenu urobiť nechcela, lebo by vraj naskutku dostal zapálenie pľúc. Rany na čele a na ramene, ktoré boly zanedbané, opuchnuté a zapálené, predbežne aspoň vínom vymyla a čisto zaviazala.

Marcel zatým dýchal hlbšie a tichšie a prestal sa prehadzovať, ale neprišiel k sebe. Sabína dala Imrovi peniaze a kázala mu, aby ešte teraz naskutku vzal so sebou aspoň dvoch chlapov a aby šiel po lekára do mesta, čo Imro s veľkou chtivosťou prisľúbil urobiť.

Sabína sa potom odobrala a odišla so svojím sprievodom do Bukova. Všetko bola za nepomerne krátky čas vykonala, takže jej sprievodníkom ani na um nepríšlo, že by sa azda boli dlho bavili. Ani cesta do Bukova netrvala dlho, ale celý život pamätala na tú bolestnú stiesnenosť, s akou ju prekonala. Bola presvedčená, že Marcel do rána nedožije a že ho posledný raz videla...

Frozína Mešková bola asi 23—24-ročné krásne dievča. Mala tváričku ozaj ako anjel: bielu a ružovú, krásne belasé oči a lesklé pobelavé vlasy. Ale bola malá, ako desaťročné dievča. V celej stolici bola najvzdelanejším dievčaťom, vedela dobre po nemecky, ba i latinsky čítala. Zbožňovala Sabínu, nevedela ani prečo. Vedela o jej pomere k Marcelovi a bola by vďačne i veľkú obeť priňesla, aby im pomohla. Teraz netrpežlive vyčkávala, kedy príde; stála pri obloku, vedúcom na cestu, ktorou musela prísť Sabína. Konečne počula dupot koní, i vybehla von. Otvorenými pitvornými dverami sa vyžiarilo na dvor trochu svetla, v ktorom zazrela Sabínu schádzajúcu s koňa. Utekala oproti nej a hodila sa jej do náručia, v ktorom ju Sabína ako dieťa vniesla do izby, kde sa složila, medzi čím jej Frozína chytrou rozprávala:

— Zlatá, drahá Sabínka, aká si smutná! Darmo sa chceš usmievať, vidím, že ti to nejde od srdca. Nehneváš sa na mňa? Oklamala som ťa, chcela som ťa tu mať, nikoho niet u mňa, nijakých priateľiek. To bola len výhovorka, aby som ťa sem dostala. Počula som, že prišiel Marcel chorý; myslela

som, že ho budeš chcieť navštíviť a že ti to odtiaľto bude ľahšie ako z domu. Hneváš sa, drahá?

I skočila jej na prsia a oblápala i bozkávala ju. Sabína sa musela za celý čas opanúvať. Keď teraz videla úprimný súcit so svojím bôľom, poddala sa mučiacemu ju žiaľu, a padnúc na poľovku, plakala žalostne. Frozína jej vzala hlavu do svojich malých rúčok a bozkávala a hladila ju, aby sa upokojila.

— Zinuška, umrie mi, umrie mi! — zalamovala Sabína rukami.

— Neumrie ti, blázonko: mladý človek mnoho vydrží.

— Keby si ho videla, aký je strašný, nič nevie o sebe. Chudák, čo musel vystať, dokial natoľko upadol!

— Zajtra včas ráno pošleme Martina opýtať sa, ako sa má, a ty ho tiež môžeš navštíviť, keď budeš chcieť.

— Veď aj Imro sľúbil, že odkáže, čo je s ním.

— Neboj sa. I svätému Antonkovi sľúbime veľkú obeť, on mu pomôže. Svätý Anton ma ešte nikdy nesklamal.

— Pravdu máš, drahá. Že som na to nepomyslala, — vyčítala si Sabína trpko, že takej vážnej pomoci nepoužila.

I Sabína i Frozína boli šľachetné duše, i rady sa maly, a jednako prišiel v ich živote čas, keď sa vinou Sabíny chladne rozišly. —

Ráno sa na buchot kúrenia zobudil Byvar, a počujúc zvoniť umieráčikom, bol istý, že Marcel

umrel. Pomyslel si: nech mu Boh odpustí hriechy, keďže už umrel, a zavolal na ženu, pri druhej stene odpočívajúcemu:

— Zuna, počuješ zvoniť? To iste Marcel umrel.

Byvarová zodvihla hlavu a počúvala:

— Nič nečujem, to vám len v ušiach zvoní.

Byvar načúval znova a nečul viac nič. Pomyslel si: „No, keď ešte neumrel, ale umrie iste, lebo to zvonenie, čo i len v ušiach, je toho istým znakom.“

*

Imro odkazoval každý deň, že Marcel prichádza k sebe, a tak Sabína na Frozínino odrádzanie nešla k nemu, hoci ju i veľmi ťahalo. Až na štvrtý deň jej pobytu v Bukove, keď počuly, že už úplne precitol, zašly obe, Sabína i Frozína, popoludní do Podhory. Našly Strážnickú v kuchyni a Frozína zostala pri nej, zaujímajúc sa o jej varenie. Sabína za ten čas vošla k Marcelovi. V tmavom kúte, kde cez malé zamrežované obloky len málo novembrového svetla padalo naň, ležal pod tmavo-červenou prikrývkou na bielych hlavniciach, od ktorých sa jeho bledá tvár málo odlišovala. Ležal so zavretými očami a mysel na Sabínu, o ktorej mu bol brat vyrozprával, že hned pribehla k nemu a starala sa oň...

Sabína vošla do izby potichučky, a mysliac, že Marcel spí, kráčala ľahučkými krokmi k nemu, aby ho nezobudila. Zastala nad ním a hľadela na jeho ubiedenú tvár, ktorá, teraz už oholená, sa jej zdala byť takou malou ani detská. Bolely ju jeho

zapadnuté oči a ešte vždy utrpením vybrázdené vrásky okolo úst. Dívala sa naň chvíľku dojate a vystierala práve ruku, aby ho nežným pohladením prebrala, keď otvoril oči. Marcel, vidiac milú usmievavú tvár Sabíninu nad sebou, mysel v prvej chvíli, že je to prelud, stelesnený výtvor jeho fantázie, a roztvoriač očí naširoko, díval sa s nesmiernym zadivením na ňu. Až keď ho pohladila mäkkou, hladkou rukou po tvári, vzdychol a zašeptal, chytiac do svojich vychudnutých rúk jej hladiacu rúčku:

— Sabína!

— Prišla som. Mnoho som vytrpela pre teba, ty môj drahý, ale ťa už viac neopustím, — i zohlasa a bozkala ho na ústa.

Marcel držal len jej ruku a zašeptal ešte raz:

— Sabína, moja Sabína, — pričom mu tiekly slzy dolu lícami.

— Ty milý, mnoho si vytrpel za tie dva roky!

— Mnoho. Ale všetko moje utrpenie je odmenené touto chvíľkou.

Je isté, že v živote ľudskom je málo takých chvíľ, akú prežívali Sabína a Marcel; v najviac životoch ich vôbec niet.

Marcel sa chcel vypytovať Sabíny, ako sa jej vodilo, ale ona mu nedovolila hovoriť pre jeho slabosť. Keď sa chvíľku mlčky boli dívali jeden na druhého, Marcel zavolal Imra a pýtal od neho do zeleného remeňa zakrútený balík. Imro mu ho podal a Marcel ho oddal Sabíne.

— Vezmi to svojim rodičom. To som kúpil od

jedného z mojich rajtárov. Sú to veci, ktoré prináležaly tvojmu bratovi Paľkovi. Ak bude chcieť tvoj otec vedieť, čo je s ním, tak mu povedz, aby ma niekedy prišiel navštíviť, keď budem trochu silnejší.

Sabína sa zľakla a trasúcou sa rukou vzala balík.

— Preboha, čo je s Paľkom? Ved' azda ne...

— Nie, neboj sa, drahá. Ja aspoň neviem, že by bol zahynul.

— Iste nie?

— Ako ťa rád mám, tak iste!

Sabína vzala balík a odobrala sa od Marcela.

Cestou do Bukova hovorila s Frozínou o tom, čo má s balíkom urobiť. Frozína ju nahovárala, aby ho po poslovi poslala Byvarovi, ako mu i odkázala, žeby šiel k Marcelovi. Keď balík oddá sama, prezradí sa, že bola pri Marcelovi, a Byvar ju bude prenasledovať.

Ale Sabína, vediač, že prv-neskôr bude musieť trpieť za Marcela, nechcela chvíľu skúšky oddaťovať a nechcela ani luháť otcovi, keď sa jej spýta, či bola s Marcelom. No i úfala sa, že keď otec dostane tie predmety do rúk, jeho duša zmäkne, lebo visel na synovi veľmi, a nebude ani proti nej krutý. Bála sa, že keď Marcel i nevie o smrti Pavlovej, jednako musia byť v balíku veci dôkazom preň nevýhodnej udalosti. Keď sa odhodlala, nemala v Bukove viac stania, i odoberúc sa od dobrej Frozíny a jej vľúdných rodičov, odišla s Martinom domov.

Byvar bol v ostatné časy nepokojný, lebo sa

povrávalo, že kuruci po bitke pri Trenčíne, kde Heister ubil samého Rákóciho, sa rozišli vo väčších-menších čatách a že prepadúvajú a drancujú bezbranné obce. Jednotlivé menšie oddiely sa zatáraly i do O—skej stolice, no boly stoličnou photovosfou dosiaľ odrážané. Ale môže prísť väčší oddiel a kuruci by mohli prevládať stoličné bandériá, a potom by bolo obciam beda. Pamätal sa na ich nábeh pred štyrmi rokmi, keď urobili takú škodu, vydrancovali toľko obcí, odohnali dobytok a zobraли peňazí, že to bolo ľažko nahradzať.

Byvar, rozmýšľajúc, chodil hore-dolu po dvore, keď prišla Sabína s Martinom. Pozdravila otca a zavolala ho do izby. Nesoblečúc sa, postavila sa pred neho a povedala:

— Pán otec, viem, že sa budete na mňa hnevať pre to, čo som uroblia. Ale bola to vôľa božia, lebo, hľa, čo som doniesla.

— Čože si zasa popáchala?

— Bola som u Marcela a doniesla som od neho tento balík, ktorý patril nášmu Paľkovi.

— A myslíš, že mi tým balíkom zaslepíš oči a že ťa nezavriem do komory? — kričal Byvar, škrípuc Zubmi.

— Nemyslím, viem, že ma zavriete. Čo viac, zavrieť musíte, veď ste sa zaprisahali, že to urobíte. Len to vás prosím, dovoľte, aby som tu zostala, dokiaľ nerozkrútite ten balík, aby som vedela, čo je v ňom.

— Ukáž ho! — zakričal Byvar zúrive a vytrhol balík Sabíne z ruky.

Roztrhal na ňom obal a vysypal jeho obsah na stôl. Boly v ňom listy — jeden od neho a jeden od matky — obidva so stopami krvi, jedna hodvábna vyšívaná šatôčka, vyšívaný meštek na peniaze od Sabíny a štyri strieborné gomby s dolomána. Keď Byvar zazrel tieto smutné, tak mnoho znamenajúce predmety, udrel sa päťmi po hlave a zaryčal ani tur:

— Pavol, syn môj, čo urobili s tebou? Zabili, zmárnili moje drahé dieťa!

I hodil sa na predmety na stôl a plakal, trhajúc si vlasy. Sabína zbledla a slzy ju zaliali, ale jednako sa opanovala natoľko, že chytila otcovu ruku, a hladiac a bozkávajúc ju, prosila ho, aby nezúfal, že sa jej Marcel zaprisahal, že Pavol žije.

Byvar sa vzchopil.

— A prečo ti nepovedal, čo je s ním? Iste ťa klamal, a Paľko, môj drahý, jediný, viac nežije!

— Povedal, že žije a že vám povie, čo je s ním. Ale len o pári dní, lebo je taký slabý, že ani hovoríť nevládze.

— Ja budem čakať pári dní! A čo hned zahynie, musí mi povedať, čo je s tým chlapcom! — kričal zúfale Byvar a utekal von.

Sabína potom porozprávala matke, čo sa stalo. Byvarová bola životom taká ubitá, prestála toľko, bola nútene svoje city stále tak potláčať, že zlú zvesť s pomocou Sabíny ľahšie prenesla ako jej náruživý muž. I ona i Sabína pevne dúfaly, že Boh ich ochráni od najhoršieho, a našly v tejto nádeji aspoň čiastočné uspokojenie.

Byvar utekal, čo mu dych stačil, k Marcelovi, a odsotiac do cesty sa mu stavajúceho Imra, vbehol do izby k chorému.

— Marcel, — kričal, — čo je s mojím Paľkom? Čo sa s ním stalo?

Marcel, prebravší sa už na krik predo dvermi, podíval sa s prekvapením na Byvara a povedal ti-chým hlasom:

— Sadnite si, krstný otec. Pekne vás vítam! Čo je s Paľkom?

— Žije?

— No, ja som ho zanechal živého; poraneného, ale nie veľmi ťažko.

— Kde to bolo, hovor! Pre Boha ťa prosím, hovor už! — kričal Byvar zasa.

— Dva dni pred bitkou pri Trenčíne sa moja čata srazila s niekoľkými dragúnmi z Heisterovho vojska. Moji ľudia — dragúnov bolo málo, azda šesť-sedem — ich razom sosekali s koní, a ako to už býva, dobili ranených a ozbíjali všetkých.

— Pre umučeného Pána Boha, to i Paľka dobili!
— reval Byvar a trhal si vlasy.

— Nie, Paľka nie! Šťastlivou náhodou nie. Hned po srážke mi jeden z mojich chlapov ponúkol veci, ktoré som vám poslal, na predaj. Prehliadnuc ich, videl som, že sú Paľkove, a šiel som naskutku nazad na miesto srážky a našiel ho tam ozaj ležať bez vedomia, ani mŕtveho. Mal rozbitú prilbu obuškom a pod ňou ranu na hlave, následkom ktorej zamrel, čo bolo jeho šťastie, a prestrelené ľavé stehno. Polievali sme ho vodou a dali mu

trochu akvavitu prežrieť, i prišiel k sebe. Sohnal som od chlapov trochu bielizne, lebo bol tiež ozbijaný donaha, a zaviazali sme mu rany. Potom sme ho zaniesli do hájovne neďaleko Istebníka, kde som ho sveril na hájnika, ktorý sa zdal byť poriadnym človekom. Povedal som mu, že keď ho opatrí ako treba, dostane hojnú odmenu.

— No, a čo bolo s ním ďalej, nevieš, vyliečil sa?

— No, čo bolo s ním ďalej, neviem, krstný otec, lebo nás odtiaľ cisárski razom odohnali, ledva sme so životom ušli. Viac sme sa ta nedostali. O dva dni bola bitka, v ktorej nás rozprášili na všetky strany.

Byvar v poľahčení — vzbudila sa v ňom nádej, že jeho syn žije — hodil svoje ľažké ruky na tvár a plakal. Marcel sa chvíľočku díval na neho, potom pýtal od Imra trochu vína. Vypil ho a tešil Byvara:

— Neplačte, krstný otec, ja myslím, že Paľko sa iste vyliečil. Pravda, potrvalo, dokiaľ sa mu rana na nohe zahojila, lebo mu guľa vytrhla dosť hodný kúsok mäsa. Ale ani kost, ani žily nemal poranené. A potom, veď sa dostal svojim kamarátom do rúk, nuž ho už len opatrili.

— Ale prečo už neodpísal alebo neodkázal, čo je s ním, keď žije?

Marcel sa usmial.

— Keby to bolo len tak ľahko! Pozrite, sedem týždňov som sa motal, kým som sa od Trenčína sem dostal! Poslovi teraz prejsť medzi tými všeli-jakými potlkajúcimi sa vojskami skoro nemožno.

A teraz ešte fažšie, lebo sa naše rozprášené vojská potíkajú po celom kraji.

— Môžeš mať i pravdu, — pokýval Byvar hľavou, už trochu uspokojený.

Byvarovi len teraz sišlo na um, že Marcel vlastne zachránil Paľkovi život. Díval sa najprv na neho, nie bez zahanbenia, potom mu chytil naraz vychudnutú ruku a triasol mu ju.

— Ty si dobrý chlapec, že si Paľka neopustil, ja sa ti za to odslúžim; odpustím vám z interesov, odpustím.

Marcelovi blysklo v očiach i usmial sa.

— Krstný otec, nemáte mi čo ďakovať, ani neprijmem od vás za to peňazí. Ja som už za to, čo som urobil, odmenený, a to stonásobne.

Byvar prišiel domov s ľahším srdcom, ako bol odišiel. Vyrozprával žene a dcére, čo bol počul od Marcella, a všetkým sa zasa naplnilo srdce nádejou, že Pavol šťastne vyviazol z nebezpečenstva.

Ked' Byvar, fajčiac, uspokojene chodil po izbe, spýtala sa ho Sabína s úsmevom:

— Pán otec, a kedy ma zavriete do komory?

— No, vieš, veľmi nedopekaj do mňa. Tentoraz sa ti to ešte prepieklo, už tomu Marcellovi kvôli, ale ak ešte budeš za ním chodiť, nuž fa ani svätá Panna Mária, ani všetci svätí nevyratujú z tej diery, to si pamäтай. Ty falošná potvora, za Aristidom nemôžeš behať, a za Marcellom si ideš nohy zodrať!

— Pán otec, nemôžem za to, že ma Aristid nechce, — odvetila s ľahkým pohnutím pliec Sabína.

Byvarovi prichodily na um ešte mnohé okolnosti, zaujímajúce ho pri Paľkovom poranení, a preto išiel i na druhý deň k Marcelovi. Naučil sa ta chodiť, veď Marcel vedel toho toľko rozprávať, čo poskusoval za tie dva roky.

Marcel sa so svojím očakávaním, že je pri kurucoch sloboda, spravodlivosť, voľnosť a blahobyt, bolestne sklamal. Už keď sa mal s ich prvou strážou síť, bolo jeho šťastie, že mal so sebou staršieho, vyskúseného chlapa Jura Kozáka, slúživšieho roky v stoličnom bandériu, ktorý ho nahovoril, aby ušli pred strážou, lebo že ich soblečú donaha a možno i o život pripravia. Oni na to nič nedajú, že chcú ísť ku kurucom. Neskoršie sa presvedčil, že Juro mal pravdu. Na Marcela sklamanie v kurucoch iste tak účinkovalo, že na nich rozzlobený, nenechal na nich ani vlasa dobrého. Rozprával, že prvotné oduševnenie, ktoré ich bolo pohlo k povstaniu proti cisárovi, vymizlo, a bola to už len svojich-nesvojich plieniaca, medzi sebou sa hašteriaca, od každej riadnej práce a od poriadku odvyknutá sberba, ktorú riadne vojsko cisárovo, hoci ho bolo omnoho menej, všade rozprášilo. Marcel rozprával Byvarovi, že celé víťazenie kurucov pozostávalo z toho, že keď boli vo veľkej presile, napadli či nepozorované, či nocou labanské oddiely, ktoré niekedy pobili a vyrabovali, niekedy však boli zas oni odrazení a vyplienení.

— Nuž a prečo si neprišiel prvej domov, keď si videl, že tam niet ani voľnosti, ani blahobytu? — pýtal sa ho Byvar.

— Hanbil som sa, bál som sa posmechu, ako i toho, že ma doma dáte chytiť, lebo som vedel, že sú u nás labanci páni. A bol by som vďačne prišiel, lebo som nielen ja, ale i mnohí moji priatelia vedeli, že z toho celého povstania nemôže byť nič, keď dosiaľ nebolo. Cisárski generáli Heister, Herbeville a Rabutin s malými vojskami chodili krížom-krážom po krajine, od jedného konca až do Sedmohradská, a my sme im to nemohli zabrániť; kde nás dopadli, alebo kde sme sa im postavili, tam nás ubili, a keď nás bolo i omnoho viac, ako ostatný raz pri Trenčíne.

— Divná vec, že vás tí Nemci tak všade bili; to je veru hanba pre celú náciu, — krútil Byvar hlavou.

— To je tak, krstný otec, že našich je mnoho i v cisárskom vojsku, a potom, veď sa u kurucov naozaj vázne ani nikto o vojnu nestaral. Riadnej pechoty a jazdy sme skoro ani nemali; tá troška, čo bola, nestála za reč. Peňazí nebolo, lebo páni sa len zabávali, tancovali, častovali a robili schôdzky, na ktorých navešali na seba šperkov, ktoré boli hodny milióny, ale vojsko platili medenými libertášmi namiesto strieborných toliarov a zlatých dukátov. Museli sme zbíjať priateľa-nepriateľa, ak sme chceli žiť. A tak nás Slovač v hornom Uhorsku začala viac nenávidieť a prenasledovať ako Turkov.

— A videl si Rákóciho?

— Videl i viac ráz. Bol to i pekný pán, ale jednako veľmi nafúkaný: netýkaj sa ma, a práca mu

tiež nevoňala. Myslel o sebe bohvie čo, a naozaj nevidel ďalej od nosa. Raz — bolo to vari v Novohradskej a či v Tekovskej stolici — mali vojenskú poradu, či majú a či nemajú Herbevillemu cestu zastúpiť. Boli tam skoro všetci hlavní vodcovia i s Rákóčim a Bercsényim. Sedeli okolo dlhého stola, kukali na mapy a trúsili múdre rozumy. Zrazu vbehne medzi nich s veľkým krikom pani — myslím, že to bola grófka Forgáčka, — že jej muž musí prestúpiť k cisárovi, ak sa jej pravda nestane. A viete, čo bolo vo veci? Milenka Ocskayho jej zastrelila chrta, lebo predbehol jej psa. Rákóci vstal a nechal poradu byť poradou a šiel robiť poriadok medzi peknými paniami. Rozumie sa, že Ocskay tiež nezostal tam, ako ani iní, ktorých väčšmi zaujímaly baby ako celá vojna. Pravdaže, o Herbevilleho sa nikto viac nestaral.

— Na vaše šťastie, lebo by vás bol i tak vypráskal, — smial sa Byvar.

— Najskorej. A aký poriadok bol medzi vojskom, o tom vám poviem jednu rozprávku.

— Akýže mohol byť, keď vodcovia brali celú vec za žart. A takí ľudia nemilobohu márnili majetky a životy! — krútil Byvar hlavou. — Len keby nám ich diabol i sem nenasial!

— Veru, veru, nech nás ruka božia chráni od nich! V Satmárskej stolici sa nás bolo shŕklo s tisíc chlapov. Bola to veru strašná spoločnosť. Boli tam Kúni, Jási, hajduci, všetko ľudia bez milosrdstva, a bolo tam ešte i dosť hodne nás Slovákov a čosi Rusínov. Nás bolo menej, lebo sa naši už

veľmi začali roztrácať. Odišla nám už vôľa od všetkého, lebo sme videli, že všetko len na našu kožu ide. Naším oberštom bol akýsi Baráth, ktorý mal dávny hnev na Marsayho, majiteľa obce, pred ktorú sme prišli. Nebolo groší, len mizerné libertáše, za ktoré ti nikto nič nechcel dať, len keď si mu pištoľu oprel o prsia. Ani jeſť a piť nebolo čo. Obec bola vraj kurucká, ale Baráth a jeho dôstojníci chytro rozhodli, že je tam viac labancov ako kurucoў, a tak nás pustili na tú nešťastnú dedinu, aby sme ju vydrancovali. Baráthovi záležalo najviac na tom, aby sme kaštieľ znivočili, lebo tam sú vraj najväčší labanci a tam sú i poklady v múroch a pivničach zamurované; kto si čo nájde, bude jeho. Môžete si myslieť, ako ten kaštieľ praſtał; za niekoľko hodín skoro skaly na skale nezostalo v ňom. Ale čo tam kaštieľ, ale to nešťastné obyvateľstvo, to čo vystálo! Prišiel som pred jednu kováčsku vyhňu a videl som, že Kúni priviazali nešťastnú mladú ženu kováčovu ku lipe pred domom; nakládli pred ňu ohňa a asi dvojročného jej chlapčeka rozpálenými nožmi pichali. Nešťastné dieťa kričalo: „Ujinko, bolí, nechcem ťa, chod preč!“ Môžem povedať, skala by sa bola zmlovala i nad ním i nad materou, ktorá skoro zošaľela od žiaľu. Naraz prišiel, ako keby s neba spadol, medzi tých divochov kováč, otec dieťaťa. Bol to hodný, silný chlap. Mal v ruke mlat, a kým sa zbadali, roztrepal ním trom z tých katov kotrby. Chceli ho chytiť živého tí diabli, aby ho mohli mučiť, preto ho nik neodstrelil. Kováč sa bránil

ako divý, nehľadiac na menšie rany, ktoré dostal. Medzi obranou stihol zabif i svoje dieťa i svoju ženu jedným úderom kladiva. Konečne ho prevládali, keď ešte niekoľkých špatne doráňal. Priviazali ho o ten strom a radili sa, čo majú s ním robiť. Narádzali také trýznenie, že človeku i od spomínania tých ukrutností vlasy dubkom vstávaly. Držal som nabitú pištoľu v ruke a sám neviem, ako sa to stalo, či ma niekto drhol, či nie, pištoľa vypálila a zo vzdialosti troch krokov dostal kováč náboj do hlavy. Bol hneď mŕtvy. Keby ste boli počuli, čo tí kumánski diabli vyčíinali! V tú minútu stál ich vodca predo mnou a nasadil mi nôž na krk. Ešte dnes vidím, ako sa blýskajú jeho čierne okále v tej opálenej tvári a ako mu visia hrubé fúziská až na prsia. Zuby ceril na mňa ani vlk. Keby mu môj Juro Kozák neboli vrazil napochytre halapartňu do rozzeveného hrtana, nerozprával by som vám tu, to je isté.

— Nuž a čo, Kúni sa len tak dali od vás zabíjať? — pýtal sa Byvar, nedôverčive krútiac hlavou.

— To už nie. Z celej veci sa strhla medzi Slovákmami, Rusmi a Kúnmi i hajdukmi taká bitka, že nás s ťažkou biedou roztrhali. Môžem povedať, že sme sa zabíjali navzájom s omnoho väčšou chuťou, ako keď sme sa s labancmi bili. Nemali sme sa my vôbec radi, vrčali sme jeden na druhého ako cudzí psi. Vôbec sa naše náture nerovnaly; najmä už k ostatku nemal Maďar na Slováka, a naopak,

dobreho slova, ba ani pohľadu. A čím ďalej, je tým horšie. Dobre to vedeli cisárski vodcovia, a preto nás pri Trenčíne, hoci ich bolo omnoho menej, bez mnohého rozmýšľania napadli a rozprášili ani plevy. Pálfy udrel na Pekriho, ktorý viedol naše pravé krídlo, a čochvíľa ho rozbil. Heisterovci rozohnali i našu slávnu pechotu a nastal taký neporiadok, že pri úteku i sám Rákóci spadol s koňa a zamdlel.

— No, vidíš, Marcel, a ty si myslieš, že v kurucích je spása všetkých opustených a ubiedených

— Krstný otec, mnohí to mysleli. Mnoho som sa naučil za tie dva roky. Naučil som sa, že je i poddaný človek celkom taký človek ako my. Naučil som sa na svojej škode, že keď páni chytajú bláznov, že je to nie preto, aby bláznom pomohli, ale sebe. A to tiež mnohí nevedia, kým sa nepresvedčia na vlastnej kožke. Ale za labancov, za cisárskych, si tiež nedám oči vyklať, krstný otec. Ako emýšľate, neviem, ale tí veru tiež len za seba pracujú, a nie za našu krajinu.

— Pravdu máš, chlapče, — vybúšilo z Byvara mimovoľne. — Jedinými priateľmi sme si len my sami!

— Krstný otec, keby sme to mohli nahliadnuť, ale takú prostú pravdu, aby sme sa len na seba spoliehali, nemôžeme porozumieť, a preto nás klamú všetci.

Byvar chodil takto skoro každý deň vyše dvoch týždňov k Marčelovi a spriatelil sa s ním. Marcel

mal už teraz viac rozumu, ako pred svojím kurucovaním, a neškriepil sa s ním nikdy, ako to robieval predtým.

Sabína ho za ten čas ani raz nebola navštíviť. Vedela, že sa mu dobre darí, že už i vstal a že chodí už i povonku. Teraz bez váznej príčiny nechcela riskovať, aby ju otec zavrel do komory, a vedela, že by to urobil už i preto, aby jej dokázal, že drží svoje slovo.

Marcel pri svojej prvej vychádzke videl, že je nový kaštieľ pokrytý, ako sa patrí, a zvonku ovakovany. Matka mu rozprávala, že to všetko dal urobiť Byvar, ako i že sa o gazdovstvo stará, pravda, všetko na svoj osoh, ako bola presvedčená.

Marcelovi tieto zvesti ľažko zaťahly na srdce: čo bude s nimi?

*

Medzitým sa povesti o vpádoch kurucov do stolice stále opakovaly. Obyvateľstvo bolo nadmieru znepokojované, každý odpratúval cennosti na bezpečné miesta a v každej kúrii boli vždy pohotove záprahy a kone na rýchly útek. Rozbití kuruci boli rozhorčení i tým, že sa slovenský ľud teraz už skoro všade otvorene staval proti nim. Kde mohli, drancovali dediny a odháňali dobytok, a Slováci, kde mohli, robili na roztratených pohon ani na divú zver. Šetrenia nebolo; koho chytili, bol nebohý.

V jedno predpoludnie pribehol na spenenom koni husár k Byvarovi s rozkazom županovým, aby bezodkladne prišiel k nemu. I on i domáci cí-

tili, že ide o vážne udalosti, a keď odišiel, čakali so stiesneným srdcom, s akou zvesťou príde.

Bola už noc, keď došiel, a vojdúc do izby, jeho žena i Sabína videli na jeho ustarostenej tvári, že sa stalo vážne nešťastie.

Sabína, trochu zblednutá, sa ho pýtala, čo sa stalo. Byvarová sedela bez slova a čakala oddane úder, ktorý má na nich padnúť.

— Čo sa stalo? — hovoril Byvar temným hlasom. — Čo sa stalo? Kuruci so značnou silou idú na nás. Všetka stoličná pohotovosť je shromaždená pri Červenej Skale, i. presidiári zo zámku sú tam. Môžete si myslieť, čo je to, keď nechali i zámok bez obrany. Nech nám je Boh milostivý, ak nás premôžu!

— Otec, na vašom mieste by som ozbrojila i sedľač proti nim! — zvolala Sabína.

— Pravdu máš, dievka moja, — zvolal, udrúc sa po čele. — Sú obce, na ktoré sa môžeme spoľahnúť. Myslím, že naši Podhoranci tiež vďačne pôjdu proti nim, keď si pomyslia, ako ich sporiačali pred štyrmi rokmi. Dám ešte teraz na poplach zvoníť.

I išiel von, ale vo dverách sa obrátil.

— Pravda je, ešte jedna nepríjemná vec! Župan mi rozkázal, aby som Marcela dal chytiť a aby som ho zajtra ráno doviedol do mesta, kde bude ako kurucký burič bez akéhokoľvek ďalšieho súdu popravený. Čert to vzal, jednako mi je len krstňa a pomohol tomu Paľkovi! — zaklial a vyšiel sháňať hajdúchov, lebo skoro všetka čeľad už spala.

Byvarovi bola povinnosť dať Marcela chytiť veľmi nemilá. O tom, či ho má azda nechať utiecť, ani nerozmýšľal, lebo že musí vyplniť rozkaz županov, bolo v jeho duši zakorenенé ako železná nevyhnutnosť. Jeho duševný rozpor sa nevybavil mnohým mudrovaním o rozličných povinnostach, ale špatným nadávaním a kliatím na celý svet.

Sabína na ten strašný chýr zbledla ako smrť a pozrela na mať tiež tak zblednutú. Na chvíľku ju opustila sila, i padla na stolicu. Ale už sa vzchopila a zastala pevne so zaťatými pästami.

— Čokoľvek sa stane, musím ho zachrániť, a to naskutku. Sama nemôžem ísť k nemu, lebo by moja neprítomnosť prezradila, pošlem Martina. Mamička, zavolajte ho!

Mať vyšla a hned' doviedla Martina, obliekajúceho si v chôdzi mentieku.

Martin zostal pri dverách stát; rozčúlením a vekom triasla sa mu šedivá brada.

— Martin, pôjdeš potajomky po mladého Strážnického a dovedieš ho naskutku k nám, do mojej izby. Chcú ho chytiť a obesiť už zajtra. Musíš to urobiť chytro, aby ťa nepredbehli, lebo hajdúsi už idú poň, a aby o tom nikto nevedel.

Martin len zamrmkal čosi a už bol vonku.

— Sabína, vo svojej izbe ho nemôžeš držať, — zašeptala matka.

— Nie, mamička, viem, že nie. Zavrieme ho do komory, tam ho nikto nebude hľadať, a Martin ho bude opatrovať. Predbežne môže byť tam deň-dva; potom uvidíme, čo urobíme ďalej.

Vtom už bolo počuf bitie na zvon, a čochvíľa ožila dedina svetlami a krikom. Ľud sa sbehol pred kostolom, všetko utekalo ta, čo malo nohy a vládalo chodiť. V bráne chrámu, na schodíkoch, stál Byvar, pri ňom s dvoch strán chlapi s fakľami.

— Chlapi, zasa idú na nás kuruci, ako pred štyrmi rokmi, — volal Byvar pevným hlasom. — Stoličné i zámocké vojsko už stojí proti nim, ale ho je málo. Ktorí sa cítite, poberte, ak niet inej zbrane, sekery-kosy a pôjdeme na nich i my. Nebude me čakať, dokiaľ prídu sem hanobiť naše ženy a nás zbíjať a rezať ani barany. Soberte sa a o hodinu sa tu sídeme, ja pôjdem s vami!

Stal sa huk medzi svetom, ženy kričaly a plakaly, a chlapi, pozerajúc jeden na druhého, sa pobádali: „No, podľme. Ozaj, sta s baranmi zachádzali s nami. Radšej skapať so sekerou v ruke, ako dať sa od tých lotrov katovat.“ Spomínajúc, čo ktorý utrpel alebo utratil rozbehli sa domov.

Byvar ešte predtým, ako by bol vyzval Ľud na obranu, bol poslal štyroch hajdúchov, aby chytili Marcela, sputnali ho a zavreli do rána do obecnej temnice, dávajúc naň pozor, aby im neušiel. Potom išiel ustarostený do svojej kúrie, cítiac nezvyklú lútosť nad človekom, ktorého v túto chvíľu strachu a rozčúlenia jednako pokladal za vinného. Do ma ho privítala Sabína s otázkou, čo sa bude robiť a či Ľudia pôjdu proti kurucom.

— Kázal som Marcela chytiť, — riekol Byvar, neodpovedajúc na otázku Sabíninu.

Bolo vidno, že mu v tej chvíli táto vec väčšmi tlačí dušu ako nábeh kurucov.

— Hajdúsi už šli poň, čochvíľa ho dovedú. Potom sa môžeš, pre mňa, s ním ešte raz shovárať. Ja idem s chlapmi, pripravte mi, čo mi treba, a Martin nech osedlá Rapoša, pôjde so mnou.

— Pán otec, Martina neberte so sebou, je starý a kašle, nebudete mať z neho osohu. A vy by ste tiež nemali ísť. Pošlite mladšieho. Zasa vás bude lámka trápiť.

Byvar rozčúlený pozrel na ňu.

— Mlč! Pôjdem. Ty mi nebudeš rozkazovať. Pre mňa si nechajte tu toho starého trúpa; pôjde so mnou Ondrej. Rozkáž mu, nech sa soberie!

V shone, ktorý nastal chystaním sa na odchod, prišli hajdúsi, vyslatí zajať Marcela — bez neho. Najstarší z nich oznámil, že vraj keď začali zvoniť, vyšiel i mladý Strážnický z domu a že sa od tých čias nevrátil. Hľadali ho, vypytovali sa, kde je; nikto nevedel nič povedať, vôbec nevidel ho nikto, ani keby sa bol prepadol.

Keď Byvara mrzelo pred chvíľou, že má Marcela dať chytiť, mrzelo ho teraz ešte väčšmi, že mu ušiel. Pomyslel si na výčitky županove, že ho mal dať už dávno zlapať, kľial nešeredne. Nevedel sa teraz napochytre rozhodnúť, čo má urobiť, či ísť s ľuďmi na kurucov, a či hľadať Marcela.

Napokon sa mu zdalo byť vážnejším ísť s chlapmi a ponechať hľadanie Marcela svojmu adlátovi, po ktorého poslal do blízkej dediny posla. Trvalo hodnú chvíľu, dokiaľ prišiel Jób Nižnian-

sky. Bol to ešte mladý, hodný šuhaj, veľmi chtivý do všetkého, predstavajúci si všetko veľmi ľahkým a tratiaci naraz vôľu, keď niečo nešlo tak, ako si on žiadal.

Dokiaľ Jób prišiel, pozeral Byvar s istou nedôverou na Sabínu, či ona nemá prsty v zmiznutí Marcelovom, ale bolo jasné, že z domu nebola nikde, že sa s nikým nestýkala a z očí jej žiarila taká anjelská nevinnosť a taký smútok, že sa skoro ani neodvážil jej náražky robiť. Len chodil po izbe, kľajúc na celý svet a rozháňajúc i sluhov i už sídených sedliakov hľadať Marcella. V hľadaní sa vyznačil najmä starý Martin, ktorý spomínal stále tureckú krv, ktorá ho iste uspôsobí na to, aby ho vyňuchal. Ale ani turecká krv nemohla tentoraz nič vykázať.

Po odchode Byvarovom sa Jób s plnou chufou pustil do hľadania. Rozdelil si svojich ľudí a prekutali celú dedinu z domu do domu, nevynechajúc ani šopu, chlievec alebo stajňu. Byvarovský kaštieľ nechali stranou, lebo vedľa bolo úplne vylúčené, aby sa ubehlík mohol tam skrývať. A že by mohol byť v komore, v tej hroznej komore schovaný, na to sa vôbec neopovážili ani pomyslieť, tým viac nie, lebo Martin rozhlásoval tajomným hlasom, že už od vyše týždňa videl z komory vychádziať, zavše i vo dne, chlapa s odfatou rukou, ktorému sa z úst svieti.

Ked sa Jób takto bol potrápil celý deň, hodil rukou a sobral sa do mesta hlásiť županovi, že sa veru Marcel kam si podel. Najskorej vraj prebehol

ku svojim starým kamarátom, keď sa dozvedel, že sú nablízku.

Celé štyri dni trvalo rozčúlenie pre vpád kurucov do stolice. Kolovaly najrozmanitejšie zvesti, že sa bitka strhla, že naši vyhrali, a zasa že kuruci našich už ženú pred sebou. Boli chvíle, že ustrachovanejší už sadali na kone-vozy, aby utiekli pred hrozným nebezpečenstvom.

V piaty deň zrazu, neočakávane nastúpilo rozuzlenie. Na podhorskej ulici sa naraz strhol huk, pokrikovanie a všetko obyvateľstvo sa vyhrnulo navonok: blatistou, širokou ulicou išli jazdci stoličnej pohotovosti a viedli ku koňom priputnaných so tridsať kurucov, nemilosrdne poviazaných, dokrvavených a dokaličených. Surových, opálených kurucov nikto neľutoval. Mnohým z nich visely dlhé vrkoče na sluchách až na prsia a ich pohľady, ktoré vrhali na občanov, prezradzovaly divú zášť a nenávisť, a nie prosbu o poľutovanie. Skoro každému zo sedliakov a žien prebehol mráz po chrbte pri pomyslení, že by sa boli dostali tým ľuďom do rúk.

Napokon sa dozvedeli i to, čo sa stalo. Pri Červenej Skale sa naozaj strhla bitka. Bohvie, ako by sa bola skončila, keby neboli prišly práve v najhoršiu chvíľu tri štandardy cisárskych rajtárov, ktorí vpadli kurucom do chrbta. Vodcom jazdecov bol vraj akýsi podplukovník Byvar, ale nie z podhorských Byvarovcov.

Po jeho príchode sa všetko chytrou skončilo. Čo z kurucov nemohlo ujsť, to pobili a polapali. Nie-

koľkých chlapov vliekli do mesta na ukážku; tam ich na postrach nespokojných buričov povešajú.

O niekoľko hodín neskôršie prišli i Podhoranci s Byvarom. Niekoľkí z nich boli poranení a traja zostali mŕtvi na poli bitky. Príchod Podhorancov bol vcelku radostný, ale jednako priniesol i dosť smútka do domov, v ktorých boli ranení a mŕtvi. Ako v takýchto prípadoch ľudia robievajú, tak sa i teraz spytovali Pána Boha, prečo dopustil, že musel byť práve ich Jano alebo Mišo poranený alebo zabity, a nie susedovie Ondro alebo Juro. Aká bola v tom spravodlivosť, že padol Mačucha, otec šiestich drobných detí, a Debnár, nemajúci ani jedno, prišiel zdravý nazad? Ako vieme, Pán Boh na takéto otázky nedáva odpoveď, aspoň nie hned. Časom ju dá často, keď ju chceme pochopiť.

Podvečer, keď sa myslie už koľko-toľko utíšily, bolo počuť zasa dupot konský a veselé trúbenie. Tentoraz prichádzali cisárski rajtári z oddielu generála Pálfyho pod vedením podplukovníka Byvara, ktorí sa oneskorili prenasledovaním kurucov. Jazdci šli v sovretých radoch a zastali na komando stáť na priestore pred kostolom, Tu ich rozdelili do domoch a dôstojníci odišli do byvarovského kaštieľa, kde ich prijali s otvoreným náručím.

Ked' vošiel ako ostatný do izby podplukovník Byvar, domáci potrebovali istý čas, aby sa spamäťali zo svojho radostného prekvapenia, že ich osloboďiteľom je skutočne ich syn, poťažne brat Paľko. Koľko otázok, výkrikov, bozkov a láskania vymenili za niekoľko mihnutí!

Napokon sa utíšili natoľko, že si posadali okolo stola, ktorý bol založený jedlami-nápojmi, na ktoré sa oficieri veľmi priateľsky usmievali. Rozprávali si potom navzájom všetky význačnejšie udalosti, ktoré sa boly prihodily od času, čo sa nevideli. Byvarcovi si pásli oči na Paťkovi, urastenom mužovi so šibalskými očami: bol, ako keby vždy na nejaké fígle myslel. A ozaj mal obyčaj, že rád podchytával a domízal, koho mohol.

Rozprával, že bol pred trenčianskou bitkou dosť povážlive poranený, ale že ho jeho drahý priateľ Marcel zachránil, pričom málo chýbalo, že neprišiel o život, lebo len-len že ho prekvapivší ho dragúni nezastrelili, usilovať sa statočne usilovali, aby to urobili.

Na Byvarovu poznámku, že má rozkaz ho chytiť, aby ho obesili, sa Pavol zamračil.

— Akože je to, pán otec? Veď, ako ste spominali, Marcel ešte pred dvoma-troma týždňami prišiel sem sám podobrotky domov. Nechytil ho nikto so zbraňou v rukách, naopak, svojím príchodom sa vám vydal do moci dobrovoľne, a tak sa i naň vzťahuje amnestia, ktorú v mene Jeho cisárskeho a kráľovského Majestátu, Jozefa Prvého, vydal náš terajší najhlavnejší generál Pálfy po trenčianskej bitke. Podľa toho patentu každý z kurucov, ktorý sa samovoľne oddá, nesmie trpieť od nijakej vrchnosti nijakej škody na zdraví, živote alebo na majetku. A vy by ste práve môjho najmilšieho priateľa a ochrancu chceli takto vyplatiť!

— Nuž akože je to, že my o tej amnestii nič nevieme? — zvolal Byvar, ktorého i mrzelo, že to nevedel, i tešilo, že Marcela do rúk nedostal.

— Spíte tu v tichosti, ďaleko od sveta, — smial sa Pavol so svojimi kamarátmi. — Nuž ale je istá vec, že teraz bolo veru ľažko každého o všetkom upovedomiť.

Podivným spôsobom sa i Sabína smiala, a to zo všetkých najzvučnejšie, takže najmä Pavol s pootešením hľadel na neobyčajne veselú sestričku.

— Počuješ, Paľko, nuž keby ste teraz Marcela chytili, by sa mu nič nestalo preto, že bol medzi kurucmi? — pýtala sa Sabína.

— Nič, celkom nič, keď neboli chytený so zbraňou v ruke, ale sa sám poddal.

— Nuž tomu sa veru o bitke nesnívalo, prišiel taký chorý domov, že ledva so životom obstál, — riekol Byvar. — S ním sme mohli robiť, čo sme chceli. Ja som bol u neho ešte v ten večer, keď prišiel.

— No, a nestrieľal na vás, pán otec, však nie? — pýtala sa Sabína.

— Horký tam strieľal! — hodil Byvar rukou.

— Tomu sa nemôže iste nič stať, patrí celkom iste pod amnestiu. Však, páni? — zvolal Pavol.

Všetci oficieri boli v tom ohľade úplne za jedno, že sa mu nemôže nič stať.

Sabína vyskočila od stola, oči jej iskrili.

— Keby tak prišiel teraz medzi nás, nechytili by ste ho?

— Ba veru by sme ho pochytali všetci za ruky, ba čo viac, i okolo krku, a krásne vyoblápali a vybozkávali! — zvolal Pavol.

Byvar odul ústa a díval sa vytreštenými očami na Sabínu, s ktorej ani officieri nespúšťali žiadostivých očí.

— Ty maškara akási, ty vieš o tom človeku, kde je. Povedz, kde sa schováva!

— Povedzte, pán otec, keby ste ho boli tak napochytre lapili a obesili, radi by ste boli teraz? — pýtala sa Sabína.

— Čert ho tam vie, ale myslím, že som radšej, že sme ho nedostali, aspoň sme sa neprenáhlili. Bolo by bývalo i kadejakých opletačiek dosť, — riekoľ Byvar s trochu pokonfundovanou tvárou, škrabúc sa za ušami.

— No, a čo zaslúžim od vás, keď som vás záchránila od takej nepríjemnosti?

— Čo zaslúžiš? To, aby som ťa pre neposlušnosť zavrel do tej temnej komory, ako som ti sľúbil, keď budeš s Marcelom do jedného mecha dúchať.

— Nuž, viete čo, pán otec, podte a zavrite ma ta. Budem spokojná, keď i naveky zostaneme v tej tmavej komore pospolu, — hovorila rozjarená Sabína. — Podme do komory.

Byvar i dôstojníci šli mimovoľne za ňou. Sabína ich viedla chodbami ku malým, pevným dverám, zpod prahu ktorých vybrala kľúč a otvorila ich. Keď zasvetila dnu, videli tam na dobre postlatej truhle ležať mladého muža, ktorý prekvapene zdvihol ešte vždy obviazanú hlavu a díval sa žmur-

kajúc na spoločnosť. Pavol priskočil k nemu a kričal:

— Marcel, ty môj milý, drahý Marcel! — i oblapil a pobozkal ho.

Musel sa napochytre obliecť, i vtiahli ho do izby, kde sa veľmi chytro i s ostatnými dôstojníkmi spriateli. Čo sa od rokov nestalo, to sa stalo v tento večer: Byvarová sa neprestala usmievať a slzila od radosti.

Byvar polo vážne, polo žartom vyhŕážal Sabíne păštou, ale jednako o niekoľko dní, najmä rozhodným zaujatím sa Paľka za Marcella, odhodlal sa, že mu dá Sabínu za ženu.

Byvar nebol zle gazdoval za tie dva roky, čo spravoval Strážnickovské majetky. Strážnická so synom Imrom vyžili skromne z Porúbky a ostatný dôchodok obrátil Byvar na splácanie dlhu, nezabudnúc i sebe poriadne úroky zarátať. Ale pri jeho dobrom gazzdovaní z dlhu mnoho nezostalo.

Kaštieľ dostavali a zariadili krásne. Za dva roky vyrezávali okolití najlepší majstri nábytok a najšikovnejší zámočníci vykúvali krásne zámky, kľučky a mreže. Veru sú to krásne veci, hodno ich obzrieť i dnes, ktoré slúžia vtedajším majstrom na veľkú chválu.

Z piety oproti otcovi zamurovali nad hlavný vchod ten mramorový címer, ktorý si Imro Strážnický dal vykresať. Kaštieľ bol dokončený len o tri roky neskôršie, a nielen pričinením Imra Strážnického, ale i Marcella.

Byvar sa poškrabal za ušami, keď videl krásny

címer skvieť sa nad parádnym vchodom z kresaného kameňa.

— Jednako ten Imro len mal pravdu, keď hovoril, že hlavná vec je kaštieľ, panstvo k nemu sa nájde.

Marcel so svojou Sabínou ho počúvali, i musel im rozprávať, ako to bolo s tou výpovedou nebohého Strážnického.

Obidvaja si s clivou vďačnosťou spomenuli na dobrého otca, a pozrúc jeden druhému do očí, čítali v nich jeden cit, že jeho pamiatka nevymizne nikdy z ich duše.

*

Marcel Strážnický sa stal časom najlepším prvým vicišpánom svojej stolice. Mnohé cesty, školy, chudobínce sú naveky sviazané s jeho menom a s menom znamenitej Sabíny Byvarovej, jeho manželky. Umreli týždeň za sebou, oplakávaní nielen peknou rodinou, ale i celým krajom, ktorého dobrodincami sa stali. Pochovaní sú v spoločnom hrobe v podhoriskom kostole, na ktorý im vďačná stolica dala položiť krásny kameň, chváliači ich ctnosti a odporúčajúci ich duše večnému Pánovi sveta. Nápis na kameni končí sa týmito slovami: Lux perpetua luceat eis, sicut ii lucebant nobis.*

* Svetlo večné nech im svieti, ako oni svietili nám.

WIENIAWSKÉHO LEGENDA

Krakovský vojvoda Ján Sobieski svolal vojská do boja proti Turkom. Plukovník Gregor Tomajka viedol svoj jazdecký pluk podľa predpisu ku Dnestruru. Šťa dlhočizný had tiahlo vojsko v oblaku prachu, cestou, vinúcou sa rozsiahlymi pastvinami, na ktorých dosť husto boly roztratené brezy, tu i tu i smreky a skupiny topoľov. Poludňajšie slnko s belasého neba nemilosrdne pálico na strakaté rady, ktoré boli najrozmanitejšie ošatené a vyzbrojené. Pestriły sa medzi panciermi šišakmi poľské a tatárske čiapky a červené, zelené kontuše i dolomány. Diví, nemilosrdní chlapi zunovane viseli na chlpatých koníkoch. Niektorí z nich vliekli ku koňom pripäťich, zajatých Turkov, Tatárov i Rusov, ba i ženy. Často boli tieto obete poškvrené i krvou, čerstvou alebo už sčernetou, ktorú bolo vidno či na ich handrami krytých chrbotoch a ramenách, či na bledých, rozstratenými vlasmi zpolovice zastretých tváračach. Voj-

sko robilo huk, smiešaný z klepotu podkov, štrnagnaia zbraní, zo stenania a nárekov, ako i zo šumu rečí mnohých ľudí.

Lúkou, bokom od vojska, poberala sa napred na bystrých koňoch tlupa dôstojníkov, medzi ktorými bol i plukovník Tomajka. Vysoký, silný ten muž sedel na veľkej čiernej paripe, pokrytej karmínovou šabrackou. Pri boku visela mu na dlaň široká šabla, za pásom mal pištoľe a na chrbte luk. V panovitej, opálenej tvári vynikal ostrý, orlí nos, zpod ktorého visely mu okolo úst až na prsia rozstrapatené dlhé fúzy, zpomedzi ktorých prebleskúvaly ostré, biele vrchné zuby. Jeho smelé, čierne oči pichaly ani šidlá. Medzi rečou často poskubáva si žilnatou rukou fúzy. Na piatich-šiestich dôstojníkoch okolo neho strakately sa rozmanité, väčšinou veľmi obdraté háby. Boli to mužovia voskrz divých pohľadov, surových rečí, na ktorých vidno bolo, že od rokov je ich povolaním trýznenie a zabíjanie ľudí, zboj a vražda bez príčiny. Tých ľudí nedojalo nijaké ľudské upenie.

Do týchto radosť zanášal vetrík z nedalekej viesky poludňajšie zvonenie. Mnohí mužovia znenazdania sňali čiapky a križovali sa. Jeden kozák, nedaleko od plukovníka, modlil sa a pri modlení ťal nagajkou Turka, o koňa priviazaného, po oholenej hlave. Turek vydával zo seba zvuky ako poranený zver.

Plukovník so svojou družinou poduril kone i dobehli za chvíľu ku dvorcu na kraji dediny, v ktorej zpod rozkošatených stromov vyzeraly

ošarpané chalupy ako kurčatá zpod kvočky. Tomajka so svojou čatou vrazil do širokého, nečistého dvora, ktorý s jednej strany susedil s rozľahlou záhradou, na kraji ktorej stál väčší drenený dom s pavlačou. Splašené kury a husi utekaly na všetky strany, dve teľatá, opierajúc sa o rozostavené predné nohy, dívaly sa zadivene na jazdcov. Svorka psov, vyjúc a brešúc, vyskakovala okolo koní. Zo stajne vybehla čeľad a v záhrade zjavila sa zavalitá postava pána Zborowského, domáceho pána, ktorý mal okolo tela obviazané staré vrece, na rukách natiahnuté hrubé, otrhané rukavičiská a držal v jednej ruke sito, či masku proti včelám. Obrastený bol ani medved' a vítal vojakov hlasom, ktorý upomínal na bručanie toho zvera.

— Á, pán Kazimír zdravý a vždy usilovný včelár! — zavolal Tomajka, schádzajúc s koňa.

— Vitajte, páni, rád som, že vidím ľudí, ktorých môžem počastovať svojou medovinou. I uhorského sa nájde súdok. Len sa dnu, páni, — bručal Zborowski a hned zvolal hromovým hlasom: — Julián, Miško! — Pritom trhal vrece so seba a odhodil rukavice na zem. Pribehol sluha Miško, ktorý sosbieraní veci a kráčal k nemu rýchle jeho syn Julián s knižkou v ruke.

Julián bol asi päťadvadsaťročný, atletický mladý človek, na ktorom plátenný kabátec skôr prezradzoval, ako zakrýval mohutnosť prs a svalstva. Nad červenými perami rozrastaly sa mu už čierne, mäkké fúziky.

— Môj chlapec Julián, od nebohej Jadvigy, pán Gregor, — predvádzal ho Zborowski.

— Podarený junák. A čo s knízkou, a nie so zbraňou?! Julián, hanbi sa, — káral Tomajka. Dôstojníci podávali ruky Zborowskému a Juliánovi, ktorý trochu haneblive poznamenal, že Ovídiove Metamorfózy neskazily natoľko jeho sily, že by nevládal šabľou krútiť.

Zborowski zavolal: — Pán plukovník, daj mu svoju šabľu, uvidíš, že ti ukáže taký kúsok, aký nik z vás neurobí za ním.

Oficieri sa pohrdlive usmiali. — Čo také šteňa! — zabručal vyhúknutý, bradatý Obrtáč, namrzený i preto, lebo ho klinec v čižme pichal.

Tomajka vytiahol svoj široký meč. — No, ani ho neudvihneš. Chyť ho do obidvoch rúk. — Julián sa zapálil, a držiac Ovídia v ľavej ruke, vzal mečisko do druhej a krútil ním ani prútikom. Obďaleč stál do zeme zabitý dosť hrubý kôl s parohmi, na ktorom sušievali hrnce. Julián švihol mečom a šikmo ho preťal, ani keby bol z tvarohu.

— Do Paroma! No, pán Čakloš, urob to, — zavolal zadivený Tomajka k červenolícemu, zavalitemu dôstojníkovi v zelenom kontuší. — Ak to urobíš, dostaneš tie pištole pašove. — Dôstojník vytiahol svoj meč a z chuti zaťal do pňa klátu. Dobre zaťal, ale jeho meč ani do polovice dreva nevnikol. Namrzene vytiahol železo. — To nie roba pre vojaka, ale pre sedliaka.

— Kto vie rúbať, vie zaťať i do smreka. Páni, to je to, treba sa cvičiť, — zavolal, ako keby sa

ospravedlňal, Zborowski. — Môj Julián vie nie len knižky čítať, — nenadarmo bol tri roky v Krakove na vysokom učení, — ale pozná i vojenské zábavky. Veru tak! Najprv odtínał haluze, dnes pretne i hrubý kôl. Ale vy len medovinu piť a Turkom hlavy pretínaj! A to je len ruvačka. Veru tak.

— To je ešte nie všetko vedieť rúbať. Vojak musí toho viac vedieť. A strieľať vie? Há? — kričali dôstojníci.

— Veru hádam, že vie, — chválil sa Zborowski. Julián nie bez rozpačitosti hľadel na otca, mihajúc mu, aby nehovoril už o ňom. Zborowski pýtal od Tomajku luk. Vrabeov a strák bolo na stromoch dosť. — No, Julián, tú straku s toho topoľa, nože ju sober, — ukázal Zborowsky na vrch topoľa, asi 30—40 krokov vzdialeného. Julián chytil ťažký luk, položil naň šíp, a len tak ako mimochodom, ani nemieriac, spustil. Straka prestrelená spadla.

— No, pán Obrtáč, — zvolal Tomajka na starého šľachtica, — čo povieš na to? Urobíš to? veru vás ten chlapec všetkých zahanbi!

Starý bradáč Obrtáč vychytal luk z rúk Juliánových, a obzrúc sa po strake, videl jednu na susednom topoli a tiež ju istou rukou sostrelil.

— No, aspoň tu je naša česť ratovaná, — poznal Tomajka, kráčajúc s dôstojníkmi do záhrady.

Zborowski ich zasa zastavil. — Dobre, dobre, strieľať viete, ale ktorý vie tak streľke vyhnúť ako Julián, há? — zabručal zasa.

— Ako to, strelke vyhnúť? Na koni, pešo? —
pýtali sa zvedave dôstojníci.

— No, pán Obrtáč, stavíte sa, že ani jedna vaša
strelka z piatich nezasiahne Juliána, ani len na
tridsať krokov vzdialenosť?

— Čože? Nezasiahne? Rozstrieľam ho ani svä-
tého Sebastiána, škoda chlapca!

— Hohoho, — smial sa Zborowski, že sa mu až
tučné bricho triaslo. — Skúste to. Julián, dones
štít! — Julián nevďačne odišiel do domu a donie-
sol o chvíľku neveľký, okrúhly, turecký štit. Dô-
stojníci zastali zvedave, keď Julián odbehol od
nich na nejakých 30 krokov.

— No, ukáž, čo vieš, starý Tobiáš, — ponúkol
Tomajka Obrtáča. Obrtáč sa rozkročil, napäť luk
a spustil: šíp zahviždal. Julián sa hodil ako blesk
na zem. Šíp preletel ponadeň. Dôstojníci sa za-
smiali. — Tobiáš, slabý si ty majster. Tak sa zdá,
nedokážeš mnoho. Posmech! — Obrtáč fučiac
naložil druhý šíp na luk a spustil, mieriac teraz na
zem. Julián odskočil nabok. Šíp preletel popri
ňom. — No, toto je potrest, škandál, — hromžil
zahanbene Obrtáč. Zborowski sa zasmial, že len
tak dunelo, Tomajka sa díval na scénu so zamra-
čenou tvárou. Tobiáš vystrelil ešte tri razy a šípy
odrazili sa od štítu, neuškodiac Juliánovi, ktorý si
bol zasa na zem Tahol a stúlil sa tak za štit, že ho
vôbec nebolo možno trafíť.

— No, pán Kazimír, toho chlapca si ja vezmem
so sebou. Ten je tak vycvičený, že je majstrom
nad majstra. A neboj sa oň, dám naň pozor, —

obrátil sa Tomajka na Zborowského. Zborowski sa zamračil, zdal sa naraz o desať rokov starším. Drmal si za chvíľu bradu a potom riekoval: — Vidím, pán plukovník, že som sa namal Juliána dosť. Jeho povolanie je, aby bol vojakom. A čo má robiť? Turek ide na nás, nemôže sa skrývať za otcov chrbát. Julián, synak, pôjdeš. Naučil som ťa všetko, čo som vedel. Nuž chod.

Julián stál so sklopenou hlavou i vzdychol. — Pôjdem. — Potom razom zdvihol hlavu a prestroj pozrel okolostojacim do očí.

Zborowski počasoval družinu hojne a potom sa odobral od syna. Julián kľakol a otec ho požehnal. Roky boli spolu a v spoločnej robote i učení, čítaní, srdcia im boly srastly, i bolela ich rozluka veľmi.

Ked' odchádzali, vyprevadil ich Zborowski pred bránu a dlho vypínal ramená za synom: — Vráť sa mi, synak môj, neopúšťaj starého otca!

Juliánova duša, naplnená žiaľou túžbou za otcom a černookým dedinským dievčaťom, bolestne sa zmietala v spoločnosti vojakov, ktorých hlavným životným cieľom bolo ukolenie svojich zverských pudov.

*

Podvečer prišiel pluk do veľkej dediny, v ktorej naprostriedku stál šumný a rozľahlý šlachtický kaštieľ vo veľkej záhrade. Prechádzajúce kone trhaly lístie so stromov. Oficierov pred kaštieľom privítal pán Vladislav Zimowski so svojou peknou,

ružolícou paňou, ktorá sa vždy usmievala, ukazujúc biele zúbky a chutné jamôčky na lícach. Držala sa rukami ramena svojho Vlada a veselo vítala a odvrávala dôstojníkom, ktorí žiadostive hľadeli na ňu.

Tomajka, pokloniac sa hlboko, bozkal lem jej rúcha. — No, pán Zimowski, nejdeš s nami na Turka, neopustíš peknú paniu?!

Zimowski, mocný, vysoký mladý muž, sa zamračil. Pekná pani Agnesa zašvitorila: — Neopustím ho, veď sme sa len pred troma týždňami sobrali.

— No, nie mu náhlo takú holubicu opúšťať, — zabručal Obrtáč.

— Počká, dokiaľ Turci prídu po ňu, však Vláďa! — zakričal pán Ján Galecký vysokým, príjemným hlasom.

— Už sa i okolo nás ukazujú Tatári a Mongoli. Dvoch dovedli včera naši kozáci. Takí sú mrzki! Také oči majú, — smiala sa pani Zimowská, ukazujúc šikmo prstíkmi na oči.

Oficieri sa obzreli jeden na druhého. Tomajka žilovatou rukou potrhol fúzy. — Ktorýchsi i my máme. Čakloš, nože vyspovedaj tých chlapov, čo má pán Zimowski.

Julián sa cudzo cítil medzi tou chasou. Nesustil očú s pani Zimowskej. Zdala sa mu takou peknou, nevinnou, takým šťastlivým dieťaťom. Okolo uší a na tyle sa jej tak milo kučerily pobelavé vlásky! Oči sa im vše stretly. Obidvaja ich sklopili.

Pani Agnesa držala ružu, krásnu červenú ružu

v ruke. Rozpustile ju vyhodila ponad dôstojníkov a zvolala: — Kto ju chytí, bude večer mojím galavierom, — a smiala sa.

Ruža letela a v letku ju uchytíl najbližšie stojaci Tomajka. Julián pozrel na paniu, zamračila sa, a ešte väčšmi zamračil sa pán Vladislav.

— Páni, poďme, — zavolal a ukázal smerom na kaštieľ.

Dôstojníci blahoželali Tomajkovi a závideli mu šťastie, Julián neriekol nič, len pozrel tázave na pani Zimowskú. Oči sa im zasa stretly a tentoraz ich nesklopili.

*

Od večera do rána je nie dlhý čas, len niekoľko hodín.

*

Večer dôstojníci hodovali vo veľkej dvorane kaštieľa. Pán Zimowski a jeho žena uctili obrancov vlasti. Pri dlhom stole, ktorý bol založený jedlami, ovocím a nápojmi rozličných farieb v kryštalových a kovových nádobách, sedelo panstvo. Sieň bola osvetlená sviecam, rozostavenými hromadne v strieborných svietnikoch na stole, následkom čoho osvetlený bol len stôl, ostatné čiastky dvorany zostaly v polotme. Naprostriedku dlhého stola sedel Tomajka, pri ňom ružová pani Agnesa, vo svetložltých hodvábnych šatách, s krásne učesanými pobelavými vlasmi, okrášlenými perlami. Na obnaženej hrudi blýskal sa jej diamantový kríž.

Oproti nim sedel pán Zimowski v tmavobelasom vyšívanom kabáte.

Veselili sa, dvorana sa ozývala smiechom a hlasným hovorom, výkrikmi a štrngotom skleníc a kovových nádob.

Tomajka zabával svoju susedku a pán Vladislav sa smial na jeho rozprávkach, že mu bolo vidno všetky zdravé zuby v ústach nakoleso otváraných.

Julián, sediaci šikmo oproti Zimowskej, zabudol myslieť na ustaraného otca, ktorého bol videl v duchu chodiť z izby do izby, naťahujúceho bradu a vzdychajúceho za synom. Víno rozohnalo mračná jeho duše.

Tomajka často hľadel túžobne na bielu hrud', okrášlenú diamantovým krížom. Zrazu sa obrátil k obsluhujúcemu kozákovi a riekol mu ticho: „Pošli mi sem Rovenku.“ Kozák odišiel a Tomajka zabával ďalej krásnu, usmiatu paniu, ktorá, vše ukrútiac chlebové guľky, hádzala ich mäkkou rúčkou na svojho muža, ktorý jej žartovne hrozil prstom.

Tomajka pretrhol rozhovor a riekol prikročivšiemu k nemu malému, bradatému mužovi s veľmi drobne svraštenou tvárou a pichľavými červenými očima, potíšku: „Doved' sem v tichosti všetkých svojich chlapov a postavte sa do kútov siene.“

Zlovestný krivonožec zmizol, ako prišiel, málo-
kto si ho všimol.

Tomajka rozprával Zimowskovcom, ako vyplatil Ťublínsky starosta kupcov za zlé pištole, ktoré mu

dodali, medzi rečami dal pozor, ako sa kúty dverany zaplnily čudnými, tichými postavami.

— Tak vypime si na zdravie najkrajšej poľskej panej, — zavolal Tomajka a zdvihol vysoko svoj pohár, pokloniac sa pred paní Zimowskou. Ona s vľúdnym úsmevom štrngla si s ním. Okolití vojaci vstali a kričali: „Vivat, sláva pánom Zimowským!“

— Pán Zimowski, premeňme svoje úlohy len na jednu noc, — zvolal Tomajka, blýskajúc očima na krásnu ženu.

— Ako to? — pýtal sa zarazene Zimowski. Tomajka vytiahol obočie dohora, roztvoril oči a zasmial sa pohľdlive:

— Čažko chápeš, pán Zimowski. Ty sa, ako plukovník, do rána budeš zabávať s pánlmi a ja, ako pán Zimowski, pôjdem na odpočinok. Pravda, krásnu ženu nenechám medzi vami! Rozumieš?

— Rozumiem! — zareval Zimowski a hodil kovovú kaňvicu s vínom Tomajkovi do hlavy. Tomajku zalialo víno a krv. Paní Zimowská, bledá ako smrť, skočila a vystrela ramená za mužom, skričiac hlasom srdce prenikajúcim. Po chvíľkovom utíchnutí nastal krik a vrava, všetko skočilo na nohy. Julián tiež vyskočil, a pochytiac nôž, tisol sa k pánu Zimowskému.

— Rovenko, — zakričal Tomajka ako zbesilý, — obes mi toho lotra naskutku!

Nastal ešte väčší huk a zmätok. Zimowski schytil nôž so stola a postavil sa na obranu. Ale márne:

šarhovia Rovenkovi ho obklúčili ani vlci, hodili mu na hlavu plášť a niesli ho, kopajúceho a hryzáceho, von. Julián sa s nožom hodil na nich. Na šťastie ho jeden z dôstojníkov zachytil a priviedol k pamäti; triasol sa na celom tele a srdce mu stískal žiaľ a rozochvenie. Pani Zimowskú odnášali zamletú. V tom hurte sa ozval hlas stotníka, pána Jána Galeckého, ostrý a vysoký, prerážajúci vravu:

— Pán plukovník Tomajka, Zimowski je nás domáci pán a moja rodina. Vypovedám ti službu! Zajtra sa budeš so mnou biť na život a na smrť!

— Viacerí dôstojníci zavolali: — Bravo! Dobre, Galecký, neopúšťaj rodinu!

Tomajka, ktorému sa cedila krv dolu tvárou, zakričal: — Bude sa s tebou biť kat. Dajte mu sto úderov knutou. Chyťte ho! — Nastal pohyb a Galeckého vyviedli. Tomajku jeho najbližší oficiéri zaviazali a odviedli. Ostatní si posadali zasa k stolom, a rokujúc o udalosti, robili si posmech a pili ďalej. Čo tým bola jedna zničená rodina!

Julián, rozrušený do duše, odišiel von do záhrady. Mal pocit boháča, ktorý naraz utratiac všetko, bol vtisnutý do života najohyzdnejších žobrákov.

Pred svitaním počul z jedného obloka neľudské, srdce prerývajúce štkanie a ston, i pozrel cezeň do izby. Bola to čeladná komora. Na holom stole ležala mŕtvola pána Zimowského a nad ňou stála jeho pani, krásna Agnesa. Vlasy mala rozstrapatené, krásne háby potrhané visely s nej. Bozkávala zmeravené ústa mužove a jej biele mäkké

prstíky hladily mrzkú červenú ryhu na jeho hrdle. Hladila mu studené ruky a kládla si ich na svoju teplú hrud': nechcely ožiť. Julián hľadel na ňu a bolestne zalomil rukami. Oči sa im stretly zasa: nepoznával ju, bola úplne premenená a ona sa dívala naň; dívala sa roztvorenými očami-ústami: nepoznala ho. Juliánovi stáhovalo hrdlo a potlačil kliatbou vzlyknutie. Šiel zastávajúc záhradou, nevedel, čo robiť. Naraz počul jednotlivé, tichšie údery na zvon a potom cenganie na ranné modlitby. Zastal a počúval, potom sa prežehnal a utekal do fary. Porozprával ustrnútemu kňazovi hroznú udalosť, úplnú opustenosť nešfastnej panej a zdvočenosť tej hordy.

Mladý kňaz si vzdyhol, obrátil svoj zrak na obraz Ukrížovaného, vzal na seba albu a štôlu, zavolal so sebou svoju matku a kráčal do domu, kam ho volalo srdce a nádej pozdvihnutej duše.

*

Ráno vrešťaly trúby, svolávajúc vojsko do radov. Dôstojníci rovno od hodových stolov sadali pod stromami na vydýchnuté kone.

Keď už všetci sedeli v sedlách, kráčal z kaštieľa Tomajka s poviazanou hlavou a za ním išiel Julián. Tomajka kráčal pomaly, hľadiac do zeme. Vysadol na svojho čierneho nepokojného koňa a obzrel sa do kruhu. Díval sa ostro, majúc ako diabol v srdeci zlosť a nepokoj, a tí tvrdí mužovia okolo neho klopili pred ním zraky ako zostrašené deti. Vtedy priskákal na bielom koni stotník Galecký, úplne

zdravý a čerstvý pred neho. — Pán plukovník Tomajka, pamäťaj, čo si mi dlžen. Šľachtica knutou nepokutujú. Zaplatíš i za to. — Medzi oficiermi nastala prisvädečavá vrava. Tomajka sa díval zpod obočia na Galeckého. Videl okolo neho so desať oficierov odhodlaných neopustiť ho, i po hol svojho koňa. — Z cesty, chlapče! Vidím, že sa ti nič nestalo. Sídeme sa. Teraz vymeníme si životy za turecké. Uvidíme, koľko nám vydajú. Napred!

Dôstojníci umľkli. Bolo im milšie, keď sa nemuseli do vecí miechať. I zavolali všetci: — Napred, napred! — a pohnúc sa na vyskakujúcich koňoch, rozišli sa ku svojim oddielom. Galecký, odchádzajúc, zavolal ešte: — Krakovský vojvoda urobí pravdu, pán plukovník! — Mne rozkáže ten, koho chceme poslúchnuť, — zabručal Tomajka, drgnúc plecom.

Napoludnie došiel pluk do nejakej obce nad Dnestrом. Tomajka svolal dôstojníkov a dal im rozkazy. Zavolal potom Juliána, a vezmúc so sebou ešte niekoľkých jazdcov, odrazil s nimi na juh. Po polhodinovej jazde prišli do riedkeho lesíka, v ktorom na čistine bola osada asi päťdesiatich chalúp, medzi ktorými v záhrade, ľahajúcej sa až k Dnestrului, bol väčší, úhľadný drevený domec. V záhrade rástly staré rozvetvené stromy, medzi nimi tiahol úzky vychodený chodník až k brehu rieky, ktorej šumenie počuť bolo až do domu.

Tomajka sosadol so svojím sprievodom vo dvore. Vošli do predsiene, kde im pribehla v ústrety,

okrem sluhov, i vysoká, štíhla pani v dlhých tma-vých, až dočierna hrajúcich karmínových šatách zo zamatu. Na hlave nemala okrem bohatých čier-nych vlasov, zriadených do pekného účesu, nijakej okrasy. Tvár jej bola bledá, oči veľké, gaštanové, dívaly sa smutno, tázave. Bola ešte mladá, ale vážnosť tváre a vystúpenia tváriely zrelší vek. Keď zhliadla za Tomajkom Juliána, stíšila krok, a spytujúc sa očima Tomajku, kto je to s ním, podala mu ruku. Tomajka ju oblapil a bozkal na líca, ktoré sa zaliały tmavou červeňou.

— To je môj adjutant, Julián Zborowski. Zo-stane niekoľko dní tuná. — Pani sa dívala s ne-smelou výčitkou na Tomajku, ktorý, hodiac rukou, išiel do izby. Julián pristúpil k nej a bozkal jej, hlboko sa zohnúc, kraj šiat. Pani sa obzrela, a keď nevidela nikoho, priložila ukazovák na pery, prikazujúc mlčanie, a potriasla hlavou. Tichým, milým hlasom mu riekla: „Vítam vás“, — i odbehla.

Pri obede, ktorý spoločne strávili v izbe, hojne vystrojenej rozličnými, asi z lúpeže pochádzajú-cimi predmetmi, Julián sa dozvedel, že pani sa volá Jela a že je Chorvátka. Pri celom obede ju Julián neoslovil ani raz a ona si ho tiež nevšimla. Shová-raла sa len s Tomajkom, ktorý viedol celý roz-hovor. Po obede ju Tomajka, hoci sa vzpierala, oblapil a bozkal, čo na Juliána podivne zle účin-kovalo. Bol by býval hotový Tomajku odsotiť, keď videl jeho natískanie sa. Tomajka to zbadal a zmeral ho opovržlive, uškľabujúc sa. Keď Jela odbehla z izby, čo urobila tak skoro, ako mohla,

prešiel Tomajka raz, — dva razy po chyži a zastavil sa potom pred Juliánom.

— Počuj, Julián, — hovoril mu, hľadiac mu ostro do očí, — ja musím ísť, každý deň do tábora ku svojmu pluku a ty zostaneš tu a dás pozor, aby sa Jele nič neprihodilo. Máš v osade so sto kozákov, daj pozor, aby sa ti Tatári sem nedostali. Vybral som na tú úlohu teba, lebo si mladý, šikovný a neopíjaš sa. Viem, že sa ti tá žena páči a preto dás na ňu pozor. Ale jedno ti hovorím: nedotkní sa jej, nielen rukou, ale ani rečou, alebo pohľadom. Lebo len dotiaľ žiješ. A nielen ty, ale i ona. Rozumieš?

Julián zamračene hľadel na Tomajku. I mnoho záhadného videl v celej veci, i nevedel ešte tvárou klamať úctu, keď cítil odpor. — Pán plukovník, prevezmem úlohu, ktorú mi ukladáš, dám pozor na paniu. Ale tak tu byť s ňou, ako dráb, ani sa s ňou neshovárať, to nemôžem.

— Ja ti nezakazujem shovárať sa s ňou, ale nesmieš hľadiť si ju nakloniť. Upozorňujem ťa, že sú tu všetko samí verní moji ľudia, a že sa o každom tvojom kroku dozviem.

Julián odvetil: — Rozumel som. Spoľahni sa na mňa.

Myslel si, že tú smutnú ženu do nešťastia nedonesie, bude zachádzať s ňou ako so svätou na oltári, lebo jeho mladú vnímovú dušu svojou milotou a krásou dojala.

Podvečer odišiel Tomajka s Juliánom a s niekoľkými kozákmi na obchôdzku, či nevidno okolo Dnestra a v okolí osady nepriateľov. Sadli na čerstvé kone, dobre vyzbrojení, a išli. Mali so sebou i luky, lebo Tatári väčšinou lukmi strieľali, pištoľami nebolo možno ubrániť sa im. Keď vyšli z osady, poslali kozákov ako predné stráže dookola a sami zostali s niekoľkými chlapmi v malom hlúčku. Zašli nejakú štvrt hodinu za obec, keď privájal k nim kozák, že zazrel na brehu Tatárov.

Tomajka rozkázal svolať všetkých chlapov. Julián zhlobka vydýhol: pomyslel na otca a na Jelu. Prešiel mu celým telom pocit strachu a zároveň netrpežlivosti sišť sa s nepriateľom. Bol presvedčený, že musí zle pochodiť: alebo ho zabijú, alebo zajmú. Jedno to, len nech sa všetko rozhodne čím prv.

Kozáci roztratene jeden za druhým prichádzali. Útek nebol možný, preto Tomajka stiahol svojich chlapov do príhodnej skupiny stromov, kde bolo možno kryť sa pred tatárskymi strelami, a poslal dvoch najprebitejších pre pomoc do osady.

Netrvalo dlho a padly ojedinelé strely. Zarážaly sa do stromov s podivnými zvukmi. Julián v netrpežlivosti vystrelil niekoľko šípov, možno i s úspechom, lebo bolo počuť bolestné zavytie skoro zakaždým.

Po niekoľkých minútach naraz ozvalo sa so všetkých strán revanie „Allah il Allah“ a rota divochov vrhla sa na nich so všetkých strán s mečom v ruke. Tomajka nie bojazlive, ale opatrne kryl

sa za svojich ľudí i bránil sa s chladnou rozvahou. Julián naraz cítil sa ako doma, keď sa s otcovými kozákmi a s otcom cvičili na potýčku. Svojím ťažkým, ostrým mečom skoro každým bodnutím a seknutím srazil muža. Tých sprostých, necvičených ľudí, ktorí temer voslep sekali okolo seba a ktorí ho napádali, zabíjal ľahšie, ako bol odrážal otcových skúsenejších kozákov. Bleskom zazrel nekryté miesto a jeho meč v tom mihu bol v ňom. Čal ich do chrbtovej kosti, keď ich mal odzadu, a bodol do hrdla alebo do tváre, keď ho napadli odpredu. Za krátke dve-tri minúty zostal sám: neopovážil sa napadnúť ho ani jeden. I vrhol sa teraz on na tlupu piatich-šiestich mužov, čo dorážali na Tomajku a jeho kozákov, z ktorých už niektorí ležali na zemi. Bolo na čase, lebo Tomajka, už ťažko vydychujúc, viac mechanicky ako účelne máchal okolo seba mečom. Julián rozbil Tatárov okolo Tomajku ako učiteľ zlých žiakov. Plukovník si vydýchol a díval sa s podivením na Juliána: zdal sa mu nie ako človek, ale akýsi iný, mocnejší tvor. Cítil v duši, že Poľsko bude mať v ňom slávného vojaka. Tomajka bol rodom Litvan a vojak od svojho šestnásteho roku. Jeho mrvné presvedčenie bola bezpodmienečná sebeckosť a opovrhovanie všetkým, čo sa netýkalo doprosta jeho osoby. Na vieru, česť, vlast, rodinu nedal nič. Poliak mu bol možno ešte protivnejší ako Turek, lebo mu všade v ceste stál a nemohol ho zabiť alebo ozbíjať ako Turka. Na Juliána díval sa teraz so zadiveným prekvapením. Nemohol necítiť istú vďačnosť oproti nemu,

ale tá bola silne pomiešaná so závistnou nenávisťou.

Čo z Tatárov zostało, rozutekalo sa a kozáci s divým rykom uháňali za nimi. Tomajka dostal dlhé, nehlboké seknutie cez tvár a niekoľko úderov po ramenách: prilbou a pancierom krytá hlava a trup boly neranené. Julián cítil niekoľko tupých úderov na sebe, ale neprerazily mu ani kožu. Poobzerali miesto boja a svolali písťalami svojich ľudí. Traja kozáci boli zabité a viac-menej poranení skoro všetci. Tatárov ležalo na zemi so dvadsať, ostatní ušli. Ranených Tatárov kozáci dobili. Sohnali kone; pokládli na ne korisť a pobrali sa veselo domov. Zabití druhovia im nerobili mnogo žiaľov; priviazali ich na kone a odviedli na kresťanský pohreb.

Tomajka nepovedal Juliánovi ani slova.

*

Tomajka musel pre rany zostať niekoľko dní doma. Dával pozor na Jelu a Juliána; keď boli spolu, pozoroval ich úkosom, takže sa len tu i tu pohľadom pozdravili. Popoludní obyčajne prišlo niekoľko dôstojníkov na návštěvu a vtedy sa pilo bez miery. Julián v takéto časy chodil s kozákmi na pohon na Tatárov.

Jedného dňa popoludní neprišiel nikto a Julián zostal doma s Tomajkom. Sedeli v Jelinej izbe, ktorá, neveľká, mala dva zamrežované obloky do záhrady a bola skoro celá vyložená tureckými kobercami. I steny, okolo ktorých sa tiahly široké, nízke a mäkké turecké pohovky, boli kryté krás-

nymi perzskými a turkestanskými kobercami a čiastkami šatstva. V izbe boli ešte slonovinou vykladané taburetky a v dvoch kútoch truhlice s kle-nutými vrchnákm, pántmi okutými, obtiahnuté jedna zeleným a druhá červenožltým brokátom.

Tomajka sedel po turecky na pohovke a díval sa s pohrdlivým úsmevom na Juliána. — No, ty hrdina, zaslúžiš, aby som ťa odmenil za tvoje ju-náctvo. — Julián nevoľne a zadivene potriásol hlavou, lebo vycítil zreteľný posmech v Tomajko-vom hlase. — Nežiadam si nijakej odmeny, — od-vetil chladne.

Jela sedela na rozkaz Tomajku pri ňom a Julián stál nedaleko dverí, zakrytých hrubou záclonou. Tomajka chytil Jelu okolo drieku a začal ju oblá-pať a bozkávať. Julián sa tak cítil, ako keby sa všetky útroby obracaly v ňom; mimovoľne po-kročil ku Tomajkovi, aby Jelu vyslobodil z jeho náručia. Jela sa bránila, až soskočila s pohovky. Tomajka vyskočil za ňou.

— Pane, ak ma budeš ďalej pohaňovať v prí-tomnosti druhých, zabijem sa, prisahám ti na ži-vého Boha a na svätú Bohorodičku! — zvolala Jela tichým, ale od väsnivého rozčúlenia trasúcim sa hlasom.

— Pán plukovník, dovoľ, aby som sa vzdialil, — prosil Julián.

— Hahaha, ani reči o tom! Tak by mi celá zá-bavka nebola nič hodna. Len počkaj, nebudť taký náhlivý, — smial sa Tomajka a sadol si zasa na pohovku. Jela stála pri obloku a dívala sa nepo-

vedome do záhrady, len vlniac sa jej hrud' poukazovala na jej rozochvenie. V izbe nastalo na chvíiku ticho.

— Jela, sobleč sa, — riekol Tomajka, ako keby najobyčajnejšiu vec žiadal od nej.

Jela vydýchla hlboko, zastenala a nehla sa.

— Jela, sobleč sa, hovorím ti; celkom sa sobleč, — hovoril Tomajka hrozive.

— Pre Boha ťa prosím, pán plukovník, dovoľ, aby som odišiel, — riekol Julián a prikročil ku dverám. Tomajka skočil na nohy a zachytil ho za kabát. — Neopováž sa odchádzasť, tu zostaň, lebo zle pochodíte obidvaja. A ty, Jela, sobleč sa donaha, lebo ak neposlúhneš, dám toho šľachtica pred tebou knutou zabiť. Rozmysli si dobre, či neoľtuješ, keď ho počuješ kričať o zmilovanie!

Jela sa hodila pred Tomajkom na kolená a oblapila jeho nohy: — Pane, daj ma zabiť a nežiadaj tej pohany odo mňa.

Julián sa nemohol viac zdržať. — Pán plukovník, čo ty robíš, je nehodné šľachtica. Pre mňa rob so mnou, čo chceš, ja sa na takéto trýznenie dívav nebudem; — i vytrhol sa mu a išiel do dverí.

— Počuj, ty šľachetný rytier, ak sa nevrátiš a nebudeš sa na jej nahú krásu dívať, dám ju pred tebou knutou zabiť. Tak vás mám, vy milé neviniatka. Jela, chytró dolu tie šaty! — i posotil ju do chrba.

Jela zakryla rukami tvár a štkajúc hodila sa na zem. Julián stratil rozum, skočil na Tomajku, chytil ho za prsia a potriasol ním: — Podlý pes, ne-

muč tú ženu. A prečo nás katuješ? Čože ti urobila? — Tomajkovi celá scéna robila diabolskú radosť, i zvolal: — Gavril, Gavril! — Vošiel kozák a zastal pri dverách. — Zavolaj šiestich mužov a zostaň s nimi vonku, kým vás nezavolám. Na rozhorčení Juliánovom a Jelinom zúfaní smial sa z plného hrudla.

— A teraz vám hovorím ostatný raz, poslúchnite, lebo vás dám obidvoch jedného pred druhým premieňave knutou biť, dokiaľ bude trochu duše vo vás.

Jela sa zdvihla a hodila na Juliána dlhý pohľad: zúfalý, prosiaci o zľutovanie, plný studu — a lásky. Julián zdvihol ruky, prosiac: — Svätá Panna Mária, vezmi mi svetlo očí! Zmiluj sa!

Jela shodila so seba vrchnú šatu a stála v bielej košeli. Zablysly sa jej biele okrúhle ramená, a ako padala jej košeľa dolu, zjavovala sa jej panenská hruď, jej štíhly driek a rozkošné boky. Obrátila sa stranou ku Juliánovi a strhla vlasy, ktoré zakryly jej božskú nahotu až po kolená, nechávajúc len tu i tu prebleskovat bielosť mramorovej kože.

Julián sa díval na čudesný obraz ako vyjavený: Jelina trasúca sa postava odrážala sa od pestreho koberca, na stene visiaceho, mihajúc sa v lúčoch slnka, padajúcich na ňu cez záhradný oblok.

Smejúci sa Tomajka, držiac ruky na bedrách, zvolal: — No, Julián, nie je to krásne? A teraz pakuj sa! Jela, obleč sa. — O chvíľu riekol naraz zamračene: — Viem toho teraz už dosť.

Julián zvolal: — Oh, oh, — a chytiac sa za hlavu, ušiel ako šialený.

Tomajka si zasa sadol na pohovku, a drmajúc si dlhé fúzy surovou rukou, rozmyšľal.

*

Druhého dňa odišiel Tomajka do táboru.

Julián hľadal spôsob, ako by sa s Jelou sišiel bez svedkov, a našiel ho. Vedel, že ráno chodieva sa prechádzať do záhrady, i odišiel včasie do poľa, a plávajúc dolu Dnestrrom, doplával potom medzi kríky, pred ktorými o takom čase bývala. Tam ju čakal, i prišla. Zazrela ho zďalej a zlakla sa, ale prišla, obzerajúc sa na všetky strany, k nemu. Zvolala: — Preboha, Julián, so životom sa hrás!

— Ty ctnostná pani, chcem ti povedať, že ľa držím za svätú mučenicu a že sa moje oči tvojej krásy hriešne nedotkly.

— Ja som nie pani.

— Kto si?

— Kto som? Ó, Bože, kto som! Otrokyňa som!

— Otrokyňa!

— Áno. On ma zajal v tureckomtábore na Volyni pred pol rokom.

— A čo si robila v tureckom tábore?

Jela sa obzrela a rýchle šeptom rozprávala Juliánovi.

— Som Chorvátka z rodu grófov Tranjských. Bola som v kláštore na výchove u svätých sestier v Dubrovníku. Keď sme sa odtiaľ plavili domov,

zajali našu loď Turci. Mňa predali v Stambule na trhu ako otrokyňu Selimovi pašovi, od ktorého ma zajaľ on. A teraz som tu. Rada, sto ráz rada by som bola mŕtva. Moji rodičia, moji bratia junáci! Ó, Bože, osloboď ma! — I odbehla, tisnúc ruky na rozbúrené srdce.

Julián bol touto rozpravou omráčený. Otrokyňa! Celé jej okolie mu luhalo. Nie žena Tomajkova: grófske dieťa! Úbohé dievča, z tak vysoka, tak nízko padnúť!

Jela utekala domov, cítiac väčšmi a bolestnejšie svoje poníženie ako za celý čas svojho rabstva.

*

V nasledujúce ráno Tomajka, sadajúc vo dvore na koňa, hovoril Juliánovi, že mu dovoľuje voľne sa s Jelou shovárať, lebo vidí, že začína celkom opadávať, že je smutnejšia, ako býva, že vädne. — Zabav ju, Julián, zabav tú holubicu. Ale pamäтай na to, čo som ti povedal, pamäтай! — I zazrel naň zlovestným zrakom.

Popoludní sa hral Julián v šachy s Jelou. Ona sedela na pohovke a on na poduške, medzi nimi bola na taburete šachovnica s rozostavanými figúrami. Boli v izbe sami, ale vedeli, že na každé ich slovo strežú nepovolané uši. Trasúcimi sa prstami pohybovali figúry a klopili oči. Cítili nepremožiteľnú túžbu za sebou — a báli sa.

Juliánove prsty dotkly sa bielej štíhlej ruky Jelinej. Ruka cukla, ale sa neodtiahla, oči sa im razom vhrúžily do seba, i vyčítali v nich lásku sil-

nejšiu ako strach pred smrťou. Padli si do náručia, pery sa im sišly a ich duše sa spojily v nevysloviteľne blaženom zabudnutí.

— Hach! — ozvalo sa naraz izbou, a Jela i Julián skočili, bledí ako smrť, na rovné nohy. Hrôza ich zmrazila až do špiku kostí, a trasúc sa i zubmi drkotajúc, dívali sa jeden na druhého.

— To je on, — zašeptala Jela sinými ústami. Julián poobzeral sa, vytiahol nôž z pása; odchýlil záclonu na dverách, pozrel na pitvor, ale nič ne-našiel; pozreli von oblokmi: nevideli nikoho, ani v izbe nebolo nič podozrivého. V záhrade obďaleč videli pracujúce ženy, ináč nikde živého tvora.

— Julián, nedaj ma, zabi ma radšej ty, prv ako by som padla jemu do rúk. — Julián sa vzmužil, a privinúc Jelu k sebe, šeptal jej: — Neboj sa, život môj, ak uvidíme, že inakšie nevyhneme strašnej smrti, radšej urobím sám koniec. Idem poobzerať von, čo sa deje.

Jela, zostanúc v izbe sama, hodila sa pred obraz sv. Panny a modlila sa, skloniac hlavu po zem. O chvíľu vstala a prikročila k jednej z truhlíc, otvorila ju, a prehŕňajúc sa v šperkoch a okrasách, vybrala zpomedzi nich malú, krátku dýku. Bol to podivný nástroj; jeho čepeľ bola len pol stopy dlhá a tenká ako Jelin malý prst, ale až príšerne ostrá; rukoväť mala podobnú strmeňu, lenže bola omnoho menšia. Malá ženská rúčka sa v mestila do nej; vykladaná bola drahokamami. Dýka bola dielo benátskeho majstra a žena ju ľahko mohla uschovať vo svojom účese tak, že ju nebolo možno

zbadať, lebo rukoväť trčala von z vlasov podobne vrchu skvostného hrebeňa. Na čepeľ vyryl majster slovo „Bože!“

Jela bola úplne istá, že Tomajka videl ten bozk a že im ho neodpustí. Vedela veľmi dobre, že ju prípadne oblapiac prehmatá, či nemá pri sebe nejakú zbraň a preto nemohla vziať k sebe inú, ako túto, čo si do vlasov schovala. Znala Tomajku a cítila, že sa na nich pomstí nejakým vyberaným, neočakávaným spôsobom, i chcela mať možnosť predísť mučeniu. Celé jej telo sa triaslo od rozčúlenia, prechádzala ju zima a horúčosť a mala srdce také, že sa len s námahou zdržala zúfalého náreku.

Julián vyšiel von a poobchádzal dom, dvor a záhradu. Vracajúc sa, sišiel sa s Tomajkom pred vchodom do domu. Tomajka sa mu zdal neobyčajne dobrej vôle. Zavolal na Juliána: — Je veľmi dobrý, vhodný čas. Julián, zober udice i siet a chodť do Koniowky a čakaj ma na člne. Budeme ryby loviť. — Koniowkou volali zátoku Dnestra, zarastenú trstinou, v ktorej nachádzal sa zvláštny druh chutných rýb.

Julián sa bokom ostro podíval na Tomajku, ne-našiel na ňom nič podezrivého i pomyslel si, že bohvie, aký zvuk ich to nastrašil. Odišiel s ľahkým srdcom po rybárske náradie.

Tomajka vošiel ku Jele. — Krásna Jela, dobre si sa zabávala? — spýtal sa nie bez posmechu. Prikročil k nej a oblapil ju, pohladiac ju skutočne po celom tele, ktoré sa silným napätiom vôle Jelinej v tej chvíli netriiaslo, naopak, bolo pevné ani

z kameňa, následkom krčovitého naprúženia svalstva. — Dobre som sa zabávala, dosť, — riekla trasúcim sa trochu hlasom, ktorému nevedela úplne rozkázať.

— Pôjdeme na rybačku do Koniowky, Julián už išiel popredku a čaká nás. Sober sa a podľ. — Jela pozrela naň: — Dobre, pôjdem, — odvetila hlasom, z ktorého vyznievalo viac odhodlania, ako to prostá odpoveď vyžadovala.

— Ideme záhradou, kráčaj popredku.

Tomajka vzal so sebou luk, šípy i dve pištole do pása.

— Na čo ti toľko zbrane na rybačku? — pýtala sa Jela.

— Možno, že sa pridá i nejaká divina, na ktorú bude milo strieľať.

Jela neriekla viac ani slova, ale kráčala chodníkom záhradným medzi stromami a krikmi pred Tomajkom. Zdanlivá dobrá vôle Tomajkova ju desila, lebo celou dušou cítila, že má zlé úmysly i s Juliánom, i s ňou. Celé telo sa jej chvelo, kolená sa pod ňou podlamovaly a zúfale si mädlila ruky. Vše sa potkla a Tomajka ju vtedy posotil dosť euróve, prestávajúc sa pretvarovať. — Stúpaj, stúpaj napred. Hnedť prídeme na miesto.

Slnce už zapadal a hádzalo šikmo lúče medzi stromy a na hladinu Dnestra, od ktorého sa mestami odrážaly až slepiac. Prišli ku brehu, na ktorom bol veľký rybársky čln, ktorý Tomajka nohou sotil do vody. — Skoč dnu, — kázal Jele.

Jela zostala na brehu, a prosebne složiac ruky,

riekla: — Nejdem, bojím sa. Nechaj ma tu, počkám ťa. — Z Tomajku vybúšila vášeň: pozrel divo na Jelu, a chytiac pištoľu, zasipel: — Nejdeš? — Jela zdesene nastrkovala ruky oproti nemu. — Idem, idem. Čo sa hneváš, preboha? — Skočila do člnka a klesla na lavicu. Zalomila rukami a dívala sa zufale hore riekou, ako keby odťiaľ čakala pomoc: nikde nič nebolo vidno, len nemilosrdné slnce sa mihotalo na vlnách.

— Kam ideme, čo chceš so mnou? — pýtala sa priduseným hlasom.

— Uvidíš. Julián nám preukáže svoje umenie. Budeš sa dobre zabávať, kým i na teba nepríde rad, — odvetil hrozive Tomajka, ženúc čln dolu vodou.

— Čo chceš s ním, chceš ho zabif?

— Ak nedá pozor, môže sa všeličo prihodiť.

— Bože drahý, ty si vrah! A čo chceš so mnou urobiť?

— Neviem ešte. Ani ty nezaslúžiš nič lepšieho. Klamala si ma.

— A čo som ťa klamala, som ja azda tvoja žena? Som ti sľubovala lásku, vernosť?

— Ty si vedela, že ťa mám rád, že som ťa zachránil od Turka, na rukách nosil. Pre toho biedneho Poliaka si ma zanechala. Umrieš.

— Zmiluj sa nad nami. Pust nás svetom. Nikdy som ťa neľúbila. Nikdy nás viac neuvidíš. Čo máš z toho, keď nás pobiješ?

— Teším sa vašim smrteľným úzkostiam. Milé

mi je vedomie, že som vás zabil. Vieš, čo je to zabiť, koho nenávidíš?

— A ako nás chceš zabíť? — Začala zdesene plakať. — Oj, mati, matka drahá, pomoc! Nikdy ťa neuvidím! Julián, ratuj ma! — Sopäla ruky. — Neubíjaj nás! Budem dobrá, budem ťa ľúbiť, všetko, všetko urobím, čo žiadať budeš, — i hladila ho, kde mohla, trasúcimi sa rukami.

Tomajka sa díval na ňu s neľudskou radosťou:
— Nedotýkaj sa ma! — Obzrel sa okolo a zvolal:
— Aha, tam je! — i chytil luk a priložil naň šíp.
Asi na tridsať-štyridsať krokov pred nimi bolovidno v riedkej, zelenej trstine na plynkej vode pri brehu kolísal sa malý člnok a v ňom Juliána, ktorý ich nezbadal, lebo sa mu bokom približovali. Tomajka zastavil svoj čln, postavil sa v ňom a napäť luk oproti Juliánovi. Jela žalostne skričala:
— Julián! — Julián sa prudko otočil a v tom i pocítil bolestný úder do pleca, do ktorého sa mu zarya strelka. Naraz videl všetko, čo sa robí, a videl i že niet možnosti útekú: voda bola priplytká, aby ho zakryla, a v člne nebolo možno vyhnúť šípu. Díval sa ako bez vedomia na Tomajku so zdesenou tvárou.

Tento zaklial na Jelu: — Ty zmija! Hned' urobím i s tebou poriadok, — i hodil druhý šíp na luk a napínal ho, stojac nad Jelou, sediacou na lavičke. Šíp už-už odletel. V tom sa v ruke Jely čosi zablyslo a srazilo s Tomajkovými prsami. Tomajka skríkol: — Ach! — a o chvíľu: — haaá.

Luk mu vypadol z rúk a on celý zvalil sa na prostrednú lavicu člna, hlava mu padla na dno a ruky sa mu vyšinuly nad ním. O niekoľko chvíľ hlboko vydýhol ešte raz, striasol sa a bolo po ňom. Jela sa vyjavene dívala naň, zazrela mu v roztvorených ústach ostré biele zuby, otočila sa a spadla bez vedomia k jeho nohám.

Julián už bol vo svojom člnku pri nich. Preškočil do veľkého člna a zdvihol Jelu. Hladil, bozkával jej zblednutú tvár, volal, zúfal, prosil, až otvorila pomútené oči. — Ty, ty moje blaho, môj anjel, ty si ma zachránila. Jela drahá, neopúšťaj ma!

— Čo je s ním? Žije? — pýtala sa Jela ešte vždy s hrôzou, teraz už s očami do krajinosti roztvorenými. — Preklala som ho. Chcel ťa zabít!

Julián ju pritisol k sebe: — Nežije. Už nám neublíži. — Potom skočil ku Tomajkovi. Bol mŕtvy. Vytiahol drobnú dýku z jeho pŕs a potom šíp zo svojej rany a vrazil mu ho do otvoru dýkou urobeného: — Tak, Tatár ťa zabil, ty diabol! — Prešiel s Jelou do svojho člnka a vysotil Tomajku v jeho veľkom člne doprostred prúdu Dnestra: vlny, žblnkotajúc a šumiac, odnášaly svoju korisť. Julián s Jelu dívali sa za ním: kolísal sa, kolísal a na jeho okraj zasadly dva supy.

*

Roku 1673 v bitke pri Chocime Ján Sobieski, vtedy krakovský vojvoda, vlastnou rukou zabral

seraskierovu zástavu. Julián Zborowski slávne bojoval pri jeho boku.

Po bitke odišiel s Jelou do Chorvátska, opustiac starého otca.

JARÍKOVSKÝ KOSTOL

Kráľ Matej bol i múdry i spravodlivý, a jednako sa dosť nezdoby narobilo i pod jeho vládou. Po prvé, mal i on dosť starosti so sebou. Veru sa pre svoju druhú, pyšnú ženu, ktorú si až hen z Talianska doviedol, neraz škrabal za ušami, mysliac na porekadlo, ktoré už i v jeho časy svätú pravdu hovorilo: Zďaleka kradni a zblízka sa žeň! Po druhé, viac chytal, ako mohol udržať. Mal na krku Turkov, a jednako naťahoval sa i so susedmi. Tu naháňal rakúskeho Fridricha, tu zasa zapáral, celkom podaromnici, i do svojho bývalého tesťa, Jura Poděbrada, ktorý sa mu verabože nedal.

Kdeže by bol mal kedy starať sa o to, čo sa deje v oravskej dedine, blízko poľskej hranice, keď ani oravský župan nemal o tom poňatia?

A tak sa stalo, že si Jaríkovčania postavili kostol bez jeho vedomia, i že si ho, ako sa patrí, zariadili oltármi, obrazmi a sochami. Každý povie, že je to chvályhodný skutok. Pravdaže je, len

v tom bola chyba: ako to urobili? Obávam sa, že keď to videl najobznámejší apoštol na zemi, svätý Peter, dosť sa nahmkal a natriasol hlavou. Nuž ale čo má vo svojej biede urobiť človek chudobný. Keď ťa bieda dotíksa, pomáhaš si, ako vieš. A Jaríkovčanov okrem biedy dotískala aj ich vlastná nátna. Ktorýsi gróf kedysi osadil svojich zbytočných a pokaličených zbrojnošov tamhore, Pánu Bohu za chrbtom, medzi horami, pri bystrom potoku, aby sa ich striasol, lebo mu prerastali nad hlavu. Tak vznikly Jaríkovce. Nuž nemohla to byť nejaká tichá a pokojamilovaná čeliadka a ich potomci tiež nechodievali mnoho po súdoch a po prosení, keď sa im činilo, že si môžu i sami pomôcť.

Jaríkovčania sú i dnes urastení chlapi a ich ženy a dievky, ej, nežiaľ pozrieť! Keď idú vo sviatok vycifrované do kostola, v drobných čižmičkách, kolíšuc sa v bedrách a šibúc ohnivými okáľmi, veru by si nespustil s nich očú, a čo by šiel tadiaľ i sám pán prezident.

Pravda, teraz im je hej, ale veru za časov kráľa Mateja nebolo. Čože ti pomôže i najkrajšia žena, keď nemáš čo do úst hodíť? Prišly neúrody, búrky, kamenec, choroby na dobytok, prasce, kapalo to všetko, ani čo by smetal. A k tomu iné nezdoby: čary, kúzla všelijaké. Nebolo hodno človeku ani žiť na svete. I tak sa stalo, ako je to všetko opísané v kronike, ktorú opatruvali sťa sviatosť v sakristii kostola jaríkovského a ktorú teraz chráni ani oči v hlate tamojší pán farár, že vtedajší rich-

tár, Kuzma Matuščák, svolal jedného dňa radu, keď sa bol už najprv poradil — múdre! — so svojou ženou. Bolo sa usniesť občanom o tom, ako by si mohli v tejto biede pomôcť. Sám Kuzma váhal medzi dvoma spôsobmi pomoci. Prvý, ktorý sa mu pozdával lepším a istejším, bol ten, aby sa chlapi sobrali so záprahmi a udreli na ktorúsi naporúdzti ležiacu poľskú obec a aby si odtiaľ dovezli, čoho treba. Ak sa budú Poliaci brániť, nech potom sebe pripíšu, čo sa im stane. Druhý spôsob bol ten, aby si postavili kostol a vyprosili od Pána Boha všetko, čo im chybí. Veď ani tento spôsob neboli zlý, ale — Kuzma sa škrabal za ušami — vyžaduje viac času, a nech psom tráva rastie, keď kone podochnú!

Rada sa sišla v richtárovom dome, lavice okolo stien obsadly múdre hlavy obce. (Kto bol vo výbore, každý bol múdry, či chcel, či nechcel, lebo tak to žiada zákon a starodávny zvyk.)

Radu otvorila richtárka, lebo ani richtár nemá vo svojom dome prvé slovo. Kuzmová vyčítala slávnemu sboru všetky hriechy, ktoré nielen on popáchal, ale i jeho predkovia, a popášu potomci. Ona, pravda, tiež nebola lepšia ako druhí ľudia, ale ono je to také milé hľadať smieť v cudzích očiach, keď má človek k tomu boží dar reči!

— Chorú Maru ste nechali pred samou kaplicou na ceste skapať, preto vás Pán Boh tresce; našu kravu ste nešli hľadať, takže ju v Lieskach vlcí zožrali, našly sa z nej iba rohy a kus chvosta. Za to vás tiež musí Pán Boh trestať, ináč by musel

o službu prísť, — pokračovala nezastrašene a pri hnevnom hundraní prítomných. — Do kostola nechodíte, pred kaplicou sa nemodlievate, nie div, že i náš svätý patrón krvým okom hľadí na vás... Keď ste prišli minule z trhu z mesta, drábi vás až do dediny hnali, čo ste tam toľko tovaru pobrali.

— No, do dediny nie, — zvolal Ondro Duda, — to už nie! — Len do Jarkov išli za nami.

— Hej, lebo by ste im boli kosti polámali.

— A to sa im veru mohlo stať, a stane sa i tebe, ak tu budeš ďalej pyskovať, — skríkol na ňu starý, bradatý Záklčiar. — Čo ty, baba, melieš toľké reči medzi nami? Richtár, vyhod' ju von!

Celé shromaždenie začalo kričať: „Baba, von! Baba, von! Nepatríš medzi nás. Vezmi kúdeľ pod zadok! Sadni na omelo a choď do pekla!“ Richtárka, vidiac všeobecnú nevoľu, bila si päťšou do dlane, a vyčítujúc im s obdivuhodnou zručnosťou všetky nádavky, čo vedela — a bolo toho hodne — obrátila sa, a zohnúc sa vo dverách s viditeľnou schválnosťou, uvrzla von tak šikovne, že Záklčiarova noha už len do dverí buchla.

— No, tak, — povedal richtár Kuzma a posúchal si spokojne čelo.

— No, tak, — povedali za ním i niektorí prí-sediaci, — čo teraz?

— Teraz sa poradíme, čo urobíme proti biede. Či postavíme kostol, či pôjdeme na Poliakov? — zvolal Kuzma.

Bohabojné shromaždenie zvolalo ako jeden muž: „Na Poliakov, na Poliakov!“ Len jediný hlas z kú-

ta pri peci zvrieskol tenko a prenikave: „Postavme kostol!“

Nastala vrava, v ktorej sa ozývalo:

— Niet živnosti ani pre Ľudí, ani pre dobytok. Poliaci nám kravy odháňajú. Barboru Uliakovú odvliekli. Vo mlyne nám zbožie pobrali a mlynára nám skoro zabili. Na Poliakov!

Ked' nastalo malé utíšenie, volal hlas zpoza pece:

— Kostol musíme mať, lebo nám kamenec všetko vybil, a len nám. Choroby idú na nás, dobytok kape. Mudrasa v hore drevo zabilo. Musíme mať kostol, všetko nešťastie ide na nás, lebo nás Boh opustil, keď nemá u nás stánku, v ktorom by prebýval.

Zasa nastala vrava, lenže sa už miešaly v nej i hlasy za kostol a za faženie na Poliakov. Kostol sa zdal niektorým potrebný i preto, lebo primnoho mátalo. Nebol nikto istý ani v hore, ani v poli pred kadejakým pokúšaním. Ľudia videli čierne capy, mačky, čuli neobyčajné hlasy a ukazovali sa im dávno pomretí. Júda Mrňasová nemohla v noci spávať, lebo ju vždy cicalo dieťa, pred rokom umreté. Darmo ju zariekala stará Mahútka.

Toto boli vážne veci, ale jednako Jaríkovčanov povaha väčšmi fahala ísť na Poliakov, už i preto, lebo ich pobádala i pomstychtivosť a nielen túžba za korisťou, a tak bol koniec porady skoro všeobecný výkrik: „Ideme na Poliakov!“

Za ním nastalo na chvíľku ticho, a tu sa priholilo niečo neslýchaného!

Obloky na izbe boli otvorené, na stene oproti nim visel ukrutne zlý obraz svätého Silvestra, pápeža, patróna obce Jaríkoviec. Pápež mal na hlave tiaru, dlhá brada mu splývala na prsia, nad fúzmi značila tmavočervená škvrna nos a načernastá čiara popri tvári znamenala prst, na napomenutie pozdvihnutý. Obraz bol namaľovaný na pergamene a obrubený ľahučkým dreveným rámom. Tu naraz zadul oblokom tichý vetrík a div-divúci: prísna tvár pápežova sa pohla, jeho pozdvihnutý prst sa hrozive zakýval a jeho ústa vyrieckly tieto slová:

— Jaríkovčania, vy ste naničhodná sberba; dajte Poliakom pokoj, vy ste im pobrali omnoho viac ako oni vám; postavte kostol!

Oproti obrazu sediaci chlapí rozjavili divom oči-ústa a pod ním sediaci vyskočili naraz na rovné nohy, ani keby ich vzpruha bola vyhodila, a obrátili sa k obrazu. V izbe zaznel všeobecný výkrik údesu!

Pápež zasa pohol prstom a zvolal:

— Na kolená, vydríduchovia, a pomodlite sa skrúšene!

Ako jeden chlap rútili sa všetci na kolená a najväčší lotor zo všetkých, starý Záklčiar, začal svojím hrubým basom skrúšene: „Otče náš, ktorý si na nebesiach...“ Ostatné hlasy jeho druhov dunely za ním.

Pomodlili sa i „Zdravas“ a „Verím v Boha“ a zaspievali si i pesničku, ktorú znali ešte z detstva, úfajúc sa, že svätému zasleplia ľou oči.

Potom povstávali, a neškriepiac sa ďalej, začali rokovať o stavbe kostola. Na Poliakov predbežne nemyslel nik; len keď sa rozchádzali, dumal jeden-druhý, že keď už stavajú kostol, mohli by ísť i na Poliakov. Najlepšie by taká výprava práve teraz dopadla, lebo by im svätý Silvester musel pomáhať, hoci by sa i trochu mrzel.

Muž, ktorý bol zpoza pece vykrikoval, aby postavili kostol, bol Roman Burda, a jeho spoluobčania ho pokladali za čudáka. Bol ešte len asi tridsaťpäťročný, a už nemal ženy ani detí, lebo mu všetko bolo vymrelo pred niekoľkými rokmi na mor, keď z dediny zostalo, iba čo do hôr utieklo. Chcel sa druhý raz oženiť, ale mu nedalo. Vždy, keď mu nahovárali nejakú osobu, alebo keď si sám pomyslel, že ho nemá kto opierať a mu variať, sišla mu na um nebohá Cila a prešla mu vôľa od druhej ženy. Zdalo sa mu, že keby si i druhú vzal, že by Cila len jednako bola s ním, a ako by mohol druhú rád mať, keby sa Cila dívala naň? Hodil rukou a nechal všetko tak.

Ale aby neboli celkom sám v dome, kde všetky kúty vrčaly naň, nachytl si kadejakého zverstva a s tým sa bavil. Mal stehliky, drozdy, veverice a dvoch psov. So svojimi zvieratami sa priateli a shováral ako s ľuďmi. Držal im reči a predspevoval im. Nie div, že susedia hľadeli naň s úžasom, keď počuli z jeho izby vyznievať rozličné hlasy, reči, a nebolo tam okrem neho nikoho. Roman zverom kvôli všelijako menil hlas a naučil sa nevdojak i „z brucha“ hovoriť. Toto sa mu zvidelo

i zdokonalil sa v tom umení tak, že vedel napo-
dobniť akúkoľvek reč, pochádzajúcu z akejkoľvek
strany alebo diaľky, a keďže mu jeho zvery boly
milšie ako ľudia, nechodil ani medzi svojich su-
sedov, a tak o jeho umení nevedel nikto.

Na shromaždení on bol povedal tie slová, ktoré
chlapi privlastňovali pápežovi.

Jaríkovčania sa usniesli, že keď už musia postaviť
kostol, že postavia taký, ako sa patrí na obec, ako
je ich obec, mysliac si pritom, že im ho musí po-
staviť vrchnosť, ku ktorej pošlú posolstvo, a oni
len tak trochu budú pri tom pomáhať.

I vybrali štyroch chlapov s richtárom a poslali
ich do zámku s poníženou prosbou o kostol. Ale
nepochodili. Boli zlé časy. Grófa ani nebolo doma;
bohvie, kde sa so svojimi ľuďmi po Morave tŕkoli,
a či už jeho tŕkli. Bola vojna; groše, ktoré i tak
vždy chýbaly, boli treba na iné veci, nie na ka-
dejaké kostoly. V zámku im poradili, že keď chceú
mať kostol, nech si postavia taký krásny, aký im
len duša zažiada, ale nech si ho postavia sami,
panstvu nech dajú pokoj. Potom ich poslali v čerty
a zatrepli za nimi bránu, že sa len tak ozývalo
v zámku.

Cesta zo zámku do Jaríkovieč je dlhá, nuž po-
slovia mali kedy spomínať grófa, sv. Silvestra i Po-
liakov. O grófovi mysleli, že keď je grófom, nech
trčí doma a nech sa nespolieha so svojím remeslom
na kadejakých potrímiskárov; o svätom pápežovi,
že by lepšie urobil, keby sa nemiešal do cudzích
vecí; má v Ríme kostolov dosť, čo ho do jaríkov-

ského. A o Poliakoch sa ustálili, že keď i nie hned a nie všetci naraz, ale zakrátka a po dvadsaťtriadsať už ich len „pozrú“.

Ked' potom v rade rozprávali, ako sa im povodilo, Jaríkovčania sa rozzlobili a ustálili: Ked' tak, nuž tak. Oni si dajú rady i bez pánov a postavia si kostol sami, a to krásny, nevídany — z dreva. Drevo bolo v panských horách dosť, počítané nebolo; chlapov, sekier, majstrov v Jaríkovciach nechýbalo, nuž postavia.

I postavili, a veru pekný, i so zvonicou, že bolo nežiaľ na ňu pozrieť. Taká strecha bola na nej, že s jej vrchu bolo vidno až ďaleko do Poľska, ani so Salatína nie lepšie.

Ale jednako bola vo veci chyba, a to veľká: peňazí bolo u Jaríkovčanov veľmi poriedku, a do kostola bolo treba obloky, kadejaké železné kotvy, zvony, o obrazoch a sochách ani nehovoriac. Táto vec robila hodne starostí nateraz pobožným Jaríkovčanom. Keby im pápež nebol zakázal chodiť do Poľska, boli by si vedeli rady. Ale takto? A ísť ta pre kostol? Ešte sa ktorési to vrece obilia alebo jedna-druhá krava len vychytala odtiaľ. Ale zvony, obrazy? To by bol sv. Silvester hned zbadal, a čo by na to povedal?

Medzitým, čo dostavovali kostol, Romanovi pridalo sa vojsť včas ráno do Kudejov, i zazrel tam len v košeli a v sukni oblečenú Faustu Kudejovú. Umývala sa v škopku. Ked' počula jeho kroky, zdvihla hlavu a pozrela naň. Blysky mu jej čierne oči a biele zuby z červenej, zdravej tváre. Zazrel

jej nahé, okrúhle plecia a ramená a videl vysokú, súmernú postavu, ktorej boky kryla, ale nezatajovala ľahká sukница.

— Koho hľadáš, Roman? — pýtala sa Fausta.

— Tvojho otca.

— Išiel do obce, — povedala Fausta, a pozrúč naň ešte raz, umývala sa ďalej.

Romanovi muselo nebyť náhlo síst sa s Kudejom, lebo ho zabudol hľadať. Namiesto Kudeja motaly sa mu v hlave tie čierne oči a okrúhle boky Faustine. Vedľa je to divné, ako príde od niektorého pohľadu človeku „z očí“. Roman chodil ako očarovaný. Nevdojak zabudol i na Cilu.

O tri dni neskôršie, zohnutý nad klátom, kálal vo dvore drevo. Udrelo ho čosi po chrbte, i obzrel sa, a zablyslly mu zasa tie čierne oči a biele zuby v červenej tvári. Vystrel sa ani struna.

— No, čo je, Fausta?

Bohvie, prečo sa Fausta usmievala, keď pýtala od neho vozovú reťaz požičať? Čo je na reťazi smiešneho? Chlapi chcú ísť do hory a ich reťaz je u kováča.

Roman nepožičiaval ľahko svojich vecí, ale jedenako teraz Fauste dal vďačne, čo pýtala. Pritom bolo od takého pustovníka, akým bol on, podivné, že ju, keď odchádzala, ťapol i tri razy po okrúhlom pleci.

O ktorýsi deň neskôršie sa zdalo Romanovi, že by i on mal ísť po drevo do hory, hoci ho mal dosť. Ale keď druhí chlapi idú? I zašiel si do Kudejov po reťaz. Už sa večerilo a divným spôsobom

nenašiel v izbe nikoho, iba Faustu, chystajúcu skromnú večeru pri ohnisku kozuba.

Romana ani keby niečo do pŕs buchlo, keď zazrel samo dievča, a Fausta tiež vydýchla si zhlboka a zastala s triesočkami v rukách, keď poznala Romana. Možno, zľakla sa, že ju ide kliať, keď mu refaz ešte nevrátila.

Roman zastal obďaleč pred ňou a povedal čudne stiesneným hlasom:

— Sama si, Fausta?

— Varím kašu pre chlapov, — odpovedala a priložila triesky na oheň.

Boli ticho; Roman nespustil oka s peknej postavy Faustinej, ktorá sa pred ním obracala, vše hodiac naň pohľad, ktorý mu tak prechádzal dušou, že sa začal triať na celom tele.

Fausta stála teraz nehybne pred kozubom a dívala sa do ohňa, ktorý osvetľoval polovicu jej tváre a pŕs.

Roman sám nevedel, ako sa to stalo, ale zrazu objal Faustu okolo drieku a pritisol ju k sebe. Fausta ho v prvom prekvapení odsotila, no potom mu hodila okrúhle ramená okolo krku a pritisla ho tak na svoje pevné prsia, že mu skoro dych zastal.

Roman sa jej pomaly vymohol, a držiac ju oblapenú, hľadel jej do svietiacich očí a na biele zuby, blyskačkujúce sa medzi pootvorenými perami. Zašepтал:

— Fausta, budeš mojom gazdinou?

— Budem, budem, budem, — odvetilo dievča

so zaťatými zubmi a pritislo jeho hlavu na svoju hrud'.

Dohovorili sa, že sa sosobášia, len čo bude kostol v poriadku, a to musí byť skoro, keď už len obloky a obrazy chýbajú.

Toto bola príčina, prečo Jaríkovčania kostol skorej dohotovili, ako by si boli mysleli.

V najbližšej obecnej rade hovorili o tom, kde a ako vziať obloky a zvony, a tu im zasa sv. pápež Silvester pokývol prstom a povedal, čo všetci do jedného videli a počuli:

— Dostavte kostol! Obloky a zvony dovezte z Poľska.

Jaríkovčanom to nebolo treba dva razy povedať. Mysleli, že sa pri oblokoch a zvonoch zmestí na vozoch i trochu toho obilia a inej domácej potreby. Na tom si oni, bodrí chlapíci, nelámali veľmi hlavy, ako rozumie dovezenie z Poľska svätý pápež, či za peniaze, či ako. No pápež musel dobre vedieť, že peňazí nemajú, nuž iste rozumel, že „inakšie“. Jaríkovčania to aspoň tak rozumeli, a tentoraz ani Roman nič proti tomu nenamietal.

Vypravili vozy, obložili ich po husitskom spôsobe hrubými doskami i povyše drabín, namiesto peňazí vzali kuše, luky, meče a okuté cepy a šli v mene božom do Poľska.

Boly to vtedy divné časy, keď prekvital takýto pohraničný „obchod“. No ani Poliaci našim nezostávali dlžni. Lenže navštievovali radšej iné obce, nie Jaríkovce. Po prvé, viedol ta úzky priesmyk, ktorý bolo ľahko brániť, a po druhé, Jarí-

kovce boli tvrdý orech, kde si nabral ľahko viac rán, ako ti bolo milé, ale živnosti nie veľmi. Poliaci si mysleli: „Nech ich tam Boh opatrí, žobrákov akýchsi!“ a šli radšej inde.

Na druhý deň po odchode prihrčaly nočným časom vozy nazad. Dlho sa tam Jaríkovčania nechceli baviť, lebo poznali nepríjemnú povahu Poliakov. Poliakov totižto bolo pre ich ľahkomyselnosť ľahko prekvapíť, ale keď im dali času, aby sa sosbierali, robili ľuďom veľké nepríjemnosti. Pre takúto neopatrnosť bola často všetka práca daromná, lebo nielen že odobrali človeku všetko, ale veru s nejedným i tak zachádzali, že nechal v poľskej zemi i svoje kosti.

Doviezli všetko, čo im bolo treba. Obloky pravili na kostol, a pekný zvon, jasného hlasu, vytiahli na zvonici. Boli udreli i na kaštieľ akéhosi statkára a odtiaľ doviezli všetko, čo len hrdlo ráčilo, i dve podobizne; na jednej bola pekná žena a na druhej fúzaty pán prísneho pohľadu, so šabľou pri boku. Týchto dvoch, takejto pocty veru nikdy nečakavších hriešnikov, vyhlásili za svätých a vyvesili v kostole. Na zpiatočnej ceste im nadbehol mladý, hodný kapucín. Že nemali predbežne knaza, vzali ho, na múdro radu Kuzmovu, ktorý na všetko myslal, so sebou, aby im zastupoval farára, kým nedostanú naozajstného. Darmo sa kapucín vyhováral, že je on len frátom, že ani nenie, ani nesmie omšu slúžiť. Aby ho, preboha, pustili, lebo že ho budú ukrutne trestať, keď príde neskoro do kláštora. Ale akí sú, hľa, ľudia podivní!

Nebol kapucín v Jaríkovciach ani tri dni, a už ho tamojšie nevesty nahovorily, aby len zostal u nich a aby len slúžil i omšu, i odbavoval iné služby božie. A kapucín Nikázius, hľadiac do očí jaríkovských neviest — je to zázračná liturgia — vedel zrazu všetko, i krstif, i sobášif, i omšu slúžif. A to pekne, lebo mal hlas, že ho bolo až na Vlovec počuť, keď ho popustil. Istá vec je, že by i pán dekan v Kútoch, čo viac, i pán biskup bol hlavou krútil a rukami zalomil, keby bol videl, ako mníško s omšou obskakoval. Ale čo robif? Keď to bol i hriech, Jaríkovčania sa jednako skrúšene pomodlili pri jeho „oremusoch“ a nevesty nestačili ani chodiť k nemu na spoved. Či sa spovedaly skrúšene a či sa bily v prsia, že zhrešili? Ktože ho tam vie, aké boly nevesty za kráľa Mateja?

Romana s Faustou farár Nekaz, ako ho volali jeho veriaci, samých prvých sobášil. Naraz im bolo obom veľmi pilno, aby sa sobrali. Roman nemohol byť bez gazdinej v dome, hoci sedem rokov vydral bez nej, a Fausta sa zrazu nemohla s bratom snášať. Zvery Roman vypustil, veď Fausta doniesla do jeho domu viac života a spevu, ako bolo v celom háji, hoci v najkrajšiu jar.

Minul rok, keď prišiel veľký príval a zobrajal Jaríkovčanom všetku úrodu so svahov Salatína. V noci bola prietrž oblakov a včasráno utekala celá dedina na polia, aby na svoje oči videla, že ju čaká hlad a bieda, proti ktorej nemala inej pomoci, ako zasa len — hlad.

Ľahká hmla sa rozvalovala po medziach i nad hajmi a lúče slnca sa začaly teplo opierať o necitlivé polia a na hlboko rozrušený ľud, vybehnuvší len zpolovice oblečený podívať sa na svoj osud. Obilie ležalo na dohľad v radoch na zemi, vtisnuté prívalom do hlinatého blata; miestami bola celá prsf zobraťá, že vytrčala holá kamenná kostra zeme. Deti pláčúc vyberaly steblá ovsa z blata a hľadeli ich vyrovnať, sťa keď probujú beznádejne chorého postaviť ešte na nohy.

Čo mohol taký násilný, kázni nezvyklý tvor, ako bol Záklčiar, iného urobiť, ako hroziť päťšou nebu a kričať:

— Postavili sme ti kostol s trápením a hriechom, obetujúc i spasenie duše, a ty nám, Bože ukrutný, ničíš i to zrno, čo sme si odtrhli od úst svojich i od úst detí, aby sme ho tebe sverili! Ved' i najhorší pán, keď i odtiahne mzdu, ale žiť dá svojim sluhom, ale ty ani to! Zašliapeš nás hladom do blata, ako si to urobil s našou úrodou!! Ty si nie otec, ale kat! Podľme, rozváľajme, spáľme kostol, čo sme postavili, aby sme dosiahli milosť od takého, ktorý ju nezná!

Záklčiar kráčal veľkými krokmi napred a celý, ako vždy, bezmyšlienkovitý národ išiel, rozzúrene hromžiac, za ním. Ale Roman ich predbehol niekoľkými krokmi, a zastaviač sa, zvolal:

— Stojte! Sami sme vina, že nás Boh tresce! My sme zhanobili meno jeho a jeho svätých obrazmi, ktoré sme vniesli do jeho domu. Na oltár sme postavili vycifrovanú frajerku a ako ku svätému sa

modlíme ku zbojníkovi, ktorého ruky sú poškvrnené i krvou našich otcov. Boh nás napomína, že čo robíme, zle robíme, ale nás neženie do biedy, lebo nám na iných poliach požehnal viacnásobne, čo nám tu zobrajal.

Starosta Kuzma dal Romanovi za pravdu a rozlútený Ľud sa utíšil natoľko, že sa uspokojil vyhodením obrazov, ktoré pred kostolom roztrhal na kusy. Dlhší čas sa okolo kostola medzi skálím a trávou ukazovalo či oko, či ústa alebo biela ruka peknej ženy, ako i fúzy alebo brada zbojníka, ani keby vyrastaly zo zeme.

Hriešnikov vyhodili Jaríkovčania z kostola; tým ho však pozabavili okrasy. Nemali svätých, ku ktorým by boli mohli pripútať dušu pri modlení.

Bez obrazov, bez sochy nemohol kostol obstáť.

Roman mal okrem obecnej i svoju vlastnú vec s Pánom Bohom. Žil už rok s Faustou, a nemali výhľadu na potomstvo. Mali sa radi, ani nevediac, že je to láska, ktorá ich ženie padať si do náručia. Keď jeden z nich nebol doma, hľadali sa nepokojne, ako zver, vyzerajúca svoj pár. Za ten rok sa povadili viac ráz a sa i pobili dva razy. Ako nikým nevychované deti prírody, popustili uzdu každému citu. Ale hneď po bitke sa i vždy pomerili. Obviňujúc samých seba a plačúc, sa oblápali. Ale ani láska, ani prosby ku svätým nedoniesly im dieťa, bez ktorého sa im život zdal pustým.

Roman bol raz v Kútoch v kostole a videl tam okolo oltára rozostavené sochy dvanásťich apoštолов. Jedenásť tých sôch naskrze neúčinkovalo na

jeho dušu. Maly len ako-tak ľudskú podobu; kusy dreva, so složenými nohami, s ramenami pritisnutými k telu, alebo skrízenými na prsiach, bez života v tele a v tvári. Iba dvanásť — bol to svätý Ján — sa pozdal Romanovi. Díval sa hore do neba s rukami prosebne vyzdvihnutými. Roman cítil, že sa musí stať, čo tento svätý Ján prosí. Keby ho mohol dostať do jaríkovského kostola, Pán Boh by jeho prosbu vypočul. Netušil, že by sa darmo modlil k nemu, dokiaľ je v kútskom chráme, lebo tam je povinný pomáhať len Kúťanom.

Na uspokojenie svojej duše pokladal Roman za potrebné vyškriabať sa nočným časom hore rebríkom do obloka nad sochou svätého Jána, hodíť mu odtiaľ slučku na krk a vytiahnuť ho za ňu dohora. Každý nahliadne, že toto počinanie Romanovo bolo vo svrchovanej miere závadné, a za také ho pokladali i vtedajší ľudia, ktorí by ho boli za to mučili a kolesom lámalí, keby ho boli lapili, aby si uspokojili svoju dušu a doniesli do poriadku svoj svetový poriadok.

S Romanom však nerobili takú komplikovanú procedúru, a to nie preto, že by ho neboli mohli chytiť. Bolo možné ho zajať. Kútski drábi dobehli Romana so svätým v predborskem háji, a jednako ho nechytili. Čo viac, pomohli mu odnieť svätého Jána až do jaríkovského chotára, čo je skoro poldňová chôdza od predborského hája.

Myslíte, že ich Roman uprosil alebo podplatiel? Veru ani jedno, ani druhé.

Roman, potiac sa, vliekol svätého na chrbte,

ked' počul za sebou konský dupot. Chytro postavil sochu naprostred chodníka a hodil sa do hustého krovia.

— Aha, tu je náš svätý Janko! — zvolal jeden jazdec zo troch, ktorí o chvíľu dobehli k soche, i zastanúc, sliezol s koňa, a za ním i jeho kamaráti.

Obstali sochu, a poťapkávajúc i hladiac ju, obzerali si ju.

— On je to, on! Ale kde je ten lotor, čo ho odvliekol? — sišlo na um druhému jazdcovi.

Sväty Ján v tú chvíľu nepokladal za potrebné odpovedať na tú otázku, hoci len on vedel, kde je Roman. On tu stál a díval sa oduševnene k nebu, dvihajúc pritom i ramená dohora.

Zasa preriekol prvý z drábov.

— Nože poprezerajte tie kríky, či sa zbojník tam neskrýva!

Teraz už sv. Ján uznal za primerané prerieč; zrejme len preto, lebo chcel drábom usporiť zbytočné hľadanie. I povedal jasne a zreteľne:

— Mňa nikto neodvliekol. Ja sám idem na svätú misiu k veľkým hriešnikom do Jaríkoviec. Tu odýchujem. Zá neste ma do jaríkovského chotára! Po Vianociach sa vrátim!

Drábom vstaly vlasy dubkom od neslýchaného zázraku, že by drevená socha hovorila, a to tak jasne a ešte jaríkovským prízvukom, — toho sa nikdy nenazdali! Drábi sa obzerali: široko-ďaleko nebolo okrem nich živej duše, len vetrík podúval v jedliach a ďatel ďobal obďaleč do smreka.

Drábi nevedeli, čo urobiť, či sa hodí pred svä-

tým na kolená, či ho uchytiť a niesť. Sv. Jánovi to bolo akiste nemilé, že váhajú, preto hovoril ešte takto:

— Naskutku ma odneste, ak sa nechcete v pekle naveky nosiť na žeravých koňoch!

Drábom nebolo viac treba; chytili sochu, preložili ju cez jedného koňa a šli s ňou väzne ani na procesii. Jednému sišla na um svätá pesnička i zanôtil chrapľavým hlasom: „Pane Bože z vysočosti...“ a ostatní za ním s nikdy necítenou zbožnosťou, s čiapkami v rukách.

Ked' poodišli, Roman sa pustil už s ľahkým srdcom krížom cez horu na Jaríkovce. Celou cestou sa smial a plieskal si rukami po stehnách. Len to ho mrzelo, že sa nemôže s týmto fíglom nikomu pochváliť. Najprv myslal, že to vyrozpráva Fauste, ale potom si pomyslel, že radšej nie. Čo taká žena, to ti melie jazykom...

Pomyslel i na to, či sa ozaj sv. Ján vráti do Kútov po Vianociach? Náhlo mu nebude. O tom potom.

Svätyj Ján sa nevrátil. Lebo o dvesto rokov neskôršie darmo hľadal superintendent Kalinka v kútskom, vtedy evanjelickom kostole dvanásťeho apoštola, a hoci vtedy prísne naložil, aby ho nazpäť doniesli, neboli na svojom mieste ani o sto rokov neskôršie. A neprišiel vôbec nikdy nazad. Lebo o sto rokov zatým zhorel jaríkovský kostol i so sochou svätého Jána i s peknými obrazmi, ktoré tam boly. Len kroniku zachránili.

Ked' drábi, uznojení, utierajúc si pot rukávmi

s červených, fúzatých tvári, prišli so sochou do jaríkovského chotára, už ich Roman čakal za kríkom, i vyspal sa za ten čas, lebo v noci nebol ani oka zažmúril.

Drábi sochu rúče postavili na trávnik, a kľaknúc okolo nej, pomodlili sa, ako vedeli. Svätý Ján bol vždy dobrého srdca a tak ich na rozchódné i požehnal:

— Božia milosť bude s vami. Doma nájdete odmenu za svoj dobrý skutok.

Drábi uradostení bozkávali svätého, kde ho zahytili, a vysadnúc na kone, cválali veselo domov. Akú odmenu našli doma, to kronika nespomína. Akí sú ľudia už raz, možno, že neborákov i do temnice zavreli.

Roman počkal, dokiaľ sa sotmie, potom vzal svätého na chrbát a poľahučky ho zaniesol predo dvere jaríkovského kostola, kde ho postavil, a šiel spokojne domov. Nepotil sa pri nesení, ako vtedy, keď cítil na chrbte nielen sochu, ale i drábov. Privítalo ho v dedine neprivítali, len psi, štekajúc naň so všetkých strán. Možno, že sa tešili, že nesie také paládium do rodnej obce. Iste bol ich brechot Romanovi milší, ako tichý pohľad i najlepšieho príateľa, ktorý ho mohol doniesť prípadne na popravište.

Ked ráno Jaríkovčania zazreli svätého Jána, mali ukrutnú radosť. Ako ta prišiel, kto ho ta doniesol? Fráter Nikázius, ako najučenejší medzi nimi, spomenul, že najskorej prišiel sám, keď videl, akí sú opustení. Lebo Nikázius vraj bol čítal v jednej

svätej knihe, že niektorí svätí išli kázať ku kadejakým hriešnym ľuďom a uprávať ich na dobrú cestu. No, a Jaríkovčania sú veru hriešni, a Jaríkovčianky nie menej, ak nie viac. Tento výrok mu niektoré nevesty veľmi za zle malý; neviem, ako sa vysporiadal s nimi. Ktorási i zavolala, že ako ich bude sv. Ján naprávať, keď nevie kázať. Fráter nezostal odpovedou dlžen:

— Robte, ako robí ten svätý. Vidíte, že sa modlí k Pánu Bohu. Modlite sa i vy a mlčte ako on, tak nezhrešite.

Na to zasa mužovia prisvedčili, že fráter Nekaz hovorí pravdu.

Dievčatá potom nasbieraly kvietia a ovenčily svätého Jána tak, že ho zpomedzi kvetov ani nebolo vidno. Kostol tiež hojne zasypali kvetmi a okrášlili svrčinou.

Ked' bolo všetko pripravené, vzali najprednejší gázdovia sochu na ruky a pri speve a vyzváňaní ju vniesli do chrámu a postavili na oltár.

I tešili sa v ten deň veľmi a ustrojili i hostiny na počesť svätého, ako keby on mal z toho niečo, keď sa druhí najedia a napijú a on na to hľadí o hlade a smäde. Dokial v kostole nezvädly kvety a svrčina, boli Jaríkovčania spokojní, ale ked' povymetali mŕtve kvety, kostol im spustol. Ani sv. Ján akosi nepristal na oltár, bol naň priveľký.

Jednako sa len pýtaly do kostola i nejaké obrazy. Či nebolo škoda vyhodiť tú peknú Poľku a toho pána? Ved' sa tak milo usmievala, veru bola radosť na ňu hľadieť. A teraz kde vziať iné?

— Takých obrazov, ako by potrebovali, je len v kostoloch, a už je len akosi otupno orabovať kostoly, — hútali Jaríkovčania.

V tejto nesnádzi im pomohol fráter Nikázius. Rozpovedal im, že pred rokmi vojaci arcibiskupá Rozgoňa vyplienili v Spiši Jiskrovi patriaci Červený kláštor, ale obrazy nechali v kostole. Načože sú takým ľuďom sväté obrazy? Len azda na to, aby im vstupovaly do svedomia? A on tak vie, dosiaľ tie obrazy nepobral nikto. Mnísi z kláštora ušli a tie krásne veci tam len na skazu vyjdú. Bol by bohumilý skutok, keby ich odtiaľ odviezli do druhého kostola.

V spomínanej kronike som čítal, že Jaríkovčania poslúchli jeho radu, lebo tam je pri roku 1486 toto zapísané: „Tohto roku zahynuli na výprave do Červeného kláštora, kde šli po sväté obrazy do kostola, títo spoluobčania: Bazil Koláčnik, Kuzma Matuščák, Medard Hrubec, Roman Burda atď., dohromady šestnásti z päťdesiatich a jedného.“

Keď išli nazad cez Poľsko s obrazmi, predstavujúcimi štácie Spasiteľa na Kalvárii a s krásnym obrazom Ukrižovaného, napadli ich zbrojnoši starostu jordanowského a obklúčili ich so všetkých strán. Poliakov bolo vyše dvesto, ale Jaríkovčania sa nepodali. Bránili sa na svojich vozoch, ako im kázalo smelé srdce a pamiatka otcov. Šestnástoria z nich pojali na druhý svet so sebou štyridsiatich-troch Poliakov, a tu poľský vodca ostatným dal voľný priechod, zadržiac len vozy, na ktorých sa nachádzali pobití a pri nich niektoré obrazy zo

štácií, následkom čoho Kalvária v jaríkovskom kostole nebola úplná. Fráter Nikázius namiesto chýbajúcich obrazov povpisoval krásnym písmom mená na výprave zahynuviacích, lebo sa ony, podľa jeho mienky, dobre hodily na také miesto, kde malo byť zvečnené utrpenie pre vykúpenie ľudstva z večnej biedy a zo žiaľu pozemského. Obraz Ukrižovaného doviezli a postavili na oltár a fráter Nikázius, ukazujúc naň, mal príležitosť vysvetliť svojmu skormútenému stádu, prečo zahynuli toľkí, a to najlepší Jaríkovčania, pri konaní dobrého skutku.

Na oltári visel ukrutne ukatovaný Spasiteľ na dreve kríza, napred padnuté vlasy skoro celkom zakrývaly jeho umučenú tvár, jeho kŕcovite pozatínané prsty na rukách a nohách poukazovaly ešte i po smrti na strašné muky, ktoré pretrpel. Na obraze bol celý obzor zatemnený čiernymi oblakmi, len s ľavej strany padal na Spasiteľovu hlavu tenký-tenký svetelný lúč, ožarujúc ju svätým svetlom. Fráter rozprával, čo mu vnukol duch posvätnnej chvíle:

— Mnoho žiaľu musí byť tam, kde zablysne lúč božej milosti v srdeciach ľudských. Nežijeme na svete na radosť, ale na trápenie a starosti. Hľa, nás Boh vytrpel najviac zo všetkých tvorov. Stal sa človekom, aby mohol trpieť. Musíme znášať svoj kríž i my, lebo taká je vôľa Najvyššieho, ktorý ani svojmu synovi neodpustil, a to muky najukrutejšie. Kde trpí Boh, je radosť trpieť i jeho tvořovi. Najkrajšiu, najvznešenejšiu službu božiu ko-

náme vtedy, keď trpíme v mene a na slávu Krista Pána, ktorý zasa trpel za nás všetkých, nehodných a biednych.

Takto v dojatosti a prostosti duše svojej vyložil fráter Nikázius skromnými slovami svojim poslucháčom jednu z najväčších tajností bytu ľudského a pozdvihnúc ich dušu a svoju, venoval ju ako najkrajšiu obeť Večnému Otcovi.

Teraz pochopili Jaríkovčania, na čo je chrám boží a prečo je malá každá obeť, slúžiaca na jeho povznesenie.

Ked sa Jaríkovčania ticho a so zbožnou myšľou vzdialili z kostola, zostala tam jedna kľačiaca postava s čelom schúleným na stupni oltára.

Bola to Fausta.

JEDOVATÉ KVETY

Kata Hvizdákovie otvorila tichučko dvere na velikánskej nízkej svetlici, v ktorej sedel Jóbko Zmeškal v posteli, bojazlive vstrčila hlavu do otvoru a zúfale skrikla:

— Rata, ľudia, rata!

V izbe sa ozval škrekľavý, kašľom pretrhávaný smiech a v pitvore, v ktorom sa našla zostrašená Kata, hlasite sa rozosmiali dvaja mohutní páni Revickovci: Pavol a Štefan. Keď sa upokojili, pýtal sa starší Pavol strachom zblednutej dievky, ktorá sa na celom tele triasla:

— A čo si tam zazrela takého strašného?

Kata zalomila rukami.

— Mátoha, strašiak akýsi hrozný sedí tam v kúte! — i zašmotlala sa pre bezpečnosť za chrbát dvoch pánov.

Bratia vošli do svetlice, ešte stále sa smejúc.

— Jóbko, ale si jej prelia olovo, — povedal mladší Štefan.

— Počuješ, Jóbko, ty by si mal s hercami chodiť po jarmokoch; myslím, že by ti dobre platili. Na víno, čo vypiješ, by si iste zarobil.

Mátoha sa radostne smiala :

— Hihihih!

Okolo sedemdesiatročný Jóbko Zmeškal nemal ani jedného zuba, hrubé šedivé fúzy a dlhá, tiež celkom biela brada zakrývaly mu prsia a pol bruča. Veľký, zahnutý červený nos mu sedel ako v hniezde medzi fúzmi, na jeho bokoch blýskaly sťa iskry vo tme čierne, drobné okále. Keď stisola bezzubé ústa, dlhá brada sa mu vodorovne postavila, takže mu tvár skoro celkom zmizla za ľinou. I tuhého chlapa myklo, keď ho zazrel prvý raz, ženské škriekaly a deti sa ukrutne rozplakávaly.

Jóbko sa nemohol v krízoch vystrieť, bol taký zohnutý, že sa mu drieck vodorovne vznášal nad zemou. Ale tento lazár bol mimoriadne veselý a veľmi dobratívý človek, ktorý sa smial na všetkom, a predovšetkým nad sebou samým.

Starší Revický povedal:

— No, Jóbko, teba by mali použiť na mučenie; myslím, že by každá baba všetky hriechy vyznala, keby ju s tebou zavreli.

— Netáraj do sveta, človeče, kým si nevypijem. Nože ty, Štefan, húkní do kuchyne, aby prišiel naničodný Matúš. Pre toho lotra by človek mohol i pípeť dostať.

Revickovci sa smiali. Pavol si sadol na kraj posteľe a Štefan vybehol hľadať hajdúcha.

Štefan o chvíľu otvoril dvere a vpustil krásne

urastené dievča, dcéru Jóbkovu, do izby. Obidvom Revickovcom sa zdalo, ani keby boli jasné svetlo zapálili v temnej svetlici s drobnými oblôčikmi, keď Judka zastala pred stolom. Doniesla veľký krčah vína a tri hodné poháre. Za ňou vošiel hajdúch s misou teľaciny a s taniermi. Všetok riad bol z cínu.

Judkina pravidelná tvár zdala sa byť nehybnou, lebo neprekazovala nijaké pohnutie. Keď pozdravila Revického, sotva pohla perami.

— Pozdrav Pán Boh, ujček!

— I teba, dcéra moja, — povedal Pavol. — Čaj, ale si len krásna, ani tá ruža sáronská!

Judka pozrela na Revického a len opovržlive kývla perami. Poukladala prinesené občerstvenia na stôl a odišla bez slova, ani sa na hostí neobzrela.

— Počuješ, Jóbko, divné dievča je tvoja Judka. Oproti mládencom, ktorí sa jej zaliečajú, je trpká, len tak ffíkajú od nej ako hrach od steny. Oproti dievčatám a oproti sedľači je milá a vľúdna. Čo len smýšľa? Nechce sa vydať?

Štefan sa smial.

— Pavolko, ty si taký: máš už svoje roky, šedivejú ti vlasy, a jednako ffločíš za každou sukničkou. Neboj sa ty o ňu. Nezostane na semä. Uvidíš, že si Tóno Porubský dá s ňou rady i bez teba.

— Ale toho by si vzala! Toho! Vedľa keď sú spolu, nerobia iné, len sa škriepia a nadávajú si.

— A jednako nemôžu byť bez seba.

Jóbko sa svraštil, celá tvár sa mu sbehla do hrče

nie väčšej ako päť, z ktorej mu na všetky strany trčaly biele vlasy.

Do izby vošla Jóbkova žena, vysoká, chudá osoba, s čelom obviazaným bielou šatkou, v tmavých priliehavých šatách, v ktorých sa zdala veľmi vysoká. Jej chudá, dlhá tvár s tenučkým noštekom a krátka vrchná pera robily nemilý dojem, najmä keď hovorila, lebo mlela chytro a šušlavo. Bola to osoba nevľúdna, prostoreká a vždy ako by namrzená.

— Popijate, popijate! Vám, pánom, je len dobre, a my ženy sa musíme trápiť.

Pozrela do krčaha, naliala si do prázdnego pochára a vypila nápoj na dúšok.

— Dobré je, dobré, lenže sa míňa, míňa! A čo robí tvoja Marka a čo tvoja Žofka? Teraz prišiel Matúš z Veličnej. Hovoria v meste, že sú Poliaci už v Tvrdošíne. Že kadiaľ idú, všetko drancujú. To budú tu o týždeň, možno i skôr. Aj my by sme sa mali pratať z tejto Gecele, alebo do Magury, alebo do Choča. Čože, vám je v Revišnom dobre, ta sa nebudú trepať, ale my tu! Nech ich Boh skára! Nikdy nemáme pokoja: raz cisár, raz Poliaci, vždy musí byť akási skaza na nás! To všetko pre hriechy, veru len pre ne!

Pavol hromžil:

— Veru sa nám bude niekam hýbať. Ešte šťastie, že tu dlho nepobudnú. Musia sa pratať, keď chcú Viedeň ratovať. A s Turkami je i náš Thökölyi. To nám veru nebude na osoh. Parom to uchytil, že

musíme zakaždým držať s tou stranou, ktorá je navrchu!

— Bude sa nám či tak, či onak pratať, — opakovala Jóbkova žena stále svoje, nedajúc sa zastaviť.

Ked' však pobadala, že jej reči nikto nepočúva, opústila nos a vyšla.

Jóbko pokýval rukou za ňou.

— Nuž, pravda, navštevuje nás Boh, ale pre svoju pravdu musíme i niečo vytrpieť. Lebo keď trpíme, tak to robíme za svoje práva zemianske a za svoju vieri. Cisár chce, aby sme platili i my dávky, a — pomyslite si na tú urážku! — za víno! Za naše premilé vínečko! Pravda, len my ho pijeme. Sedliak ho nelízne, len pri spovedi. My ho vycickáme. V tom by bolo trochu pravdy, že my platíme i dávku.

Štefan skričal rozhorečene:

— A či nám je nie dosť, keď ho musíme drahokupovať!

— Dobre, dobre, dobre, — prikyvoval Jóbko, — i v tom je niečo, čo ty hovoríš, lenže nejde o dávku za víno, ale o naše práva. Ten denárik za holbu by nás nezabil. Ale najprv začnú s denárikom za víno, a potom prídu iné dávky, keď sa priučíme na dane. A čo máme robiť, milí bratia? Ohrýzaš sa, ako vieš, a keď príde veľká sila, podlahneš. Mne sa je ľahko smiať, ja som starý. Čože je mne skapat? A vy, milí bratia, vy sa trápte, trpte. Ale vedť vy i bezomňa máte svoj rozum!

Štefan trepol päšľou na stôl.

— Jarmo nám kladú na väzy! Hrom udrel do toho!

Pavol sa hneval.

— To nás pre toho Thökölyho navštevujú Poliaci. Čert nech to vezme! Vedľ mohli ísť aj inokade, a práve tadiaľto ich diabli tisnú!

— Hihihih, — smial sa Jóbko, — keď sa vám chce tak pajediť! A čože nám vezmú teraz v auguste? Stodoly, humná prázdne, a dobytok na holiah. Veru im kvôli nebudem preň posielat. A času nemajú, aby nás mohli poriadne vycistiť. Ale my máme dosť času odpratať, čo je cennejšie. Nájdu prázdne dediny. Gazdovi nemajú čo vziať, toho sme už my vyrabovali, a my vzácnejšie veci poodnášame.

Revickovcov, tak sa zdalo, tieto reči Jóbkove nie veľmi zaujímaly, lebo pozreli na seba a vstali, že pôjdu.

— Ono je to všelijako na svete, — povedal Pavol. — Ale musíme sa čo ako poberať domov, s tými Poliakmi je to jednako nie do smiechu.

— Veru môžu i skorej prísť, a nebolo by nám milé, keby nás tak vycistili. A najskorej i ženské už počuly, že sa blížia, a budú sa báť, že sú im už na krku, — dotvrdil Štefan.

Odobrali sa a šli.

Jóbko si ľahol čím najpohodlnejšie na bok a hútal v sebe, že on veru nebude ani pred smrťou nikam utekať. Ak mu je súdená, tak nech si ho pojme.

Hoci bol Jóbko Zmeškal z najbohatších orav-

ských zemanov, v Geceli býval jednako len v rozsiahlej, ale prostej nízkej drevenici s nepomerne veľkou strechou, zpod ktorej máločo bolo vidieť zo samého domu, okolo ktorého sa rozľahoval veľký dvor s rozličnými hospodárskymi staviskami. Kuchyňa stála na konci panského domu, ktorý i pri svojom skromnom výzore nosil hrdé meno paloty. V hlavnej spoločenskej izbe býval a spával Jóbko so svojím synom. V susedných izbách bývaly jeho žena a Judka. Izieb bolo v dome hodne a v každej boly i posteľe pre prípadných hostí. Teraz bola už niekoľko dní u Jóbkov Anica Ambróznych z Istebného, o ktorú sa zaujímal Peter, syn Jóbkov, a preto často podkušiaval svoju sestru, aby ju vyvábila do Gecele k nim, čo Judka urobila vďačne, lebo mala Aničku tiež rada a nebola by sa mrzela, keby si ju Peter bol vzal za ženu.

Peter bol hodný mladý človek, veselej povahy. Často sa navštěvoval so svojím najlepším priateľom Tomom Porubským, slúžnym vo Veličnej a statkárom v Revišnom, ktorého ako nápadníka Judky bol spomínal Štefan Revický. Tomo bol vysoký, asi tridsaťročný chlap, o ktorom hovorili, že sa v ňom nikto nevyzná, lebo pre jeho podivný úsmev nikdy nebolo možno vedieť, či myslí vážne, čo hovorí, a či len žartuje.

Peter vybehol do záhrady, kde bol zazrel Judku s Anicou. Na polceste zbadal, že je i Tomo s nimi a že im čosi veľmi zaujímavého musí rozprávať. Prišiel k nim, ale Tomo sa nedal vo svojej reči vyrúsiť.

— Vedie ich knieža Ľubomirski, a je to len malá čiastka poľského vojska, ktoré ide pod Viedeň. Títo idú cez Oravu, aby sa zavďačili Thökölyimu za jeho pomoc Turkom. Drancujú všetky dediny, ktorými idú, a zdá sa, ani sa veľmi neponáhľajú, lebo vraj tri dni budú taboriť na mokradjskej rovni. Obce našli už zväčša prázdne. Ale ktorá sa nevykúpi, zapália ju bez milosti.

— A odkiaľ to všetko vieš, Tomo? — pýtal sa Peter.

— Išiel som cez Veličnú, tam som to všetko počul. Ľudia sú všetci na námestí a hučia ani jarmok. Mokraď je nedaleko, o hodinu môžu byť vo Veličnej, keď im na um príde sem sa pobrať. Nemáte ani tušenia, aký je vo Veličnej súdny deň! Každý iné radí, vresk detí, vada, behajú sem-ta. Škriepia sa, čo ratovať. Hotová Sodoma! A kupcom je tiež zle, ale ani jednému nie tak ako chudákovi Bohúnovi. Práve dnes ráno mu doviezli plný voz drahých súken a hodvábov, a teraz si nevie s nimi poradiť. Napochytre ich predáva, za čo môže, len aby sa ich striasol. Mali by ste to ísť pozrieť. Môžem povedať, že ozaj krásne veci rozhadzuje skoro zadarmo.

Anica sa ozvala:

— Ja by som veru šla, keby ešte niekto šiel so mnou.

— Ja by som išiel s tebou, — hlásil sa bez dlhého rozmyšľania Peter.

— A ty by si nešla, Judka? — pýtala sa Anica.

— Ale kdeby, — odvetila Judka. — Mám teraz

celkom iné starosti, ako sháňať zbytočné šaty. Ja vás pôjdem radšej na kúsok s Tomom odprevadiť.

— Ak máme ísť, podme čím skorej. Nevieme, kedy tým pánom príde na um nás prekvapiť, — podotkol Peter, na čo sa Tomo len usmial pod jedným fúzom, vediac, o čo Petrovi vlastne ide na vychádzke v spoločnosti Anice.

— Tak podme, — durila Anica.

I sobrali sa všetci štyria. Keď prešli niekoľko sto krokov, rozložili sa: Peter s Anicou sa dali na pravo a Tomo s Judkou sa vrátili.

Anica s Petrom sa previezli do Veličnej, ktorá pozostávala z niekoľkých krátkych uličiek a z veľkého námestia, rúbeného poschodovými domami a arkádami. Väčšina domov bola len z dreva. Pod mnohými arkádami boli obchody.

Peter s Anicou sa ponáhľali na rínok, na ktorom bolo plno sveta a ruch podobný tomu, aký býva, keď jarmočníci balia svoj tovar a sa rozchádzajú. Kupci zo sklepov vynášali svoj najcennejší tovar na vozy, aby aspoň ten zachránili. Naprostriedku námestia, pred Bohúňovým obchodom, bol nepomerne veľký shon ľudí, ktorí vrieskali a sa naťahovali, aby zpoza chrbtov iných videli, aké krásne látky roztriasa pred nimi ináč vždy žartovať náhylný obchodník, ktorý teraz robil veľmi utrápenú tvár.

Bohúňovi pomáhala pri odpredaji tovaru jeho malá, tučná ženička, ktorá bola i pri svojej tučnote

veľmi vrtká. Vlastne ona urobila najväčšiu čiastku roboty.

Anica s Petrom tiež pristúpili k obchodu a pretisli sa k samému kupcovi.

— Nech sa páči, panička Anica, všetko vám dám, čo len chcete, len si berte.

— Ale nemám pri sebe peňazí, a ani ako odviezť tovar.

— Pošlem Jura do Istebného, nech pošlú po vás a po tovar voz.

K Petrovi pristúpil Štefan Revický a pošepol mu do ucha:

— Povedz Anici, nech sa ponáhľa. Teraz prišiel Roľko z Kubína so zvestou, že Poliaci už rozoberajú tábor v Mokradi. O hodinu môžu byť v Geceli, a že Veličnú neobídú, ale prejdú sem cez Oravu, o tom môžeš byť istý.

— No, veľmi sa im nebude chcieť sem chodiť cez rozvodnenú Oravu.

Štefan mykol plecom a šiel zasa ďalej iným známym pošepkať svoju nepravdivú zvesť, takže o niekoľko minút sa rozniesla po celom námestí. Ozývaly sa výkriky: „Poliaci idú! Utekajme! Už sú v Kubíne! Už sú v Geceli!“ Každý vedel niečo nového.

Zvesť zavinila, že o pol hodiny sa celá obec vyprázdnila, zostala v nej len luza, ktorá nemala čo stratiť a počítala s tým, že bude môcť niečo odnieť.

Naprostriedku námestia stál murovaný prízem-

ný panský hostinec, ktorý jediný zo všetkých domov pretrval zánik obce. Michal Pagáč, hostinský, naskrze sa nebral na útek. Bol vysoký, chudorlavý chlap, s riedkymi našedivastými fúzmi. Šúhajúc si holú hlavu vypíznutou baraňou čiapkou, ako keby tým napomáhal trochu ľažký pochod myslenia, rozhodol sa, že ženu s rodinou a s cennejšími vecami pošle tiež do hôr, on však so svojimi sudmi kadejakých nápojov zostane doma. Myslel si, že nápoje by mu v hore či tak, či onak vypili, platiť by tam neplatil nikto, a mal by za svoju námahu len posmech. Možno, skôr od Poliakov niečo utŕži, vedľ je to nie najhorší národ, keď vie človek s ním narábať.

Zostala s ním v dome len jeho dievka, Kata Hvizdákovie, ani sám nevedel prečo. Myslel, že najskorej pre Jura Grešku, s ktorým sa vláčila a ktorého bol zazrel ešte pred chvíľou pod ktorousi bránou. Ktovie, čo majú za lubom.

Zavieral svoj obchod, keď sa k nemu viac vkradli, ako by boli otvorené vošli, Bohúň, ktorý bol vtedy obecným richtárom, a prísažný Ondrej Šuda. Obaja boli mestom poverení vyčkať Poliakov a v prípade potreby vyjednávať s nimi o výkupné, aby sa neurobila obci zbytočná škoda. S týmito si zasadol v hostinskej izbe, keď im bol doniesol po krčahu piva. Od starosti ani nevedeli, čo pijú, keď ešte vošiel k nim i Peter s Anícou, ktorí čakali na voz z Istebného. Keď dlhšie nechodil, nechali kúpený tovar v krčme v rukách hostinského a utekali pešo do Istebného, keďže na

Anicu razom prišiel strach, že ich Poliaci prekvapia.

Otec Anicin zdal sa vekom zošlý a starý, bol dýchavičný a opuchnutý, matka bola slabá, chudúcka, a obidvaja boli ustráchaní pre seba a pre dcéru. Nevládni, báli sa hory, že pod nejakým stromom umrú. Rozmysleli si preto, že sa len do hájovne na kraji lesa dajú zavieť a tam počkajú, čo Pán Boh nad nimi usúdi.

Strach, ktorý ako nejaký hrozný, živý tvor ovládal celý ambrázovský dom, odobral i Petrovi všetku odvahu. Prišlo mu na um, čo bude sestra s otcom doma robiť, keď prídu ta Poliaci. A ta musia prísť, lebo veď cesta z Oravy do Liptova vedie tadiaľ po ľavom brehu Oravy, ktorým musia ísť, keďže niet nikde mostov na nej.

— Ujec Miško, požičajte mi Loptoša, aby som čím skorej prišiel domov. Bohvie, či sú už nie tam Poliaci.

— Loptoša chceš, aby ti ho Poliaci zobraли, ak ho sám neskántriš! — odhrýzal sa starý mrzute.

— Ak ho skazím, dám vám zaň Vranu i so žrebcom! — zvolal a už i utekal do stajne.

Kým starý Ambrózy fučal, hundral a sa vytierigal do dvora, osedlal Peter Loptoša a harcoval na dvore na ňom. Darmo kričal starý naň a na čelad, aby koňa zaviedli nazpäť do stajne, Peter ho vypäť a prefkol pomedzi chlapov na zlú cestu a o chvíľku stratil sa im s očí.

Peter o krátku štvrtodinku pricválal do Gecelle, kde našiel Judku i Toma pri otcovi.

Ked' videl, že doma je ešte všetko ticho, vybehol na Loptošovi na kopec, aby sa presvedčil, čo je s Poliakmi.

Videl celú cestu od Žabíncu po Kubín zaplnenú vojskom, väčšinou jazdným a vozatajstvom.

— Táj, však sú čochvíťa tu!

Zmlel sa ozlomkrky dolu kopcom a vpadol ani víchor do izby:

— Podte, podte, niet času ani minúty, už sú nám na krku! Otec, čo teraz?

Jóbko pozrel naň a nafahoval si bradu.

— A kde sú už?

— Hlava vojska je už v Kubíne, — odsekol chytrý Peter a skočil k stene, na ktorej bola veľká tabuľa s rozličnými zbraňami, z ktorých vychytal karabínu a nabíjal ju, ako keby ho hnali.

— Tomo, nabi si i ty jednu!

Kým otec rozprával, nabili si zbrane obidvaja.

— Nuž, tak. Mnoho tu niet čo rozprávať, — vkladal Jóbko. — Vy dvaja s Judkou ujdite do hory. Ja zostanem tu. O mňa sa nebojte. Čože môžu so mnou urobiť? Mladú čeľad' všetku vyzeňte do hory: chlapov, dievky, lebo tých nám môžu zobrať so sebou. Len stará Zuza a Jurčin nech zostanú pri mne.

Judka odpovedala tichým hlasom, ako keby šlo o najobyčajnejšiu vec:

— Vy chodťte z domu, lebo môžete so svojou prchkosťou narobiť len nezdoby. Ja zostanem s otcom.

Tomo zbledol a Peter skričal na Judku:

— Naskutku si obuj čižmy a obleč si teplý kabát, a podľ!

Judka odpovedala zasa tak ticho ako predtým:

— Nejdem!

Peter poznal spôsob sestrin a vedel, že keď tak hovorí, skorej sa dá na kusy rozsekáť, ako by ustúpila. Klial, nadával, ale jej viac ani slova ne-povedal.

Tomo sa tiež staval, že ani on nepôjde.

Judka mu povedala:

— Tomko, chod' len. Nemusíte ďaleko odchádzať. Buďte nablízku, niekde pri Skalisku. To je dosť blízko a skryté miesto, odtiaľ môžete pozorovať, čo sa tu robí.

— Čo ako, to nemá smyslu, keď práve ty tu zostaneš. Judka, všetkým nám len ťažké srdce robiš. Podľ s nami.

Judka tak ticho, ako predtým, povedala:

— Nejdem. Nenechám otca samého. Celý život by som si to vyčítala.

— Tak ani ja nepôjdem, schovám sa niekde na kraji hája.

— Judka nech sa schová do skrýše, — ozval sa Jóbko.

O chvíľu bol celý dom ani vymretý. Nebolo v ňom vidieť ani človeka okrem Jóbka, ktorý sa, ako keby všetko bolo v najväčšom poriadku, utúlil vo svojej posteli. Stará Zuza a Jurčin z opatrnosti schovali sa do zadných kútov pivnice a Judka do

skrýše. Bola to malinká komôrka, do ktorej viedly dvere zo zavretého výklenku, z ktorého sa kúrilo zvonku do viacerých pecí.

Tomo a Peter nemuseli dlho vyčkávať na vojsko. Sotva si trochu vydýchli a vyzreli zpomedzi kričia na kraji hory, už videli prednú stráž, pozostávajúcu z niekoľkých jazdcov, jachajúcich na pekných koňoch.

— Nejdú dlhšie ako hodinu. Nebude ich viac ako päť-sesť tisíc. Už ide i vozotajstvo a teraz niekoľko opozdených jazdcov, a čo je najhoršie, pešiakov, — hovoril Peter.

Tomo potiahol Petra za rukáv.

— Pozriže, tam sa prikráda niekoľko pešiakov do dvora; to budú nejakí lotri. Prikradnime sa po troche i my.

— Už sa štyria vkradli do dvora, — poznamenal Peter a sňal karabínu s pleca, Tomo držal už svoju v rukách.

Tomo nespustil očú s dvora, Peter sa obzeral po celom okolí.

— Pozriže, Tomo, niekoľko sto chlapov bŕdne vo Veličnej.

— Majú svoj rozum! Takú Veličnú neobídú, aby ju nepodojili. Chudák Bohúň, bude treštať!

— Keby sa len z Veličnej vypratali čím skôr! — zaželal si Peter. — Čert vie, čo tí lotri tam shánajú!

Vtom sa Tomo rozbehol a utekal, ako vládal, smerom do dvora, len toľko zvolal:

— Judku naháňajú!

Peter bez rozmýšľania utekal za ním.

Štyria diví hrdlorezi vrazili do paloty a na prvý pohľad vytrhli dvere výklenku pecového a našli skrýšu, v ktorej bola Judka. Bola to taká skryša, ktorú skoro každý poznal, najmä takí skúsení mafrodéri.

U Jóbka nenašli nijakých pokladov, ale zato im padlo do rúk krásne dievča.

Keď nešťastné dievča videlo, akí ľudia sa ho zmocnili, zhrozilo sa a pri všetkej svojej pevnosti skríklo mimovoľne zúfale:

— Ratujte ma!

Chlapi, rehotajúc sa, hovorili medzi sebou nesrozumiteľnou rečou. Dvaja ju chytili za ruky, a hoci sa všemožne bránila a kričala, voviedli ju do jej izby v susedstve otcovej. Vedela, čo ju očakáva.

Ostatní dvaja chlapi vrazili do druhých izieb, hľadajúc nejaký lup. Dvaja zbojnici zvalili Judku na posteľ. Nešťastné dievča myšlelo, že je stratené, a kričalo z celej sily.

Jóbko na prvý výkrik dcéry vyskočil z posteľ a utekal k tabuli so zbraňami. Chcel snať dve benátske pištole, o ktorých vedel, že sú nabité. Ale ich zohnutý nemohol dočiahanuť. Zúfalý krik Judkin ho tak rozzúril, že sa s napäťim všetkej sily vystrel, držal rovno ani svieca, hoci ho kríže ukrutne bolely, a utekal do izby, z ktorej sa ozýval krik.

Videl katanov s boriacou sa dcéru a strašne zakričal:

— Lotri, pusťte to dievča!

Zbojníci sa strhli a zdesili strašného bieleho človeka. Pustili Judku a stáli chvíľu nerozhodne. Jóbko bez rozmyšľania vystrelil obidve pištole z bezprostrednej blízkosti do nich. Zavolal:

— Judka, utekaj, utekaj! — a padol mŕtvy na metajúce sa ešte telá zbojníkov.

Judka pozrela na otcovo telo, a hoci sa jej srdce bolestne stiahlo, predsa utiekla od neho, lebo bola taká prebratá hrôzou, že ani nevedela, čo robí. Utekala, ako jej rozkázal, do dvora a odtiaľ von do poľa. Druhí dvaja lotri počuli výstrely a už utekali do izby, z ktorej bola ušla Judka na chodbu. Cez oblok jeden z nich zazrel utekajúce dievča, i rozbehli sa obidvaja za ňou. Kričali na ňu, i vystrelili za ňou. Netrafili ju, bola už pridaleko, ale v prenasledovaní neprestali. Na svoje neštastie, lebo zpoza kríkov pribehnuvší Tomo a Peter ich odstrelili.

Pribehli k Judke, ktorá ledva stála na nohách, a lapajúc povetrie, vyrazila zúfale zo seba:

— Otca zabili! Utekajme k nemu!

Otca našli vystretého na dlážke: bol mŕtvy. Dvaja zbojníci sa ešte hýbali a Peter ich vo svojom ľase dobil hlavňou svojho karabína, kým Tomo a Judkou obzerali otcovu mŕtvolu.

Rozmýšľali chvíľku, čo majú robiť.

Peter mienil:

— Padlo niekoľko výstrelov, nie je vylúčené, že niektorý z opozdilcov počul streľbu. Možno, že sa vrátia, a bolo by nám beda, keby nás našli. Musíme sa odtiaľto čím skôr odpratať!

— Ale otcovo telo necháme tak? A keď prídu a nájdú pobitých, iste podpália dom! — plakala Judka.

Tomo bol zatým vybehol na dvor a kričal na Zuzu a Jurčinu, ktorí vyšli, keď počuli známy hlas.

— Peter, pomôž mi. Zakrútimo otca do plachty a vezmeme ho so sebou.

— Keby si nebola bývala taká hlavatá a bola odišla s nami, mohol otec žiť! — vyčítal jej.

Vošli Tomo so Zuzou a Jurčinom a položili Jóbkovo telo na plachtu, zakrútili do nej a vyniesli na dvor. Jóbko bol taký ľahký, že ho dvaja chlapi bez námahy niesli.

— Podľme, podľme, — duril Tomo. — Len preč odtiaľto. V háji sa poradíme, čo urobíme.

Ked' vošli do hory, starý Jurčín poradil, že bude najlepšie zaniesť pána pod Skalisko, tam budú ktorísi i z čelade, tí ho môžu preniesť do kubínskej fary, kde ho môžu i pochovať v kostole.

Judka odišla s chlapmi, ktorých našla pod Skaliskom, do Kubína, a Peter s Tomom odišli nazpäť do hôr okolo Gecele, aby videli, čo sa bude robiť s okolitými obcami a najmä s Revišným, kde mal Tomo svoj majetok. Videli, že o krátku hodinku zapálili Jóbkov dvor, keď boli napochytre vyhnali z neho, čo tam bolo dobytka, a odniesli na koňoch, čo sa dalo.

Peter, hľadiac na skazu svojho rodičovského domu, škripal Zubmi a zatímal päste. Pre zabicie štyroch lotrov v sebaobrane zničili hoc i skromné,

ale jemu veľmi milé rodičovské bývanie a zavili predčasné smrť jeho dobrého otca.

Tomo a Peter potom odišli z ponad geceľského dvora ďalej nad Veličnú, aby videli, čo sa tam bude robiť.

Zrazu začuli evakoť konských kopýt a hľasy shovárajúcich sa. Vyskočili na nohy, a schytiač nabité karabíny, sbehli tichučko nad cestu. Videli dvoch pešiakov, ktorých ako by hnali dvaja jazdci.

— Kieho Paroma to vedú? — zašeptal Tomo.
— Sú to naši ľudia a zdajú sa mi akísi známi!

Peter sa spustil o niekoľko krokov nižšie a rozhrnul tichučko konáre smreka pred seba. Zľakol sa, tak blízko sa mu zdali byť tí na ceste.

— Tomo, to ti richtára Bohúňa, a myslím, prísažného Šudu vedú Poliaci. Dobrých úmyslov s nimi nebudú mať. Prečo a kde ich teperia? Ja streľím na prvého a ty streľ na zadného!

Ako to hovoril, nečakajúc ani odpovede, vystrelil na predného jazdca, ktorý sa zakolísal v sedle, rozhodil rukami a spadol s koňa.

Tomovi sa celá situácia nezdala jasná. Chvíľočku váhal, či má streliť, a to stačilo druhému jazdcovi, aby skočil za skupinu smrekov a odevával nazpäť smerom k Žaškovu. Tomo streľil za ním ledabolo, keď vyšiel zpod smrekov, ale vtedy bol už na niekoľko sto krokov vzdialený, i netrafil ho.

— Čo si nestrieľal vtedy, keď ja? — osopil sa naň Peter. — Teraz nám všetkých Poliakov dovedie na krk!

— Nemali sme vôbec na nich strieľať. Pozri,

ako Bohúň s prísažným zalamujú rukami a vyhrážajú sa nám. Poďmeže k nim!

Ked' sa sošmykli k Veličanom, zakričal na nich Bohúň:

— To je nešťastie, to je nešťastie! Prečo ste strieľali do týchto ľudí, preboha na nebi?

Peter sa surovo osopil na nich:

— Chceli sme vás vyslobodiť z ich pazúrov.

Šuda jedovate odsekol:

— Všetci diabli vás sem dohnali! Ved' nám ten človek život zaraoval a teraz nás odprevádzal domov, aby nás ich roztrúsené vojská neozbíjaly! To ste peknej kaše navarili!

— Nevinného človeka ste zabili! Ale čo len bude teraz? Jeho sluha iste oznámi Ľubomirskému, čo sa stalo, a on nám to neodpustí. Nech nám teraz Pán Boh bude milosrdný! — nariekal Bohúň.

— Poľská háved'! — nadával Peter. — Mne otca zabili a mnoho nechýbalo, že i sestru nie! A vidíte, že i náš dvor zapálili! Neľutujem, že som ho zabil.

Šuda sa obzeral, či nevidí niečo podozrivého.

— Ale podťme, lebo ak nás tu nájdu, urobia s nami krátky poriadok!

Sobrali sa všetci štyria, a vojdúc do hory, kráčali smerom na Kubín.

— Parom to vzal i s robotou! — klial Peter a skrabal sa za uchom. — My sme vás chceli ratovať!

Bohúň rozprával cestou, že ked' hodnú chvíľu boli presedeli u Pagáča, prišlo im na um, že by bolo najlepšie pozrieť, či ešte Poliaci nejdú. Vyšli

hore na vežu a neboli tam ani štvrt hodiny, keď videli, že sa valia na Geceľ a že čiastka ich býdne cez Oravu, aby prešli do Veličnej. Išli námestím celkom rúče, a len keď už skoro všetci prešli smerom na Istebné, so piati sa odlúčili a preliezli cez múr cintorína a škriabali sa na vežu. Videl, že to veru pre nich idú. Bolo im mrkotno, čo urobia s nimi. Keď boli v pol veži, počuli hurt, a zatým krik a výstrel. Ale čochvíľa boli pri nich a zobrať ich a socali pred sebou. Že sú vraj špehúni, lebo čo sa majú s veže dívať? Pod vežou našli skrvavenú Katu Hvizdákovie, ktorá sa najskorej zo strachu, že sama ostane v meste, tiež s nimi bola vyškriabala na vežu. Keď videla vychádzajúcich vojakov, schovala sa pod schodmi, a keď prešli, chcela poza nich sbehnúť dolu, pričom sa šmykla a shrnula s veľkým hrmotom dolu schodmi. Ostatný voják sa obrátil a vystrelil na kričiace dievča a prestrelil jej líca.

— Nás zobrať so sebou a odvliekli do táboru pri Žaškove. Tam nás obstali všelijakí páni oficieri a kázali po krátkej porade — Bohúň ukázal rukou — obesť. Parom ich uchytil, aký lacný je tým pánom ľudský život! Darmo sme im hovorili, že sme od mesta poverení, aby sme im dali za mesto výkupné. Akýsi bradatý pán kázal nám odobrať peniaze a nás zatým jednako len vyštrungnúť. Akési vojačisko vytiahlo odkiaľsi povrazy, i skúšali ich pred nami.

Šuda si i teraz utieral pot s čela, keď si pomyslel, ako mu bolo úzko.

— A ako ste sa predsa vymotali? — pýtal sa Peter.

— Práve ten pán, ktorého ste zastrelili, nás vymohol! — zvolal vyčítave Šuda.

— A kto to bol? — pýtal sa Tomo.

— Vojenský kňaz, ktorého zavolali, aby nás vyspovedal, — pokračoval Bohúň. — Bol, pravda, katolícky, a my, hoci evanjelici, sme ho predsa vďačne prijali, lebo topiaci sa i slamky chytá. Vyložili sme mu, ako sa veci majú. Dobrý človek išiel s nami k hlavnému veliteľovi, kniežaťu Ľubomirskému. Nech mu Pán Boh odpustí všetky hriechy a dá večné spasenie, je to statočný a mûdry pán! Rozkázal nás pustiť a kňaz, vidiac, že ostatní páni sú sklamaní, že sme ušli potupnej smrti, nás odprevádzal domov, aby nám cestou chlapi nejaký fígeľ neurobili.

— A toho ste zastrelili! — lamentoval Šuda.

O pol hodiny dobehli do Kubína na faru, Bohúň a Šuda sa báli vrátiť do prázdnej Veličnej, lebo si mysleli, že Poliaci môžu ta po nich prísť.

Ako i prišli, o čom sa presvedčili o veľmi krátkej čas, keď videli zprvu dym vystupovať nad Veličnou, ktorý sa o krátkej čas premenil na obrovskú žiaru, ktorá zahalila skoro polovicu celej oblohy. Celá Veličná horela razom, lebo ju zapálili možno i na sto miestach.

Ked' Bohúň a Šuda videli, že ich rodná obec vyšla nanivoč, osopili sa — hoci to boli páni a oni len mešťania — zúrive na Petra a Tomu, ktorých obranu i kňaz len s mykaním pliec uznával.

Sišlo sa na fare i viac ľudí a všetci sa stavali veľmi hrozive proti Tomovi a Petrovi. Preto obidvaja pokladali za najmúdrejšie zmiznúť zo spoľočnosti, čo sa im i podarilo, ale len po biede a s pomocou Judky, ktorá ich vyviedla cez sypáreň do záhrady, z ktorej ušli do hory. Večer prišli do Leštín, kde mali hodne rodiny, od ktorej sa úfali dostať záštitu vo svojej biede.

Páni bratia ich zprvu zastávali, ale keď si o veci medzi sebou pohоворili, začali inak smýšlať. Bolo už okolo polnoci, keď ich starý, života skúsený Lehotský zavolal do svojej izbičky. Nikto tak neznal srdcia a ľadvie svojich spolubratov ako on.

Vyložil im, že sa všetci proti nim obrátia, jedni preto, lebo ako rodina budú chcieť po nich dediť, a to sú tí silnejší, slabší pôjdu so silnejšími, lebo sa ich boja. Najmúdrejšie urobia, keď zmiznú z Oravy, kým nepoložia ruku na nich. Nech zoberú so sebou, čo majú peňazí a drahocennosti, a nech ujdú svetom.

Obidvaja poslúchli. Najprv chceli ísť k Thökölyimu, ale keď si všetko lepšie rozmysleli, ustáli sa, že pôjdu radšej k cisárovi, ktorý bude potrebovať hodne vojska do bojov proti Turkom.

Ešte v noci sadli na kone a zabehli odobrať sa od svojich milých.

Tomo vyložil svojej Judke, ako sa veci majú, a chcel sa od nej odobrať. Judka mu povedala, že sa už vo svojej duši pokladá za jeho ženu a že ho neopustí, lebo by ona iného muža milovala nemohla. Tomo bol šťastný. Kňaz ich sosobášil, a

keď vyšlo slnko nad obrovské vrchy, už im svietilo
mile v Zázrivskej doline, kadiaľ jachali na dobrých
koňoch v sprievode Petra a štyroch sluhov do
Trenčína.

*

Veličiansky farár Šulek napísal r. 1740, podľa
podania 80-ročnej Greškovej, dosiaľ jedine známu,
podrobnejšiu zvesť o zničení Veličnej poľským
vojskom, idúcim r. 1683 na pomoc Turkami oblie-
hanej Viedni.

Príčinu a spôsob vypálenia udávam podľa údajov
Šuleka. Grešková nehrá v rozprávke nijaký zástoj,
okrem toho, že vzišla, kde ju nezasiali, totižto
v kostolnej veži, kde jej nebolo treba.

Kedže predsa len ona podala podrobnejšiu zvesť
o pohrome, pokladal som za svoju povinnosť pred-
viesť ju čitateľovi a složiť i v jeho mene skromný
nevädzový venček na mohylku, ktorú som sostrojil
na pamiatku vtedajšej skazy veličianskej.

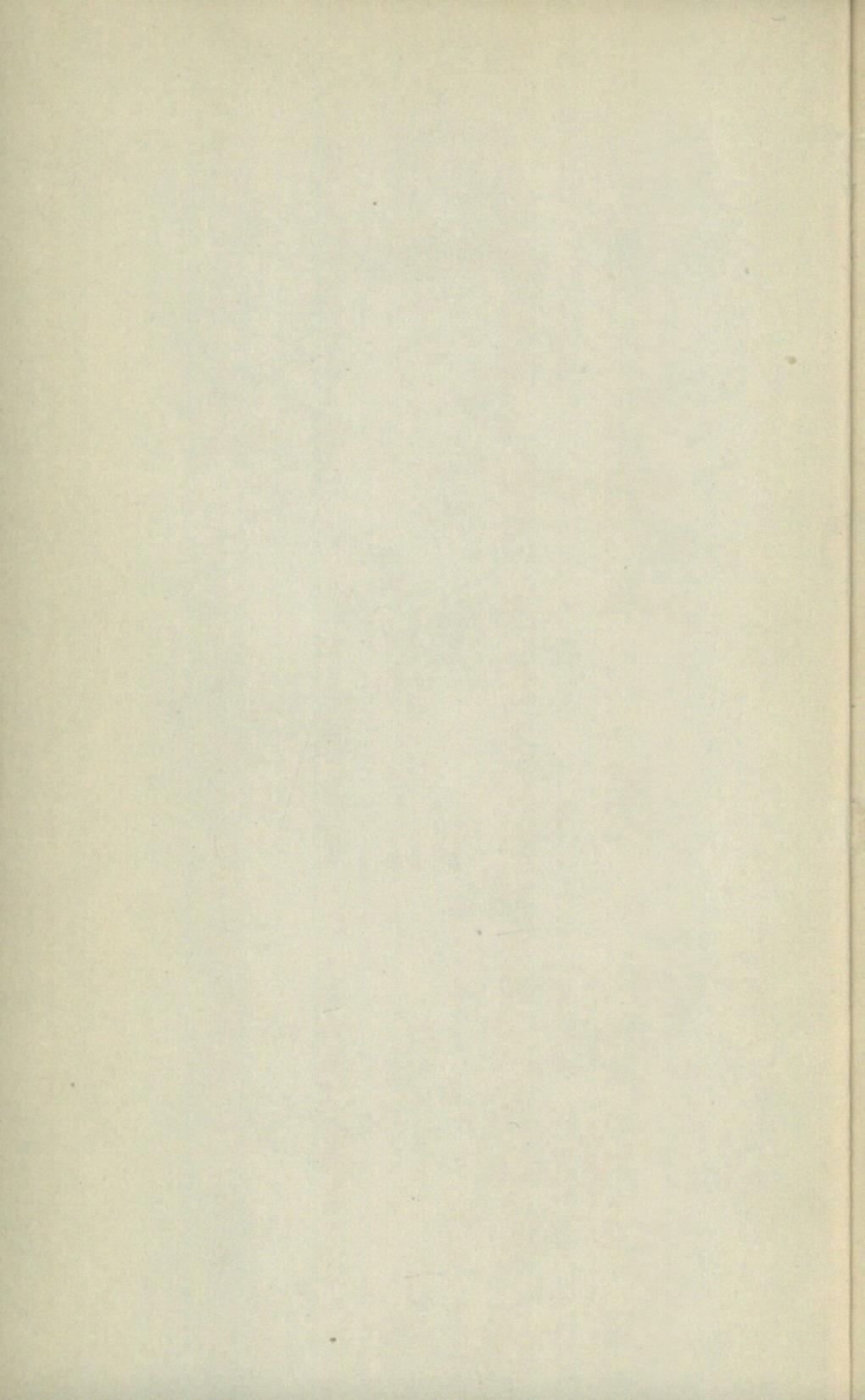


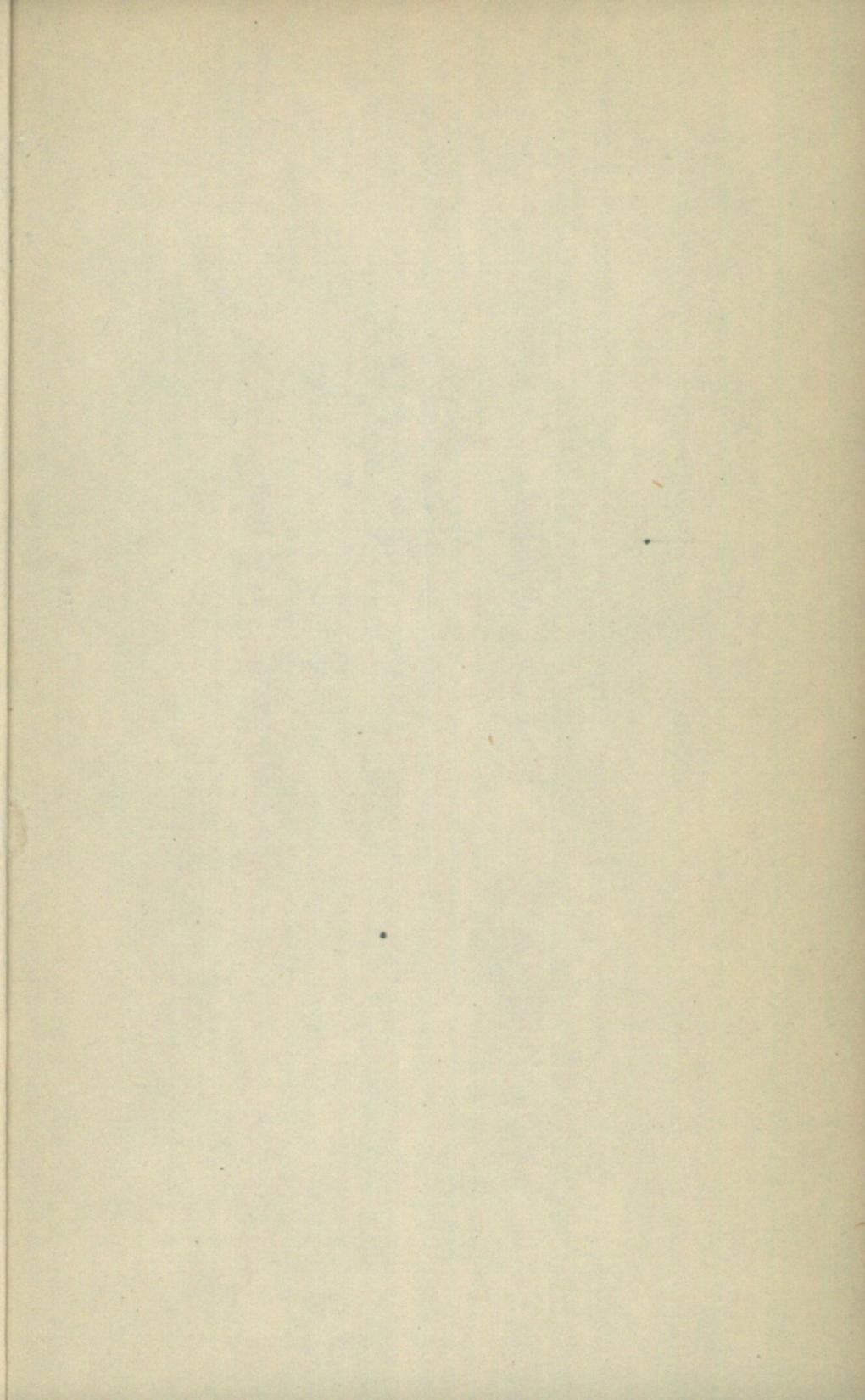
O B S A H

Magister rytier Donč	7
Horymír	99
Kuruci	169
Wieniawského legenda	243
Jaríkovský kostol	274
Jedovaté kvety	298



Autor	<i>L. Nádaši-Jégé</i>
Dielo	<i>Z dávnych časov</i>
Vydavateľ	<i>Matica slovenská</i>
Edícia	<i>Sobrané spisy L. Nádašiho-Jégého, sv. 1</i>
Vyšlo	<i>1949</i>
Redaktor	<i>Dr. Zoltán Rampák</i>
Upravovateľ	<i>Dušan Šulc</i>
Tlačiar	<i>Neograťia, úč. spol.</i>
Vydanie	<i>Druhé</i>







www.books2ebooks.eu